

H. Gravelot, del. *De Longueil, Sculp.*

JACOBI VANIERII,

PRÆDIUM RUSTICUM.

NOVA EDITIO

CÆTERIS EMENDATIOR.

PARISIIS,

Ex Typographiâ Jos. Barbou,
viâ Mathurinenſium.

M DCC LXXIV.

ILLUSTRISSIMO VIRO
NICOLAO LAMONIO
BAVILLÆO.

VIDES *quàm obſequentem me habeas*, Vir Illuſtriſſime, *qui Muſas, atque intermiſſam agrorum culturam non reſumam modo, quod ſuaſeras; ſed opus aggrediar, quod univerſam fere ruris diſciplinam complectitur: id enim oneris impoſui mihi, ut* Prædium Ruſticum *conficerem ſexdecim Libris, quorum argumenta ſubjicio, ut fide tibi ſemel obligatâ, nulla me negotia, nullus ſcribendi labor a ſuſcepto conſilio deterrere deinceps poſſint. Primo quidem libro docebo quomodo fundum emi, ac reparari*

oporteat. Deinde ſervorum delectum, & varia ſingulorum in excolendis agris miniſteria perſequar. Tertio laborioſiſſimum hominis in Agricultura ſocium bovem aliaſque informabo pecudes; quæ vel in conſortium operum, vel reditûs, & cuſtodiæ causâ nutriuntur. Et quoniam empto prædio, comparatiſque ad illius culturam ſervis, & pecoribus, ſtatim conſerendum cenſent ruſticarum rerum periti, colendarum arborum rationem tradam in quinto & ſexto libro. In ſeptimo & octavo annuas agrorum operas ſummatim ſequar, ut quid quâque tempeſtate ruri peragendum ſit, uno velut intuitu conſpiciatur. Tum plenius tractandas aggrediar delicatiores ruſticationis partes, hortos ſcilicet, vites, optimamque vini conficiendi rationem. Adjiciam denique aves chortales, columbas, apes, & piſcinam; quæ ad rem familiarem non minus quàm ad villæ ſplendorem pertinent. Ultimum domeſtico lepori

librum destinaveram, ut rusticis conviviis eas quoque adderem epulas non pecuniâ, non venantum sudore partas: sed intellexi placere tibi ut venationis voluptati magis indulgerem, neque leporem unum, sed silvestrem quoque capream, aprum, damam, aliasque fulvas (ut vocant) feras meo vivario includerem. Cujus argumenti amœnitatem eo libentiùs sequar, quòd me a proposito non recessurum puto, si traditâ totius Agriculturæ arte, id demum apposuero quod magnopere invitet, rurique quàm diutissime teneat dominos, quorum præsentia in operibus rusticis tantùm pollet, ut nullo terra lætamine pinguior fiat quàm si frequentibus domini vestigiis proculcetur.

Habes, Vir Illustrissime, *seriem totius operis, quod confidentiùs exsequar, si tuo judicio comprobatum intelligam. Is enim es quem artium omnium ac scientiarum non patronum modo, sed & magistrum vene-*

ramur. Jamque apud oratores conſtat; non habere illos unde meliora eloquentiæ documenta ſumant, quàm ſi te dicentem in publicis Provinciæ comitiis audierint. Quantùm in pertractandis negotiis, rebuſque publicis adminiſtrandis proficiunt qui te propiùs intuentur, declaravit æquiſſimus rerum æſtimator Ludovicus Magnus, qui Curſonium filium tuum præfecturâ donavit ampliſſimâ, non tam perpendens ejus annos, quàm exemplorum tuorum vim, præclaramque illius indolem fauſtis ſub penetralibus enutritam. Et quamquàm uſus togæ tranquillior te a gerendis bellis amoveret, ubi tamen Provinciæ ſalus te ad arma capeſſenda compulit, perſpectâ animi tui magnitudine, reique bellicæ peritiâ, non longis experimentis, ſed mirâ ingenii ſagacitate partâ, exercitatiſſimi bellatores te, non conſiliorum modo, ſed & armorum Ducem ſequebantur. At ne cætera intempeſtive commemorem, quanto

mihi ad rem poëticam adjumento futurus es, jam probe novi ex frequentibus tuis litteris, iisque uberioribus, quàm ab occupatissimo viro sperare debueram: nec possum quin gratuler ipse mihi, qui in Provinciâ repererim præsidium, quale Parisiis habuere maximum Rapinus, Comirius, Ruæus, aliique celeberrimi Vates; quorum acuebat industriam LAMONIUS Pater tuus, Senatûs Parisini Princeps illustrissimus, nec fortunarum magis, quam famæ arbiter. Tu apud illum in Musarum quasi domicilio educatus, & paternarum virtutum æmulator, studia mea non adhortando tantùm, sed erudiendo quoque promoves; cavesque consiliis tuis, ne quid e manibus in publicam lucem elabi sinam, quod tuo nomine indignum videri possit. Perge & depositâ bonitate quâ soles ad te adeuntes excipere, duram nunc primum severitatem adhibe; versusque quos ad te mitto libere redargue. Quantùm enim

alii tuâ apud Regem gratiâ ad honores & dignitates enituntur, tantùm ego in ſcribendo præſidium ſpero ab acutiſſima illa ingenii vi, quæ tibi non minus apud litteratos, quàm apud politicos commendationis affert.

Deditiſſimus J. VANIERIUS.

IN OBITUM
R. P. JACOBI
VANIERII.

ECLOGA.

DAPHNIS, TITYRUS, THYRSIS.

DAPHNIS.

Ruris amor patrii quid, Tityre, mollis in umbrâ
Argutos hilari meditaris arundine verſus ?
Thyrſi, quid ore modos recinis ? dum ripa Garumnæ
Ingemit, alterno feſtiva tripudia ſaltu
Ducitis ! ah ! . . . plectrum lacrymis aptate ; coronas
Demite temporibus ; ſubmittite triſtia lætis :
Fata tulêre. . . premunt fractam ſuſpiria vocem :
Eſt ſua vox lacrymis ; lacrymæ ſine voce dolorem
Promite.

TITYRUS.

Quid gemitus ? nùm ſparſa mapalia ruris
Vaſtat flamma furens ? timidas ab ovile capellas
An lupus eripuit ? nùm fulminis igne bidentes
Ablatas quereris ? nùm ſæviit horrida grando
Maturam in Cererem ? meſſes inopina Garumnæ
Obruit eluvies ? tantos da noſcere luctus.

DAPHNIS.

Non ſibi Daphnis oves, pueri, lacrymatur ademptas;
Soſpes ab igne domus; ſegetum ſpes certa colonos
Exhilarat; Mopſum, heu! Paſtores, fata tulerunt.

THYRSIS.

Proh dolor! occubuit Mopſus, tutela coloni,
Gentis honos, pagi columen! ſpes, gloria ruris
Ergo jacent tumulo.

TITYRUS.

Potuit mors atra ſub umbris
Præcipitare dies Mopſi? nec Appollinis iram
Atropos extimuit? divini, Mopſe, Maronis
Æmule, tu noſtræ ſummum decus urbis, alumne
Pieridum, Phœbi comes inclyte, fata fuerunt
Ut caderes! ergo ſupereſt nox omnibus una.

DAPHNIS.

Qui pleno libatis aquas Parnaſſidis ore,
Dicite funereos, Mopſi præconia, verſus.

THYRSIS.

Silva gemat: noſtro doleant hîc cuncta dolore,
Ipſaque ſaxa pias referant ſuper aſtra querelas.

TITYRUS.

Aonidum ſociata cohors, ſi triſtia tangunt
Fata Deas, ſi carmen amant, e pectore mœſtos
Effundent gemitus; flebunt ſacra culmina Mopſum.

DAPHNIS.

Incipe, Thyrſi; prior Mopſum lacrymabere verſu;
Bucolico docuit Mopſus te ludere plectro:

Tu noſtros modulis forſan ſolabere luctus,
Carmina ſi tantas poſſint depellere curas.

THYRSIS.

Sum numeris impar, niſi Delius annuat auſis.

DAPHNIS.

Annuet; hic vatum Deus eſt; dabit apta dolori
Carmina: dum canimus Mopſum, celebratur Apollo.

THYRSIS.

Quantùm Romuleo ſe Mantua jactat olore,
Gallia ſe tantùm Mopſo jactabat alumno,
Et tamen interiit! crudelia numina tantum
Quæ ſunt auſa ſcelus! Lacheſin feralia nentem
Stamina non potuit Phœbeo vincere cantu,
Carmine qui potuit tenebroſum Acheronta movere.

TITYRUS.

Proh Superi! Mopſus periit! neque Numinis iram
Avertit pietas; puræ neque candida mentis
Simplicitas, neque recta fides, & caſtus avitæ
Relligionis amor, neque virtus inſcia fuci;
Aurea nec morum ſpecies, & blanda ſenectus;
Nec potuit probitas, culti neque gratia verſus
Inviſas retinere colos, & flectere Parcas?

DAPHNIS.

Heu! memori redeunt animo prænuncia luctûs
Omina: funereo crocitarunt gutture corvi:
Non ſolitis turtur fidos deflevit amores
Planctibus; Agricolæ medio ſub veſpere noſtras
Dixerunt ululaſſe canes; in culmine bubo
Incubuit ferale dolens.

THYRSIS.

Quid Laurea vati
Profuit ? Ecce, uno qui tactus ruris amore,
Pindi Sceptra tenens, velatus tempora lauro;
Ruricolis præcepta dedit male cognita priscis
Vatibus, ecce perit ! compto sed carmine vivet;
Vivet, & ad seros venient mellita nepotes
Carmina quæ cecinit; vivet, post funera sacris
Musarum fastis inscribet fama poëtam.

TITYRUS.

Ante Pyrenæum caput ipse Garumna reviset;
Tectosagumve suis urbem non alluet undis :
Ante suo Zephyrus nodosas flamine quercus
Diruet, aut Boreas spirabit amabile frigus;
Ante leves piscis torquebit in æthere pinnas,
Aut volucres rapidis sulcabunt æquora pennis,
Quàm teneros Mopsi versus obliteret ætas.

DAPHNIS.

Umbra minus pecori, minus agnis læta placebant
Pratula : melliferis apibus neque florea tantum
Serta placent : fessis neque dulcior unda juvencis;
Quam Mopsi versus avido placuere colono.

THYRSIS.

Idalias volucres quantâ dulcedine cantûs
'didit ! alituum mores quâ voce locutus !
Quàm blando versu ! primæ prolusio Musæ
Eximiæ fuit artis opus; palmamque tulisset
Judice Virgilio, nostris si prisca redirent

Secula temporibus, vel Apollinis aurea Mopſus
Tempora vixiſſet.

TITYRUS.

Permeſſidos ebrius undâ
Ingenii nova deproperat miracula: Pindi
Regia miratur, decernit præmia; Mopſi
Laudibus urbs omnis reſonat: vivum ære* Menalcas,
Et vatum cultor, decus & Parnaſſidis aulæ,
Vatibus adſcribit quos Gallia parturit, ævo
Judicii monumenta ſui miranda relinquens.

DAPHNIS.

Tollite, Francigenæ vates, ſuper aſtra Menalcam;
Pieridum ſi tangit honor, ſi gloria vatum.

THYRSIS.

Ruris amatores, veſtrum ſuper aſtra poëtam
Tollite: quæ cecinit, vos quantum Prædia ditant!

TITYRUS.

Germina nunc olerum vates concludit in horto;
Et pigras ſenſim lymphâ juvat ubere plantas.
Inde ſecutus agros naſcentem graminis herbam
Luxuriare jubet.

DAPHNIS.

Nunc ſtagna virentia piſci
Rure parat: ſocias nunc jungit vitibus ulmos;
Edocet & nimiæ reſecare tenellula vitis
Brachia falciculâ, ſuccumque fovere Lyæi.

THYRSIS.

Singula commemorat, nihil inſcius: explicat artem

Quâ poſſis curare greges, terramque ſativis
Arboribus decorare; boves ſubmittere; ramos
Falciferâ reſecare manu; pecorique cavere
Arboribuſque luem, Cereremque repoſcere terris.

TITYRUS.

Chortalem pingit volucrem; nec mellea verſu
Dona ſilet; deſcribit apum primordia, mores;
Admonet & timidos clauſtris recludere cervos.

DAPHNIS.

Mellifluo vatis cantu Natura movetur:
Olli bruta favent; ſolitam truculentior iram
Ponit aper, rabiemque leo: lepus ipſe timorem
Exuit, & modulos arrectâ combibit aure.

THYRSIS.

Alter & Amphion commutat arundine ſaxa,
Et dociles ſilvas fidibus trahit Orpheus alter:
Thebanam citius ſtruxiſſet verſibus urbem;
Indomitas melius leniſſet carmine tygres.

TITYRUS.

Vidimus, ah! quoties, tenui dum pectine molles
Tentabat cytharæ nervos ſub tegmine fagi,
Tellurem pulſare leves faunoſque, feraſque;
Naïadas in fluviis, Muſas Helicone, Napæas
Saltibus, alterno doctos pede fingere motus.

DAPHNIS.

Vidimus æquoream ſenſim colludere gentem;
Nunc caudis agitare lacum, nunc alite ſaltu
E mediis præceps tentare emergere lymphis.

THYRSIS.

Ludere fubfultim pratis, cytharæque choream
Lene pecus mifcere juvat, balatibus agni
Luxuriant, plauduntque levi per gramina faltu.
Pavus inexpertis inflatus laudibus, alas
In varios, faftu revolubilis, explicat orbes:
Altior incedit gallus; gallina tumefcit:
Terram fcalpit anas, tremulo quin ftridulus anfer
Obftrepit alarum motu: ceffantque volucres
Alterno vernare modo; Paftoris avenæ
Lenior arridet Zephyrus, garritibus ægre
Dum volvit querulis illimes rivulus undas.

DAPHNIS.

Nec tantùm lauro Mopfus Parnaffide cingi
Carminibus meruit: Phœbeæ induftrius arti
Erudit ætatem teneram, indigitatque receffus
Aonii montis: fi quis per devia rupis
Culmina tentat iter, dextram protendit amice
Caftalidumque facros latices de fonte propinat.

THYRSIS.

Uberiora tui monumenta laboris adeffent
Si non, Mopfe, tuos Erebi rapuiffet ad umbras
Invida Parca dies, majoris & ipfe dediffes
Molis opus, latiæ modulamina fingula linguæ.

TITYRUS.

Impia mors! ah Parca ferox! crudelia fata!
Sic latiæ præruptus honos & gloria linguæ!

DAPHNIS.

Luſtrorum quatuor lux abſtulit una labores;
Verborumque perit doctis pretioſa ſupellex.

THYRSIS.

Falleris; immemori * Corydon e mente receſſit?
Flos vatum Corydon noſter, qui prima Minervæ
Dona tulit toties; quo nunc ſedet ipſe ** Lycæo.

. P. *us* *ard.* *ſano.*

TITYRUS.

Collige relliquias Mopſi; citus ede volumen;
Hæc, Corydon, te cura manet; tot ſcripta tenebris
Erue ſplendidius; majori Gallia plauſu
Excipiet: nomenque tuum cum nomine Mopſi
Ibit ad extremos, ſummâ cum laude, nepotes.

DAPHNIS.

Vatis adorandi celebres ignoſcite Manes;
Parcite, ſi tenui præconia diximus ore:
Quos flens Virgilius fundebat Daphnide rapto;
Hos ſimili in luctu modulos heu! Muſa negavit;
Attamen hoc liceat tumulo ſuperaddere carmen.

EPITAPHIUM.

Hic Mopſus jacet Auſoniâ celeberrimus arte,
Quem peperiſſe, tibi, Blittera, multus honos.
Artis Apollineæ ſolers arcana retexit,
Et pleno cecinit carmine ruris opes;
Scripſit amicitiæ leges & opuſcula: verſus
Eſſe, Maro, velles; eſſe, Tibulle, tuos.

Cecinit ISAAC-JOANNES BADON.

ARGUMENTUM

ARGUMENTUM

LIBRI PRIMI.

INVOCATIO. Argumentum totius operis. Dedicatio. Quæ in emendo fundo considerânda sint : Aër ; Situs ; Fertilitas ; Salubritas ; Aquæ ; Ornamenta ; Reditus ; Via ; Ædificia ; Agri feracis indicia ; Prædia inter se distantia. Vicinitas urbis, Fluminis, Viæ militaris. De bono maloque vicino. Reparatio empti Prædii : Elapidandi agri ; Renovanda prata ; Restituendæ arbores ; Siccandæ paludes, ubi de Alveo Regio Occitaniæ, & de Riqueto ejus auctore. Aquæ, ubi de aquarum scrutatoribus. De origine fontium, ubi de subterraneis ignibus. Villæ ædificatio. In ædificationem providenda : Cœmenta, Materies, Sabulum, Lateres, Calx. Domus : Fundamenta, Prospectus, Fenestræ. Villa rustica : Stabula ; Culina,

ARGUMENTUM.

ubi de ruſticæ familiæ ſerotinis laboribus ; Diverſoria taberna ; Area ; Lacus compluvius ; Sterquilinium. Diſtributio fundi : Frumentarium ſolum ; Vineæ ; Oliveta ; Prata ; Silvæ. Campanicæ Silvæ propè Toloſam luctuoſa extirpatio , ubi de ludo Trudiculorum , & de auctoris ſodalibus , ſcilicet P. Cleric ; P. Campiſtron ; P. Belot ; P. Mourgues. Prædii Bavillæi deſcriptio.

PRÆDII
RUSTICI
LIBER PRIMUS.

Quomodo fundum emi ac reparari oporteat.

Me quoque Parnaſſi per lubrica culmina raptat
Laudis amor : ſtudium ſequar inſanabile Vates,
Auſus non operam, non formidare Poëtæ
Nomen, adoratum quondam, nunc pene procaci
Monſtratum digito, feram vel denique famam
Non audituro cineri poſt fata relinquens.
Haud tamen arma meis male congrua moribus auſim
Imbelli tractare manu : dat maximus amplam
Materiem Lodoix, victo clariſſimus orbe.
Sed jam trita nimis laudum ſeges; atque Poëtis
(Auſint cuncta licèt) vix tantum fingere, quantum
Efficere huic promtum eſt : Heroum fabula veris
Vincitur hiſtoriis; ſtupefactaque fama triumphis

Jam ſilet, & longo plauſus prope concidit uſu.
Nec tenui vacat in Socco, grandive Cothurno
Vel fletum populis, vel inanem extundere riſum;
Et mea quum nullo doleat mens percita caſu,
Non gemitus ultro quæram, cauſaſque dolendi,
Triſtibus illacrymans Elegis : non quemque canino
Allatrans ſtudio Satyras ſectabor amaras.
Secreti tacitâ capior dulcedine rûris :
Quod ſpectare juvat, placuit deducere verſu.
Dulcis enim vetat ingratum ſentire laborem
Materies ; & me, ſolers ſi forte negabit
Ingenium, facient amor & natura Poëtam.
Vana Deûm ſimulacra, Ceres cum patre Lyæo,
Cedite : fecundat vero qui Numine terras,
Chriſtiadis colitur toto Deus unicus orbe.
Humanæ pater & rector ſanctiſſime gentis,
Tu morbo procul & lethi formidine, ruris
Inter opes, hominem quondam melioribus ortum
Auſpiciis, blandos dederas ſine crimine ſoles
Ducere, dum veteres ultro deponeret artus ;
Et vitæ pertæſus, humum mutaret olympo.
Unius en ! culpâ excidimus; pomumque nefaſtis
Morſibus abſumtum cunctis decuſſit honorem
Arboribus : non jam ſegetes injuſſa merumque,
Sed ſteriles tribulos, & gramen inutile tellus
Parturit, & læſi juvat ultrix Numinis iras.
Paremus taciti, luimuſque paterna volentes

Crimina ; nec petimus natas ſine ſemine meſſes
Educet ut tellus, hominemque in prima reponas
Fœdera ; ſed juſſo victum ſudore paranti
Ut faveas clemens, & quos felicior olim
Neſcierat Natura, juves nunc arte labores.

Aggrediar, duce te, mores habituſque locorum
Explorare ; ſuos partis accerſere fundis
Agricolas ; curare greges, ſocioſque laborum
Informare boves ; & agreſtibus, atque ſativis
Arboribus veſtire ſolum : tum prata ſecutus
Et ſegetes, operaſque omnes quas annua ruri
Cura refert ; olus, & vites, vinumque reſumam :
Et conſtabit honos cultis ubi debitus agris,
Chortales addam volucres, mollemque columbam.
Melliferas nec apum cellas & regna ſilebo :
Æquoreo dein ſtagna gregi, leporique fugaci,
Et capreæ, & timido ponam vivaria cervo.

Lamonidûm decus & columen, quem publica rerum
Cura tenet, tibi ne qua forent infecta, Colonis
Hanc quoque me dare cogis opem : tibi cætera debent
Agricolæ ; duro tutas à milite fruges,
Et quæ vel medio regnarunt otia bello :
Te prohibente, ſuos uſu pejore ligones
Lethiferum nunquam conflavit Arator in enſem ;
Disjunxitque boves, & lamentabile flenti
Uxori, & pueris opera imperfecta reliquit.
Hæreſis antiquos quanquam meditata furores

Vicino de monte viros in bella vocaret,
Oppidaque armorum fremerent excita tumultu;
Pax aluit segetes : nec agrestes ulla Colonos
Sollicitos habuit festi, quàm cura triumphi.
Hinc Regem juvat usque novis Provincia donis
Prodiga : namque tibi quid deneget illa petenti ?
Si non obsequio, si non cedamus amori,
Vincimur eloquio, teque hortatore volentes
Quidquid opum est bello dudum impertimur; & urbes
Pro Patria, pro Rege, viris spoliamus & auro.
Quare agite Agricolæ, duris & ut excita rebus
Adsit humus, mecum proprios expendite cultus.
Immensos alii tractus, & vasta requirant
Prædia, centenis quæ vix subigantur aratris:
Cui placet utilitas & amœni gratia ruris,
Quo potiatur emat, non unde gravetur; agrorum
Non faciem tantùm, sed aquas observet & auram;
Explorans non multiplici quàm ludicra jactu
Lympha fluat, sed quàm facilis, quàm largior hortum
Irriget, ac dites late fundatur in agros.
Sit clemens cœlum, mollesque frequentiùs auras
Quàm ventos habeat : pluviales pinguis ad Austros
Pendeat exigue tellus, depressior imâ
Non convalle latens, non montibus aspera nudis,
Nec torpentis aquæ diris infesta venenis.
Arduus ad Boream mons tempestatibus horret,
Et cererem planis imber suffocat in agris;

Villaque demiſſis in vallibus abdita, cœli
Proſpectu caret, obruitur ſtagnantibus undis ;
Atque frequens vapor in nubem concretus aquoſam
Spicatæ ſegeti nocet, & florentibus uvis.
Non cupide viſumque ſemel mercabere fundum;
Sæpe ſoli facies quoque fallit : amicus agerque,
Quos vis eſſe tuos, longo noſcantur ab uſu.
Quæ bona ſunt, propriâque valent virtute, placebunt
Uſque magis. Raræ fruges, Virgultaque paſſim
Nec procera ſatis, neque ſucco plena, docebunt
Si quod ineſt terræ vitium : ſed tabida cœli
Si fuerit plaga, ſigna dabunt manifeſta ſenectus
Rarior, informi macies pallorque colentûm
Ore ſedens, oculorum acies offenſa, laborans
Pectus, & infirmo ſegnes in corpore mentes.
Lene fluens cœlo conſentiat unda ſalubri :
Optima quæ ſaxis præceps aqua volvitur, illi
Proxima quæ puteis facili deducitur hauſtu;
Tertia ciſternæ, pigro teterrima lapſu
Quæ tacitis irrepit agris : immota paluſtres
Si jaceat cannas inter, det pocula tantùm
Queis præſens ſuprema deeſt in fata venenum.
Non odor in lymphis, ut in aëre, non ſapor ullus
Quæritur : anguillis ſi quæ ſcatet, atque bibentûm
Pallida liventi non inficit ora colore,
Vaſa nec obducit cruſtis, neque lenta legumen
Excoquit, & facilis ſubjectos concipit ignes ;

Nec longum post dein tempus nativa resumit
Frigora; qualis erit vulgò quæ montibus altis
Dejicitur, levis & cursus tenuata per ipsos;
Corporis hæc recreat vires, acuitque salubri
Ingenium potu, ductis arentia rivis
Temperat, & lætis fecundat messibus arva.

Ne placeant procul accitis quæ splendida lymphis
Sæpe gravant Dominos operoso prædia cultu.
Naturæ, non artis ama decus: elige villam
Quam nemora & fontes, longoque virentia tractu
Prata, situsque loci, non quam labor improbus ornet,
Quæque suos luxu fructus absumat inani;
Ne qui debuerat te pascere fundus, alatur
Ipse tuis opibus: paleas, olearia vasa,
Iliceosque cados spectans & torcula, villæ
Conjiciat reditus, neque prædia finibus emtor
Censeat, agrorum sed fertilitate; merique
Et cereris modios numeret, non jugera campi.

Nec modò ruris opes, sed vectigalia norit;
Et sciat expensis superet quæ copia factis.
Cuncta minutatim quærens, interroget ipsos
Agricolas; videat saturis an læta juvencis
Prata virent; domibusne trabes, urendaque ligna
Fumosis dat silva focis; e fonte perenni
Num riguas bibit ortus aquas, vel hiantibus haustos
E puteis situlæ fundunt aut antlia rivos:
An facilis via, quâ fruges vectentur in urbem;

Quæ Dominum ad villam ſi non invitet, acerbis
Nec ſalebris ſaltem neque cœno abſterreat alto.
Ne levia attendas, ut matutinus euntem,
An radiis oculos ſol obliquare jubebit
Vel reducem labente die; num ſimplice ritu
Structa domus, crassis dum mœnibus arceat æſtum
Frigoraque, & tenui non irreparabilis ære,
Laxior, ac veteri quoque majeſtate ſuperba,
Belligeram ſimilet foſſis & turribus arcem.
Si domus eſt fundo major, potiere prioris
Stultitiâ Domini; modò non gravioribus ædes
Impenſis tueare: frequens rus namque reviſes,
Nobilis excipiat caros ſi villa ſodales.
Nec refert quòd terra ſitu ſordeſcit inerti,
Horrida neglecto ſqualet quòd vinea cultu,
Lymphaque ſilveſtres fluit infecunda per hortos,
Omnia quæ facili reparat labor annuus arte.
Hunc eme quem modicis meliorem ſumptibus agrum
Efficias; ubi cuncta vigent, ubi grandia felix
Progenerat virgulta ſolum, folioque tenaci
Luxurians hiemi vix arbor cedit, & altâ
Sub nive ſervat adhuc rami frondentis honorem:
Pinguis ubi ſe terra brevi reparata quiete
Reſtituit, paſſimque ſinus fecunda virentes
Graminibus tegit injuſſis, faciliſque moveri
Nec pluvium tenet humorem, neque finditur æſtu.
Sed ne prima ſoli facies imponat; ab alto

Erue : nam veluti , quibus eſt obnoxia , morbos
Ægra parens cum lacte ſuis tranſmittit alumnis ;
Sic humus ingratos non nunquam exſpirat odores ,
Quos referunt triſti fruges & poma ſapore.

Prædia nec ventis nec tempeſtatibus iiſdem
Subdere plura velim : fundos ſi jungere pulchrum ;
Ruſtica damnose caſu res omnis ab uno
Pendet ; & interdum Domini variare , novoque
Diſſita ſub cœlo gaudent loca viſere , tritas
Ire nec uſque vias , & eoſdem cernere colles.

Elige vicinos magnis aut urbibus agros
Aut grandi pago , vel (quò ratis ambulet) amni :
Ditat enim villam facilis vectura ; colendo
Nec deſunt operæ ruri , nec agreſtibus armis
Artifices , nec prompta tuis obſonia menſis ,
Nec Medicus , tibi qui ſubitis in caſibus ægrò
Præſentem niſi præſtet opem , ſolantia ſaltem
Verba ferat : ſic urbe tamen diſtabit ab alta
Fundus , ut hoſpitio non infeſtere perenni.

Inprimis fugienda tibi via lata , Cohortes
Quæ ſolet armigeras aliò deducere : nubes
Ignibus horrificis & grandine fœta minorem
Quàm Peditum globus aut acies frænata Colonis
Pulvereâ fert nube metum : non Villica , milvo
Circumeunte , ſuos revocat magis anxia pullos ,
Nec Paſtor veniente lupo gregibuſque ſibique
Plura timet, quàm quum tremulos procul audit equorum

Hinnitus, longamque videt fulgere micanti
Ære viam : prædator enim per devia Miles
Obliquans iter, occultis vel fraudibus aufert
Obvia quæque rapax, aut vi graſſatur apertâ.
Villicus arva colens, ab aratro avulſus, acerbis
Cogitur imperiis laſſæ comes ire Cohorti;
Auxiliumque viæ, curru ſubjungere tauros.
Amiſſum flent ſponſa virum natique parentem,
Quem credunt in bella rapi, quem tela gerentem
Pro ſtimulo, fingunt animis trepidantibus ire,
Rura reviſurum nunquam dulceſque penates.

Te quoque vicini juvat explorare Coloni
Et ſtudia & mores : neque enim eſt ſapientis iniquam
Sponte parare ſibi ſortem, liteſque perennes
Vicino cum ſure ſuis tranſmittere natis.
Nam rivos modò ſubductos ſitientibus herbis,
Aggere nunc contrà facto demerſa videbis
Fluctibus arva, novo nunc pervia tramite, fructu
Vel ſpoliata ſuo, vel decreſcentia roſis
Finibus, & ſaxo quod dividit arva revulſo.
Nunc impune terunt alieni prata juvenci;
Et tuus incertæ ſi quid grex attigit herbæ;
Ambiguo ſi tollis agri de margine quercûm;
Lis oritur, ſua quam Judex in commoda ducit,
Atque tuos habet ante greges, quàm paſcua dicto
Jure tibi cedant : inimicaque meſſibus ilex
Utiliùs ſtaret; tanto victoria conſtat!

Prætereo raptos furtim de vite racemos,
Avulſas cum fronde nuces, & poma, vagiſque
Abductos clam fraude malâ cum matribus agnos,
Atque bovem; qui ſi pereat, vicinia furti
Sit ſuſpecta tibi: neque enim ſolet ille remotos
Errabunda procul veſtigia ferre per agros.

Quàm miſeros condes ſoles hæc inter! Ubique
Dulcis amicitia eſt; ſed fidus rure ſodalis
Utilis inprimis, ut tædia gratus amico
Diluat alloquio, convivia mutua curet,
Auxiliumque ferat bonus accipiatque viciſſim.
Quæ tibi ſi ruri deerint, animumque vacantem
Et volucres tantùm paſcant, tacitique receſſus,
Nec niſi cum ſtupidis tibi ſint commercia ſervis;
Urbanos repetes neglecto rure penates.
Atqui non alio tantùm lætamine tellus
Quantùm oculo Domini gaudet; modò rure laborum
Utilitas placeat, non deſidioſa voluptas,
Otiaque ad gelidos fontes, & ad arboris umbram.

Idcirco quantùm præſens fortuna vel agri
Nobilitas patitur, tibi commodiora domorum
Exſtrue membra: dabis tamen otia prima ferendis
Arboribus, poſtrema domo ſtabuliſque parandis.

Incipe, & Agricolæ quod inertia longa prioris
Perdidit, in melius felici corrige curâ.
Namque parens hominum, æternam ſortita juventam;
Non ſenio tellus, non deficit ubere partu;

Sed facili vires, & fertilitatis honorem
Restituit cultu: nos contra, quum semel annis
Invasit nullâ reparabilis arte senectus,
In pejus ruimus; nec habet natura regressum.

Expediendus erit saxis & gramine campus
Et filice & junco: filicem satione fabarum
Interimes; juncos vinces & gramen aratro:
Sed lapides manibus remove, mediosque per agros
Altiùs accumula, vel grandibus obrue fossis.
Sæpe tamen cupidos humus exossata Colonos
Decipit; amotis seu jam durata lapillis
Parciùs enatam succos immittat in herbam;
Sive repercutiens solem, radicibus imis
Calculus auxilio est, & iniquos temperat æstus.

Horrida si musco vel inerti obducta senectæ
Prata situ, fœnum pariunt ignobile; stercus
Ingere vel cineres: quæ si cui pigra videntur
Auxilia, effossum frumentis exaret agrum;
Atque novis ne fortè soli prior impetus obsit
Messibus, herbosâ nimias farragine vires,
Pubentique fabâ, napoque absumat edaci.

Prædia si fuerint nimiùm nemorosa; revulsis
Arboribus, glandem pingui mutabis aristâ:
Namque habile est segeti quod frumentaria, cæsis
Ilicibus, sylvestre solum redigetur in arva.

Ast ubi deficiunt silvæ, quercumque virentem
Et platanum pones, serasque nepotibus ulmos;

Reſtitues oleas, ſi quas dejecerit Auſter;
Nec ſteriles vel qui pariunt ignobile pomum
Degeneres patiere ſolo conſiſtere truncos;
Vindice ſed ferro tolles, aut brachia cædens,
Inſitione feros coges miteſcere fructus.

Sicubi ſtagnanti ſeges emoriatur ab imbre,
Abſorbere ſolum neque poſſit quidquid aquarum
Accipiet, neque vicinos effundere in amnes;
Affer opem, & medio largas duc æquore foſſas.
Occultos, ubi terra fluit ſabuloſa, canales
Obcæcabis agris; neu præcludatur aquarum
Exitus illapſuſque, ſub os utrumque refixis,
Pilarum vice, ponticulos imitabere, ſaxis.

O! tibi torpentes ſi deſiccare paludes
Fata darent, cœloque novas oſtendere terras!
Semina reſtituet quanto proh! fœnore campus
Et limo ſatur, & longo requietus ab ævo.
En Bliteram propter quam pinguia findit Arator
Æquora vomeribus quæ navibus ante ſecabat.
Namque ſuâ totum quondam gens Romula mundum
Sub ditione tenens, ne quid deperderet agri,
Quo nullus toto melior ſibi paruit orbe;
Fecit iter pigræ longo ſub monte paludi:
Grande opus, emenſis exhinc nec inutile ſeclis.

Altiùs ignoto manabant tramite lymphæ;
Oceanum ſed utrumque novo qui fœdere jungit
Alveus, excifi per ſaxea viſcera montis

Dum foditur, patuit ductus; priscosque labores
Opposuit nostris Romana potentia cœptis,
Francigenas certans hac saltem vincere laude:
Artificum superata mànu sed Roma, palustres
Ad mare vicinum duxit cum flumine ranas;
Gallia dum gemino faciens commercia ponto,
Ignotos ratibus calles tellure sub ima
Effodit; & longo suspensis fornice lymphis
Quæ medium non inde procul per inane volabant,
Icariam visæ naves timuisse ruinam,
Nunc sub humo mersæ stygii nigra verrere Ditis
Stagna putant: sed mox quum subterranea remis
Æquora sulcarunt, altas ubi Blittera turres
Atque suos oculis aperit mirantibus agros;
Elysium, loca quæ fortunatissima vestit
Purpureâ sol luce, sibi spectare videntur.

At neque vel cœli facies vel gratia ruris
Dulce movent mirâ captas formidine puppes:
Terribili nam cum sonitu sùblimis ab alto
Labitur unda jugo, celsas quo more per Alpes
Auctior imbre ruit saxa inter inhospita torrens,
Stant in præcipiti naves, quas lapsus aquarum
Multisonus subito quassas horrore moratur.
Abruptis tamen unde locis vix ante capellæ
Desiliere leves, operum molimine grandi,
Perque vices varias stratis æqualiter undis,
Descensus habet hinc faciles oneraria navis.

Hæc tua laus, Riquete; ſuo tibi Blittera civi
Divitias urbiſque decus, tibi Gallia debet
Quo nihil ad regni ſplendorem grandius, uſu
Quo nihil uberius. Mutato flumina curſu
Juſſa novas intrare vias, diruptaque ſaxa
Alcidem vetuere mori. Vicère labores
Herculeos quæ tu, per prodigioſa locorum
Intervalla, mari gemino commercia præbes.
Magnæ mentis opus; quod, ſi mortalia cures,
Tu quoque nunc cœlo videas miratus ab alto,
Ni foret in terris oculos quo paſcere mavis
Lamonia de matre Nepos, cui magna parantur
Virtutum documenta domi; ſeu clara Parentis
Aut Patrui inſiſtat veſtigia; Martia quondam
Seu galea, aut Themidis ſacros premat infula crines.

Arida nunc riguis ubi fontibus arva carebunt,
Signaque deprendes lymphæ manifeſta latentis;
Gaudentes cœlo latices erumpere, terris
Erue: at indiciis ne decipiare doloſis,
Manè plagam cœli Phœbo naſcente rubentem
Pronus humi ſpeculare; levem conſurgere nubem
Si videas, tenueſque ſolo ſe tollere fumos,
Lympha latet: nova ſigna dabunt & muſcus aquoſi
Ruris amans, culicumque globus revolutùs in orbem
Deſuper, & madidâ gaudens tellure conyſa,
Et junci, & ſalices, & arundiferæ calaminthæ,
Et dulci quotquot frutices humore creantur.

Talibus

Talibus indiciis, & non interprete virgâ
Flexibili, rimatur aquas, qui judice fontes
Quos oculo novit, mirâ feliciter arte
Prædicat inventas : quasi fons occultus in agro
Curvatum valeat coryli deflectere ramum,
Altus aquis nec possit idem torrentibus amnis.

Sic curvis olim baculis emensus Olympum
Augur aves Romæ spectans, quæ mente sagaci
Viderat, ex volucrum monitu ventura canebat,
Plus avibus quàm consiliis credente popello.

Me præsente suam nuper jactantior artem
In cœlum quum ferret aquæ Scrutator & auri;
Ac rudibus rem pene viris suaderet, avarâ
Spe lucri faciente fidem : fruticante sub herba
Quem reperit nummum, sub eodem gramine rursus
Miranti similis coram depono; manuque
Inflectente volens, non per se vergere ramum,
Errantes oculos aliò dum conjicit, aurum
Clam tollo : corylum rursus movet ille, manusque
Continet immotas; & virgam cuncta trahentis
Demonstrat flecti deorsum vi solius auri.
Atqui aurum nullum est, aio : risere repertos
Fraude dolos; quos ille fugâ tacitoque pudore
Confessus, tamen auriferam non abdicat artem.

Indiciis, quæ multa dedi, nisi credat aquarum
Indagator, humum fodiat; puteoque cavato
Ardentes oleo lychnos, aut vellera lanæ

Vel crudos lateres, inverſaque vaſa reponat
Intus; & anguſtam multo tegat aſſere foſſam.
Si videt extinctas conſumptâ nocte lucernas,
Æraque concepto ſudore madentia, lanam
Humidulam, & lateres putri tellure ſolutos;
Quærat aquas, & ſi quid adhuc dubitaverit, ignes
Admoveat: nam ſi nebuloſos humida fumos
Eructabit humus, ſuberit fons largus aquarum;
Si tamen hiberno non inſidet humor ab imbre.

Jam terræ genus inſpiciat: cretoſa liquores
Ingratos dabit & tenues, nigriorque ſaporis
Egregii lympham venâ ſtillabit egenâ.
Exiles, ſed præcipuos dulcedine fontes
Glarea promittit: rubra inter ſaxa repertis
Nulla fides; occulta per intervenia rurſus
Dilapſi fugiunt, & ſpem fruſtrantur inanem.
Humor ab illimi qui defæcatur arena
Utilior ſtomacho fluet, uberiorque: ſalubres
E collis radice, graves de pinguibus arvis
Proſiliunt latices; ſed copia major aquarum,
Præcipiteſque cadunt altis de montibus amnes.

Seu vacuis intus ſpatiis, victæque tepenti
Sole nives, pluviique imbres cogantur: aquarum
Quo velut hoſpitio fontes & flumina manant.

Seu pelagi terras ambit quæ lympha jacentes,
Occultis fluat uſque viis mare ſubter & agros;
Atque undam premat unda gravis, fluctumque propellat

Fluctus, & occulto juga trudat in ardua ductu;
Humor ut in pannos sursum defertur; ut alto
Fons è monte cadens plumboque receptus, in auras
Emicat; & quantùm primo caput extulit ortu
Monte super, tantùm attollens se valle sub ima
Prosilit, & rapido vacuum petit aëra jactu.

Seu, posito velut igne, meri florumque calentum
Spiritus ad costas hæret frigentis aheni,
In tenuesque fluit guttas; sic abditus imis
Visceribus terræ residem calor igneus undam,
Quam cavus immensi mons continet instar aheni,
Calfacit, & sursum fumos emittit aquosos;
Qui simul ac gelidi tetigerunt concava montis,
Densatus vapor in tenuem se colligit imbrem:
Saxa madent, circumque vagis flent omnia guttis;
Unde oritur rivus, qui montis acerba volutus
Per latera, hinc illinc venas rimatur apertas,
Atque humiles juga per declivia fertur in agros.

Ima vaporiferos intra penetralia terræ
Fornaces ardere docet, qui frigora plantis
Sub nive defendit tacitus calor, atque rubentes
Æthnæo qui monte furens erumpit in auras
Flammarum globus, ignivomo telluris hiatu
Horrida per Siculos spargens incendia campos.

Adde salutiferos fontes, & balnea passim
Terrenis calefacta focis, ærisque metalla,
Quodque sagax Natura cavis sub montibus aurum

Excoquit, humanis opus haud imitabile curis.
Tantus ineſt terris calor, ut Plutonia norint
Regna, metalliferis qui demerguntur in antris;
Tantaque ſulphurei eſt vis ignis, ut impete vaſto
Fundamenta ſoli quatiat, monteſque revellat.
Ænea quas tormenta vomunt, imitamine flammas
Hauſimus è terris; nec eas novus intulit orbi
Impia ſubducens cœlo per furta Prometheus.
  Ignis humi gremio latitans ſe prodit ab ipſis
Oceani ferventis aquis; & nuper ad Indos
Inſula nata mari eſt, partu quam terra fragoſo
Protulit, ex imo jaculatis æquore ſaxis.
Incaluit latè pontus fumantibus undis;
Atque novum pelago dorſum, cæcaſque latentis
Prodigii cauſas avidi cognoſcere, flammam
Terreſtrem ratibus nimis, heu! ſenſere ſolutis.
  Plurima jam ſub monte cavo quæ cogitur unda,
Fervet ab æterno, tellus quem ſubjicit, igne.
Ad juga ſumma vapor levis evolat, unde relabens
Confluit in rivos, qui prona per arva voluti,
Oceano lymphas, quas accepere, redonant.
Hinc aqua monte fluens levis eſt, eademque ſalubris:
Scilicet è tenui levis eſt concreta vapore;
Et per arenarum manans quaſi cola, repurgat
Quod vitii, quod ſordis ineſt pluvialibus undis;
Quæ furſum licet in tenües à ſole vapores
Educantur humo, terrenæ ſemina labis

Inſincera tamen retinent ; fœtæque venenis
Deſtituunt medio ſitientes æquore Nautas,
Ciſternas ubi poſthabitis adiere fluentis.
Interea meditare diu quâ parte domorum
Fundamenta loces ; ut laxa, ſalubris, & ipſo
Pulchra ſitu ſit villa ; ſuum nec debeat arti
Impenſiſque decus, nemorum ſed dulcibus umbris,
Et rivo, qui prata vagus per amœna, penatum
Æternos modico ſumptu tueatur honores.
Vicinos fuge torrentes, & ſtrata viarum
Publica ; planitiem ne depopuletur apertam
Prædonum vel avara manus, vel triſtis aquarum
Eluvies. Juvat & tacitas procul eſſe paludes :
Virus enim, morboſque palus eructat inertes ;
Servatas hiemi fruges & agreſtia longo
Inquinat arma ſitu : nebulas exſpirat, & almas
Interimit ſegetes ; cœnoque creata tepenti
Armat in humanos ſtimulis animalia vultus ;
Ranarumque greges limoſa educit ab ulva,
Priſca coaxantes patulo convicia rictu
Quæ recinunt, placidis gens infeſtiſſima ſomnis.
Nec lateat cæcas intra domus abdita valles :
Maluerim patrum ritu ; ſuper ardua montis
Culmina, ſuſpenſos aquilarum more penates
Inſtitui, validiſque dari ludibria ventis ;
Quàm curvo ſub colle gravi torpere pruinâ ;
Æſtivoque, feros quum Sirius evomit ignes,

Sole coqui ; nullis æſtum ſolantibus auris.

Ergo locum capies, qui nec depreſſior unda
Stagnet in hiberna, nec triſtibus horreat Auſtris
Editior, neque præruptus fluat imbre ; ſed imâ
Vel ſic valle latens ſubſidet, ut aëra laxum
Accipiat ; vel ſic montem conſurget in altum,
Montis ut alterius defenſus culmine, ventis
Non rigeat ; ſic planitie diffuſus, ut imbres
Hibernos fallente queat deducere clivo.

Pinguis ubi molli ſenſim tumet edita dorſo,
Et tepidos tellus modice deflectit ad Auſtros,
Nec tremulis rivus ſaliens procul obſtrepit undis ;
Optimus ille domi ſitus eſt : hic atria, cellaſque,
Et ſtabula, & totos ſulco deſcribe penates ;
Et ne præcipiti quid inemendabile pecces
Conſilio ; proſtent operis primordia, toto
Quæ rigidus tecum cenſor dijudicet anno.

Ne fundus villam, neque fundum urbana viciſſim
Villa requirat ; agro ſit pars domus : ardua non tam
Suſcepiſſe juvat, quàm ſuſtinuiſſe decorum eſt ;
Turpius & ceſſat quò cœpta ſuperbius, urbe
Indignante, domus : tu laxos rure penates
Ut facili ſtatuas operâ ; nec prodigus aurum
Effundas, villæ felicibus utere donis.
Dat lapides muris tellus ; dat lucus inemptam
Materiem tectis, operiſque fabrilibus ; idem
Et virides ramos & cædua ligna miniſtrat,

Queis lateres calcemque coquas. Vel foſſile terris
Eruitur, fluvio vel de propiore petitum
Advehitur plauſtris ſabulum : quæ cuncta parabis,
Naſcentes prius incipiant quàm ſurgere muri.

Saxa trahant fortes hiberna per otia tauri :
Plurima vicinis in ſaltibus icta ſecuri
Procumbat platanus, metuendaque pondere quercus,
Atque abies opere in ſicco durabilis, altaque
Ornus, & indocilis fagus compage domari.
Populeas, lunâ jam decreſcente, bipenni
Aggrediere trabes ; atque arbor ad uſque medullam
Quum fuerit propè cæſa, ſuo patiere minacem
Stare loco ; venis ut noxius humor apertis
Diffluat ; & plures lignum perduret in annos.

Pinguis ubi regio ducendis ſaxa negabit
Parietibus ; lateres Figulus coquat igne, tenacem
Effodiens cretam, multâ quam maceret undâ,
Iliceiſque lutum formis dein molle figurans,
Æthereas plano ſuper æquore ſiccet ad auras.
Aggrediatur opus, vel quum jam præterit Æſtas
Uſque ſub Autumni finem, vel rurſus abactis
Frigoribus, quum Ver zephiro laxaverit annum.
Non ſatis hiberno ſiccantur ſole, figuram
Ut teneant lateres ; rimiſque æſtate fatiſcunt.

Tres quatuorve dies ſolidos calcaria fornax
Non intermiſſis accenditur ignibus, imâ
Diſſiliat dum parte lapis, fumoſaque longo

Flamma per obſcurum non exeat aëra tractu.
Sunt varii lapides diverſos calcis in uſus
Quos fornace coques : opera ad tectoria mollis,
Dura ſilex ad ſtructuras adhibetur. Arena
Egregia eſt, compreſſa manu quæ ſtridet; & albis
Nec maculas pannis, neque ſordem excuſſa relinquit.
Hæc ubi materies fuerit congeſta, domorum
Fundamenta ſolo jacies, quum denique terra
Ruderis occurrit ſine ſuſpicione ſoluti.
Aſt ubi viſceribus vel ab imis mollior uſque
Eruitur tellus, quartam demergere muri
Sufficiat partem : quernos defigere palos
Tum poteris, lapidumque gravem ſuperaddere molem.
Ad medium ſpectent obverſa cubicula ſolem,
Altior ut Titan obliquâ luce feneſtras
Tranſcurrens æſtate, domum non urat; & idem
Inclinatus humi, gelidam quum vergit ad Arcton,
Ima per hibernum recreet penetralia frigus.
Quas hodie ruri ponunt & in urbibus ædes,
Perfundunt hac luce, cavas hoc ore feneſtras,
Hoc numero faciunt; altis ut tecta columnis,
Non muris ſuffulta putes; hominemque penates
Nunc intra vitreos jures nec frigora brumæ
Nec curare Notos & vim penetrabilis æſtûs;
Tranſmittuntur enim larga cum luce calores
Æſtivi; neque ſi raucis Aquilonibus atrox
Mugit hiems, duram gelidi vim frigoris arcent

Multa feneſtratos quæ munimenta penates
Linea defendunt : placet indulgere tuentum
Deliciis ; lætæque foris videantur ut ædes,
Intus acerba pati, magnoque incommoda ſumptu
Quærere. Sic uſu ratio quoque vincitur inter
Francigenas ; quibus in morem ſi venerit, aurum
Argentumque levi placeat mutare papyro,
Vanaque pro ſolidis ſibi nomina ſumere nummis.
  Fas ſit in urbe novo moliri mœnia ritu,
Auſter ubi minus audet, agros quàm nactus apertos.
Tu ruri veterum mores imitare Parentum ;
Et modicis, quantùm ſatis eſt, admitte feneſtris
Aëraque & lucem ; nec quære cubicula ponens,
Ordinibus longis pateant ut pervia viſu
Omnia ; ſed liber ſit membris exitus ; hoſpes
Ut placidos ducat ſecurus ab hoſpite ſomnos.
  Stabit ubi perfecta domus ; ne fructus agrorum
Depereat, vel amans cultûs Matrona decori
Invitis oculis ſpectet non ruſtica tantum
Arma feroſque canes, & ferramenta, ſed ipſas
Ruris opes : alias condendis frugibus ædes
Sic ſtatues, ut quæ loca ſunt magis humida, vinum
Accipiant ; oleum medio quæ ſole tepebunt.
Maturos verò fœtus pomique pyrique,
Quos hiemi paleata ſuper tabulata repones,
Siccis claude locis. Rugas Aquilone, vel Auſtro
Mollitiem ne poma trahant, diſſolve tepenti

Frigus & humorem prunâ, crebróque revisens
Insincera manu remove; ne mucor ab uno
Serpat, & in tabulas latè contagia manent.
Horrea Sithonius Boreas inspiret: aquosis
Nec subeat pennis inimicus frugibus Auster.
Ditia Tectosages medio granaria vico
Ædificant, & humo condunt frumenta domorum
Ante fores, pluviæ secura ruentis, & auræ
Omnia perpetuo solventis corpora pulsu.
Curculio farris cumulos ubi rodere cœpit,
Summa tenet, totoque luem permiscet acervo,
Ventilat exesas qui plena per horrea fruges.
Agricolæ sit laxa domus: sua cella Bubulco,
Sit sua Pastori: stabulis non influat imber,
Quo pecorum mollis corrumpitur ungula, murus
Deperit, & tristes ducunt animalia morbos.
Mœnibus aut inclusa cavis, vel pendula sursum
Nullos incutiat fumosa lucerna timores;
Et procul à stabulis sub fornice Villica panes
Excoquat; accensas ne tigna calentia flammas
Accipiant, totisque ferant incendia tectis.
Agricolas juvat inprimis spatiosa culina;
Quâ collecta domus largo brumalia ligno
Frigora dissolvat, lassataque vespere curet
Corpora, nec seros opus interrumpat ad ignes.
Quos etenim de nocte potest urgere labores,
Non sinit hiberno fieri sub sole Colonus.

Poſt epulas hinc inde ſedent & grandis Arator,
Horridus & cuſtos caprarum, oviumque magiſter,
Atque lacertoſus Foſſor, duruſque Bubulcus:
Avulſis ſi quæ ramis hæſere, tenaces
Secernunt oleas; detonſaque vellera purgant;
Et findunt, lymphâque domant Amerina calenti:
Vitibus aut acuunt vallos, aut vimine lento
Conficiunt calathos; ſua nec jucundius uſquam
Agreſtes videas decurrere penſa Puellas.

Villicus accensâ nam dum face ſingula luſtrat,
Et clauſas inviſit oves, numerumque recenſet;
Nec Pueros, timidamque Patris præſentia Natam
Continet: illa bonum, quem fingit amare, Menalcam
Dulcibus aggreditur verbis; ſtolidumque maligno
Illaqueat ſermone, ſuos ut & ipſe viciſſim
Explicet, & rauco cantu teſtetur amores;
Speret & hinc laudem, riſum quoque ducat honori;
Atque jocos vecors non ſentiat inter acerbos
Illudat nigro quòd Theſtilis improba ſucco,
Et faciem conſcribat: habent nam pagus & urbes
Hoc hominum genus ad vulgi ludibria natum;
Quos impune pigri bovis inſtar acumine pungas,
Quique ſibi vel aperta inter convicia plaudant.

Æſculeis tectum pilis ſuſpende Coloni
Pro foribus, ſua quo defendit tegmine plauſtra
Et dolat hibernos currus & aratra per imbres.

Si ſit rure frequens iter & ſolenne, tabernam

Pone viatori ; ſed egenos excipe tectis
Ipſe tuis. Hominum quondam Divûmque parenti
Nomen ab hoſpitio veteres fecere ; ſuiſque
Vilia dum latebris animalia ſomnus habebat,
Non hominem nudo voluere ſub æthere noctes
Ducere ; ſed tecto donarunt hoſpite : necdum
Audierant inopum vili ſub veſte latere
Sæpe Deum, cœloque virûm pia dona reponi.

Ne gravidas procul à villâ terat area meſſes ;
Ut raptim frumenta domi malè trita recondas,
Si ſubitus nimbis fallentibus ingruit imber.
Eligitur locus & ſublimis, & arbore nudus,
Ut lenem accipiat perflabilis area ventum.
Illa vel ingenti tibi complananda cylindro,
Vel ſaxis (opus æternum) ſternenda : flagello
Cedit enim tellus, atque interiore recondit
Mollitie frumenta, levi vel pulvere fœdat.

Sit piſcina duplex, ut maceret altera virgas ;
Et pecori facilem det purior altera potum.
Purgamenta domûs ſtabulique, ſoloque jacentes
Quas ſilvis decuſſit hiems aquilonia frondes,
Et limum , fluvii ſi quem incrementa tumentis
Reſpuerint, madidæ tectis procul ingere foſſæ:
Sic poſiti tenues non evaneſcit in auras
Exſucci vis tota fimi ; craſsâque peremptis
Seminibus lymphâ, non pullulat herbida meſſis.

Proxima ſint villæ pomaria, floreus hortus,

Et quæcumque placent oculis, quæcumque rapaces
Invitant ad furta manus. Aquilonis ab ortu
Silva truces frangat ventos, & frigora tollat
Umbriferis quæ deinde comis æſtate redonet;
Atque hiemes eadem nimioſque attemperet æſtus.
Humida vallis olus, vivaces collis olivas
Educet: in plano vel fluctuet æquore meſſis;
Vel longo fundant ſe prata virentia tractu.
Hinc procul aſſurgant vites, oculoſque morentur
Camporum per aperta vagos. Quot jugera prato,
Quot ſegeti dabis, aut oleis, vel vitibus almis,
Ex opera redituque ſimul metire, labori
Componens fructus; & tecum mente revolvens
Quanti vendideris, non quantum innaſcitur agro.

Quæ cereri viſa eſt humus oportuna ſerendæ
Sæpe redit manibus verſanda; dataſque repoſcens
Mutuat in ſemen fruges, neque perfida pactam
Liberat uſque fidem; ſeu meſſibus obfuit annus
Siccior aut pluvius; ſteriles ſeu fudit avenas
Infœcundus ager; fractis ſeu grandine culmis
Procubuit, fluxiſve ſeges ſtetit arida granis.

Sumptibus ipſa ſuos interdum vinea fructus
Devorat: incerto quoque caſu pendet oliva;
Et quanquam tenui ſeſe lætiſſima cultu
Suſtineat, tamen & glacie ſterileſcit & æſtu;
Ac nebulis flos vere novo contactus iniquis
Emoritur, triſtique ſolum tegit omne ruinâ.

Non faciunt hos prata metus ; ſecura pericli
Diffuſas cœlo nebulas Boreamque , Notumque
Accipiunt : frigus nec curant triſte , nec æſtum ,
Deductus facili rivus quem temperat undâ.
Pratenſis minimum deſiderat herba laborem ;
Et ſemel orta , ſuas nullis obnoxia curis
Fundit opes ; reditu nec ſimplice ditat avaros
Agricolas : hiemi nam fœnum atque annua feſſis
Paſcua dat tauris ; armentaque læta tuetur ;
Eximiumque decus ridentibus adjicit agris :
Roſcida ſeu flores intermicet herba rubentes ,
Seu jaceat proſtrata ſolo , mollemque cubanti
Sufficiat thalamum temere congeſta ; vel alto
Accipiat ſitiens ductos e tramite rivos ,
Atque novam paret uſque novo ſine ſemine meſſem.

Quare agite & dorſo ſi non decedat iniquo
Præcipites neque fundat ager præruptior undas ,
Nec bibat humorem graciles imitatus arenas ,
Stagnantes neque contineat depreſſior imbres ;
Jugera quanta patent , medicam , viciaſque , boumque
Gramina torpenti non injucunda palato
Spargite , & aſſiduos pratis inducite rivos :
Ipſa niſi molles uligine pinguior herbas
Nutriat irriguæ tellus non indiga lymphæ.

Sed neque poſthabitis oleas an ponere pratis ,
Meſſibus an præſtet , vel habendæ incumbere viti ,
Definire velim : veteres imitare locorum

Agricolas; non omnis enim fert omnia tellus.
Ipſe Garumna ſuo populos qui ſpectat in ortu
Forcipibus maſſas chalybis tractare liquentes,
Et montes aperire cavos; per opima volutus
Paſcua, vel preſſis ſolidum lac cogere formis
Agricolas videt, aut pomis inſtare ferendis:
Triticeas poſthinc ſegetes miratur, utroque
Mox conſpecturus gravidas in littore vites.

Quidquid erit, quamcumque tibi ſpem patria tellus
Fecerit; antiquos ferro ne dejice lucos.
Aſpicis effoſſo terris carbone Britanni
Quàm male diſſolvunt frigus, quàm ducitur ægre
Spiritus; infeſto niſi tabeſcentibus igne
Monſpelienſis opem tulerit pulmonibus aër.

Circuitu majore novos, urbs inclyta, muros
Exſtrue: divitibus decorata ſuburbia tectis,
Et quos Verſaliis hoſpes laudaret in agris,
Hinc illinc poſitos amplectere mœnibus hortos;
Ægra ſalutifero potiatur ut aëre tecum
Gallia, quæ foculos uno carbone Britannum
Mox ſtruet ad ritum, ligno caritura; graveſque
Hauriet & fumos, & anheli ſemina morbi;
Ni caveant quibus eſt nemorum mandata poteſtas.

Victrices pelago naves, ramoſa calenti
Ligna foco, domibuſque trabes, & aratra juvencis
Sufficiat lucus; ſed Avorum munere natas
Tu quoque ſilvarum tranſmitte Nepotibus umbras.

O ! ubi curarum requies , ſtudiique levamen
Frondoſum nemus , & veteres quas noſtra Toloſæ
Nutrierat ſibi contiguas Campania quercus !
Flemus adhuc , atque hoſpitibus felicia quondam
Monſtramus loca , quæ villæ contermina luco
Floruerant , denſiſque rigent nunc obſita dumis.

Ruris amatorem , qui perleget iſta , Poëtam
Heu ! nimiùm juſto ſinat indulgere dolori ;
Et ſaltem meminiſſe , frui nos invida quando
Fata vetant : mihi nam videor ſpectare , renatis
Arboribus , ſocios nemorum per opaca vagantes.
Secretis alii ſecum meditantur in umbris ,
Atque alto leges divinaque dona revolvunt
Pectore ; vel longo decurrunt murmure ſacri
Penſa miniſterii , pia vota preceſque diurnas.
Sub patula multi feſſum latus ilice ponunt :
Cantantes ille audit aves , auditur & illis ,
Voce ſuum modulans dulci vel arundine carmen :
Hic gravibus ſomnos oculis admittit inertes ,
Reſtituens ſibi quas ſtudio ſubduxerat horas.

Trudiculis ludunt alii : locus arbore nudus ,
Cui circumpoſitæ præbent umbracula quercus ,
Eligitur ; ſparsâ tellus ſolidatur arenâ ,
Quæque laborato præcluditur area ligno ,
Secta vias patet in quatuor : ſtat ferreus orbe
Annulus in medio , per quem ſi buxeus ullâ
Trajicitur ſine fraude globus , vel tramite circùm

Quadruplici

Quadruplici fixas ultra detruditur oras,
Victor eris; totâ victor celebrabere turbâ,
Sedibus hinc illinc gaudens quæ ſpectat ab altis.
Ergo levi quibus eſt animus concurrere pugna,
Brachia ferratis armati fuſtibus adſunt:
Atque globos, valido ſylvis reſonantibus ictu,
Percutiunt; animoſque levant exercita duro
Membra fatigantes ludo: nec amore legendi
Silva vacat, quamquam recreando nata labori.
Non alibi vates propiori numine Phœbus
Afflat; & ad populum, cui fandi copia, fagos
Agreſtes inter, nemorumque ſilentia, diſcit
Magna loqui, fonteſque tonans inflectere mentes.
Hic ego te lauro cinctum parnaſſide vidi,
Clerice, felici meditantem pectine verſus,
Quos mirata diu, quum jam nequit ampliùs auro
(Poſt exhauſta tibi ſua munera) laude Toloſa
Donat; & Aoniis ultro te cœtibus addit,
Muneribus reliquos decoret quo judice vates.
Dicentem cupidâ ſuſpenſus ut aure bibebam!
Sive Sophocleum nemora inter opaca cothurnum
Indueres; lepidos, poſitâ gravitate, Terentî
Sive jocos patrio reddens ſermone referres;
Eloquiove potens rueres torrentior amne,
Autumno quoties medio dicturus (agrorum
Delicias veluti raperet præcognita fandi
Copia) deſertam donabas civibus urbem.

Gaudebas, memini, vel ſilvam errare per altam,
Caſtaneâ vel ſub veteri conſidere mecum:
Fons ubi ſic tremulam zephiris motantibus umbram,
Caſtaneaſque nuces, & quæ ſuper arbore ſidunt
Inſtabiles imitatus aves, ſpecularibus undis
Exprimit; ut dubites an eamdem fonte ſub ipſo
Creverit in faciem ramis felicibus arbor;
Hirſutiſque latex frondens horreſcat echinis;
An volucres alat unda ſuas, quæ flumina pennis
Ima ſecent; vitreas an imago ſupervolet undas.

Hic locus eſt ubi prima meæ conamina Muſæ
Quum legeres, ſtimulos dare ſuetus opemque, jubebas
Carmen ad incudem & limam revocare; tuumque
(Latius effundes proprio quod carmine) nomen
Si taceant quos te fingo cenſore libelli,
Ingratus videar; mihi nec ſatis æquus, amicum
A teneris niſi conjunctum te glorier annis.

Tuque Capiſtronides, animæ pars altera noſtræ,
Hìc plauſus, hìc illam inter querceta parabas
Nobilis ingenii famam; quà ſive cothurnum
Æmulus aſſumis fraternæ laudis; avenâ
Sive canis cytharâque, tuo ſeu profluit ore
Majeſtas romana, lepos vel gallus, utroque
Et latio patrioque potens ſermone, Senatum
Purpureum trahis, & populos te cive ſuperbos.

His ego te, quo jam vellem monſtrante doceri,
Inſtitui ſilvis primo, Belote, ſub ævo;

Quum florens ſtudiis, artes ita natus ad omnes
Eſſe videbaris ; foret ut dubitabile quali
Ad ſummum decus ingenii famamque placeret
Ire viâ : nam verba ſacras orator ad aras
Seu faceres ; noſtras, Muſarum caſtra ſecutus,
Obſcurare tuo velles ſeu carmine laudes ;
Plauderet urbs, avidâ nec ſegnius aure canentem
Exciperet, quàm ſacra tenens quum pulpita ſolvis
Luce tuâ fidei tenebras ; cupidoſque ſciendi
Diſcipulos, ad quina virûm centena coactos,
Voce doces vitâque magis pietatis amorem.

O ! ubi nunc virides umbræ tacitique receſſus,
Qui tantos aluere viros ! inſtaret acerba
Quum jam pene dies perituris ultima ſilvis,
Proh ! quali tonuit Parnaſſia murmure rupes !
Sed quid inhumanas contra potuere ſecures
Carmina : Threicio quamquam non ſegnior Orpheo
Flebilibus juſtam nervis effuderit iram
Murgius ; aoniis jam non aurita Poëtis
Obſequitur quercus ; ſed, quod licet, icta bipenni
Congemit ; & quâ voce poteſt, quos ſæpius umbrâ
Fovit, ad auxilium vocat emoritura ſodales.
Venimus, ac veluti data poſt certamina, campo
Quum jacuere duces, atque inclyta nomina letho
Perdita, ſecreto triſtes horrore movemur ;
Liventes plagas, fluidoque cadavera tabo,
Oraque cernentes patulo deformia rictu ;

Idem omnes nos ſenſus habet, quum grandia quondam,
Victaque jam ferro, querceta jacentia terris
Aſpicimus, frondeſque reciſaque brachia trunco
Sepoſitis pallere locis, flammiſque parari.
Heu! quantus nemore avulſo decor excidit arvis!
Quàm ſibi diſſimilis Campania: rebus in arctis
Pauperies urgens quæ vaſtam exſcindere ſilvam
Suaſit, & in belli ſumptus impendere ruris
Delicias; eadem cultûs inimica decori
Cogit agros ſervire lucro: nam vomer avarus
Antiquæ turrita domûs nunc mœnia pulſat;
Et ſeges eſt, ubi ſe ſpectabilis ordine pulchro
Fuderat ulmorum ſeries; quæſitaque longe
Rarior Æſtivis emitur jam ſolibus umbra.

Pàmpineas vites inter via longa, tegebant
Quam poſitæ quondam ſpatiis æqualibus ulmi,
Ceſpite nunc uno viret, arbore nuda; ſoloque
Si quis adhuc ſtat truncus iners; arbuſcula fatis
Si qua relicta ſuis oritur, premit ægra dolore
Corda novo, veteres revocans ſpatiantibus umbras.

Non buxos humilemque pyrum tonſura coërcet
Annua; ſed fuſis ſine lege per aëra ramis
Ire ſinunt; & qui flores & oluſcula nobis
Sufficiebat, equis nunc hordea parturit hortus.

Repit, & ingenio jam liberiore per omnes
Lympha vagatur agros, quæ preſſa canalibus olim
Altiùs in varios erupit ludicra jactus:

Miris torta modis, tunc ibat ore leonum
Phocarumque fluens; nunc rustica tota faselos
Irrigat aut miseros caules; & in ore leonum
Phocarumque suas vel tendit aranea casses,
Aut intus ponit luteos avis hospita nidos.

Alveus innatas olim felicibus agris
Excipiebat aquas; & circum picta phaselo
Prata vehebamur, vel edaci subdola pisci
Retia tendentes, vel aquarum frigore & umbris
Vitantes rapidum frondente sub arbore solem:
Cymbula crediderim, venalibus addita lignis,
Cum quercu visit tristes urenda caminos;
Trutaque flucticolas inter pulcherrima pisces,
Littora quæ nobis ad nota sedentibus olim
Adnabat, molles fructus, servataque panis
Frustula mendicans oculis caudâque trementi,
Cessit aquis, ranæ linquens cœnosa loquaci
Flumina: gallinis graveolentibus atria pavo
Libera permisit; villæque nitentis amantes
Excessere simul triplici de turre columbæ;
Tectaque marmoreis habitant innixa columnis
Aut infesta cohors murum, vel bubo sinister.

Nos procul hinc aliò quoque migraremus; in illa
Sorde jacens, nisi vicinas Campania villas
Exsuperet: nam mirum! etiam populata, decorem
Invitis retinet dominis; cultusque vetustos
Naturâ supplente, merum rus usque placebit.

Hæ sunt, Lamonide, quales desideret emptor

Neglecti decoris villas ; quas una beato
Dives opum fortuna situ, venæque perennis
Fontibus & pingui ditaverit ubere tellus.

Si quem nosse juvat quos & felicibus hortis
Et domibus lymphisque potest ars addere cultus,
Quæ tu Cursonio posuisti prædia fundo
Visat ; opesque soli, flores, pomaria, silvas,
Atque aditus & tecta domûs, operumque magistram
Et moderatricem stupeat per singula mentem.
Seu procul obtutu stet contemplator in uno,
Atque avidis primos oculis delibet honores
Deliciasque loci ; sive atria prima domorum
Intret, & incertus naturam laudet an artem,
Nunc ipsas ædes, nunc rura patentia circùm
Prospiciat. Juvat inprimis in imagine vivum
Marmoreâ, dicamne tuum populive parentem
Aspicere ; & tacitâ secum pietate vereri
Illius ora, virûm quæ custos optima quondam
Induerat, daret ut Regno Themis arbitra leges.

Auspice te priscos quum defendisset honores
Quæ docet ars Pario ductos è marmore vultus
Reddere, vel vivo pictos animare colore ;
Illa tuam seris faciem transmittere seclis
Cogitat officii memor : at tu (marmore quamquam
Duratura magis monumentis non eget ullis
Fama viri) tamen hac donari laude parentem
Expetis ; ut patrii majestas oris eàdem
Et nati pietas æternùm in imagine durent.

Cætera quid memorem quæ ſe miracula paſſim
Objiciunt ; pedibus ſeu rura beata ſequamur
Aut oculis : quos ipſa loci natura vagantes
Ne laſſet ſpatiis, colles utrinque ſupinos
Objicit aut Baccho virides, vel meſſibus albos ;
Et mediis, quantos poſſunt luſtrare tuentum
Lumina, cogit agris toti quas parcior orbi
In populos partitur opes ditiſſima tellus.

Non alibi tumido ſine faſtu tanta domorum
Majeſtas ; non ille nitor cum ſimplice cultu,
Non querni nemoris par umbra ; pareſque receſſus,
Nec ſimilis decor, ubertas, & gratia tonſis
Arboribus, neque tam belle ficuſque pyrique
Applicitæ muris : illo non ordine flores
Digeſti ; reliquis non ſic olus emicat hortis :
Te quamvis abſente procul, flos omnis & arbor
Luxuriet, niteatque minùs ; nàm quale locorum
Te deſiderium tenet, iiſdem prædia votis
Te repetunt. Sint hæc illis ſolatia, Natum
Quem tua ſectantem veſtigia munere gaudes
Pene parem, & meritis non inferiora ſequentem,
Curſonium ſpectare, viri mollire labores,
Et ſaturare ſuos in imagine patris amores.

Tuque Pariſiaci qui ruris amore teneris,
Deſine, blanda licèt, loca velle reviſere ; Regi
Nec populo furare datum te munus, amico
Divûm conſilio : natas in publica mentes
Commoda ſepoſitis ſcelus eſt ſibi vivere curis.

ARGUMENTUM
LIBRI II.

Arator. Paſtor : priſcæ vitæ paſtoritiæ dignitas. Caprarius. Olitor. Villicus : nequam villicus ; bonus villicus. Villici officia, mores. Villicus in urbe infrequens, ubi de urbano luxu. Villici officia erga dominum. De fortunata Agricolarum vita : Agricolarum vita fortunatiſſima. Villica ; Villica domum inſtruit ; victum comparat, ubi de conditura uvarum, malorum Cydoniorum & olivarum. De ſalſura ſuillæ carnis. Villicæ labores agreſtes. Ruſticanorum puerorum educatio. Ruſticana puella ; ejus nuptiæ.

LIBER SECUNDUS.

Servorum delectus, eorumque in excolendis agris ministeria.

NUNC age, qui servis melior delectus habendis
Exsequar: & quoniam sulcat qui rectiùs agros,
Utiliùs colit: inprimis tibi quære Bubulcum,
Quem pecudes atrocem habitu, non indole sævum
Formident: nervosa viro sint brachia, vultus
Terribilis, sed blanda manus; plenusque minarum
Verbera difficili non addat dura labori;
Sed resono terrens clamorum hortamine, vastâ
Voce magis, quàm vel stimulo plagisque juvencos
Imperio dociles habeat. Procerus Arator
Sulcandum stivæ innixus cavat altiùs agrum,
Et duras nisu rumpit leviore novales;
Incedensque retro proscissa per æquora, tauris
Celsior, extremas oculum collimat ad oras;
Obliquumque brevi gyro deflectit aratrum;
Si qua solo jaceant, quibus obluctata moveri
Colla boum possint, allisave cornua frangi.

Norit & agrorum mores, & tempus arandi,
Nec duram recludat humum, vel ab imbre lutosam:
Almus enim moto cum pulvere succus in auras

Avolat ; & toto manet intractabilis anno ,
Vertitur infractis quæ tellus humida glebis.

Si pluvios cretofus ager vix ebibat imbres ,
Vere fub extremo jam ficcus arabitur , herbas
Quum tulit injuffas , quarum mala femina nondum
Meffis in exitium filiquis fluxere folutis.
Nec mora tranverfis iterum fecet æquora fulcis ;
Pendentes eadem neque per veftigia colles
Profubigat , fed agri nunc in declivia tauros
Dirigat , obliquo nunc vertat in ardua fulco.

Agricolæ concors labor eft oviumque magiftri:
Et quamvis ftudia in contraria fæpe ferantur ,
Atque Bubulcus amet puros à gramine campos ,
Hamatifque rubis fugiens loca confita Paftor
Herbofos fectetur agros ; nonnulla laborum
In tam difparibus tamen eft concordia votis.
Alter arat ; campofque fimo juvat alter ovillo ;
Servit agro pecus , & pecori dat molle viciffim
Gramen ager ; neque rura vigent armentaque , denfi
Sive greges campis , gregibus feu pafcua defint.

Romulidæ quondam Proceres quæ fortiter armis
Quæfierant , ipfi fubigebant arva ; colonos
Nec femel avulfos ab aratro Roma vocavit ,
Imperiis gravidam regerent qui legibus urbem ,
Ac pofitis iterum fulcarent fafcibus agros.
Subdiderant cui colla Duci famularia gentes ,
Lætus aratori taurus parebat ovanti ;

Ipſaque laurigero verſari vomere gaudens
Terra triumphalis ſuperabat vota coloni.
Si ſacros tamen annales, veterumque virorum
Evolvam monumenta; greges ſervare paternos
Nobilius viſum eſt olim, quàm vomere terras
Exercere graves, ſulciſque repoſcere fruges.
Aurea namque ſub hæc mundi primordia, Regum
Progenies veneranda, pedum (præludia ſceptri)
Paſtorale gerens, ovium moderamine blando
Subjectos quondam diſcebat habere benignis
Imperiis populos, nec opes crudeliùs, inſtar
Velleris, ad vivum reſecare, ſuperflua tantùm
Sed leni tondere manu, lac ducere preſſis
Molliter uberibus, non immulgere cruorem.
At vacua incultis ut erant tunc omnia terris,
Cuſtodes ovium loca per deſerta vagantum
Alta ſub innubi peragentes otia cœlo,
Non tantùm didicere gregis quæ cura tuendi
Optima, quæ morbos & quæ ferat herba ſalutem;
Aërias tentare domos, lunæque labores
Et varium cœli placuit cognoſcere morem.
Servarunt primi tacito labentia motu
Sidera; tranſverſum mundi revolubilis axem
Et geminos ſtatuêre polos, ſolemque ſecuti
Nominaque & numeros ſignis fecere, volentes
Ut pecori & ſtellis aries dux eſſet; & idem
Cœlo, qui ſtabulis armenta, reduceret annum.

Illi adeo volucres imitati voce canoras,
Dulcibus inter se primi concentibus auras
Implerunt; calamos etiam fecere loquaces,
Quos pice vel liquidâ plures conjungere cerâ,
Et numeris dare verba, pedesque affingere verbis
Instituêre : modos pastoralemque cicutam
Nunc etiam Vates adhibemus, ut otia ruris
Tranquillosque dies, castumque canamus amorem.

Omnia proh! quantùm longis mutantur in annis!
Quod regale fuit quondam, quod Apolline dignum,
Vilibus officium servis mandatur; inersque
Et stolidus vir pascit oves : quæ cura manebat
Ingenuo pueros olim de sanguine natos.

Hac hominum de fæce, virum tibi selige frugi,
Qui magis ingenio placeat quàm corpore, primis
Qui curare greges, & pascere norit ab annis,
Urbanasque puer non sit formatus ad artes,
Atque juventutis primæ transcenderit annos.
Non tamen in senium vergat proclivior ætas;
Ne pedibus vix stare potens, propioribus agris
Insistat piger, aut molli resupinùs in herba,
Non observet oves : oculorum namque requirunt
Sublimem veluti speculam, ne si qua moretur,
Aut gregibus præcurrat, agris vel deerret apertis,
Involet è latebris Lupus insidiator; ovemque
Aut collo vehat impositam, vel mordicus aurem
Apprendens, saltus trepidam deducat in altos;

Atque renitentis clunes, uterumque flagellet
Verberibus caudæ; dum triſtior illa remotum
Longiùs heu! querulo fruſtra vocat ore magiſtrum.
Caprigenum qui ſaxa pecus per inhoſpita ducet,
Sit brumæ patiens pluviæque nivalis, & audax
Reptantes ſalebroſa ſequi per culmina capras.
Ingenium faciemque viri trux ipſa locorum
Efferat aſperitas, & linguæ dedocet uſum.
Sed tu nil ſpeciem turpeſque morabere vultus
Paſtoris, dum tenſa ferat grex ubera lacte.
Lanigeras bene paſcat oves, ſubigatque peritâ
Ruſticus arva manu: terræ cultura feracis
Vertitur hoc duplici quaſi cardine; cætera ruris
Officia, ulteriùs dein evolvenda, colentum
Villicus ingeniis accommodet atque lacertis:
Namque viro vir ut differt; nec in omnibus idem eſt
Corporibus vigor, aut animus prudentia rerum;
Sic varia eſt agri quoque diſciplina colendi:
Poſtulat hæc validis ſociatam viribus artem;
Hæc plus artis habet quàm roboris; altera mentem
Conſiliumque, meras deſiderat altera vires.
Rejice quæſitos opera ad graviora colonos,
Protinus exhauſtis ceſſant qui viribus; agros
Segnius effodiunt, occultâ fraude relinquunt
Crudi aliquid; terræ nec ad intima viſcera tendunt,
Sed pigri leviore movent ſola ſumma bidente.
Nervoſos olus Agricolas gnavoſque requirit,

Qui variis norint accommoda ſemina terris;
Arvaque perpetuo renovanda ligone fatigent,
Nata recens cultu foveant arbuſta, futuro
Provideant, domini rem curent parciùs, uni
Nec ſtudeant famæ ſed habendis fructibus inſtent.
Inprimis hunc ſperne, novas jactantior artes
Qui ſermone magis, quàm re commendat; eorum
Quæ fecere alii nihil approbat, omnia mutat,
Et reficit, nec tam reparat, quàm deſtruit hortum,
Spe dominum paſcens, neque menſam fructibus ornans.
Sed velut in magnis ſpes & victoria bellis
Pugnantum non ſtant animis, numeroque virorum,
Ductor ubi nullâ fortis regit arte catervas:
Sic tu rure parum famulorum examine multo
Proficies; niſi dux vires & brachia rectis
Temperet imperiis. Nequam tibi Villicus agros
Emaciat, nocuo ſilvas arbuſtaque ferro
Perſequitur, malè paſcit oves, oviumque magiſtros:
Incuſtoditi per mollia prata vagantur
Lætaque proculcant tauri frumenta: rapinis
Arva patent adaperta; manus neque continet ille
Cujus erat fures avertere: poma, nuceſque
Clam legit; & domino plus ſeminis imputat, arvis
Quàm dederit, totas neque mittit in horrea meſſes.
Sumptibus extenuat fructus: riget obſita vitis
Sentibus, erranti vel gramine: junior arbos
Deficiente perit lymphâ; ſiccuſque novellâ

Pro platano ſtat palus humi ; vel pendula ramos
Dejicit, & baculo primis non fulta ſub annis
Planta manet contorta, Noto vel læſa procaci :
Hanc flexâ cervice videt nutare, gravique
Verrere fronde ſolum, nec opem dignatur amicam
Ferre laboranti, quernumque adjungere palum,
Qui fragilem trucibus plantam defendat ab Auſtris.
Ipſi adeo, miſeris dudum ſi præſidet arvis,
Depereunt fontes ; ſterileſcunt prata : jacentes
Deſtituit colles humus ipſa trahentibus undis ;
Atque ubi poſt aliquot villam infamaverit annos
Litem pro pactâ fundi mercede relinquit.

Hanc quoque ſæpe dati prior occupat æris acerbus
Creditor, & miſſo ſpoliat lictore colonum.
Servatas hiemi ſegetes & vina, lebetes,
Ac thalamos, & quos alieno Villicus auro
Emerat, ad triſtem videt heu ! cum curribus haſtam
Stare boves, vocique novæ parere coemptos.
Nudus opum nudas repetit mœſtiſſimus ædes,
E quibus ægra fames abigit, ſervire coactum
Qui famulis legem dederat : memorabile pigris
Exemplum dein Agricolis, ut amare laborem,
Inque ſuis nummis & parce vivere diſcant.

Fortunatus ager longo quem Villicus uſu
Novit, & exercet multâ cum prole ; ſuoſque
Ditis avos fundi numerans atavoſque colonos,
Huic patrio quaſi jure præeſt : nec junior ætas

Præcipitem faciat, neque tardum pigra feneƈtus :
Namque fenile licèt traƈtandis congruit agris
Imperium, juvenumque manus, tamen ufquè repugnant
Obfequio famuli, feu junior arva gubernet,
Sive fenex : alius quòd non bene præcipit, alter
Quod nihil exequitur : nam plus exempla jubentis
Quàm præcepta valent ; & ruris in arte colendi
Si fapiat plus fervus hero, male juffa faceffet.

Villicus & vitæ mores operumque laborem
Inftituens, totum curas extendit in annum,
Et quid quâque die peragendum, vefpere jam tum
Præmonet, ante toro famuli quàm membra reponant.

Ultimus it cubitum, concuffo cardine poftquam
Vidit utrum contra noƈturnos oftia fures
Sint munita fatis, nova num ftramenta cibofque
In longas habeant hyberna bovilia noƈtes.
Impiger ad primos galli confurgere cantus,
Non patitur lentos ad opus procedere fervos ;
Sed jubet, inftantis velut ad certamina belli,
Fortibus ire animis : oculos per fingula volvens,
Urget opus, pigros diƈtis caftigat acerbis
Agricolas, laudat fortes, operumque peritos ;
Et placito longum recreans fermone laborem,
Vix operam Phœbumque finit fentire cadentem.
Si quis erit quaffo languent cui corpore vires,
Succurrens adhibet fomenta, domumque remittit :
Præftat enim foles aliquot requiefcere fervum,

Quàm

Quàm ſi dura ferat longos incuria morbos.

Dat ſine fraude dapes, operique cibaria duro
Reſpondere jubet, nec avarus pocula triſti
Miſcet aquâ, nigro famulos nec furfure paſcit,
Durius eſſe putans & iniquum munera vitæ,
Humanos quæ terra parens largitur in uſus,
Deeſſe viris, quibus ipſa ſuas exercita tellus
Debet opes: ſocios operum cibus unus herumque
Suſtinet: una ſitim communibus amphora menſis
Abluit; utque ſciat cui credere poſſit, abundans
Conſilii, tamen interdum quæ ſemina terris
Optima, quæ vitis melior cultura, requirit.

Temperat imperium clementia: lentus ad iram
Verberaque ignoſcit famulis, mavultque cavere
Ne peccent, meritis ſontes quàm plectere pœnis.
Injecto nonnulla metu, ſed plurima ſanctis
Moribus emendat: per duros membra labores
Exercens, animam prohibet ſuccumbere culpis.
Latiùs hinc magnas, pagis ignota, per urbes
Graſſatur ſcelerum facies, quòd in urbibus alta
Deſidia eſt, operumque quies; morumque magiſter
Optimus Agricolas curis labor urget honeſtis.
Villicus exemplo præit ipſe; ducemque ſequuntur,
Et morum famuli teſtes ſociique laborum,
Non adjutores ut in urbe libidinis adſunt.

At neque ceſſat opus, ruptis ubi nubibus imber
Largior Agricolas tenet intra tecta: lavari

Dolia, purgari villam frumentaque, funes
Sarciri jubet, & ſtabulo fumoſa caniſtris
Stercora deferri, raſtros & aratra parari,
Lignaque flammigeris findi majora caminis.

Non hominem vano ſermone moratur Aruſpex,
Nec focus aut nugæ fabrorum, quique per urbem
Agricolas ad vina vocant venalia rami.
Non laqueis volucres, non viſco decipit auceps,
Nec canibus ſequitur lepores venator; & almam
Negligit interea ſegetem, viteſque colendas.

Oppida rarus adit, quum res & commoda poſcunt
Tempora, ſervatas fruges ut vendat, oveſque
Morboſas, vetuloſque boves, & vellera lanæ;
Ut pueros hiemem contra præmuniat, ipſamque
Utiliter ſponſam non culte veſtiat, auri
Parcus, & urbani metuens contagia luxûs,
Quæque bonos exempla valent corrumpere mores.

Indignatur enim ſegetem quæ jugera centum
Veſtierat, vix Matronæ ſatis eſſe tegendæ.
Obſtupet inprimis quum ſpectat in urbe Puellas
Et Matres pallâ diſcinctâ vadere, nudos
Exertare ſinus, & (quæ tegumenta pudoris
Repperit afflicti veſana licentia morum)
Purpureis grandes intexere veſtibus orbes,
Qualibus ille ſolet ſua cingere dolia vinclis.
Occupat una vias laxoſque canephora vicos;
Vixque ſuas intrat foribus bipatentibus ædes,

Protenſis latè tunicis, inflantur ut Auſtro
Carbaſa, quum plenis ſulcat ratis æquora velis.
Fabula ſi qua recens totam vulgata per urbem
Inclyta dedecoret maculoſis nomina probris;
Erubeantque viri quod peccat adultera conjux,
Vel doleant ludo tenuat quos prodiga cenſus;
Miratur Proceres, qui legibus oppida frænant,
Non regnare domi, ſed rem famamque mariti
Uxorem penes eſſe levem. Connubia ruri
Stant ritu meliore: viri dominique jubentis
Imperio paret conjux; oblitaque legum
Et fidei, ſi quæ blandis ſermonibus aures
Credula præbuerit, nullis infamia creſcit
Litibus in vulgus ſparſis: quo pectore ſontes
Caſtigat pueros, meritas à conjuge pœnas
Clam repetit ſponſus, promptoque recidere mallet
Fuſte ſcelus, lento ſocii quàm fœdera lecti
Solvere judicio; jus imperiumque mariti,
Quod mera ruſticitas apud oppida culta vocatur,
Rure pudicitiæ cuſtos & amoris habetur.
Proh! quibus uxores oculis fatuoſque maritos
Ruſticus aſpiceret! feſtis accumbere menſis
Si videat ſolas, & nudo vertice circùm
Stare viros, humeris mantilia ferre, nec ullum
Abnuere officium vernæ, nulloſque negare
Quos veluti miſerata cibos dat fœmina retro
Stantibus ad menſam ſponſis; his turgida Matrum

Mens epulis alitur, crescitque superbia formæ :
Inde ministeriis fungi servilibus ultro
Quos vidêre, putant natos servire maritos.
Villicus urbani quamquam non ambulet auceps
Rumoris, solâque roget de messe colonos,
Accersit quos rure frequens mercatus in urbem ;
Nosse tamen juvat invicti quàm prospera Galli
Bella gerant ; avido referat quæ nuntia pago.
Dein modium salis, atque infecti pondera ferri,
Quo faber obtusi dentem procudat aratri,
Et solidam nigræ massam picis, atque ligones
Comparat, & curvo lunatam tergore falcem,
Runconesque, quibus sequitur vepreta, secures
Et cultros, quibus arboreum compescere luxum
Possit, & arentes trunco rescindere ramos.
Nil emit illorum quæ vel nascuntur in agro,
Vel fieri possunt, non lento vimine corbes,
Linaque, & agrestem tortâ de cannabe telam,
Non soleas, quas ipse rudi dolat arte, caprinâ
Non ocreas e pelle, quibus defendat acutis
Crura rubis : vendax etenim ditescit ; emacem
Agricolam contrà miserabilis urget egestas.
Scripturæ rudis & rationum, sæpius affert
Ad Dominum pactos, quàm scripta volumina, nummos,
Atque illo veniente, timor nihil arguit intus.
Disciplina domi viget inculpata ; forisque
Cuncta nitent bene culta : boves armentaque recte

Paſta : novus limes , nova non fit ſemita campis.
Non hortus , non prata ſiti morientia languent :
Surgit opima ſeges ; defenſaque ſepibus arva
Vel ductis circùm foſſis clauduntur ; herumque
Villicus agrorum partes deducit in omnes ;
Exultatque animis illo laudante , ſuumque
Nemine vicinos inter culpante laborem ,
Vel pravos mores , occultaque furta ſuorum.

Et quamquam bellis Dominus vel lite moleſtâ
Implicitus procul abſuerit ; non arva colonus
Segnior exercet ; nec heri præſentia curas
Acrius exſtimulat quàm mens ſibi conſcia recti.
Hoc abſente rei patriæ non parcere Natum ,
Sed populatrices comitum rus ducere turmas
Clam dolet ; annonam nec cautius abderet omnem ,
Si deſolandas irrumperet hoſtis in ædes.

Sic Ithacæ quondam poſt mille pericula portum
Quum tetigit ſenio faciem mentitus Ulyſſes ;
Intravitque ſuam peregrinus & hoſpes in aulam ,
Omnia contemplans furtim , nec cognitus ulli ;
Unus erat qui , res magno turbante tumultu ,
Eumæus Dominum triſti ſermone requirens ,
Sulcandis inſtabat agris ; graviterque dolebat
Quòd fecunda Procos alerent armenta rapaces ,
Atque ſuo tellus non fertilis eſſet Ulyſſi.

Proviſor non multa rogat , ne multa viciſſim
Finitimi repetant : aliena negotia vitat ;

Nec nisi quæ Domini, sua credit; iniqua perhorret
Furta; suique tenax, alienis abstinet, æqui
Sic rigidus custos, ut famosissima pagi
Jurgia componat judex; ignaraque legum,
Non recti justique, secet prudentia lites.

Ille suos hominum fortunatissimus agros
Diligat, obscuro positus qui rure colonus
Exiguus voti, parvoque assuetus, edaces
Aut curas aut spes animo non pascit inanes:
Non hunc sollicitat dominandi sæva libido,
Ut leges alibi cupiat quàm rure, suisque
Arboribus dare; non amor irrequietus habendi,
Ut medios auri sit egentior inter acervos,
Usque novis inhians opibus sine fine parandis;
Non studium fastuque tumens doctrina superbo,
Ut quid scire velit quàm recte vivere, pastos
Quàm curare boves, quàm nosse faventia terris
Sidera, ventorum mores, & tempora messis.

Ille nec invidiæ patet, aut livore vicissim
Carpitur occulto; nec jam popularibus auris
Evehitur; summo nec honorum culmine lapsus,
Monstratur fragilis documentum triste favoris.
Non metuit lites dubias, sortesque severi
Judicis, indomitas animæ non vindicis iras:
Non alios, non se timet ipsum: non sua mœror
Gaudia, non epulas fastidia lenta sequuntur.

Agrestes operas obit indefessus; humoque

Semina nunc mandat, nunc debita dona repoſcit.
Inde vigor membris, & neſcia vita podagræ
Morborumque, parit quos deſidioſa voluptas;
Dulciùs hinc ori ſapit eſca, labore diurnam
Obſonante famem: faciles in ceſpite duro
Hinc veniunt ſomni; lecto quos dives ab aureo
Nequicquam profugos invitat; mollia pernox
Strata ſuper vigiles curas & membra volutans.

An præſtat rupto Naturæ fœdere, terris
Quem Deus abſciderat, fragili rate currere pontum;
Et levibus cum re vitam committere ventis,
Atque alio (volucrum ritu) ſub ſole jacentes
Ire redire plagas: animamque impendere lucro?
An cupidus famæ quis fortunatior urbem
Incolit, & circumvolitans ingrata Potentum
Limina, vel ſervis ipſis blanditur; emitque
Imperium miſero famulatu: perque pudendum
Dedecus, ad ſummos iter inveſtigat honores;
Vel rerum vacuos per mille negotia ſoles
Condit, & officiis conſumit inanibus ævum?

Vendere num ſatius clamorem, operâque forenſi
Inſontes unâ defendere voce reoſque;
Cauſidici vel ad arbitrium rixantis acerbè
Triſtibus affigi ſoliis, alienaque propter
Jurgia privatis animum ſubducere rebus?
Crudeli pietate datis num credere nummis
His etiam inviſum quibus auxiliabere fœnus;

Aut ex militia prædam cepiſſe cruentam,
Et lacrymis luctuque virûm diteſcere malle,
Quàm ſpoliis ab humo ſine vi, ſine crimine raptis?
  Felices equidem, ruris ſi commoda norint,
Virgilius canit Agricolas; at ſidera noſſe
Mallet, & occultas Naturæ accedere partes.
Egregiam verò ſortem! quâ rebus in uſum
Lætitiæ natis animum cruciaret; & orbes
Anxius æthereos cœli ſcrutator obiret,
In varias cogens, inſtar Ducis, aſtra cohortes;
Dum fruitur ſtellis & amicâ nocte colonus.
  Hic læto ſub ſole boves per prata vagantes
Aſpicit; & terræ florentis imagine gaudet.
Ille acuens vitro ſpeculari lumina, floris
Quæritat in gremio putrive cadavere, nudis
Quæ nequeunt oculis animalia parva videri.
  Ruſticus herboſo reſidens in littore rivi,
Non caput & cæcas ſub humo rimatus aquarum
Ancipiti ratione vias, accerſit ab alto
Perpetuas pelago fontes; ſed concavat ambas
In pateram palmas ſitiens, dulcemve liquorem
Ore bibit prono, lympham miratus euntem;
Seu ſtrepat obſtantes vix eluctatus arenas
Rivus inops, pleno ſive ambitioſior alveo
Inſultet ripis, atque obvia ſaxa laceſſat:
Nam neque quâ pluviæ, quâ ſint ab origine fontes,
Noſſe ſuum eſt, ſed quâ rivos agat arte per hortum,

Et quibus inſtantem ſignis præſagiat imbrem.
Neſcit in humanis quorſum nunc frigore membris
Nunc alternanti febris deſæviat æſtu :
Sed quibus auxiliis, & quâ curabitur arte
Non latet ; & quamquam Medicus nihil ampliùs addat ;
Poſt ſectas ferro venas, fuſumque cruorem,
Imaque malvarum miſſos in viſcera ſuccos,
Et contra varios eadem data pharmaca morbos ;
Ille ſalutiferis febres & vulnera ſanat
Stirpibus aut foliis, neque ſenſu torquet amaro
Labra, nec epotis premit inteſtina venenis.
O ! tibi quàm vultu riſit fortuna ſereno,
Ruſtice ; ſi vitæ comes obtigit atque laborum,
Quæ ſtudioſa ſuas peragat quoque Villica partes,
Non ſomno pigra, non epulis, non dedita vino,
Maturamque gerens juvenili in corpore mentem.
In commune bonum cum conjuge ſponſus amicis
Conſpirant animis : ſoles & frigora forti
Perpetienda viro, quem rerum ſumma poteſtas,
Quem penes eſt cultura ſoli ; ſociata penates
Suſtinet, & curis inſtat levioribus uxor.
Imperat alter agris ; regit interiora domorum
Altera : vir operâ ſervos exercet agreſti ;
Sponſa fatigatos paſcit ; ſata læta maritus
Educat, & multo Cererem ſudore recondit ;
Advectaſque domum conſervat fœmina fruges.
Et quia fida metu cuſtodia creſcit ab ipſo ;

Idcirco timidam fecit Natura, virumque
Audacem, & duros natum tolerare labores:
Alterius ſic alter eget, ſic ruris opimas
Mutuus auget opes amor & concordia vitæ.
Villica ſtramineos componit rite penates;
Et quamquam nudus paries humiliſque; nitenti
Paupertate placent ædes & ſimplice cultu.
Non ebur aut aurum, ſed penſilis uva lacunar
Contegit: argento non ambitioſa renident
Vaſa, nec inſignes tabulæ, nec ahenea ſigna;
Sed ſcutulæ, vitreuſque calix, & ſtanneus orbis,
Atque Faventinæ lances, ſervata ſupellex
Nobilis adventum vel ad hoſpitis; annua pago
Vel quum feſta dies redit; aut quum rura reviſens
Incomitatus adeſt Dominus, faſtuque remoto
Gaudet honoratis unà conſidere menſis.
Grandia terga ſuûm, nec non redolentia late
Allia, & in varios cepe religata maniplos,
Rugoſæque nigris pendent laquearibus uvæ;
Villica quo mavult agrorum munere prolem
Paſcere, quàm pictis oculos recreare tabellis.
Linteolo tectam componit veſpere menſam
Ante focum, ſi frigus erit; ſi ferveat ardor
Sirius, igne procul portæque patentis ad auram,
Vel jove ſub nudo, patulæ vel ad arboris umbram.
Quid memorem quantùm mulier ſtudioſa laborat
Ut facili paret arte cibos; nec pinguia deſint

Larda domi, neque caſtaneæ, paſſique racemi,
Quos, hiemis memor, autumno ferventia binos
Vel ternos in ahena manu demittit; & ignem
Suppoſitum tolerare jubet, dum pallida rugas
Uva trahat, cineriſque calens lixivia crudos
Excoquat humores intus: tum dulcis olivi
Inſtillat guttas aliquot de paupere cornu,
Quò guſtu melior, quò pinguior uva niteſcat:
Securam dein a pluviis & rore madenti,
Longâ crate ſuper, muro ſubtendit aprico,
Vimineiſque premit ſiccatam ſole caniſtris.
Præterea calido, vel mala Cydonia muſto
Incoquit, aut liquidi ſaturat dulcedine mellis;
Et tenui virides cultro decuſſat olivas:
Inciſura ſalem recipit, mixtoſque virentis
Feniculi, menthæque brevis, laurique ſapores.
Quum redeunt a glande ſues pinguedine tardi,
Claudit harâ, liquidoque cibo potuque necandos
Atque volutabris, ut ſit caro ſiccior, arcet.
Hora ſaginato quum fulſerit ultima porco,
Ne longis moriens feſſas grunnitibus aures
Offendat vel dente manus; huic ſpiritus oris
Obſtruitur, jugulumque rubro mucrone reſolvunt.
Stat circumſpiciens rivos mirata cruentos
Progenies, mirata ſuem ſine voce jacentem,
Pulſantemque tamen ſingultibus ilia crebris.
Hirſutas operæ patiens vel dextera ſetas

Detrahit, officio lymphæ ferventis; easdem
Abs radice levi vel adurit flammula culmo.
Intima tum calido nudantur viscera ferro.
Bis quinos est cura dies in tergora largum
Infarcire salem, & vastum superaddere pondus;
Dein pernas lardumque nigris suspendere tignis,
Quò veniant calor, & vicino fumus ab igne.

Sub placidis soles ita condit Villica tectis;
Et nisi votivum domibus procul ire sacellum
Relligio jubeat, non errabunda penates
Deserit, ut vanis alibi terat otia nugis.
Blandos usque lares fovet; & si tempora poscunt
Ut gravibus mutet fusos & stamina rastris,
Non æstus, non acre gelu deterret euntem;
Sive legenda solo sit pinguis oliva rigenti;
Ignivomo seu flava seges sub sole metenda.
Instanti quum plena tument quoque viscera partu,
Æquat humum rastris; segetem nascentibus herbis
Liberat; in longos religat sarmenta maniplos;
Et duri patiens ita ruris, amansque laborum est,
Inter ut agrestes operas enixa, marito
Progeniem referat, quam non peperisse, sed agris
Invenisse putes. Proh! quàm sub paupere tecto
Rusticulus fatis alitur felicibus infans!

Non aliena parens sinat ubera sugere prolem:
Gaudet enim cum lacte suos traducere mores
In pueros; & habere domi qui blanda vicissim

Accipere, & dulci velit oſcula reddere matri,
Plaudentique patrem redeuntem veſpere riſu
Noſcere, & amplexum cupidis ambire lacertis.
At puer ingenuus qui ſub laquearibus aureis
Exoritur, triſti patrios mutare penates
Cogitur exilio; poſitoque puerpera fœtu
Fœmina dives opum, ventris cum pondere matrem
Exuit; atque boum mugitus inter alendam
Rus aliquò ſobolem dominâ procul urbe relegat;
Quæque cani ſugenda dabit, negat ubera Nato.
Gibbere, diſtortis fœdum vel cruribus, annos
Poſt aliquot, puerum recipit, quem plurima paſſum
Non oculo novit, non pectoris indice motu.
Suſceptam ruri contra pia Villica prolem
Uſque domi fovet; & teneris impendit alumnis
Quos Natura ſinus implevit lacte tumentes.
Quò ſe cumque ferat, gremio per oſcula circum
Pendet; iterque levat gratiſſima ſarcina: matris
Inter opus, tellure jacet ſine fletibus infans;
Et tenero jam tum ſoles aſſueſcit in ævo.
Naturam ſequitur genitrix ſtudioſa magiſtram:
Amiſſos videt ut fœtus genus omne volucrum
Defleat; ut rapto vitulo queribunda per altos
Vacca parens ſaltus erret, mugitibus auras
Impleat, & ſtabulum jam ſole cadente reviſens
Grandibus ora riget lacrymis, nec lympida curet
Flumina, nec pinguem, vituli memor unius, herbam.

Audit & abſentem quantis balatibus agnum
Mœſta requirat ovis, quàm gaudeat ubera proli
Veſpere plena ferens : agnos miratur ut inter
Mille, colore pares habituque & voce, tenellam
Agnoſcit ſobolem mater, ſoboleſque parentem.
Villica rure videns hæc paſſim exempla, putaret
Eſſe nefas in amore feris ſi fœmina cedat.

Ruſticus Agreſtes puer informatur ad uſus :
Vix pedes ire poteſt, & jam tractare ligones
Incipit, & patrio aſſurgit robuſtus honori.
Nondum operas puer exercet, ſed teſtis in agro
Aſſiduus verſatur ; amat diſcitque videndo
Difficilem ruris culturam ; jamque patriſſans
Suſtinet abſentis partes genitoris, & ore
(Brachia ſi nequeant) opus imperioſus adurget.

Interea, variâ pro tempeſtate ſolique
Ingenio, proprias Natum Pater edocet artes ;
Multa monens, pluviæ inprimis frugumque datorem
Ut precibus votiſque Deum veneretur ; & aris
Afferat occulto puram ſine crimine mentem ;
Imperitet terris, ſed pareat uſque potenti
Terrarum Domino, tempeſtateſque ſerenas
Oret, & adverſas contra præmuniat agros :
Feſta piè celebret ; quod lex vetat, omne dolosâ
Ceſſet opus ſine fraude domi rurique ; laborum
Ipſe quoque immunis bos prata per herbida feſtus
Ambulet, & poſito vires confirmet aratro.

Vicinos amet Agricolas, & ne quid eorum
In pecora & fegetes committat; ut arva viciffim
Illius & pecudes fervent, furefque repellant.
Invideat nulli; fed quas miratur opimas
Alterius fegetes tentet fuperare colendo.
Ambiguas vitet lites, quæ civica bella
Victori victoque parem dant fæpe ruinam.
Officiis quantùm poterit bonus adjuvet omnes;
Sed fibi nec multos neque nullos quærat amicos.
Non in amicitiis quantùm in tellure reponat:
Hanc colat inprimis; hinc fpes certiffima: vaftos
Laudet agros, amet exiguum. Fecundior, inquit,
Eft brevitas culti ruris, quàm millia fundi
Jugera, quæ rerum pauper nec vomere poffis
Affiduo verfare, fimo nec fpargere pingui:
Pugnat enim, fterilefque citans quum prævalet herbas,
Allidit Dominum tellus; nifi ruftica cogant
Arma reluctantem vigili parere colono.

Parce peregrinos cultus tentare, novafque
Explorare vias: imitare quod approbat ufus.
Pone modum votis; nec opum te dira cupido
Pauperiefve doment; obftat virtutibus auri
Sacra fames, fcelerique animos inclinat egeftas;
Atque ubi res eft arcta, fuis vel pauper amicis,
Vel fibi paupertas oneri eft: hanc inter opefque
Sic medium infiftes iter, ut nec pagus habenti
Invideat, neque te rurfum miferefcat egentem.

Conductis segetes operis oleæque legantur ;
Nec plures alito famulos, quàm rure colendo
Exercere potes. Ne partibus aspera factis
Consurgant odia, & bellum servile ; quietos
Elige, nec plures illa de gente ministros,
Quæ patriæ telluris amans popularibus unis
Jungitur, ac misero, reliquis inimica, tumultu
Miscet heri scissas animis discordibus ædes.

Servitia exemplis moderare ; magisque silentem
Te famuli metuant, rabidâ quàm voce tonantem ;
Crudelemque domus non detestata, severum
Formidet Dominum, sed amet magis æqua jubentem.

A famulis ut amere, tuo quasi sanguine natos
Dilige ; nec dulci frauda mercede : fideles
Ut facias, confide : manus ad furta rapaces
Cautior invitat custos. Herus omnia norit,
Multaque dissimulet ; sanos exerceat, ægros
Sollicite foveat servos : placet omnibus, uni
Quidquid opis datur invalido ; stimulusque laboris
Optimus est amor in Dominos studiumque placendi.

Sic puerum instituit pater ; & vergentibus annis
In senium, valeat quamquam, nec segnis inersque
Mens sit ad imperium, nec dextra laboribus impar,
Dat tamen agrestum nato moderamina rerum :
Ut quem cura manet rurisque domûsque regendæ,
Consiliis usus patriis, formetur ad artes,
Quas alii discunt peccando multa ; quietis

Non

Non ut amans, vitæ genitor ſe tradat inerti.
Filius exemplis opulentus & arte paternâ,
Ruris in imperium ſuccedit; & ubere tellus
Meſſe ferax, Dominum non ſentit abeſſe priorem.

Grandior & plenis jam filia nubilis annis
Exercet rigidos unà cum matre labores;
Nec pudet & raſtros, durumque movere bidentem.
Purpureâ non veſte nitet, non crinibus emptis,
Nec raris Arabum donis, aut divite cultu;
Fœmineoque licet ſtudio formoſa videri
Rure velit, faciem nullâ juvat arte; ſuaſque
Prata die feſto quærit per florea gemmas,
Ad vitreum crines ornans & tempora rivum.
Simplicitas capiti pro turribus inſidet, ori
Pro fuco pudor ingenuus; ſociaſque laborat
Vincere, non formâ, ſed robore corporis: illâ
Quæritat, & ditem reperit ſibi dote maritum.

Dulcis enim quum jam primos Hymenæus amores
Sollicitat, vincloque parat ſociare jugali;
Quum procus innuptæ, pueroque puella viciſſim
Par ætate placet; captent ut tempora fandi
Opportuna, legunt in eadem vite racemos,
Flaventeſque ſecant uno ſimul æquore meſſes.
Aggreditur primos, operum dux fœmina, ſulcos;
Atque proco placitura ſuo, præcurrit anhelos
Agricolas: illam tacitâ dulcedine lætus
Spectat amans, gaudetque ſequi non poſſe metentem.

Sæpe nec ingratis ultro remoratur amicam
Queſtibus, increpitans ſpicas tellure relictas;
Ut vultus oculoſque retro convertat in ipſum.
Meſſores reliqui ſomno, ſed dulcibus ambo
Colloquiis fractas reparant poſt prandia vires:
Jamque animo inſtituunt, quâ lege feracibus agris
Imperitent, placidoſque regant in pace penates.

Quum jam notus amor patribus, dignique videntur
Conjuge vir conjuxque viro; deſponſa parentes
Continuò certis firmant connubia pactis.
Tum vel amicitiâ juncti vel ſanguine totis
Undique concurrunt pagis, & agreſtia ſecum
Dona ferunt, tædaſque parant celebrare jugales.

Expectata dies ubi jam proceſſit, & albâ
Cunctantes manet impatiens in veſte ſacerdos;
Ante fores, ipſoque domûs in limine, ſponſi
Procumbunt in genua: parens utriuſque madentes
Procedit ſiccans oculos; & amore paterno
Præmia digna, manum tollens cum voce, precatur.
Templa petunt; vittâ ſponſus bicolore galerum
Ornatus, virgo vultus dejecta modeſtos,
Atque novis ſudore madet ſub veſtibus: ambo,
Numine teſte, ſacro conjungunt fœdere dextras
Sole nigras, quamquam purgatas furfure multo;
Tympanaque & cytharas inter, clamoſa juventus
Deducunt, ſponſum pueri, nuptamque puellæ.
Tum priſco de more jubent utrumque ſedere

Ulmo ſub patula, mediis quæ publica pagis
Umbra viret: magnâ ſpectantum aſtante coronâ
Junior hinc virgo Cerealia grana refundit
Conjugis in caput, & tacito ſuffuſa rubore,
Votum pro thalamis, & fertilitatis honore
Perſolvit, dulceſque refert in corbe placentas.
Inde juventa procax auſit garrire virorum
Sorte ſuper; vocem niſi protinus ære ſoluto
Comprimat, atque merum vir connubiale rependat.
Interea ſtructis fumant convivia menſis,
Lauta quidem, nullo tamen exornata macello:
Hædus enim vervexque, fames quo prima domatur,
De gregibus venêre ſuis; pulloſque tenellos,
Gallinas anateſque diu ſervavit in illam
Parca Colona diem: menſis nec poma ſecundis
Caſtaneæque nuces deſunt, nec copia lactis.
Quas epulas non vina modò, ſed pectine duro
Pulſa chelis, fracti calices, riſuſque ſoluti,
Carminaque & varii ductâ pro conjuge cantus
Exhilarant: menſas choreæ, ludique ſequuntur;
Et feſtum viſenda tenent ſpectacula pagum;
Quorum finitimos rumor diffuſus in agros
Non aliis vacuas ſermonibus occupat aures:
Gaudet enim fauſtam non invida creſcere prolem,
Et patribus ſimiles ſperat vicinia natos.

ARGUMENTUM

LIBRI III.

*E*QUUS. *Bos. Vacca, ubi de priſca animalium feritate, & de prioribus Americæ incolis. Boum domitura; mutua amicitia. Bos ſenior. Aſinus. Mula, ubi de more Hiſpanorum qui nunc etiam mulis vehuntur; de priſca Francigenum Patrum modeſtia, & de faſtu recentiori. Boum morbi: cruditas; febris; claudicatio; ſcabies; coriago; tumores; hirudo hauſta; viperinus morſus, ubi de rutæ aliarumque herbarum vi, & de lapide à ſerpentibus dicto; peſtis, ubi de Peſte Maſſilienſi. Vaccæ, quæ aluntur in Arvernis montibus, ubi de urina vaccæ, (quæ aqua mille florum dicitur).*

LIBER TERTIUS.

Pecora majora.

NON ſatis eſt terris fortes quæſiſſe movendis
Agricolas : opus eſt pecudum quæ vomere ſcindant,
Et pingui macros ſaturent lætamine campos.

Qui longas amat ire vias , aut horrida Martis
Caſtra ſequi , tenerâ facilem cervice domari
Fingat equum ; doceatque pedes & mollia crura
Compoſito glomerare gradu , ſpumoſaque frænis
Ora regens , plano vel in æquore curſibus acrem
Calce citet , preſſis vel in orbem flectat habenis ,
Aut molli placidum jubeat procedere greſſu.

Eſt alios nobis bos inſtituendus ad uſus ,
Difficiles aret impulſo qui vomere terras ,
Luctanti vel plauſtra trahat ſtridentia collo.
Elige qui magnâ moveant ſe mole Juvencos ,
Cornua queis procera , caput deforme , reſimæ
Nares & patulæ , compacta toroſaque cervix ,
Hiſpida frons , aures hirtæ , palearia mento
Pendula , nervoſum corpus denſumque , benignum
Ingenium , miteſque truci ſub imagine mores.

Torva minùs facies , tactu molliſſima pellis ,

Crus modicum, breviorque pedum decet ungula vaccam
Cætera ſit tauro propior ; ſint grandia membra,
Pectus grande, torus ſublimis, & ardua cervix,
Feturæque capax uterus ; palearia circum
Genua fluant, & cauda pedes fundatur ad imos,
Frontemque oſtentet ſpecioſam cornibus altis.

Bos unum tremat ad ſtimulum vocemque Bubulci,
Nec vanos metuat ſtrepitus, nullaſque recuſet
Ire vias : ea ſit fiducia roboris, ut nec
Auditu pavidus neque viſu, interritus urbem
Et tremulum ſubeat pontem fluvioſque ſonantes.

Per virides ſaltus taurorum libera quondam
Errabant armenta, jugi ſecura ; priuſquam
E patriis humana feras induſtria ſilvis
Duceret ; & longo juſſas manſueſcere cultu
Imperii dociles faceret : tum brachia foſſor
Verſandis adhibebat agris, neque jungere tauros
Norat adhuc, nec equo ferri, domibuſque receptos
Informare canes, vituloſque apponere menſis :
Sed veluti grandes nos in convivia cervos
Et pavidum canibus leporem venamur & aprum :
Sic ove, mactato nemorum ſic hoſpite tauro,
Gens antiqua virûm menſas onerare ſolebat,
Et nudis informem humeris circumdare pellem.

Quos dederat ritus homini Natura recenti
Servabat fera gens, Aſiæ borealis ab oris
Quæ nemorum per opaca novum penetravit in orbem

Indulgebat enim duris venatibus, arcu
Expediens victum. Primas Hispania postquam
Intulit hæc in regna rates; equitemque sub armis
Ostendit prior, & junctos ad plaustra juvencos;
Incola non homines, alto sed ab æthere lapsos
Advenisse ratus Superos, his paruit ultro
Qui dociles ad jussa feras habuere; virûmque
Exiguæ cessit manui pars altera mundi.
Silvestres stabulis animalia cætera mores
Deposuere: boves aliquid feritatis avitæ
Semper habent; primisque nisi domitentur in annis,
Stridula vix subeunt collo dein plaustra rebelli.
Jam vitulus palpantis heri consuescat amicam
Ferre manum, nexasque pati per cornua frondes,
Triste rudimentum pressuri grandia quondam
Colla jugi: tribus exactis post messibus, anno
Nascenti, vernisque prius quàm buculus herbis
Luxuriet, trimum subiges: nam deinde repugnant
Imperio medii vel robur & impetus ævi,
Vel pigra segnities, flectique ignara senectus.
Indomitos animi motus, ac totius iram
Sævitiæ porcinus adeps & vina resolvent;
Et quo mens hominum furit effera, taurus Iaccho
Plenior, innatos dediscit mente furores.
Si vino dapibusque datis, si nomine blando
Compellans nihil obtineas, in vincla rebellem
Conjicies; saturisque bovem præsepibus arcens,

Ingenium per longa ferum jejunia vinces.
Torva tuens, cœlo dum cornua fune revincta
Jactat, & in ventos iras effundit inanes;
Cautior accedes: nam si te calce petitum
Amoveat, mentem successu lætus iniquam
Roborat; atque sui confidentissimus audet
Detrectare jugum, cornuque in vulnera prono
Intentare minas, rigidumque impingere calcem.
Mitia colla gravi postquam submisit aratro,
Nullos deinde negat placidus tolerare labores;
Terribilisque (suas norit si bellua vires)
Vel pueri pavet ad stimulum vocemque minantis.
Ergo ubi pellito jam suppofuere juvenci
Colla jugo, sint qui retinacula lorea retro
Contineant: præeat domitor, stimuloque fatigans,
Æquali doceat junctos incedere passu.
Pondera prætentet leviora, solumque subactum
Vel sterilem facili sulco moderator arenam
Exaret; ignaros operum ne forte juvencos
Terreat, aut molles quasset labor improbus artus.
Indocilis quum taurus agrum deformat arando,
Confunditque vagos sinuoso limite sulcos,
Jam domino validoque bovi conjungitur asper;
Quem procurrentem retrahit vetus, urget inertem
Et conferre pedes jubet ac parere Bubulco:
Fumosis tumidas licèt efflans naribus iras,
Prosiliat tentetque jugum dirumpere taurus.

At ſi forte malo, quod vi non præſtitit, aſtu
Tentet, & in mediis jaceat cerebroſior agris;
Suppoſito non igne latus, nec tergora plagis
Ure; ſed indomitum vinclis conſtringe juvencum;
Ut nec ſtare queat neque veſci: namque periclo
Cautior ipſe ſuo nuſquam dein ſponte jacebit
Inter opus, ſtomacho monitore fameque magiſtrâ.

Hac etiam ignaros operum domat arte Bubulcus:
Conjungit tres una boves ad aratra: duorum
Arbitrio medius, veteranos inter, agreſtem
Molitur patiens operam, paucíſque docetur
Verberibus juſſos ultro durare labores.

Ad juga coge pares annis & robore tauros;
Viribus ut juncti ſulcent æqualibus arva.
Conficit invalidum fortis; vel, ut ipſa ferarum
Ingenia in vitium labuntur prona, valentem
Cogit ad ignavos pigrior deflectere mores.

Sublimes ut eant ſpecioſiùs inter arandum
Altâ fronte boves, neque tanto pinguia niſu
Rura ſecent, loro ſeptemplice jungat Arator;
Cervicique jugum, non cornibus illiget: ipſo
Plus etenim collo poſſunt & pectore tauri
Quàm capite & cornu: toto ſic pondere, totâ
Mole lacertoſi nituntur ad intima terræ
Viſcera, nec tenſâ graviter cervice laborant.
Attritos autem manus officioſa Bubulci,
Propellens hinc inde jugum, refrigeret armos;

Ne damnoſa tepens invadant ulcera collum.
Supremo quos ſole boves disjunxit Arator,
Fontibus & ſaturis abigat præſepibus, artus
Dum fluido ſudore madent: fumantia fœno
Colla fricet, coſtaſque manu detergat amicâ.
Unanimes faciunt operum conſortia tauros;
Eſt & amicitiæ ſua vis, animalia dulci
Fœdere quæ longo vitæ conjungit ab uſu.
Nonne vides ſocios per pinguia prata juvencos
Carpere communes herbas, ad flumina paſtos
Ire ſimul, mediis unà decumbere campis,
Et lento ſub dente cibos revocare terendos.
Magnanimo quamvis armatam in prælia frontem
Præbuerit Natura bovi; ſilviſque vagantes
Aut ſtabulo clauſæ pecudes in pace ſub iiſdem
Vix habitent tectis, & ovi quoque debile cornu
Pruriat in pugnam; convivæ nulla juvenci
Bella movent: animis agitant concordibus ævum;
Oſcula quin etiam jungunt, feſſumque ſoluti
Quum poſuere latus formoſo in gramine, molles
Blanditias adhibent; & amicam ferre viciſſim
Novit opem grandi dens officioſus hiatu;
Alter ut alterius prurigine liberet armos.
Stridula contentis unà cervicibus ambo
Plauſtra trahunt, totâque ſimul nituntur opum vi:
Officio certare putes, & utrumque ſodali
Velle ſuo gravium ſolatia ferre laborum.

Jejuno ſi forte bovem lupus ore laceſſens
Terga fero laceret morſu ; mugitibus alter
Excitus , auxilio jam non piger advolat , hoſtem
Fronte petit , vacuoque jubet decedere ventre.

Hos ubi diſſociat mors immatura , juvencus
Qui ſupereſt triſtes amiſſo compare queſtus
Ingeminans , lacrymis fraternum funus obortis
Proſequitur : gemituque replens circumvagus auras,
Contriſtat magis Agricolam nova damna timentem ;
Ne dolor hunc etiam abſumat , qui neſcius herbæ
Dat gemitus triſtes , & fletu paſcitur uno.

Solve ſeneſcentem taurum , qui liber aratri
Paſcua læta petens , poſtquam te juvit arandis
Vivus agris , ipsâ proſit quoque morte , macello
Venditus , & vitæ finem ſortitus iniquum :
Namque gravi conſors operum qui vomere tecum
Exercebat agros robuſtus & integer ævi ,
Debuerat fatis ſenior melioribus uti.

Emeritus bos prata terit ; permiſſaque ſecum
Otia miratus , lætis pingueſcit in herbis ,
Neſcius heu ! letho quàm triſti debita cervix ,
Cui gravis impendet frangendo clava cerebro.

Non aliter rebus felix qui ſæpe ſecundis
Intumuit , gaudens animis exultat avaras
Inter opes ; & fortunæ malè credulus , altas
Spes animo verſat,dum mors jam proxima dextram
Extulit armatam crudeli falce ; beatum

Ut caput & vanas uno ſpes abſcidat ictu.

Arva colunt & aſellus iners, & mula biformis:
At neque difficiles veniunt ad aratra; ſed ultro
Accipiunt cervice jugum, verſantque ſolutas
Vomeribus terras, & plauſtra gementia ducunt.

Parcior eſt aſini victus faciliſque: laborum
Atque famis patiens, foliis herbâque paluſtri
Veſcitur, objecto ramorum faſce, rubiſque
Et paleis etiam gliſcit; neque novit inertes,
Qui majora ſolent armenta invadere morbos.
Non operum tamen ulla quies: nam quidquid in urbem
Vel ſub tecta ferant, miſerandæ ſortis aſellus
Semper adeſt, omnem qui ſeſſile præſtet in uſum
Tergus & immiti duratas verbere coſtas.

Mancipiis autem natus licèt ille vehendis,
Geſtitat & Dominas, queis nondum priſca parentum
Simplicitas odio eſt: ſtricto non ora capiſtro,
Sed levibus flectunt virgis; aſinuſque ſuperbus
Auratis phaleris atque ipſo pondere, cœptum
Urget iter, lentas nec jam movet indecor aures.

Sæpe ſui tamen oblitus, petulantior abdit
Inter genua caput; ſimul & ſinuoſa retorquens
Membra procax, dorſum movet in ſublime, ſedili
Excutiens equitem, cœno quem mergit in alto;
Accitamque rudens vocat ad ludibria plebem.
Interdum mediâ ſeſſorem detinet urbe;
Et luteos rodit caules frondemque ſalignam,

Irrequieta parum curans hortamina vocis,
Inflictasque sibi nodoso robore plagas.
Mula Ruthenensis, mixtum genus, atque biformis
Progenies, ab utroque refert nonnulla parente:
Nam patiens operum est, & victu parca, pedumque
Mobilitate viget, dorso nec ferre recusat
Pondera, nec gravibus collum submittere plaustris.
Jugera plura colent grandes, par nobile, mulæ,
Quàm juga terna boum; pinguis nisi gleba requirat
Acre ministerium, natosque ad fortia tauros:
Nescia difficili nam cedere mula labori
Rumpitur, arentes nequeat si frangere glebas.
Illa viatorem dorso phalerata quieto
Accipit, & placidos alacris per acerba viarum
Tendit inoffenso pede gressus. Utile pulchro
Anteferens, veterisque tenax Hispania moris,
Nunc etiam mulâ vehitur; pugnandaque Martis
Ardentes quos nutrit equos ad prælia servat,
Non curans quàm turpe caput, quàm longior auris,
Sed quàm pes agilis, passus quàm mollior, unâ
Quàm pingues paleâ mulæ culmisque nitescant.
O! ubi Francigenûm veneranda modestia Patrum,
Quos ætate graves ad sacrum mula Senatum
Ipsa gravis senio portabat; & inter eundum
Tempora inempta dabant facilesque Clientibus aures:
Atque ministeriis ut pluribus aptior, idem
Servus erat portæ custos, & agaso coquusque;

Per varias ſic mula vices & ephippia geſtans
Clitellaſque ſuas, Domino quod ſeſſile tergum
Præbuerat, dabat & ligno ſegetique vehendæ,
Nunc humilis patiens operæ, nunc læta per urbem
Conſidente ſimul cum conjuge ferre maritum.

Non opibus, quas luxus iners populatur, inani
Sed faſtu ſuperamus Avos; nec habetur ad uſum
Sed magis ad pompam, famulantum turba; gerendis
Quos ſatius foret aut bellis impendere vires,
Aut patrio duros aſſueſcere rure labores,
Infamare ſuam quàm longa per otia vitam,
Et Dominis afferre magis quàm demere curas.

Non ſatis eſt quòd plus ſtabulis impenditur auri,
Quàm menſis tribuatur; Herum quòd currus ovantem
Auratus vehit; & Natis ornatior ipſis
Circumſtat rhedas utrinque ſatelles; equorum
Officiis ſervus ſucceſſit; & immemor ortûs
Vir hominem collo gerit; humanâque per urbem
Non pudor eſt cervice vehi, tantumque Deorum
Editæ in effigiem naturæ intendere probrum.

Sed quid ego hanc animis hominum detergere labem
Aggredior; pecorum morbos, uſumque medendi
Utiliore ſequar curâ: bove diſcat ab uno,
Ruſticus armentis medeatur ut omnibus: ægras
Nam neque fas pecudes, neque caſus ire per omnes.

Sæpe cibos faſtidit iners, & pinguia taurus
Prata tenens, lætam nec edit nec ruminat herbam,

Se neque deterget linguâ ; ſed inertia ponens
Membra ſolo, caput huc triſtis convertit & illuc,
Circumagit caudam, cœlum mugitibus implet,
Atque laboranti crebros è gutture ructus
Eluctatur agens : oculos ſtupor urget inertes :
Grandibus ora madent lacrymis ; medicaſque repoſcunt
Viſcera cæca manus longum miſcentia murmur.

Tantos efficiunt vel pabula cruda dolores,
Vel qui tortilibus fimus altè induruit extis.
Villicus arva dolens inarata quieſcere, taurum
Et miſerans ægrum, valido medicamine tentet
Incoctas ſuperare dapes, uterumque tonantem
Torminibus cæcis herbâ mollire ſalubri.
Compeſcunt uteri ſonitus, ſævoſque dolores
Sæpe levant vetus auſtero dilutus Iaccho
Caſeus, & gallæ contritaque poma cupreſſi.

Febris & ipſa boum vaſtos deſævit in artus.
Signa dabunt utriuſque oculi compreſſior orbis,
Manantes lacrymæ, ſatias moroſa ciborum,
Dejectum caput, & vix pectore ductus ab alto
Spiritus : emiſſo ſi ſanguine febris anhela
Perſtat adhuc ; cæſos caules, oleumque, garumque
Incoquite, & mixtos in guttura fundite ſuccos,
Pampineâque cibi faſtidia vincite fronde.

Acceſſu facilis medicos ſtet ut æger ad hauſtus,
Nec dextram ingratâ bos calce repellat amicam,
Commoda tranſverſis fabricatur machina tignis ;

Quâ veluti caveâ clausus, validisque capistris
Altè substrictâ quadrupes cervice, medentum
Arbitrio succos nolens absorbet amaros.

Claudicat interdum taurus; nec vulneris ulla
Signa patent: si crura manu palpêre, doloris
Impatiens docet ipse locum, quo sanguis inhærens
Putruit effusus venis; sævire salubri
Nil dubita ferro, vomicamque aperire latentem.
Ulcus ubi tenet ima pedum, rescinditur unguis
Ad vivum; & scalpro sanies stupâque bibaci
Detrahitur: tum pes vario medicamine fotus
Induitur soleas; incinctaque spartea circùm
Fascia lethali plagam defendit ab imbre.

Oceanus scabiem mordacibus eluit undis:
Si medias habites alto procul æquore terras;
Auxilio veniant, vel aquas imitata marinas
Lympha gravis sale, vel pelli defricta rigenti
Allia, vel pingui dilutum sulphur amurcâ.

Pestis inest corio major, quum forte tepenti
Bos sudore madens gelidâ refrixit ab aurâ;
Hæreat eminulis ut jam cutis arida costis.
Decoque florentes lauros, & sole sub ipso
Terga fovens, superadde fraces fecemque Lyæi.

Solvantur venæ, quoties luctatus iniquis
Taurus agris, sibi contuderit vel colla vel armos.
Si media intumuit cervix, neque sanguis utraque
Missus ab auricula quid profuit; illine sebum
Hircinum

Hircinum, liquidamque picem, bubulamque medullam.
Haufta cruentatis ubi faucibus hæfit hirudo,
Nec manibus potes infeftam detrudere peftem;
Grandior inferitur diductis fiftula malis:
Suppofito cimex ita deinde peruritur igne,
Ut tubus acceptos intus tranfmittat odores.
Nidor enim pronâ ftantis cervice juvenci
Liberat obfeffas fauces; & ab illius ore
Sponte cadit, quamquam non plena cruoris, hirudo.
Sæpe venenatum premit heu! bos infcius anguem,
Quem prato recubans alta non vidit in herba.
Mole laceffitus ferpens in tergora morfum
Imprimit, & totos labem molitur in artus.
Lethiferum fi fata dabunt cognofcere vulnus,
Rutam adhibe: membris agit atrum ruta venenum.
Quam tu ne Medicos ne crede Machaonas artem
Induxiffe: comas, ftirpes, & vana loquuntur
Nomina plantarum; vires ufumque medendi
Utiliùs Natura docet genus omne ferarum.
Muftelâ didicit quondam monftrante colonus
Tabificos quid ruta valet ferpentis ad ictus.
Illa reluctantem quum forte laceffeFret anguem,
Infectis quoties membris lethale venenum
Hauferat, ad rutam fugiens, tactuque falubri
Occulte medicans, non fegnior ibat in hoftem.
Rufticus excelfo rem demiratus ab agro,
Avulfis, quæ fola fuit, radicibus herbam

Abſtulit ; exanimis cadit heu ! muſtela veneno
Turgida : nam toto rutam dum quæritat agro ,
Intima corda ſubit jam non medicabile virus.

Pœoniis ſi nota foret vis inſita plantis ,
Quos metuat caſus vitæ mortalis egeſtas !
Ingenio noſtrum eſt uſuque parare magiſtro
Quod docuit Natura feras ratione carentes.
His ducibus Medicina ſuas jactantior artes
Edidicit : longo peregrina ciconia roſtro
Prima ſalutiferos herbarum in viſcera ſuccos
Indidit : hippotamus junco ſibi primus acuto
Incidit nimio ſalientem ſanguine venam ;
Abſtergenſque cibi faſtidia gramine , vires
Extudit herbarum canis , & medicaminis uſum.

Eſt lapis Eoo nuper delatus ab orbe
Subniger & levior , ſerpentum nomine dictus ,
Quem ſi tecum habeas , ſecurâ innoxius angues
Jam poteris tractare manu. Serpentis ad ictum
Applicitus lapis in ſeſe trahit omne venenum ,
Quod revomit vel aquâ merſus vel lacte tepenti.
Quin & mortiferam lapis idem ſugit ab altis
Vulneribus tabem ; plagæque tenaciùs hæret ,
Ebrius exhauſtâ ſanie dum labitur ultro.

Lethiferæ quid dira loquar contagia peſtis ,
Quæ deſolatos tauris cultoribus agros
Præcipiti viduant caſu ? per florea paſſim
Arva , per herboſos ſaltus moriuntur , & auras

Latiùs inficiunt : ſtabulis quos veſpere clauſit
Villicus incolumes, exactâ nocte juvencos
Ad ſaturum perſæpe videt ſuprema gementes ;
Nec ſemel incurvo ſubigunt dum vomere terram,
Alter humi cadit inter opus ; ſociuſque laborum
Comparis exitium dum flet crudele, trahitque
Extremos ad agri fines exſangue cadaver,
Concidit ipſe ſuper lethi comes, udaque fletu
Claudit in æternam morientia lumina noctem.

Triſtior infixum tellure Bubulcus aratrum
Tollit ; & imponens onus illætabile collo,
Nuntius it geminæ mortis, lùctuque penates
Nec vanis implet vicina mapalia curis.
Ergo ubi ſæva lues inceſſit ; ſola remotos
In ſaltus procul & montes armenta relegans,
Conſerva quæ ſana vigent, & corpora fatis
Ægra ſuis permitte, viam nec quære medendi ;
Chriſtiadis quamquam, divo rerum auſpice Rocho
Nil deſperandum : vivus qui profuit olim,
Et peſtem patriis orando depulit oris ;
Nobis uſque bonus, precibuſque potentior idem
Mortiferam cœlo labem compeſcet ab alto :
Jamque patrocinii vim dudum experta Toloſa
Monſpeliumque ſuo poſuere altaria civi.

Depulit hic nuper noſtris à finibus ortam
Maſſiliæ peſtem, quæ nos formidine mortis
Cinxit utrimque furens : hominum proh ! millia letho

Quanta dedit ! tanti ſint hæc ſolatia luctûs,
Exemplis quòd dira lues illuſtribus auxit
Antiquum fidei puræ decus ; atque recentis
Hæreſeos fraudes, & (relligionis amictu
Quæ tegitur) faciem populis oſtendit apertam.
Vidit, & in ſummis urbs deſolata periclis
Horruit abſimiles dictis factiſque magiſtros,
Splendida jactantes rigidæ mendaçia ſectæ,
Indecori victos peſtis formidine, vitam
Ignavâ quæſiſſe fugâ, latuiſſe vel intra
Tecta domûs ; donec ſacer auri corde timorem
Solvit amor, viduoſque lares intrare coëgit,
Peſtiferis fortes hæredia feta venenis
Accipere, atque animam generoſam impendere lucro;
Interea veteres ritus atque aurea quondam
Tempora Chriſtiadum qui neſcivere (Catonum
Ut nova turba canit) qui dogmata laxa ſequuntur ;
Culcitruliſque jugum Chriſti mollire laborant,
Devovêre animas populis : utrimque frequenti
Agmine Maſſiliam properant, quò ſola vocabat
Relligio pietaſque viros, & nobile funus.
Præcipites mora nulla tenet : quod carcere rupto
Sons fugiens timuiſſet, iter per flumina quærunt ;
Nec dubitant (via quæ ſibi viſa breviſſima) vaſtos
Amnis inexperti nando perrumpere fluctus,
Et duplici fortes animas committere fato.
Monſpelium, petit unde genus mortale ſalutem,

Massiliæ transmisit opem : venere Medentum
Tres numero tantùm , at Medicinæ totius instar.
Incumbunt alacres operi ; propriæque salutis
Immemores , ægro quam civi ferre recusat
Civis opem , natoque pater , certantibus ultro
Dant studiis ; nec viva modò sed mortua tractant
Membra manu , causasque luis scrutantur , & ipsâ
Certius auxilium vivis in morte requirunt.
Expertes sparsæ in vulgus formidinis , ægros
Inter anhelantes pestem , minùs ore diserto
Quàm factis spernenda docent contagia morbi :
Quo semel ex animis dempto terrore , cavetur
Præcipiti ne plura fames det corpora letho ,
Quàm luis absumat non immedicabile virus.
Quos minimè reris tantæ pietatis amantes ,
Spretâ classe Duces venere , necisque ministram
Inter bella manum vitæ admovêre tuendæ ;
Afflatam neque peste magis timuere , cruentam
Quàm prius horruerant media inter prælia mortem.
Ipsæ adeo , quum pestis erat teterrima , Matres
Naturâ timidæ , fortes pietate , virili
Pectore non sponsis solùm natisque , sed ægris
Omnibus astantes , molles servilibus audent
Officiis dextras adhibere , nec ulcera visu
Horrida fomento metuunt curare salubri.
Fecerat hos animos vitæ qui præsul & auri
Prodigus , assiduis animas & corpora curis

Suſtinuit, mortem viſus calcare metumque;
Intrepido vadens per ſtrata cadavera paſſu.
Fluxerat unde lues, hinc & generoſa per urbes
Finitimas late manant exempla; ſacroſque
Gallia Pontifices ſtupuit pietatis avitæ
Æmula pro populis opponere pectora letho,
Atque alios quantùm meritis & honore Miniſtros
Exſuperant, tantùm contemptu vincere mortis.
Hos inter fuit auditâ qui clade ſuorum,
Magna ſibi velut obtigerant hæredia, longam
Carpit equo curſore viam; dulcemque tuendo
Pro grege non metuens Paſtor bonus edere vitam,
Quò properant alii, Dominæ fugit urbis aſylum.
Nomina clara virûm, vos ô! ſubducite letho,
Heroum meritas veſtro qui carmine laudes
In longum majore tubâ demittitis ævum:
Nos operis cœpti memores armenta ſequamur.
Ruricolas ſatis eſt, ubi pinguia paſcua deſunt,
Noſſe boves: pecorum nutrix Arvernia vaccas,
Educat, & lacti curas impendit habendo.
Vacca ſuis hiemat ſtabulis: nix undique circùm
Occulit albentes agros; armentaque longi
Carceris appoſito ſuſtentant tædia feno:
Sed liquidæ ſimul ac altis è montibus aurâ
Jam tepidâ fluxere nives, longoque ſoluta
Frigore naſcenti tellus ſe veſtiit herbâ;
Tunc veluti quum ſigna tubæ cecînere, relictis

Urbibus armigeræ coëunt in bella cohortes ;
Haud ſecus hibernis ſtabulis grex corniger unà
Funditur, & ſeſe montes hortatur in altos,
Aſſuetaſque vias nullo cuſtode capeſſit.

Herboſos ſuperant montes, & gramine pingui
Luxuriant armenta, dies errantia totos :
At ferâ jam nocte lupos, qui montibus illis
Inſidias vitulis meditantur, ut agmine facto
Propulſent pavido victos terrore vel armis ;
Gramineis quaſi caſtra toris metantur in orbem :
In medio vitulos ſtatuunt, junctiſque recumbunt
Tergoribus circùm, quæ propugnacula molis
Corporeæ ſubita erectis ad prælia vallant
Cornibus, & placidos ducunt in ceſpite ſomnos
Securæ ſobolis matres, gremioque parentum,
Cui timidum latus applicuit, confiſa juventus.

Exorto jam ſole lupum bos ſi qua vagantem
Viderit, horrendis implet mugitibus auras,
Auxiliumque vocat : ſubeuntes undique vaccæ
Terrificam reddunt vocem ; nec gramina libant,
Ante recompoſitis quàm fur procul exulet oris.

Grex autem viridi quamquam laſciviat herbâ :
Paſtori tamen, ut primùm lux alma refulſit,
Plena refert junctis quæ mulgeat ubera palmis :
Lac ſale compenſat Paſtor, quo munere vaccas
Invitet notis iterum ſuccedere tectis,
Et preſſis ultro dare lactea flumina mammis.

Ergo manè greges ſubeunt magalia circum :
Mulgendam propius quam vult accedere vaccam
Evocat, & proprio compellat nomine Paſtor.
Paret, & appoſitis obvertit tergora mulctris :
Ne latices premat, & vituli memor, ubera mater
Contineat ; primus nato permittitur hauſtus.

Interea mulſæ repetunt dum paſcua matres ;
Paſtores niveæ liquefacta coagula mulctræ
Injiciunt, manibuſque premunt lac molle, ſerumque
Pingue jubent ſudare gravi ſub pondere ſaxi.

Bucera viſuri montes armenta per altos
Si quando Domini veniant ex urbe, calores
Ut nimios vitent, & liberiore fruantur
Aëre ; quàm gaudent lentos in gramine molli
Ferre gradus, lactis maſſas numerare coacti
Et nitidum pecus ac pecoris ſpectare magiſtros !
Sive per herboſum grex liber obambulat agrum ;
Sive ſolo decumbit iners, & ruminat herbas :
Pinguia tondentes carpunt ſeu paſcua vaccæ ;
Plenaque paſcentum vituli circum ubera matrum
Vel ludunt, herbam timido vel dente laceſſunt :
Ubera ſeu pecoris cuſtos lactantia ſiccat ;
Nudatis vel mulctra premit concreta lacertis :
Sive die feſto ſocii de montibus adſunt
Contiguis, largoque hilarant convivia Baccho.

Ipſi adeo dulci foveant ut viſcera potu,
Lacte merum Domini mutant ; medicoſque liquores

Haufturi, fontes fpernunt quos terra falubri
Affecit fucco, & vaccâ meiente, capaces
Manè fcyphos implent, multùm ridente Bubulco
Pocula lactenti non invidiofa juvenco.

Mox ubi jam primis horrens Aquilonibus annus
Deciduis hiemi nivibus præludit aquofæ,
Cogitat herbofo grex cedere monte, diefque
Pafcitur & noctes, avidoque viatica morfu
Providet; & quamquam reditum non urgeat, ultro
Defcendit tamen, & jam frigidiora relinquit
Culmina, ut in ftabulis hiemem traducat apricis.

Sic ubi fol noftris decedere cœpit ab oris,
Quas hilari cantu recreaverat hofpita Progne,
Jam brumâ pulfante, domos fugitiva relinquit,
Et mites alio quærit fub fidere terras.

Sic lætam quæ manè diem Philomela falutat,
Nocte filet; triftes lugubri voce per umbras
Dum funefta canit mortalibus omina bubo.

Sic domus argento ridet quæ divite, denfis
Fervet amicorum gregibus: fi nubila furgunt
Tempora, diffugiunt re dilabente fodales;
Alternifque virûm gaudens infiftere tectis,
In quofcumque pedem tulerit Fortuna penates;
Inftabiles illuc fecum tranfmutat amicos.

ARGUMENTUM

LIBRI IV.

Oves. Agni : agnorum curæ & educatio. Impendentis pluviæ ſigna : impendente pluviâ, Paſtor ne paſcat oves. Paſcua. Verveces. Hircus. Capræ. Paſcuorum varietas. Ovium tonſura, ubi de pace, & de D. Bignonio, abbate & Bibliothecario Regio. Lanificium. Diſpertiti greges. Ovis ſuiſque contraria ſtudia. Suum paſcua, morbi. Canum variæ ſpecies : canes venatici ; canis villaticus. Catuli. Amor canum in Dominos. De anima brutorum animalium

LIBER QUARTUS.

Pecora minora.

JAM pecoris cultus ſequitur memorandus ovilli
Quo nihil utilius terris hominumque tuendis
Corporibus Natura dedit : Cerealia pingui
Namque fimo juvat arva bidens ; & mollibus agnis
Suſtinet humanos, quos vellere contegit, artus :
Atque ego crediderim tibi, blanda Pecunia, nomen
Lanigerum feciſſe pecus, paſtoria poſtquam
Vita Remum fratremque tulit ; pecorumque magiſtros
Ad tantas evexit opes, ut mœnia Romæ
Et populis legem dederint moreſque ſubactis.

Non alias ſtudio pecudes majore fovebunt
Agricolæ : neque enim ſtolidam tenet ulla bidentem
Cura ſui : Deus hanc unâ munivit opum vi,
Qui reliquis dedit arma feris : generoſus in hoſtem
Cornua bos obvertit ; equus ſe calce tuetur,
Ungue leo, morſu tygris, vulpecula fraude.
Exerit ore canis ſtrictos in prælia dentes ;
Imbelliſque ſibi pede conſulit alite cervus.

Debilis & ſimplex ovis, indefenſaque, forti
Non animo, non ſepta pedum levitate, luporum
Nec curſu cavet inſidias, nec dente repellit :

Vix celeraret iter jam tempeſtate ſubortâ ;
Cum clamore ruens niſi Paſtor fuſte morantem
Admoneat pluviis ſeſe ſubducere nimbis.

Hanc autem Natura licèt magis omnibus unam
Veſtierit, tamen invalidam penetrabile frigus
Interimet, ſtabulum tepidos niſi vergat ad Auſtros :
Et ſiccam pecori filicem paleaſque cubanti
Opilio ſubſternat ; ubi cum matribus agni
Puriùs & teneros deponant molliter artus.
Nam jove ſub nudo ſilvis quæ vixit in altis ;
Ventorum patiens hiemiſque, domeſtica noſtros
Ad mores deflexit ovis : quò plura ſaluti
Cavimus, ægra magis tentarunt corpora morbi.

Quare agite & primis agnum curemus ab annis :
Hauſit ubi lucem matris delapſus ab alvo,
Erigitur : preſſis cuſtos agnina papillis
Ora rigat, primumque inſpirat lactis amorem ;
Diſtentis alimenta docens educere mammis :
Sed priùs exiguum mulget lac Paſtor, humique
Projicit expreſſum manibus : nam lacteus humor
Enixâ qui matre recens emittitur, agnos
Triſtibus affligat morbis in limine vitæ.

Dein cum prole parens includitur ; illa novellum
Ut foveat partum, condiſcat & ille parentem
Noſſe ſuam : tum poſt biduum vernantia fetis
Hordea permittant ovibus, ſtabuloque tenellos
Contineant agnos ; quamquam ſine fine gementes

Balatu matrem repetant, & ovilia rumpant.
Quum teneros ætas firmaverit auctior artus,
Florida jam grandis matrem per prata sequatur
Agnus, & in mollem dentes exerceât herbam.
Post ubi maternos tempus saturavit amores,
Absentemque parens sobolem sobolesque parentem
Non feret impatiens, repetant sua pascua matres;
Atque tener puero grex compellente nocentem
Luxuriam segetis prima depascat in herba:
Vel natum Pater agrestes informet ad artes;
Et sibi si qua domi sit filia parva, decoros
Agnorum formosa greges farragine pascat,
Nec saturos claudat stabulis: in gramine molli
Lascivam sinat exsultim colludere prolem,
Linea dum tereti devolvet stamina fuso.
Ne tamen hanc animis assuesce, puellula, vitam:
Virginibus licuit quondam, quum secla fluebant
Aurea; nec Satyros nemorum per opaca latentes,
Altera nec norant, ovium quàm furta, puellæ.
Vespere clauduntur pastis cum matribus agni,
Ubera queis illæ referunt potanda, diurni
Supplementa cibi: depulsi lacte, gregales
Inter oves, unà campis pascuntur; & iisdem
Sub tectis cœlove simul stabulantur aperto.
Sed non longa manet concordia; quique per urbes
Exitio solet esse viris, pecus inter ovillum
Crudelis quoque regnat amor: vix cornibus agno

Frons tumet, inſanis quum jam ferus ignibus ardet;
Sævaque rivales inter ſe prælia tentant,
Villicus effrenos ferro niſi rumpat amores.

Cui patris officium nomenque relinquitur, ampli
Procerique habitûs aries, villoſus & ipsâ
Candidior nive, nec linguam, nec tergora nigris
Interpuncta notis habeat; ſuſcepta paternas
Ne referat fuſco maculas in vellere proles.
Plurima cervices, caput, alvum, oculoſque vel ipſos
Lana tegat. Roſtro ſint cornua prona: cruentant
Rivales erecta mares; arieſque ſuperbus
Quum ſemel amatam ſibi frontem intelligit, acri
Percitus invidiâ rixas æternaque miſcet
Prælia: pugnaces hac comprimet arte Magiſter.
Exiguam clavis tabulam transfigat acutis,
Rixoſique proci media inter cornua, verſo
In frontem mucrone, liget: galeatus in hoſtem
Irruit, atque pedes aries ſublimis in imos
Cervicem ferit impactâ cervice, ſed ictu
Saucius ipſe ſuo, fatalibus abſtinet armis.
Tu gregibus cornu mutilum præpone regendis:
Ille colet pacem; ſocioſque quietus inermi
Fronte mares feret. Uxores adjunge marito
Nec vetulas, agnaſque meras: ſenioribus inſtat
Proxima mors, falletque tuam ſpem ſæpe juventus.

Paſtor oves procul a ſtabulis ne ducat alendas,
Strymoniæ ſi quando grues atque improba cornix

Aërea de nube vocant clangoribus imbrem ;
Deductisque graves olfactant naribus auras
Erectâ cervice boves ; nec quum acriùs hæret
Musca cuti ; celsasque super volat ardea nubes
Effugiens pluviâ quos impendente vapores
Afflat humus : suspecta etiam sint nubila cœli ,
Quum levior vento frons colludente recurvos
Volvitur in gyros , sinuosaque flamma per auras
Fertur ; & æquoreas gemino Thaumantias ore
Ducit aquas , pluvio quas imbre refundat in agros.

Inprimis æstate tonat quum nubibus æther ,
Mortiferis spargens fetum bufonibus imbrem ,
Claude pecus stabulo : neque enim præsentius ullum
Posset edax avido contingere dente venenum ;
Et tamen imprudens diras ovis appetit escas.

At neque purpureo reserabis ovilia Vere ,
Ante pruinosam quàm sol deterserit herbam :
Post ubi torrentes accendet Sirius ignes ,
Lanigerum bis pasce gregem ; quum roscida mane
Dulcius herba sapit , rursumque virentia sero
Gramina quum gratos ducunt a vespere succos :
Phœbus enim medio quoties furit igneus orbe ,
Languidaque exsuccum vix sustinet herbula collum ;
Umbriferâ tum valle pecus , pecorisque magister
Icarium vitent patulis sub quercubus æstum.

Pastoris pecorumque canis comes adsit & ultor ,
Pascentes qui servet oves , securaque noctu

Excubitor fidus tueatur ovilia, fures
Atque lupos uno vocis terrore repellens.
Herbofos placide cuftos lenteque per agros
Ducat oves, ftimulans pigras, properafque coërcens.
A grege deerrantes revocet, vel ftridulâ fundens
Sibila, vel notas rauco dans gutture voces
Irato fimilis: partu refoluta recenti
Si qua folo decumbat iners, cervicibus ægram
Suppofitis matrem fubeat, mollemque tepenti
Admoveat gremio fobolem, monftretque parenti.
Morborum fciat & caufas, ufumque medendi,
Et varios cœli mores, & pafcua rura,
Quæ pretium lanæ faciunt, carnique faporem
Conciliant: norit quâ tempeftate refectis
Velleribus nudabit oves, quo tempore paftum
Exiget, & fontes faturis præbebit amicos.
Pafcendo fi quem tenues cognofcere curas
Non piget, occiduum ftabulis egreffus ad orbem
Pellat mane greges & vefpere folis ad ortum:
Ardor enim nocet armentis, fi prona vagantum
Sint ovium capita adverfo contraria foli.
Eligat inprimis non pafcua læta, bidentes
Quæ faturant, fed amet ficcis in collibus herbam,
Nobiliore pecus lanâ quæ veftit ovillum.
Mollior eft, dulcemque refert in carne faporem
Gangeticus, thyma qui carpit fragrantia, vervex.
Autumni ne prima timens fibi frigora Paftor,
Imbelles

imbelles prætexat oves, nudoque recuſet
Sub jove frigidulas ſegnis traducere noctes :
Raro namque fimo pecoriſque tepore cubantis
Lætior eſt, quàm ſi plenis ſatiata caniſtris,
Stercoris ingentes tellus abſumat acervos.

Præmatura tamen nimio ſi frigore cœlum
Contriſtabit hiems ; pecus indormire rigenti
Non patiere ſolo, nec aduſtam ſegniter ipſa
Sub nive rimari gelido pede graminis herbam :
Sed vicias aut vile dabis præſepibus ervum,
Et frondes fenumque ; gregem ne tentet ovillum
Dira fames, ſcabieſque famis comes occupet artus.
Hæc ubi lanigerum pecus attigit, arbore coſtas
Impatiens deterget ovis, vel ſcalpit aduncis
Cornibus, aut morſu flexâ cervice cruentat ;
Unde cutem late fundit ſe peſtis in omnem.

Poſt hiemem quum ſole nives periere, reviſunt
Paſcua læta greges : aries præcedit, & illo
Sub duce gramineis hilares ſpatiantur in agris,
Ductoremque ſequi gaudent ; ſeu veſpere Paſtor
Cogat oves, rabidos medio ſeu ſole per æſtus
Compellat pecus in valles nemorumque latebras ;
Seu tenues pedibus rivos amnemque phaſelo
Trajicere, aut foſſas opus eſt tranſmittere ſaltu.
Uſque adeo eſt gens illa ſequax, ut ſicubi torto
Corpore dux aries ſaltu micat altus, ibidem
Subſiliant omnes plano vel in æquore matres.

Semimares quoque læta petunt ductore ſub uno
Paſcua verveces ; gregibus non ille regendis
Præficitur quia nobilior, quia vellere dives,
Aut ætate gravis longoque ſcientior uſu :
Sed veluti Dominos inter rerumque potentes
Evehit ad ſummos favor inconſultus honores ;
Unum præ reliquis Paſtoris amica voluntas
Non aliter jubet eſſe ducem : præit ille, viaſque
Tentat ; & ut paſtum ducit potumque, necandos
Sic agit ad Lanium quoque perfidus ; eſtque benignas
Inter oves proprii generis qui proditor, ultro
Triſte miniſterium ſubeat mercede ſolutâ :
Nam reduci ſperata ſolet dare munera Paſtor
Exiguam Cererem, dulcis vel grana cumini.

Per juga reptantes curſu prævertere capras
Muneris, Hirce, tui eſt ; ſed vix tardante podagrâ
Lenta moves properas inter veſtigia matres.
Dura voluptatum merces, quas hædus ab annis
Sectatur teneris : mento vix barbula pendet,
Nataque ruperunt teneram vix cornua frontem,
Intima quum tacitæ gliſcunt in viſcera flammæ ;
Atque hinc invalidum premit immatura ſenectus,
Quæ ligat & tetris infeſtat membra venenis :
Inde piger, morboſus, iners, & inutilis ævi
Ingrato fetore greges atque aëra circùm
Inficit, & triſtem propero dat funere vitam.

Non eadem loca paſcuntur gracileſque capellæ

Lanigerique greges : nam ſaxa per aſpera tutas
Capra vias agit, & projectos pendula ramos
Ac cytiſum rimatur : ovis campeſtria quærit
Paſcua ; nec gaudet juga per dumoſa vagari.
Terga ſecant rigidi vepres, floccoſque revellunt,
Queis luteos ſternit nidos operoſa volucris.

Hircinâ quæ pelle greges Hiſpania veſtit,
Mordaceſque rubos craſſo defendit amictu,
Et molles lanas habet ; atque, ut prata, quotannis
Pellitarum ovium bis terga feracia tondet.

Omnia moroſus longo faſtidit ab uſu
Pabula grex, noſtriſque placent ut fercula menſis
Solerti variata manu ; lætiſſima ſiccis
Paſcua ſic mutant pecudes, fruticumque virenti
Fronde levant quæ pingue parit faſtidia pratum.
Inprimis ubi poſt imbres hiememque peractam
Vere novo ſolet herboſos grex viſere montes.
Non mage balantes hâc tempeſtate morantur
Prata greges, dulcis comitum quàm cœtus & urbis
Deliciæ retinent pueros apud oppida, ruri
Quum jam poma refert autumnus & otia Muſis.

Grex æſtate novâ demi ſibi vellera gaudet,
Hibernâ ſub veſte calens : tellure jacentem
Tranſverſoſque pedes nodoſo fune revinctam
Paſtor ovem lanâ ſpoliat ; nec ovilia triſti
Balatu reſonant, uno ſed forficis ictu,
Vix querulo gemit ore bidens, licèt altius ima

Abs radice ſecans ferro, crudelia tonſor
Vulnera det, queis nec dulci dignatur olivo,
Nec liquidâ pice, ſed trito carbone mederi.

Lanigeras tonſurus oves ſolemnia quondam
Feſta parans, veteres menſis adhibebat amicos;
Quæ dulces epulæ flava cum meſſe redibant;
Et gravidâ rurſum deſcendens Bacchus ab ulmo
Læta redonabat feſto convivia pago.
Afflictis Bellona furens nunc gaudia terris
Blanda fugat: ſed mox hilari Pax aurea vultu
Lætitiam & riſus, & fertilitatis honorem
Reſtituet: cœlo Pax en delabitur alto,
Quam ſequitur Pietas & pleno Copia cornu:
Et jam Diva potens hominum componere lites
Alta vagis Regum luſtrat palatia pennis,
Nec fruſtra monet ut populorum parcere vitæ;
Pacatoque velint nunc demum vivere mundo.

Ergo fatigatas triſti non amplius aures
Pulſabunt clangore tubæ, ſed ruſtica paſſim
Fiſtula Paſtorum teneros cantabit amores:
Libera ſecuris decurrent æquora velis,
Solaque ventorum metuent fera prælia Nautæ,
Atque ſitu gladiis ſqualentibus, arma nitebunt
Ruſtica; & uberibus ſua meſſibus arcta colonus
Horrea mutatis ſecum mirabitur annis.
Florebunt iterum ſtudiis atque artibus urbes;
Caſtalidumque choris honor & laus priſca redibunt.

Quamquam non ſileant longa inter bella Camœnæ
Auſpice Bignonio, qui ſacri regia Pindi
Sceptra tenens, idem Phœbi Themidiſque Sacerdos,
Clarus avis, propriâ major ſed laude, Poëtas
Ornat, & ingenuas curis amplectitur artes.
Illius auxilio ſeſe Natura videndam
Detegit in plantis; oculis non invia noſtris
Sidera metimur, cæcas ſcrutamur aquarum
Ventorumque vias, expreſſos marmore vultus
Reddimus, ac veteri quem Græcia jactat Apelli
Noſtra, vetuſtatem præter, nihil invidet ætas:
Et patriæ novus uſque lepos, nova gratia linguæ
Acceſſit, duce Bignonio; nec latius arma
Quàm ſermonis opes toto diffudimus orbe.

Sed nos interea pecudes & rura ſequamur:
Purgandum canerem vellus calidiſque trahendum
Pectinibus, nec penſa colis deducta ſilerem,
Quoque modo filum varios glomeratur in orbes;
Inſertumque levi radio, digitoſque remiſſum
Mobilibus, plexo denſat ſubtegmina tortu.
Forſitan & potis lanam medicarer ahenis,
Sidonio fulgere docens vel murice, fuſco
Vel flavere croco, aut atris nigreſcere ſuccis,
Vel ferrugineo violæ pallere colore.
Lanificam ſed non deerit qui mollibus artem
Carminibus celebret vates; & pectinis unci
Vel Phrygiæ moderator acûs, imitetur agreſtes

Delicias ruris, vel Regum prælia textu
Artifici referat: nobis memoranda supersunt
Multa ovibus super, atque ovium custode Molosso.

In varios pecus omne greges disperge; remotis
Ut pascens hinc inde locis, & graminis herbam
Latius absumat, nec oves via longa fatiget;
Nec pereant omnes, tractu si pestis in uno
Sævierit, nondum terras grassata per omnes.
Quæ fragili metuenda magis contagia capræ:
Tu nisi, quem tabes invaserit horrida, claudas
Intra septa gregem; cannæque palustris, & albæ
Radices spinæ tritas pluvialibus undis
Immiscens, ægris potu medeare capellis.

Est ubi miscet agens pecora omnia Pastor, ovesque
Cum suibus junctas uno compellit hibisco;
Dissimiles quamquam studia in contraria ferri
Spectet utrosque greges: silvas & opaca sequuntur
Rura sues: nemus omne bidens exosa, virentes
Tondet agros, nec amat fluvialia littora, magnis
Quæ scrobibus gestit fossor concidere porcus.
Ille volutabris fruitur cœnoque; lutosam
Vix summis hæc audet humum contingere plantis.
Exertos alterna sues in vulnera dentes
Semper habent: ovis ingenio nil mitius; unà
Gramineis pascuntur agris, glomerantur in orbem
Spissius, & medios ubi densior umbra per æstus
Defuit, alterius caput altera subjicit alvo.

Si cui per campos se fertile gramen eunti
Obtulerit, pingues aliis non invidet herbas,
Commoda sola sibi; pleno sed balitat ore,
Palantem meliora vocans ad pabula turbam.

Non rixæ, non bella vigent; vallesque per imas
Si placet adverso committere vertice pugnam,
Fronte licèt frontem quatiant, & rursus in ictum
Pendentes, sublime caput jaculentur in hostem;
Lætior excelsa custos e rupe frequentes
Assultus longamque videt sine sanguine pugnam.
Quòd si forte graves procedant longius iræ,
Non opus est baculo rixam placare sequestri:
De grege nam medium sese bellantibus offert,
Pugnam interposito dirimat qui corpore vervex.

In sue Naturam gula vincit edacior: ipsam
Mater enim, stimulante fame, vorat impia prolem.
Ast ove nulla parens fetûs studiosior: agnum
Blanda fovet, clausumque domi si deserat, herba
Tædet, & absentem balatibus usque reposcit
Progeniem, parili quæ rumpit ovilia questu.

Illa mali patiens & nescia viribus uti,
Offensas ultura suas, oblita timorem,
Audet in adversos generosior ire molossos;
Si quis in aprico ludentem gramine ludens
Impetit, & vanâ formidine territat agnum.

Quâ quis matre satus (quum sit color omnibus unus
Nec facies diversa) licèt dignoscere Pastor

Non valeat ; ſobolem mater, caramque viciſſim
Progenies mirâ novit pietate parentem :
Nam ſimul ac paſtu reduces ad ovilia cogit
Veſper oves, læti plaudunt venientibus agni
Matribus ; & caudâ viſi geſtire trementi,
Balatu tenero dant accipiuntque ſalutem :
Nec mora, lactanti pendentes ubere, longam
Compeſcuntque ſitim deſideriumque videndi.
Sus autem, niſi porcellos ſignare colore,
Atque alios aliis formis inſcribere partus,
Et propriæ ſobolem cures affigere matri ;
Exporrecta ſolo catulis dabit ubera notis
Ignotiſque, ſuæ nullo diſcrimine prolis.
Non illam benefacta movent ; altâque Subulcus
Maturam baculo quum decutit ilice glandem,
Sus ingrata manus nunquam ſuſpectat amicas.
Paſtor ovi contra ſi cui blanditur ; euntem
Fida comes ſequitur, vel (quod canis invidet) hærens
Cuſtodis caro lateri, requieſcit in herba.

Ergo pecus varium & diſpar ne Paſtor eiſdem
Cogat agris, porcoque greges inhoneſter ovillos ;
Setigeros herboſa ſues vel in arva Subulcus
Aut altos agat in lucos ; atque inter agendum
Sæpe vocet cornu, ſparſumque recolligat agmen.
Sicubi ſus avido rimatus tubera roſtro,
Sulcat humum, glebaſque ſagax ſcrutatur odoras ;
I, propera, cave ne raris malus impleat atram

Ingluviem dapibus, queis menſam ornabis herilem.
Tranſverſum ſi forte gerens obſtipa caput ſus,
Per medios ſubitâ vertigine concidat agros;
Sub cauda trepidam Paſtor ſecet illicò venam,
Corticuliſque liget detracto ſanguine vulnus:
Dein trahat ad ſtabulum, cornuque patentia ternos
Fundat in ora gari cyathos, & pinguia clauſæ
Nutrimenta ſui tepidis diſſolvat in undis.
Veſpere ne ſcrofas, ovium de more, gregatim
Claudat, haræ ſed quamque ſuæ, mundoque cubili:
Namque volutabris fœdiſſima bellua quamquam
Gaudeat, atque ipſa ſpurce verſetur in eſca,
Sordibus & ſtabulo tamen affli&atur aquoſo.
Struma ſuum infeſtat fauces, anginaque guttur;
Lepraque ſquamoſos artus contaminat: ægrum
Tuſſis anhela latus quatit; & lactentior alvum
Graminis herba citat: quibus auxiliabere morbis.
Nam fœdo pecori medicas adhibere recuſat
Muſa manus; & quos amor & cuſtodia fida
Commendant, canibus curas impendere geſtit.
Sed non una canum ſpecies: pars nata domorum
Excubiis, greſſum & menſam ſectatur herilem:
Venandi ſtudioſa feras pars alite curſu
Inſequitur, vel nare ſagax veſtigat odorâ:
Obſequio faciles alii mandata capeſſunt,
Inſiſtunt pedibus recti, plauduntque choreas
In numerum, juſſos agili dant corpore ſaltus,

Et vacuas urbana tenent per compita mentes.
Hic levis ad curſus, abdomine tardior alter;
Ille rota verubus fixos verſabit ab altâ,
Quos alius laxo lepores venabitur agro.
Eſt quoque deliciis Matrum quæ nata catella
Oſcula vel pendet circum, mellitaque lingit
Labra, vel in molli gremio ſedet, unde procaci
Latratu Dominâ furit iracundior ipsâ.

Jamque canes inter duris venatibus aptos
Pars juga veſtigat, pars militat æquore plano:
Ille coturnici melior, perdicibus alter:
Silveſtres alius cervos in retia trudit,
Provocat & tauros mediâ bellator arenâ,
Intrepido fidens animo, doctuſque tenaci
Prendere dente feram quâ parte facillima vinci.

Horridulus villis alter barbâque, natatu
Stagna levi ſecat; & plumbo ſi fixit aquoſam
Venator fulicam, cœlo quæ lapſa paludem
Verberet, & rubro fluitans vada ſanguine tingat,
Amne refert alto volucrem, Dominique reponens
Ante pedes, plausâ gaudet cervice, jubamque
Excutit, & late rorem diſpergit in auras.

Eſt humili qui radit humum depreſſior alvo:
Demiſſæ pendent aures; ſurſumque retortâ
Nare ſagax rimatur agros, & odora ferarum
Ac volucrum preſſo ſequitur veſtigia roſtro.
Ille per arentes culmos huc acer & illuc

Circuit; at notos ubi naribus hausit odores,
Hæret, & immotas volucres immobilis ipse
Detinet, explicitos donec super æquore casses
Viderit: in prædam tunc involat, atque minaci
Latratu proturbat aves: sub retibus illæ
Serius heu! clausæ nituntur in aëra pennis,
Venantumque manu, catuli vel dente furentis
Intereunt: perdix, visu miserabile, dextrâ
Dum capitur, vitam lacrymis exorat obortis.

Sæpe lepus, stipulas inter quem somnus habebat,
Præcipiti canis incursu subitoque pavore
Evigilans, agilemque levi dans corpore saltum,
Induitur laqueis, & se rotat æquore toto;
Sed vinclis ligat usque novis revolubile corpus.

Arva per & saltus canis alter præpete cursu
Insequitur claris lepores latratibus actos;
Et Domino prædam, quibus exturbavit, easdem
Protinus ad salebras & vulnera certa reducit.
Pes illi gracilis, longa internodia crurum,
Argutum caput, & levibus vis ignea plantis;
Demissumque brevi pectus se colligit alvo.

Rusticus impendens melioribus otia curis,
Venandi studium venatoresque relinquat
Desidibus catulos Dominis: sibi quæritet acrem,
Quo custode domi sint omnia tuta, molossum:
A rabidis pecus ille lupis sub sole tuetur,
Excubitorque vigil pernoctat ovilia circum;

Et fures, ſi qui plenis ſubrepere caulis
Tentabunt, vel voce fugat, vel dente laceſſit:
Olli cauda brevis, breve roſtrum, turpe vel ipsâ
Mole caput, demiſſæ aures, hirſutaque villis
Pectora, pes, humeri, collum, latus, omnia vaſta;
Quin etiam vaſto procul intonat ore moloſſus,
Latratuque prius, tum viſu terret, in ima
Terga ſedens, dentes rictu ſi quando trementi
Nudat hians, clauſoque minas obmurmurat ore.

Dat Natura quidem, tamen arctior hos quoque mores
Diſciplina facit; vinctus ſi colla catenis
Ante fores jacet, & latratu ſævit inani,
Supremo dum ſole domos & ovilia liber
Circumeat, lateque metum cum voce profundat.
Ingenium tamen eſſe decet nec mitius, ipſis
Furibus ut parcat; neque ſævum, ut morſibus ultro
Appetat incautos, & amicum invadat & hoſtem.

Blanda venus canibus non permittenda tenellis;
Pulchraque furtivo ſi fœmina cedat amori,
Materno primos clam Paſtor ab ubere partus
Amoveat: neque enim recte tiruncula prolem
Educat, & primis infans ubi mater ab annis
Lactavit, vaſtos jam non excreſcit in artus.

Amiſſos quamvis repetat queribunda catellos,
Nil miſerere: breves capit ætas illa dolores,
Nec longum meminit raptos ex ubere fetus,
Dum liceat ſibi cum paribus colludere, curſus

Exercere vagos, atque indulgere procorum
Blanditiis, aliâ faciant qui prole parentem.
Rurſus ubi pariet, catulos tibi ſelige binos
E numero, vel delectum committere matri
Si placeat, faſces curvum ſinuabis in orbem:
In medio ſtatues catulos; matremque vocabis,
Admoto prius igne: parens hortamine vocis,
Sed mage natorum volat accerſita querelis:
Hos ut ab igne videt cinctos, auditque gementes
Jam propior, caſu tanto perterrita, flammas
Inſilit in medias; patuloque celerrima rictu
Nunc illum, mox deinde alium, totamque periclo
Liberat inſtanti ſobolem: quos illa priores
Eripuit, ſepone canes; da cætera letho
Corpora miſſa procul, vel humo mandata; cadaver
Ne referat, gremioque parens gemebunda tepenti
Applicet, extinctum quærens revocare calorem.
Depulſos a lacte cibis jam paſce catellos,
Grandia qui foveant generoſo corpora ſucco.
Providus arcebis rabiem, ſi dente revellas
Compreſſum modice nervum, qui ductus ab altis
Articulis ſpinæ caudam prorepit ad imam.
Dentibus innocuis ludens laſciviat unam
Mordicus in matrem catulus: ſed viribus impar,
Non homines, non ore feras invadat inermi;
Mulctatus ne fuſte, lupi vel dente, timorem
Concipiat, quem dein plenis non exuet annis.

Interea vigili latratu nuntiet, ætas
Dum robusta sinat morsu prosternere furem.
Qui pecori canis eligitur defensor ovillo,
Acrior & longi sit corporis, atque coloris
Unius albentisque : lupum ne vespere Pastor
Fuste sequens, dubio præceps errore, molossum
Impetat. Ad cursum pariter rixamque paratus
Sit pedibus velox, animisque valentibus audax :
Raptoremque lupum juga per nemorosa secutus,
Excutiat prædam ; & laceratum vulnere multo
Furem abigat, saltus ululantem triste per altos ;
Atque acie redeat ne saucius, hispida ferro
Colla gerat, quâ parte canes apprendit inermes
Interimitque lupus. Cæco fur impete fertur,
Pastorisque dolos & torquem oblitus aduncum
Læditur, atque suo fauces jam sanguine tingit.
Lanigeros quocumque greges hirtasque capellas
Pastor agit, lateri comes & defensor amico
Usque molossus adest, & hero famulatur, ovesque
Communi regit imperio, blanditur, amatque
Blanditias Domini, sua gaudia ducit ab illo
Tristitiamque : viri non est vir amantior alter ;
Et desertores fractis quæ rebus amicos
Sors adversa fugat, nullis terroribus aufert
Quem Domino canis æternum devovit amorem.
Obstupuit quondam detrusi in vincla Sabini
Roma canem, nullis abigi de carcere plagis

Qui potuit. Præceps alto de ponte Sabinus
Mittitur in Tyberim, manibus poſt terga revinctis;
Pronus & ipſe canis ſaltu ſe jecit in amnem,
Et dorſo exanimum ſuſtentans impare corpus,
Maluit in mediis occumbere naufragus undis,
Quàm Domino ſupereſſe ſuo : mirabile viſu
Prodigium mœrens populus ſpectabat, amorem
Infractamque fidem cane demiratus in uno.

Nec minùs ultorem Galli ſtupuere moloſſum.
Æternum facti monimentum Curia pictis
Servat adhuc muris : nudos in imagine dentes
Exerit, & lacero victor canis inſidet hoſti.
Illius ante oculos Dominus clam vulnere cæco
Conciderat, multo fundens cum ſanguine vitam :
Viſus deinde cani mediâ Sicarius aulâ
Vindictam ſtimulat, memoreſque reſſuſcitat iras.
Ergo virum ſine more feris latratibus urgens,
Indicium oſtendit ſceleris; pœnamque repoſcens
Irruit; & quamquam Sicarius iret in armis;
Solaque protegeret pietas ſpectanda moloſſum;
Hoſtica vindicibus dens morſibus ilia rupit.

In Dominos peccaſſe canem quoque pœnitet : ædes
Nuper enim quum forma viri larvata ſubiret;
Inſurgit canis ore ferox, & neſcius ipſum
Lædit herum, qui detracto velamine triſtes
Serius heu ! retegit vultus, & vulnera monſtrat
Ignoſcenda; ſuis ignoſcere ſi quid amantes

Delictis possent : lucem vitamque perosus
Delituit ; certusque mori canis horrea Bacchi
Cæca petit, cupaque gemit sine fine sub alta.
Indulgens veniam Dominus, compellat amicâ
Voce canem ; sed acerbum acuit vox cognita luctum ;
Nec nisi per lacrymas & per tristes ululatus
Respondens, dapibusque negans producere vitam,
Jejunos mœrore dies absumit acerbo.

Ite modò, & quæ vana Sophi commenta loquuntur
Credite, quòd tantos capiunt animalia sensus,
Seque movent sine mente ; suis ut machina nervis
Ducitur huc illuc ; ut acus magnetica miris
Irrequieta modis partes se versat in omnes,
Donec hyperboream tandem respexerit Arcton.

Instruat insidias canis, & per aperta secutus
Arva feram, spernat vestigia nota viarum,
Et petat obliquo compendia tramite, furtis
Apta suis ! lepus ipse canes post terga sequaces
Ludat, & implicitos confundat odora per orbes
Signa pedum, nullosque dolos in pectore verset !
Expers consilii miras exerceat artes
Simius, & fustis lateat formidine, culpæ
Inscius ipse suæ ! capiendis piscibus aptas
(Magnæ mentis opus) fiber alto in flumine moles
Ædificet ! tantâ nidos avis exstruat arte !
Venturæque hiemis memores æstate reponant
In commune cibos apis & formica ; nec ullum

Ingenium

Ingenium divina regat molimina rerum!
Hæc ut vera putes, si quis suadebit, eisdem
Eripiet verbis humano e corpore mentem:
Et ne plura sequar, sed ab uno exempla catello
Indubitata petam; fidas ad limina custos
Excubias agit, & nutus observat heriles;
Ut quò jussa vocant velocior advolet: idem
Nunc hilari congaudet hero, nunc tristior ægro
Assidet, & socias vindex assurgit in iras:
Pone subit comes assiduus, Dominique sepulchro
Immoritur; neque quid sit amor, quid gratia novit!

Hæc agitent secum vacuæ deliria mentes,
Queis licitum fuit ex uno vel simplice motu
Materiæ in quadrum sectæ diffundere terras,
Et maria & cœlum, & spectabile quidquid in orbe est.
Qui potuere levi de pulvere fingere solem,
Præliaque & nostros stellis ascribere motus:
Namque aliis alias concurrere, duraque cœlo
Bella movere volunt, regnique extendere fines,
Aut subigi, alteriusque sequi per inania morem,
Incertasve loci propria sine sede vagari;
Qualis vicino jam turbine victus oberrat,
Dira suo casu portendens fata cometes:
Qualis & astrorum quæ decidit ordine tellus
Lumine cassa suo, Phœbique absorpta rapacis
Vortice, jam cœlo sequitur victoris ovantes
Solis equos, tentatque in pristina jura redire:

Nam ſi vera canunt, fatalibus abdita cruſtis
Terra poteſt fracto reparare putamine lumen,
Noſque repentinis ardens involvere flammis.
At contra Phœbo metuunt, creſcentibus olim
Ne maculis piceo radios & lumen amictu
Contegat, & mundum tenebris obnubilet atris.

Ludat & in brutis, cœlo qui luſit in alto
Carteſius, novus aſtrorum fabricator, & orbis
Egregius fictor. Tu, Ruſtice, vana Sophorum
Somnia contemnens, animalibus utere, laudans
Ingenium rerum ſolers cautumque futuri:
Nec pudeat facti memorem ſociumque fidelem
Ingratis catulum famulis, Natoque rebelli
Objectare bovem; pueri qui juſſa faceſſit,
Debellare potens urſos, torvoſque leones.
Incautæ memora triſtiſſima fata cicadæ,
Quæ matutino canit ebria rore, dieſque
Præterit æſtivos & tempora meſſis; inani
Ut recreet ſeſe ſtrepitu: ſapientior almas
Dum ſterili ſegetes hiemi formica recondit.
His ſuper Agricolam carpes, qui gaudia vitæ
Vana ſequens, curas extendere neſcit in annum,
Et quem dira fames, brumâ redeunte, fatigat.

Veſpere ad hibernos redeant tibi ſæpius ignes
Triſtior atque gemens amiſſo compare turtur,
Fida columba viro, patrumque ciconia nutrix,
Quæque diu rimata ſolum gallina, repertis

Abſtinet ipſa cibis, pullos ut paſcat edaces.
At neque melliferæ durique laboris amantes
Prætereantur apes, tectis quæ dulce ſub iiſdem
Unanimes agitant ſtudiis concordibus ævum;
Nec ſibi mella vehunt flores quæſita per omnes,
Communem referunt ſed in horrea publica victum.

Cætera rus oculis quæ paſſim exempla reponit
Proſequere, & varias animantum ediſſere curas:
Gaudentes pueri circùm narrantis ab ore
Pendebunt, tacitumque bibent virtutis amorem.

ARGUMENTUM

LIBRI V.

Lamonius Princeps ſenatus Pariſini. Olea. Arborum varietas. Nemora : ulmus ; tilia ; cupreſſus ; carpinus. Morus. Viæ publicæ arboribus cingendæ. Reſtituenda nemora. Arbores fluviales : alnus ; ſalix. Buxus. Taxus. Myrthus. Caſia. Populus, &c. Arbores frugiferæ : ſcrobes ; plantarum delectus ; ſeminarium. Arbores ſubſtituendæ ; arborum compeſcenda luxuria, ubi de hirudinibus ærarii. Inſitio : inſitionis utilitas, ubi de almo terræ ſucco ; inſerendi tempus. Plantarum ſatio. Pomus. Ficus, ubi de novorum hominum inſtabili fortuna. Citrus. Nux. Caſtanea. Amygdala, ubi de arborum floribus. Ceraſus. Pyrus : pyri putatio. Arborum putatio, ubi de auctoris Patre.

LIBER QUINTUS.

Arbores.

QUID moror Arboribus curas adhibere colendis,
Pomorum genus omne ſolo deponere, montes
Quercubus & colles oleâ veſtire ſupinos.
Cætera ſufficiunt labor indefeſſus & aurum;
Longa ſed annorum ſeries pomaria fructu
Nobilitat, celsâque pigros tegit ilice campos.
Quare age ſi nudo placet umbram accerſere fundo,
Pomaque fecundis olim decerpere ramis
(Dulcis enim ex illa quam ſeveris arbore fructus)
Inſta operi, plantaſque ſolo defige feraces:
Elice vel ſterili natum de ſtipite pomum,
Dives adoptivo pariet quod germine truncus.
Huc ades, ignaris mecum ſuccurre colonis;
Quæque domi ſervas, ſtudii monumenta paterni,
Scripta ſuper plantis in publica commoda profer,
Lamonide: genitor nam quum tuus alta teneret
Regna fori, ſacræ Themidis legumque ſupremus
Arbiter, ad curas animum demiſit agreſtes;
Hyſſopumque novus Salomon cedrumque ſecutus,
Arboribus morem impoſuit populiſque, labores
Urbanos blando recreans moderamine ruris.

Quippe viro requies operum fuit altera ſemper
Cura novuſque labor ; vacuaſque forenſibus horas
Litibus Autumno decorandos ſcriptor in agros
Contulit ; ut legum ſua qui frænabat habenis
Tempora, venturis impenderet otia ſeclis.
Quæ decreta tulit Pater optimus, illa Senatus
(Judicii normam) ſibi ſervet habenda, graveſque
Hac trutinâ cauſas & jus examinet anceps ;
Noſque Bavillæo quas idem rure ferendis
Arboribus leges dabat & præcepta, ſequemur.

Noſtras interea quas prætermiſit olivas
Hinc canere aggrediar:neque enim eſt quæ pallida quamqua
Blandiùs Agricolis arbor ſpectetur avaris ;
Sive racemato faciat ſpem flore, nigrantes
Prodiga ſeu fetu curvaverit ubere ramos.

Qui tepidos exilis ager converſus ad Auſtros
Nec ſabulo macer eſt, glebâ nec pinguis opimâ,
Ille ferax olearum : illum concide cavatis
Ante hiemem ſcrobibus. Vicino e colle petitam
Sponte ſuâ dabit ipſa parens in ſemina prolem,
Quæ fruticat paſſim ſub amica junior umbra ;
Et teneram radice ſuâ dotabit olivam.

Parce ſeneſcenti matrum de corpore plantas
Tollere : longævum vexat ſtirps eruta truncum.
Enatos primo frutices corrodat in ortu
Grex ovium ; ſoboli niſi forte placebit habendæ
Devoviſſe oleam veterem ; truncoque reciſo

Vivaci de ſtirpe novas educere virgas.
Eruat, & brumæ ſub frigora prima colonus
Radicata ferat truncis plantaria ramis :
Sed caput ante luto velet muſcoque virenti,
Et vinclis conſtringat ; hiems ne frigore venas
Occupet, & totâ deſæviat arbore peſtis.
Gaudentem clivis oleam ventoque feraci
Ordinibus ſerito laxis ; ut utrimque patentes
Explicet, & late quondam protendat in orbem
Grandis oliva comas : nam quæ caput ardua cœlo
Coniferum tollit, raris ſe fructibus arbor
Induit, & ſolâ foliorum exuberat umbrâ.
Altior emineat truncus, ne pondere curvas
Grex avido poſſit frondes depaſcere morſu.
Erecto viden' ut collo ſublimis in imos
Attollit ſe capra pedes ; ſi forte diebus
Æſtivis humiles inter ſtabulatur olivas.
Dilue fœda boum cœnoſis ſtercora lymphis ;
Quaſque ſuus per ſe ſatis haud defendit amaror,
Ingrati tutare comas aſpergine roris.
Si nimiis agitetur iners arbuſcula ventis,
Vel flecti facilis dorſo decedat iniquo ;
Quercus opem propè fixa dabit, rectamque docebit
Acres ſtare Notos contra Boreamque furentem.
Tempeſtivus ubi nimbis ſe fuderit imber ;
Aut oleas fodito circum, vel totus aratro
Proſcindatur ager ; quibus arbos excita curis

Tarda tamen veniet, ſed duratura per ævum.
Nam veluti creſcit ſenſim, multoſque per annos
Perficitur, ſubito nec prodit ab impete mentis
Plurima durando vincat qui ſecula fetus
Ingenii; ſic terra breves ficuſque pyroſque
Præcipitans, ubi vel tilias vel in altera quercus
Cogitat aut oleas tranſmittere ſecla, morarum
Jam patiens, longo poſt tempore brachia fundit,
Prævalidis poſtquam truncus radicibus hæſit.

Lactea dum teneris adoleſcit frondibus arbor,
Et primis oleæ incipiunt nigreſcere baccis;
Durior ah! fragiles ne rumpat pertica ramos:
Carpe manu quos à terra contingere fructus
Arboris hac ætate potes: quum deinde ſonoros
Ferre flagellantum poterit jam fortior ictus;
Ruſticus adverſam feriens ne cædat olivam;
Sed quatiat gravidos obliquo verbere ramos;
Excipiens baccam telis, quam veſpere ſero
Jactet in oppoſitos ſpatium per longius Euros;
Triticeas levibus ſegetes ut ventilat auris.

Arbore jam nimiùm reliquarum oblitus, in una
Demoror; & patriæ ſtudio percuſſus olivæ,
Non video quantam verſu decurrere ſilvam
Et quàm diſſimiles habeam vel fingere ferro,
Fecundare novo ſteriles vel germine plantas.
Halanti pars flore micat: pars utilis umbrâ
Luxuriat ramis: pars nobiliore graveſcens

Pondere, curvatur pomis. Juvat ire per omnes
Arboreos fetus ; quoniam fert omnia dives
Quæ colitur nobis placido ſub ſidere tellus.
Principiò nemoris quæ forma, moduſque ſerendi
Expediam : neque enim villis accedere major
Poſſit honos, densâ quàm nubilus arbore lucus.
Silvarum ſtudioſa, ſuos quum Gallia quondam
Vix aleret cives, patriâ migrare relictâ
Atque peregrinos aliò deferre penates
Maluit, exciſis victum quàm quærere ſilvis.
Hæc ubi jam nemorum reverentia tanta, bipennes
Ut teneat ? noſtros ubi grandior ulla per agros
Quercus ad annoſam, ferri ſecura, ſenectam
Durat ? inacceſſis niſi conſita montibus, ipſo
Se defenſa loco tueatur ; ſi qua ſuperſunt
A patribus nemora ad ſeros tranſmiſſa Nepotes,
Illa nec æſtivo frondent impervia ſoli,
Nobile nec cœlo caput abdunt, qualia quondam
Vulgus adorabat truncis procera verendis :
Sed veteri de ſtirpe, novo ſurgentia ramo,
Et quatuor poſt luſtra nigros viſura caminos,
Vix lepori hoſpitium præbent, ſilveſtribus olim
Quæ timidos latebris damas urſoſque tegebant.
Ecquis honos ruris, nemorum ſi gratia deſit;
Obſeſſuſque domi maneas, quum Sirius ardens
Debacchatur agris ; viridique ſub ilicis úmbra
Irriguo poſſis nec tradere feſſa ſopori

Membra, nec æſtivos ramorum frigore ſoles
Frangere, nec taciti per amica ſilentia luci,
Multiſonos avium concentus inter, ad aptos
Sponte ſuâ veniens numeros, contexere carmen.
Quare age & extendens ventura in ſecula curas,
Silveſtres ſerito quercus: ſi pronior ætas
In ſenium vergat; nec jam tibi vita ſuperſit
Quanta ſat eſt, blandis tenebroſa receſſibus olim
Ut nemora aſpicias; frutices gaudebis opacis
Exultare comis, tenueſque aſſurgere in auras,
Atque peregrinam tecto invitare virenti
Luſciniam vernis mulcentem cantibus aures:
Quæ ſi non animum ſilvæ naſcentis imago
Moverit; at dulces non oblivíſcere Natos,
Nec tibi ſed retro venturis conſere ſeclis.
O! mihi Loiolidæ juvenes, in noſtra recepti
Caſtra recens, ô ſi veterem fas reddere lucum,
Fletibus avulſum dolui quem nuper amaris!
Ipſe labore manum tererem, noſtramque levarent
Triſtitiam caris proviſa ſodalibus olim
Gaudia. Præcipites cœli quâ parte procellas
Molitur Boreas; domibus contermina noſtris
Vomere proſcindens ter vel quater arva, ſativam
Obruerem glandem; quæ nata cacumine molli
Quum primum inciperet maternam findere terram,
Jamque ſolo frondere, greges procul inde repellens,
Confuſas ultro paterer ſilveſcere plantas.

Junior effufis quum dein arbufcula ramis
Lafciviret agro, nafcentes fronde levarem
Ante gelu quercus; & femina pauca relinquens
Eruerem male nata, tegens loca nuda coævis
Ilicibus, procera prius quàm filva comantes
Altius aëreas truncos efferret in auras.
Nam Proceres ut in urbe, tenent qui culmina rerum,
Obfcurant humilemque vetant affurgere plebem:
Sic nunquam fe parva nigris in faltibus arbor
Tollit humo grandes inter, quæ vertice celfo
Aftra petunt, umbrâque premunt graviore minores.
Ac demum fpinis ima de ftirpe recifis,
Horridulum purgare nemus plantafque tenellas
Aggrederer formare, comas & brachia ferro
Dejiciens, primo labor opportunus in ævo:
Quercus enim per fe ramos jam grandior imos
Exuit in filvis; & quæ fpatiofa per agros
Funditur, ingentem paffis dans frondibus umbram,
Arboribus circùm crefcentibus, æmula cœlo
Fert fublime caput, folemque affectat amicum:
Huc totas profundit opes, nec curat alendis
Vitales terræ fuccos impendere ramis.

Si placet arboribus primos ornare domorum
Introitus; triplici tendant umbracula verfu
Ulmus opaca, leves tiliæ, vel tonfa cupreffus
Parietis in morem, vel carpinus ire per omnes
Obfequiofa modos, hortifque virentibus addens

Grande decus ; seu tonsa comas curvamine pulchro
Flectitur, & longos imitatur fornicis arcus :
Seu labyrinthæo non observabile flexu
Turbat iter ; quod si tenebris quis captus amœnis
Ingreditur, vix se dubiarum ambage viarum
Expediet ; sed per calles errabit eosdem,
Ambiguos referens sua per vestigia gressus.

Jucundam vicina domo quoque sufficit umbram
Morus ; at illa comæ longum non servat honorem :
Namque renascentes ubi misit in aëra frondes,
Dura puellarum manus instat, & arbore vernas
Tollit opes, avidis dulcem bombicibus escam.
Triste quidem, sed non tamen irreparabile damnum;
Si reduci cum fronde decens quoque forma rediret:
Sed lacera sicci pendent ex arbore rami,
Quos properæ verno fragiles humore puellæ
Decussere manu. Vos ô ! dein parcite summis
Frondibus, & lævâ capita indetonsa tenentes,
Flexibiles ductâ virgas abradite dextrâ ;
Ne præcisa comas scabrum caput horrida morus
Exerat, & turpi reprimens hastilia nodo,
Indecorem rarâ truncum vix contegat umbrâ.

Quod domibus quæro, toti decus addere regno
Lege datâ voluit Princeps ; qùum strata viarum
Arboribus cingi positis hinc inde jubebat ;
Grande viatori quondam solamen in æstu,
Nec modicum, ligno jam deficiente, caminis

Auxilium : ſed quid leges ſine moribus ? arbor
Conſita ſi qua fuit, manibus poſitoris avari
Vellitur, aut tacito perit interfecta veneno;
Triticeis noceant olim ne meſſibus umbræ.
Inſta operi, Lodoix : ſi mulcta leviſſima, pagi
Vectigal minuens, legem firmaverit; annos
Poſt aliquot fatis creſcet melioribus arbor
Ornatura vias; & te ſi digna futuri
Cura movet, totam nemorum, quæ pauca ſuperſunt,
Anteveni cladem : facilis labor; arva novellis
Ilicibus pinuque recens veſtita, tributi
Libera ſint, paſſimque novas mirabere ſilvas.

Fluminibus gaudent ſalices & populus alba :
Lætior hinc amnis facies labentis in umbra;
Hinc pecori frondes, domibus tabulata, caminis
Arida ſufficies alimenta, ſolumque tenebis
Arboreis vinctum radicibus; amnis adeſos
Illabens ne rodat aquis mordacibus agros.

Sæpe tibi fluvius ſalices tellure revulſas
Auferet, & teneras ſecum trahet auctior alnos:
Nil minus incœptos iterabis Vere labores,
Et nova gramineis figes plantaria ripis.
Si ſemel hæſit humi radix firmata, ſuoque
Continuit ſe lympha diu tranquillior alveo;
Indomitos & lenta ſalix & vilior alnus
Frenabunt curſus; & inexſuperabile flumen
Quod late premit arva ſonans, & gurgite moles

Diruit oppoſitas, volvitque rotantia ſaxa,
Nequicquam littus feriet nemorale, ſuoque
Defenſos numero truncos: torrentibus ultrà
Perget aquis, immane fremens; teſtemque furentis
Diluvii ſpumam limumque in fronde relinquet.

Pratorum quoque glauca ſalix non indecor oras
Cinget, & epotis creſcet ramoſior undis,
Lentaque præbebit frenando vincula Baccho.
Humenti figenda ſolo cuneatur, & (ortu
Non moroſa) citat ramos; ac ſæpe revulſus
Exſucco palus ſalicum de faſce, tenellis
Detur ut arboribus cuſtos tutorque, renatâ
Fronde viret, plantamque gravi premit improbus umbrâ.
Atque ut cæca rapit mors optima quæque; ſalignum,
Extinctis tiliâ aut ulmo, mirabere palum
Fundere vicino pallentes funere ramos.

Perpetuum buxus ſervat quæ frondis honorem,
Saxoſos olim montes inculta tenebat;
Hortorum nunc criſpa vias diſtinguit, & errat
Mille modis rubeos inter viridiſſima flores;
Juſſa vel in muri ſpeciem conſurgere, clauſum
Ornat & hirſutis vallat pro ſepibus hortum:
Dat thalamos eadem mollique ſedilia fronde;
Et teneros longo flectens curvamine ramos,
Exhibet æſtivis impervia ſolibus antra;
Tonſaque forficibus, rabidi nunc ora leonis
Exprimit, aut arcu jaculantem tela Dianam:

Nunc turrita viret ; longi nunc torta colubri
Profilit in faciem : paffas nunc explicat alas
Inftar avis, fuperas quæ vifa tenere volatu
Velle plagas, hæret pedibus tellure refixis.
Ad quafcumque voles magis ingeniofa figuras
Taxus in irriguis crefcet formofior hortis :
Sive rotundatur ferro, terrifque jacentem
Orbiculata globum reddit : ductifve per artem
Frondibus æthereos imitatur flexilis arcus,
Vel folis radios, gracilis vel cornua lunæ :
Seu detonfus apex in acumen definit, altæ
Pyramidis ritu ; feu gnavus in ora ferarum
Aut hominum ramos Olitor jubet ire fequaces.
Quid loquar aut myrthos humiles, aut præmia Vatum
Pierias lauros, aut flexile vimen acanthi,
Hirfutamque comis pinum triftefque cupreffos ?
Quid platanum & ripis lætam declivibus alnum ;
Vofque peregrino cafiæ quæ nuper ab orbe
Veniftis, murum dociles veftire, domorumque
Atria vere novo fcenâ decorare virenti ;
Teque fufurranti quæ popule contremis umbrâ,
Et te abies quæ paffa truces in montibus Auftros,
Ad mare defcendes alios vifura tumultus ?
Invitant aliò pomis nos dulcibus horti.
Hic labor, hinc operum merces fperanda colonis :
Ergo novo jam Vere manus adhibere cavandis
Edicam fcrobibus, vitium telluris ut Æftas

Percoquat; & ſalibus gravidet ſola fertilis aër.
Scrobs autem cono ſimilis fodiatur, ut agri
Interiore ſinu radix diffuſa vagetur
Laxius; & nimios humus extima reſpuat imbres.
Semina recta leges, nullis deformia nodis
Ulceribuſque: tripes arbor tria brachia pandet;
Ut mediam teneat ſe firmiùs, atque comantes
In patulum ramos ſpatioſior explicet orbem.
Venali ne crede nimis: nam ſæpe per urbem
Vendibilis jactata, ſolo deponitur arbor
Jam prope ſicca, diu nimiùm quia pabula tellus
Nulla dedit; ſpem ſæpe tuam fruſtratur, agreſtes
Ingratoſque ferens mentito nomine fructus.
Semen agro dabis ipſe tuo; primamque parabis
Arboribus ſegetem: ſi deſint ſemina, mollis
Arbore detrahitur ramus, clauſuſque lagenâ
Ad tepidos alitur ſoles pluvialibus undis.
Si fontes bibat uſque novos; jam menſe peracto
Truditur ex imâ brevior radicula parte:
Robuſtis tum planta cibis nutritur, humuſque
Trita manu miſcetur aquæ: mox cortice rupto,
Quum teneras meditatur hians arbuſcula frondes,
Deponenda ſolo eſt, tractandaque molliter; acri
Ne brumâ torpeſcat iners, aut ſole ſitive
Ardeat, immodico vel palleat ebria potu.
Arborei porrò fetus non omnibus æque
Proveniunt agris: neque enim nutritius idem
Humor

Humor ubique ſubeſt ; radice nec unus in omni
Contextus ſimileſque viæ , queis pabula terræ
Omnia ſuccedant. Hinc ſemina mutat Arator ,
Et milium ſparſamque ſolo committit avenam ,
Triticeis alimenta negant ubi meſſibus agri :
Namque novas novus inſinuat ſe ſuccus in herbas.

Interiit quibus antè locis vetus arbor , eiſdem
Altera vix oritur ; vitalem ſive ſuperſtes
Præripiat ſuccum radix , ſeu tabida labes
Imbelli funeſta ferat contagia plantæ.
Attamen ut paribus ſpatiis ſtent ordine longo
Arborei trunci , vacuis ubì ſedibus hæres
Reſtitui debet ; vaſto telluris hiatu
Foſſa diu pateat : tum ſtirpibus igne peruſtis
Purgatoque ſolo , terram de vallè petitam
Et putribus pinguem foliis ſupplere memento.
Sic quum peſtifero quis funere polluit ædes ;
Omnia contactu fœdo temerata feneſtris
Ejiciunt procul , & (diræ purgamina peſtis)
Nuda ſalutiferis inodorant mœnia fumis.

Obſervare polos juvat , & quo cardine cœli
Conſtiterant , eidem molles opponere plantas ;
Pabula ne ſubeant ægre : ſi reſpicit Arcton
Quæ ſteterat pars ante Notis obverſa (minores
Nam Boreæ de parte latent ſub cortice venæ) ,
Parcius hinc ſuccum ſol è radicibus imis
Evoca: : ecce vides ut in ilice plurimus ovi

Circulus in faciem truncis inſcribitur, Auſtros
Craſſior ad tepidos, gelidamque exilis ad Arcton.
Hâc ratione plagas cœli (cum forte per altos
Devius errasti ſaltus) & quà ſit eundum
Invenies, plano ramum ſi demetis ictu:
Aſpice quâ cortex propior ſit parte medullæ;
Frigidus hinc oritur Boreas: contrarius Auſter
E regione venit. Si terga obverteris axi,
Occiduo tibi dexter erit flans Caurus ab orbe;
Lævus ab eois Eurus, qui naſcitur oris.

Junior in frondes ſi ſe profuderit arbor,
Radices oblita ſuas defigere terris,
Falce recide comas; ut ſtirpem ſuccus ad imam
Defluat, & primo truncum confirmet in ævo.
Frugiferis ſic Vere greges immittimus arvis;
Ut ſeges aſſurgat tonsâ generoſior herbâ,
Nec culmus gravidæ quondam ſuccumbat ariſtæ.

Pinguior è media quum proſilit arbore ramus,
Dulcia præripiens reliquis alimenta, fameque
Conficiens; ferro tolles, ſuccumque docebis
Permutare vias & in omnes partibus æquis
Ire comas, virgæ nimis indulgere nec uni.

Atque utinam novus e populo quum civis ad amplas
Sic emergit opes, ſpectans ad publica vulgi
Commoda Rex, premat indecori quod in aëra faſtu
Altius erigitur caput; & quas ſubtrahit unus
Divitias regni, populum diffundat in omnem;

Nec ferat exitio reliquorum crefcere vilem
Obfcura de plebe virum, noftræque fuperbis
Ædibus & luxu dapis infultare ruinæ.

In teneris quamquam melius refpondeat annis
Infitio ; fi quos tamen emendare placebit,
Aut uno varios trunco confundere fructus,
Non fimplex modus eft alienum immittere germen.

Fiffus enim fcalpro cortex aperitur acuto :
Non tamen (ut Vatum princeps monftrabat) in ipfo
Quà tunicas oculus rumpit, fit rimula nodo ;
Sed potius quà fe nullum de cortice trudit
Germen, ubi nitidus locus eft, & nulla cicatrix ;
Ex alia tener huc includitur arbore ramus.

Vel cæfo in fcuti faciem cum cortice, gemmam
Felici natam tollit de ftirpe colonus,
Deque maritanda decorticat arbore, quantùm
Abftulit ex alia corii : tum fœdere miro
Germen adoptivum fpatiis æqualibus aptat.
Commiffura luto tegitur ; conftrictaque lento
Vimine gemma, novis inolefcit fedibus hæres.

Arboribus demum fuperat quum mollibus humor ;
Eligitur teres, & folidus, gemmâque frequenti
Surculus ; hunc acuunt ferro, cuneique figurant
In fpeciem : ramis dein infelicibus arbor
Exuitur, vertex refecatur ; & ante fubactis
Quàm mediâ cuneis via finditur arbore, truncum
(Ne nimium procedat hians fciffura) tenaci

Fune ligant ; rimæque ferax immittitur alte
Surculus ; & brumæ nimios immobilis imbres
Ut toleret ventoſque, luto componitur una
Muſcus, & intortis religatur faſcia vinclis.
Incluſos viridi mos eſt aſtringere ramos
Vimine : nos juncos & mollia vincla probamus ;
Angit enim plantam, quum vimen inaruit æſtu.

Vertice præterea cæſo, quum plurimus humor
Vere ſubeſt, hinc inde frequens ſub cortice ramus
Inſeritur ; truncumque novâ quaſi prole coronat.

Fiſtula vel ſalvis educitur integra gemmis ;
Arboris alterius nudatum cortice ramum
Ut tegat, ingratos emendatura ſapores.

Quæ Pariam decorat pomis & floribus urnam
Citrus, ad agreſtes truncos delata, feracem
Hoſpitio ramum ſic jungit, ut ille parenti
Hæreat, & duplicem geminâ trahat arbore ſuccum.
Deinde novo quum jam victu conſueverit uti ;
Tollitur avulſus matris velut ubere ramus.

Inſitione nihil ruris cultura, vel uſu
Uberius, viſu vel pulchrius extudit : illâ
Scilicet arte feros cogunt manſueſcere fructus ;
Nobilitata novis ita frondibus arbor ubique
Provenit : & ceraſos, nec non gaudentia ſicco
Perſica mala ſolo pingues uligine campi
Parturiunt ; ceraſi ramum ſi truncus adoptat
Humentis patiens terræ : ſic hiſpida ponens

Tela pyrus, nova poma, novas miretur & umbras.
Horridulos ita caſtaneæ nux ardua fetus
Lævigat; & prunus dat cerea poma, ſuumque
Fraxineo nomen trunco : ſic inſita malus
Fecundat ſalices ; & ſpinis natus alendis
Flore micat, fructuque rubus gravat ubere ramos.
Ilignâ ſic glande pluit frondoſior ulmus :
Sic ceraſo mutat laurus Phœbæa corymbos ;
Atque ſuperba novo ramorum fœdere morus
Flore citri niveo candeſcit ; & unde puellæ
Bombices aluere ſuas, hinc aurea carpunt
Mala ſibi ; niveoque ſinus hinc flore coronant
Unde novâ calathos implebant fronde capaces.

Sic unâ varii pendent ex arbore fructus :
Ductus & ex iiſdem radicibus, unus & idem
Succus amygdaleo fetu dureſcit, aquoſa
Mollior in pruno ; niveis hinc floribus albet,
Hinc ceraſo rubet, aut moris nigreſcit : acerbos
Parturit, & dulces fructus ; atque omnia rerum
Transformat ſeſe novus in miracula Proteus.
Quin etiam varias ſubiens mutabilis herbas,
Allia qui pariet graveolentia ſuccus, ocellos
Vicinamque roſam miro perfundet odore ;
Purganteſque ferens malvas gelidamque cicutam,
Incutiet morbos, morbiſque medebitur idem.

Multiforis ut quæ tubulis fluit, una figuras
Mille refert, nunc in cyathos aqua concava, rectos

Nunc in ariſtarum faſces hirſuta, recurvas
Tenſa vel in mappas : eadem micat ardua cœlo,
Carbaſeoque ſinu tumet, aut radiantia ſolis
Lumina, cœleſtem vel mille coloribus arcum
Exhibet, aut pluvio diſpergitur imbre : draconis
Nunc contorta modo, teli nunc miſſilis inſtar
Ejaculata, leves aſpergine verberat auras.

Arbor adoptivos primo generoſior ævo
Accipiat ramos : ut enim ſanabile vulnus
Perfacili coit in membris puerilibus arte;
Sic levis in tenero fit cortice plaga, dieſque
Poſt aliquot trunco coaleſcit in hoſpite ramus.

Non quaſcumque voles plantas tamen excipit omnis
Arbor ad arbitrium; veteres nec vincere rerum
Fas inimicitias, & conciliare pyroſve
Quercubus, aut vites oleis, Bacchumque Minervæ.

Natali ſata trima loco mutabis, amicam
Arboribus terram & loca commodiora requirens.
Si quæ mutatis vel non comprenderit arvis,
Aut enata parum fauſte ſucceſſerit arbor;
Inſta aliis; & quære magis cui commoda tellus
Et cœlum faveant, quàm quæ vel divite fructu
Nobilior foret, aut viridi ſpecioſior umbrâ.
Siccior & tepidis humus Auſtris prona ſaporem
Commendat, molem præpinguis & humida tellus.
Inde petes fructum qualem ſtructura requirit
Pyramidum, quæ non ſtomachum ſed lumina paſcunt;

Et quibus ut pictis gaudet conviva tabellis.

Eligitur pomis ager opportunus alendis,
Cui Natura magis, rivus quàm ductilis æquum
Sufficit humorem : loca nec montana recusant,
Nec graciles, modò lympha sitim compescat, arenas.
Attamen ut pomi fetum sola pinguia vulgo
Degenerem pariunt, hebetantque saporis acumen;
Sic ubi sicca nimis tellus erit, arbore passim
Immatura cadent, & vermibus obsita mala.
Herbida conveniunt pomis quoque prata serendis :
Pomus enim, si nata suis semel hæserit arvis,
Agricolæ non curat opem ; sine vomeris usu
Parturiet fructus, quos mollior herba caducos
Excipit innocuâ, vento quatiente, ruinâ.

Ficus amat soles, nec apertis creditur agris,
Frigidior quâ sævit hiems regione ; sed urnis
Grandibus impositam, brumâ redeunte, quotannis
Securam sub tecta ferunt, cœloque redonant,
Mollis ubi Boream Zephirus procul egit ad Arctos.
Nos autem ficum mediis vel ponimus hortis,
Aut humiles inter vites, nudoque jubemus
Sub Jove dura pati brumalis frigora Cauri :
Quamquam confisos nimium deceperit atrox
Nuper hiems ; & ficus agro defecerit omnis,
Insolitam secum stragem mirante colono.

Incolumem gremio stirpem quæ terra tepenti
Foverat, in partus ita festinavit, ut arvis

Triftia vix fuperent tantæ veftigia cladis :
Ficus enim fubito ramos adolefcit in altos ,
Sed brevis eft quoque vita : rapit mors alite fato
Præcipiti quidquid partu Natura creavit.

Hunc Fortuna fequi morem confuevit : in altum
Attollit fubitis opibus , celerique rotatos
Turbine mortales ab honorum culmine fummo
Præcipitat ; gremioque novum depromit alumnum
Quem pariter monftret tenebrifque recondat avitis.
Quò fuerat domus editior, graviore ruinâ
Concidit ; ut filvis quam demiratus in altis
Umbriferas cedrum tollentem ad fidera frondes
Viderat ; ex alio rediens mox orbe viator,
Circumfert oculos ; & quæ nemus omne premebat ,
Quæritat incaffum cedri caput : una fuperfunt
Arboribus circùm laceris veftigia casûs.

Ficulnos memor ufque folo defigere ramos ,
Elige petrofum collem : loca faxea ficum
Nobilitant. Quamquam cœli plaga mitior ortam
Excipiat, primo tamen indulgere fub ævo
Proderit : idcirco vacua internodia cannæ
Divide ; quo capitis quafi tegmine frigoris arcens
Vim gelidam , mollis tutere cacumina plantæ.

Ut feftina fuos alienis menfibus arbor
Parturiat fetus , oleum cepafque rubentes ,
Rigofumque piper fluvialibus incoque lymphis ;
Quo radix animofa fuos medicamine fructus

Præcipitet : pullam contra remorabere ficum,
Nascentes primo grossos si decutis ortu :
Nam fecunda novis se fructibus induit arbor;
Quos improviso nonnunquam frigore Caurus
Occupat, & dulci prohibet mitescere succo.

Mollior est citrus, & magnis obnoxia curis :
Hanc nisi structilibus tectis & stramine multo
Defendas hiemem contra ; vix frigus acutum
Durat, in apricis quamquam sit consita terris.
Imbellem capit urna capax ; & mobilis arbor
Æstivos medio soles nunc captat in horto,
Fornicibus nunc sub longis impune furentes
Audit tuta Notos : & quum riget, atque caducis
Nuda comis deforme caput fert quercus in auras,
Illæsum retinet citrus aurea frondis honorem,
Malaque floriferis hærent pendentia ramis.

Lignea quæ citros gestabunt vasa, sub altis
Porticibus, serie longâ spatiisque viarum
Inter se paribus distent ; ut Vere fruaris
Perpetuo : te namque domi si quando tenebunt
Invia vel tellus, aut intractabile cœlum;
Frigoribus mediis spatiaberis inter odores
Veris, & Autumni pulcherrima dona, virenti
Poma simul niveosque legens ex arbore flores.

Despectura truces olim nux grandior Euros
Apricis adolescat agris : ibi semina prima
Humidulas depone nuces, testamque minorem

Subjice ; radicem naſcens ut latius arbor
Spargat, & inſani quondam vim perferat Auſtri.

Terque quaterque ſolum primo nux mutet in ævo :
Nam patriâ veluti procul a tellure juventus
Creſcit laude novâ : teneris ſic arbor in annis
Nativo tranſlata ſolo caput altius effert,
Et ramos fetu gravat uberiore comantes.

Laxius inter ſe diſtent ; ne triſtibus umbris
Vexet, & alterius diverberet altera frondes ;
Depereatque tener per mutua vulnera fructus :
Et quia per vacuum paſſis ampliſſima ramis
Funditur, & nocuâ ſegetes interficit umbrâ ;
Occupet extremos agrorum in margine fines,
Non conjuncta viæ tamen, aut vicinior urbi ;
Præteriens matura petat ne poma viator,
Et laceros mutilet ſaxorum grandine ramos.

Quæ legitur, necdum fiſſo nux cortice rimas
Egit hians, corium paleis permixta remittet.

Nativo patiere ſatam conſiſtere fundo
Caſtaneam ; lutea vel cum tellure revelles ;
Ut ſcrobibus demiſſa, novum vix ſentiat agrum.

Triticeas inter ſtet mollis amygdala meſſes,
Durus ubi gelidis Boreas non inſonet alis,
Exuratque novo properat quos Vere quotannis
Edere præcipites arbos improvida flores.

Omnis enim verno ſpes eſt in flore : tenellum
Hinc ſolers Natura fovet, ramoque comanti

Et duro calicis munimine veſtit ; hiantem
Dein modice jubet explicitas evolvere frondes ,
Nec totos aperire ſinus , ſed diſcere ſenſim
Frigora nocte pati , calidoque aſſueſcere ſoli.
Interea fructum gremio flos mollis olenti
Educat , & tenero ventos defendit alūmno :
Sunt etenim flores velut incunabula pomi ,
Præſidio cui ſunt decorique ; nec ante relictis
Officii memores ramis labuntur ; apertas
Quàm quum ferre poteſt fructus jam firmior auras.
Frons remanet , tremulis ſoles ut temperet umbris.

Quamvis & ceraſos & amicam vinea ficum
Accipiat ſociaſque pyros & Perſica mala ;
Frugiferis tamen arboribus propiora relinques
Arva domo , gregis & populi ſecura rapacis.

Intactis pyrus aſſurgit liberrima ramis ,
Frondentes vel tonſa comas , brevitate coactâ
Deprimitur ; vel per cratem prætenſa , ſequaci
Fronde tegit murum , fruiturque calore reflexi
Solis , & artifici decorat pomaria textu.

Seu protenſa pyrus pictiſque ſimillima flabris
Hæreat ad muros ; vincli ſeu libera tendens
Brachia , crateri ſimilem pandatur in orbem ;
Imperia in ramos memor exercere fluentes
Ruſticus , attonſis norit quæ gratia ramis ;
Quæ potior facies primo formanda ſub ævo :
Inſtar enim pueri , prave quum fingitur arbos

Junior, in pejus crefcit : quod primula peccat
Difciplina, fequens vix unquam corrigit ætas.

Quum tumet & tunicas nova rumpit gemma, Putato
Nil dubitat fructu quis fubmittendus habendo
Ramus erit : nodo protuberat ille frequenti,
Alteriufque recens cæfi de vertice rami
Solvitur in flores. Brevior craffufque, ferendo
Par oneri, fucco plures alet ubere fetus.

Si pyrus irriguis fe pumila jactat in hortis;
Provideant patulo crefcens ne ramus ab orbe
Exeat, aut muris arbor decedat, acernas
Juffa fequi crates : inprimis fertile lignum
Et qui fpem faciunt oculi ferventur; inerfque
Et fterilis ferro ramus tollatur adunco.
Talis erit duro nitidus qui ftipite furfum
Profilit, & media caput altius arbore tollit :
Ne tamen hanc penitus, radix cui prodiga fuccos
Plenius immittit, prefsâ refcindite falce;
Sed mediam tantùm ferro fuccidite virgam :
Nam fterili pro fronde, caput decifa, feraces
Progenerat ramos nodis ex omnibus ortos.

Non placet attonfa tranfverfus in arbore ramus,
Ni parat in fructum gravidis erumpere gemmis;
Fructus enim decet inprimis : fed copia florum
Largior Agricolam ne fpe deludat inani :
Majores, moritura brevi quum deficit, arbor
Jactat opes. Tu dona bonus fuprema recufans,

Excuties digito flores : quâ fortè remotâ
Luxurie, fucco revirefcet paupere truncus.
Ad prifcum fic fæpe decus laudemque paternam
Emergit faftu domus inclinata recifo.

Infirmis falcem arboribus fuppone nivofum
Ante gelu ; ftrictimque puta, nec plurâ relinque
Germina, quàm trunci vires patiuntur & ætas.
Vere novo validas contra fuccòque nitentes
(Ne dubiò properent flores educere cœlo)
Attondere juvat, ferroque infringere vires.

Icariæ quùm Sol rapidos ad Virginis aftrum
Flectet equos, rurfus folii tollenda virentis
Luxuries ; fuccos ut fructibus arbor alendis
Servet, & in fterilem non fundat prodiga frondem.
Altera contineat, manus amputet altera ramos,
Et pronam ad folem media internodia plagam
Obliquâ falce accipiant : nam plana cicatrix
Rore tumens, gemmas inimico interficit imbre.

Incauto tua carnifices pomaria ferro
Ne lacerent fervi, falcem tractare peritâ
Difces ipfe manu ; refpondebitque labori
Non ingrata tuo pomis felicibus arbor.

Namque meam propter Bliteram, quà mitior ire
Incipit, & dudum juga per falebrofa volutus
Præcipites & adhuc pavidas horrore locorum
Obris aquas remoratus, agris hortatur amœnis
Felicique frui cœlo ; vir ruris amator

Si quis erat, memini quas impendebat alendis
Arboribus curas, quàm fausto fœdere ramos
Insereret, citros ut falce putaret, odoras
Me puero gaudente comas attollere terrâ,
Et plenis portare domum juveniliter ulnis.
Necdum animo effluxit quàm dulcia poma vicissim
Arva darent, oleis ut grandibus æmula citrus
Surgeret, & ramis pendentia mala decoris
Candidulos inter fulgerent aurea flores.

Ille meus pater est, quem mors sævissima dudum
Abstulit : at nostrum non illa extinxit amorem;
Et patrios revocans mores exemplaque, Nato
Quæ præstat meminisse magis quàm dicere versu,
Non alio, ne Regum equidem de sanguine malim
Esse satum : tanti est pietas atque aurea vitæ
Simplicitas, & nuda fides, lucroque pudendo
Pectus inaccessum, & rigidi mens conscia recti!

Ut juvat inprimis sub pectore volvere tritas
Usque fores inopum turmis! ita pagus amicam
Pauperibus mentem norat, moresque benignos
Et promptas ad dona manus; ut quisquis egentes
Viderat, aut serâ peregrinos nocte petentes
Hospitium, fundata velut sibi tecta, paternas
Monstraret miseris, peregre vel euntibus ædes.

Salve care parens, & qui prodesse docebas
Moribus agrorum studium; quòd ruris amore
Nunc uno tenear, procul ambitione remotâ,

Gaude si quid adhuc mea curas : plenus amicis
Quæ dederas monitis, fructus non quæro laborum
Quàm mihi quos ruris fert inculpata voluptas.
Si qua fuit quondam te vivo fama, placebat
Illa mihi, quia te pronis recreabat in annis :
Jam me nulla movet quæ te non gloria tangit ;
Natalis nec jam capior dulcedine cœli ;
Teque absente placet tantùm mihi Patria, nomen
Quòd colit illa tuum, quòd me veniente, tuarum
Non oblita mihi laudum præconia pagus
Usque canit, mecumque dolet, mecumque parentem
Luget & ille suum, defensoremque requirit.

ARGUMENTUM
LIBRI VI.

Arboris hominiſque ſimiles ſunt ſtatus, vita, &c. Idem ſucci circuitus qui ſanguinis. Aqua, quantum conferat ad nutrimentum plantarum. Limæ in America, arbores rigantis arbitrio fructus pariunt. Humor arborum abundans exudat : hinc Myrrha, Thus, &c. Ars eliciendi ſuccos ab arboribus. Arborei ſucci uſus in Medicina. Reſecandæ radiculæ arboris ſuccoſioris. Arbor languens recreatur ſtercore columbino, &c. Optima plantarum Medicina. De emendando pomorum colore & ſapore. Ludunt in arboribus agricolæ : ludit in humanis Fortuna. Varii caſus arborum. Fortuiti caſus juniorum arborum. Infeſtantur arbores mucore, &c. Picus in arborum trunco nidum cavat. Arbor arbori innaſcitur. Viſcus, ubi de veteris Galliæ ſuperſtitione, & de Galliæ Chriſtianæ pietate. Ludovici Magni laudes.

LIBER

LIBER SEXTUS.

Arborum morbi, eorumque causæ & remedia.

NUNC age plantarum morbos artemque medendi
Exequar, humana repetens ab imagine causas
Atque mali communis opem : mortalibus ægris
Arboribusque pares fert vita simillima casus.
  Non dispar utrisque habitus : radicibus arbor
Insistit veluti pedibus ; pro corpore truncus
Eminet, & longos fundit quasi brachia ramos.
Arboreas terræ succus pro sanguine venas
Irrigat ; & frondes, vitæ fons, manat in omnes.
  Spemque metumque facit plantarum infantia, primo
Luxurians & flore nitens juveniliter ævo,
Sed vix stare potens crebrisque agitata procellis.
  Lactentem quamquam teneris informet ab annis,
Ætati tamen indulget ; ramosque colonus
Non reprimit, donec rigidos imponere mores
Et luxum austerâ compescere falce monebunt
Impetus, & trunci vigor inconsultus adulti.
Arctior effrenos tum disciplina coërcet,
Imperiumque pati ramos jubet, atque figuram
Induere, & curvum vel in orbem crescere tonsis
Frondibus, aut viridem muris prætendere scenam.

Indocilis poſito demum fervore juventæ,
Subſequitur ſolers & idonea fructibus ætas:
Arboribus ſua nec deeſt importuna ſenectus,
Fronde caput nudans, & arans in cortice rugas.

Pallentum notat ora virûm, macilentaque membra
Longior attenuat morbus: ſic arida truncos
Occupat invalidos macies; aliumque colorem
Ægra trahit ramis pallens languentibus arbor.
Humanos eadem morborum cauſa per artus
Sævit & arboreas frondes, quas paupere ſucco
Vix alit, aut nimiâ tellus ingurgitat eſcâ.

Ac veluti calet indomitæ quum febris ab æſtu,
Nec capitur venis, mortalia corpora ſanguis
Afficit; & laxis morbi graſſantur habenis:
Haud aliter nimio revolubilis impete ſuccus
Arboreas rumpit venas, reſidenſque latenti
Tabe putrem vitiat truncum; caput arboris aret;
Brachia deficiunt, coma defluit, almaque radix
Præcluſis alimenta viis jam nulla miniſtrat.

Succus enim tenues ſubit abs radice meatus,
Pervaditque comas; & vertice lapſus ab alto
Circuit, ac latè plantam defertur in omnem:
Sanguis ut humanos circumvagus irrigat artus.

Nonne vides ſtricto compreſſis vimine ramis
Deſuper ut refluo cortex humore tumeſcit;
Ut pluvius frondes ſi tantum aſperſerit imber,
Continuo vires arbos animoſa reſumit;

Emoriturque trahens ramo quod ſæpius uni
Morſibus inſpirant animalia dira venenum.

Si facili placet exemplo cognoſcere ſucci
Circuitum reducis, teneram cum ſtirpibus herbam
Velle ſolo : merſæ ſtirpis pars altera vitam
Ducat aquis, extra cyathum pars pendeat ; omnes
Unus alet fatis paribus revolubilis humor.
Præterea ſi forte (ſolum mordentibus undis)
Radices arbor nudas oſtenderit, unam
Intercide ; novâ ſtirpem mirabere cæſam
Fronde virere ; licèt non altera pabula tellus
Sufficiat, quàm quæ ramis tranſmittit ab altis.

Succoſas ubì cœpit hiems conſtringere venas,
Deficiente cibo labuntur ab arbore frondes,
Hibernoque ſilent torpentes frigore rami :
Lignea dum tepidum Ver ſpiramenta relaxet ;
Atque viâ plantas ſe liberiore per omnes
Largior effundat ſuccus, quem terra ſolutis
Collegit nivibus plantiſque impendit alendis.
Hinc nova vernantis facies telluris : in herbam
Proſilit alma Ceres, viget arbor ; & ubere victu
Brumalem ſolata famem, ſe fronde virenti
Induit, & ramis creſcens pubeſcit opacis.

Quâ ratione ſubit radicem ſuccus, & altas
Invadit frondes ; ac rurſus ab arbore ſumma
Ad ſtirpem refluit (Naturæ arcana) docebo.

Qui cœlum tenet omne, ſoli quoque permeat æther

Viſcera denſa ; ſuo fluidos premit ille liquores
Pondere ; quos ſurſum , ſi quæ vacat aëre craſſo
Semita , per tenues cogit conſurgere venas :
Ut digitos inter muſtum prorumpit hiantes ,
Maturas pedibus calcat quum Vinitor uvas ;
Nec ſecus ac pannum conſurgens unda bibacem
Imbuit , extremo quamvis hunc margine tantum
Contigerit ; montes eadem quo more per altos
Nititur , & vivo juga ſaxea fonte recludit :
Aut velut in tubulos , circùm ſtagnantibus undis ,
Aſcendit liquor ; aëreo ſic pondere venas
Succus in arboreas protruditur : intima terræ
Qui calor occultis meat intra viſcera flammis ,
Spiramenta ſoli laxat , ſuccoſque tumentes
(Quà data porta) jubet ligni ſuccedere venis.

Non tamen hæc alimenta caput ſublime virentis
Ilicis attingent ; almo niſi mixta liquori
Latius humorem fermenta calentia pellant ;
Venaque cluſilibus valvis munita regreſſum
Impediat ; ramos ut terræ ſuccus in altos
Proſiliens alat & truncum frondeſque ; novumque
Eluctatus iter ſtirpem referatur ad imam :
Auctior unde vias iterum decurrat eaſdem ;
Atque (perenne ſoli munus) nova pabula plantis
Afferat , abſumpti reparans diſpendia ſucci.

Ille autem modus ac vitæ divina ſupellex
Humanos oculo produnt ſe teſte per artus ,

Arboreis qualem visum est affingere venis :
Namque sui semper Natura simillima, textu
Simpliciore quidem sed non diversa secuto,
Plantarum vitam pecudumque virûmque tuetur.

Quis medicas adhibere manus jam nesciat ægris
Arboribus : neque enim languent, si commoda tellus
Sufficiat succum, cui sit via libera ramis ;
Nec subeunt alimenta, nisi fecundior almam
Diluat imber humum : siccis hinc frondibus aret
Quæ nullos bibit orta recens arbuscula rivos ;
Grandis enim sibi quærit aquas tellure latentes,
Altiùs immissis agro radicibus arbor.

Hinc procul extremis Americæ in finibus, oram
Æquoream propter, medius sol imminet urbi
Quam dixere Limam : Phœbo propiore calentes
Temperat aura dies, quæ frigida manè propinquo
Spirat ab Oceano : quum Vespere lassa quievit,
Succedit variatque vices adversa, nivosos
Quæ montes gelidosque madens præterfluit amnes.

Perpetuo cives ibi Vere fruuntur ; & annus
Labitur usque sui similis : silet arbor, amico
Fonte carens, flores eadem fructusque rigantis
Agricolæ parit arbitrio ; totumque per annum
Nullus ab innubi licèt æthere decidat imber,
Non arent tamen arva siti : sed hiantibus haustam
Ut puteis lympham multo sudore per hortos
Spargimus ; in rivos ita per sata pinguia ducunt

Flumen ; & arboreos vel aquarum copia fetus
Quo placet Agricolis maturat menſe ; vel anni
Tempus ad extremum lymphæ penuria differt.
Irriguis ergo pyrus altera floret in hortis,
Altera curvatur fructu ; maturaque nullo
Tempore deficiunt ſitientes poma colonos;
Dumque ſolum movet, aut ſarmenta fluentia cædit
Vinitor, hinc dulces in eiſdem ſepibus uvas
Colligit, hinc vitis captat florentis odorem.
Felices nimium populi, queis prodiga tellus
Fundit opes ad vota ſuas ; queis contigit æſtas
Æmula veris, hiems ſine frigore, nubibus aër
Uſque carens, nulloque ſolum fecundius imbre.
Fertilibus gens dives agris aurique metallo,
Ditior ingeniis hominum eſt animique benignâ
Indole ; ſi cuncti recte diſcuntur ab uno,
Linguarum morumque ſciens, interprete nullo;
Europæ varias gentes qui nuper obibat,
Hoſpes ubique novus, nulla peregrinus in urbe.
Largior irriguo qui ſuccus ab imbre redundat,
Officit arboribus ; veniſque effuſus, inerti
Corrumpit carie truncos, aut gibbere fœdat.
Plenior ipſa ſibi nonnunquam ſubvenit arbor;
Exudans nocuos dirupto cortice ſuccos:
Vere magis ; largum quia vere tepentibus agris
Evocat humorem radix : hinc myrrha, ſacriſque
Thura Deûm quæſita focis, ſudataque ligno

Felices Arabum ditant opobalſama ſilvas:
Hinc Chia lentiſci lacrymas habet inſula; ſaltus
Hinc Calabri rorem ſtillant, quem frigidus aër
Congelat: e cœlo lapſum plebs credula jactat;
Æthereamque vocat mannam, memor illius eſcæ
Quâ Deus errantem loca per deſerta tot annos
Abramidum pavit cœleſti munere gentem.

Uberior venis ut pix decurrat apertis,
Ruſticus heu! ferro pinum denudat: hiemſque
Frigida jam nullo defenſum cortice ſuccum
Conſolidat; claudenſque vias, queis ſpiritus ipſis
Ducitur arboribus, cum reſpiramine vitam
Eripit: arbor enim (res non ignota) ferarum
Inſtar & alituum, piſciſque latentis in imo
Gurgite, vitales & reddit & accipit auras.

Tutius eſt auſtrale latus recludere ferro,
Atque terebratis humorem educere truncis.
Nam velut humanum, detracto ſanguine, corpus
Sæpe valet; nocuum ſic juſto lætior arbos
Exonerat ſuccum, ſterili nec jam ampliùs umbrâ
Luxuriat; fructu ſed curvos ubere ramos
Deprimit, & dulci commendat poma ſapore.

Quare age ne dubita fabrilem adhibere cavandis
Arboribus terebram, per iter declive canalem
Inſertum ut ſubeat liquor; obliquabis adactum
Altiùs in truncos vulnus; quâ parte tepentes
Uberiùs ſtillans arbor ſpectabit ad Auſtros.

Inde fluet medicas humor quæſitus ad artes ;
Ulmeus expugnat febres , ſambuceus albo
Languorem hydropis de corpore pellit aquoſum ,
Fraxineus laterum mollit capitiſque dolorem ,
Atque oculos hebetes acuit , ſurdiſque medetur
Auribus , & membris abigit lethale venenum.

Eſt quoque fraxineo ſua vis & gratia ligno ;
Sive fluens ſanguis citiorve moranda ſit alvus.
Livida fraxineæ curant quoque vulnera frondes ,
Et prohibent mordax ne membra per integra cancer
Latiùs emanet ; nec in intima viſcera gliſcat
Mortifero virus fundit quod vipera dente.

Anguibus uſque adeo eſt arbos inimica , ſub umbra
Illius ut metuant convolvere corpus ; & orbe
In medio poſitus ſerpens , ac frondibus illinc
Clauſus fraxineis , hinc prunâ ardente , per ignem
Semicremo fugiens celeres det corpore tortus.

Sanguineum quercus ſucco ſtringente fluorem
Compeſcit : ſtomachum tiliæ ſolantur onuſtum ,
Marcentemque cibis : prunus ſilvatica pellem
Squamoſoſque gravi prurigine liberat artus.

Nec betulla fluet membris minùs utilis ægris ;
Seu ſtomacho diros calor erupturus in ignes
Incubat ; infeſtus renes ſeu calculus urit.

Humidulos etiam ſtudioſior Anglia flores
Pungit acu , & ſuccum jubet exudare ſalubrem ,
Mæonios qualem non exprimit ignis ad uſus :

Jamque papavereo ſtillant quæ vertice, guttæ
Ante alias promptum ſpargunt per membra ſoporem.
Humor ab arboribus (quoties nociturus abundat)
Detrahitur cuneis pingui ſub cortice fixis:
Sed dubiâ veluti dape cautiùs abſtinet æger,
Noxia quàm revomit medicas alimenta per artes;
Sic nimiam, cæſis aliquot radicibus, eſcam
Subtrahere, & plantis velut os occludere præſtat,
Quàm nocuos ruptis ſuccos extrudere venis.
Arbor ubi virides pandens lætiſſima ramos,
Pauperiem fructûs miſerâ compenſat inanis
Ubertate comæ, ſtirpis reſcindere fibras
Proderit, & vegetas trunco ſubducere vires.
Ut quum luxus iners & dira pecunia ſanctos
Fregerunt mores; vitamque licentiùs actam
Ad frugem revocare Deus dignatur, opimas
Queis alitur vitium, quâ paſſim denſa malorum
Pullulat abs radice ſeges, ſuccidere primùm
Inſtat opes, animum dein ad meliora referre,
Non illaudatos tum demum extundere fructus.
Nunc inopi contra victu quum pallida languet
Arbor, & exſuccas nudato vertice frondes
Exuit ante diem; morbi radicibus imis
Semen ineſt, craſſoque tumet ſtirps obſita limo;
Qui venas replet & ſucci commercia tollit:
Sparge columbinum ſtercus, quod cæca relaxans
Spiramenta, vias aperit; ſuccumque redonans

Arboribus, frondis revocat viridantis honorem.
Sed nulla eſt hauſto potior medicina Lyæo;
Arbor enim lymphæ potrix, moribunda reſurgit,
Vitigeno mutet ſi flumina cruda liquore.
Ante alias, ubi languet iners & pallida, vinum
Si biberit platanus, vires animoſa reſumit,
Epotumque merum viridante remunerat umbrâ.
Parcus opum pretioſa nimis qui vina fovendis
Arboribus negat orta; ſuo quam pondere preſſus
Dives olivarum cumulus deſudat, amurcam
Stirpibus affundet; vel quo præſentius ægris
Auxilium nequeat dare plantis, rure domique
Sordida quæque legi jubeat ſale plena feraci,
Qualia ſunt ſoleæ veteres, & quidquid equorum
Curator reſecat ſummis ex unguibus, oſſa
Trita minutatim, plumas ſpoliumque ferarum,
Atque columbinum ſtercus, cinereſque marini
Roris; & in grandes hæc ingerat omnia cupas,
Ac demerſa diu pluviali maceret undâ.
Ægra ſalutifero potu recreabitur arbor;
Altiùs aſſurgent herbæ; meliuſque nitebunt
Purperei flores: caput in deforme tumentes
Vix olitor cepas agnoſcet, & allia, quæque
Cætera nitratis continget oluſcula lymphis.
In nitro vis omnis humi eſt; nullaque gravatur
Fertilitate, ſales ſi quos abſumit, amicâ
Reſtituas ope: quæ ruris mihi ſumma colendi eſt.

Interdum variis Natura coloribus ultro
Ludit in arboribus, mixtum candore ruborem
Fructibus appingens: faciles imitabere lusus;
Multicolor verno si tempore succus aquarum
Irriguos tingat latices quos ebibet arbor:
Pomaque dulciculum referent mellita saporem,
Indideris si mella cavo fragrantia trunco.
Hunc adeo in geminas aude diffindere partes:
Quæ mediâ penitus latet arbore, tolle medullam;
Atque salutares succos & dulcia supplens
Mella, fimo tinctum bubulo circumline vulnus,
Mollibus incingens vinclis tegumenta; recentem
Ne plagam Boreas vel sol æstivus acerbent.
Quos ultro fert nata recens arbuscula ludos
Non patitur veteris trunci morosa senectus.

Ludit & in tiliis ars ingeniosa colentum:
Arbor enim primo docilem se præstat in ævo;
Et testudineum teneram si flectis in orbem,
Curvatumque solo caput obruis; ire deorsùm,
Atque vicem stirpis fungi mirabere ramos:
Hæc nova quum radix genitalibus hæserit arvis,
Eruitur vetus; inverso consistere trunco
Jussa, suos effert arbor pro vertice nudos
In sublime pedes: rami tellure sub ima
Mutatis serpunt vicibus, stirpique rependunt
Aëriæ primis alimenta recepta sub annis.
Stirps autem virides nova per miracula frondes

Parturit, & flores, & quam corroſerat ante
Vermis edax, jam nunc apis ambit murmure blando.

Quæ ſummos Fortuna levis tranſmutat honores,
Rebus in humanis ita ſæpe jocatur; humique
Proſternit capita alta virûm; ſubitiſque viciſſim
Divitiis humili natos de plebe ſupremum
Evehit ad decus: elato ſed vertice quamquam
Sidera contingant, & obumbrent omnia luxu;
Quæ primæ remanent ſtirpis veſtigia, linguas
Mordaces acuunt; & non ſua comicus actor
Ornamenta gerens riſus movet; attamen umbram
Illius ac tegmen captant; & plebis opertum
Exuviis, cultu reverentur ſupplice truncum.

Quid varios, quibus eſt arbos obnoxia, caſus
Enumerem: triſti nunc grandine vapulat, acri
Nunc perit uſta gelu, villo nunc tabet edaci.

Durior abruptis lapidoſæ grandinis ictus
Diſſipat humorem venis; & hiantibus arbor
Livida vulneribus, fœdo mox tubere paſſim
Prominet horridior, neque fetus educat ullos;
Saucia frondator niſi tollat ligna, noviſque
Nudatum jubeat truncum revireſcere ramis.

Grando minus damnoſa cadit, quum forte recenti
Imbre madens hebetem cortex jam flexilis ictum
Emollit: tanti eſt violento poſſe furori
Cedere, nec ſemper rigidas opponere vires!

Arboribus contra clades ſuprema paratur;

Quum pluvios gelidi vis frigoris excipit imbres.
Arboreas aqua vincta gelu fub cortice fibras
Diffecat ; innumeris quo more fatifcere rimis
Cogit, & in varias folvi vas fictile partes.

Tanta poteft vis effe hiemis glacialis ; in imas
Arboris ut penetret venas, almumque liquorem
Congelet : hinc noftros & nux & oliva per agros
Interiit ; Brumæque truci vix reftitit ilex.

Si placidum fervarit hiems moderata tenorem,
Læfa cadit nemorum coma : fed radicibus imis
Defendens humus alma gelu, Borealibus ultro
Frondis inane decus ventis permittit & umbras,
Quas mox reftituet Zephiris ver molle reductis.

Durior æftivo flagrat quum terra calore,
Arboribus juftum non fufficit arida victum :
Occupat hinc ramos macies infefta ; caducis
Inde comis, filvas jures fpoliaffe Decembrem.

Felices populi, medio quibus orbe perennes
Sol cum nocte dies æquat ; femperque virentum
Frons nemorum toto manet inviolabilis anno :
Ille nifi decor affiduo vilefcat ab ufu ;
Et placeat magis alternâ vice frondibus arbor
Nunc fpoliata fuis, iterum nunc vere renatis
Læta comis, quum tempus eget frigentibus umbris.

Ægra vetuftatis cariem fi traxerit arbor ;
Ulcus hians ventis aperi Phœboque medenti,
Largaque diducat truncum fiffura patentem ;

Ut penetrent intus ſol & perflabilis aër,
Qui putre conſolident corpus ; ne peſtis in altos
Effundat totâ ſe latius arbore ramos.

In teneris etiam plantis primordia vitæ
Difficiles tentant morbi ; ſeu ſiccior æſtas
Incubuit, vel frigus iners, aut largior imber.
Sæpe viatoris quaſſat manus improba truncum
Imbellem ; ſtirpes foſſor vel talpa fatigat :
Cinctaque ni tortis arbuſcula ſentibus horret ;
Capra venenatos dentes in cortice figit.

Præmatura novis, caſu damnoſior omni,
Fertilitas nocet ipſa pyris : quot hiare tenello
Aſpicis in ramo flores, tot ſigna ſalutis
Afflictæ, tot certa vides præſagia mortis.

Pallet ubi viridi frons cortice ; quæritur imâ
Sub tellure mali labes ; nudataque radix
Purgatur : ſed quum cœpit nigreſcere cortex
Aridus, invalidæ vix auxiliabere plantæ.

Mucor (ſi qua fides acuenti lumina vitro)
Fungorum genus eſt ; fixum quod in arbore venas
Occupat, & ramos inimicâ tabe pereſos
Interimit ; ſuccum villo quoque muſcus edaci
Subducet ; ferro niſi tollitur horrida labes,
Quum maduit longo cortex purgabilis imbre.

Tortilis arboreum velut arcto compede truncum
Implicat & frondes hedera ambitioſa per altas
Indecores pomis audet miſcere corymbos.

Hanc, ubi rugoso primùm se cortice fundit,
Tolle, prius morsu quàm se circumliget unco
Arboribus summis; alienoque ubere pinguis
Emaciet, strictosque premens necet improba ramos.
Erucas quæ fila vomunt, vincloque tenaci
Involvunt plexas, sobolis cunabula, frondes,
Et lethale comis aspergunt virus adesis,
Exime post imbrem: labor haud operosus; in unam
Tum coëunt pigro torpentes frigore molem.
Formicas abiges, vini si fæce, vel acri
Arboris obsessæ truncum contingis aceto.
Sæpe vel innatus vel ad interiora medullæ
Vermis iners molitus iter, furit arbore totâ;
Brachia ni ferro cædas infesta, priusquam
Tristia vicinos lædant contagia ramos.
Dum volucrum genus omne lares suspendit opaca
Fronde super; picus rostro prædura lacessens
Robora, securos mediâ cavat arbore nidos.
Insidias meditare, brevem quum picus in orbem
Finget opus; resonisque dolens gemet ictibus ilex.
Fur veteri quondam silvâ quum forte lateret,
Contemplatur avem; solidoque cubilia ligno
Fossa videns, vir ad omne nefas celer, altiùs acto
Obstruit angustos aditus & limina ferro;
Suspensam foribus gaudens lugere volucrem,
Et sobolis tristes audire & reddere questus.
O Natura potens & rerum provida! picus

Per nemus omne volans operoſam viribus herbam
Attulit, & nidos ferro reſeravit abacto.
Obſtupet atque ſuæ latro non immemor artis,
Gramine (quo pullos genitrix à morte reduxit)
Utitur ut portis clavos ad furta refixos
Excutiat, tacitoque feras a poſte revellat.

Arboribus nova ſæpe tuis innaſcitur arbor,
Naturæ non artis opus; ſeu fertile ſemen
Fronde ſedens volucris laxâ profuderit alvo;
Molliculus trunco patitur quod in hoſpite cortex
Radices agere, atque alieno vivere ſucco.
Sic croceos paſſim muris erumpere flores
Proceraque humiles in turre vireſcere plantas
Aſpicimus, ſemen genitale ferentibus auris.

Arboreæ vitio venæ ſeu ductilis humor,
Degeneres ramos & prodigiale virentes
Parturit, utiliter peccans: hinc namque colonus
Edidicit truncis peregrinum includere germen.

Ipſa ſuis viſcum ramis ita ſeminat ilex;
Diſſimili qui fronde viret. Nil Gallia majus
Nil habuit quondam quercu ſacratius illâ,
Divinum partu tulerat quæ divite viſcum:
Et quamquam nemore ex alto qui fauſta tuliſſent
Ligna domum, nec dira ſibi gregibuſque timerent
Toxica, nec gravidis inimicos meſſibus Auſtros;
Germina ſacra tamen ritu demeſſa paterno
Per Druidas templis in publica jura locabant.

Ergo

Ergo novo ſurgente die, creſcentia poſtquam
Cornua jam ſexto Phœbe reparaverat ortu;
Nobilitas cum plebe, viri cum matribus ibant
Quò ſua per lucos, per & invia ſaxa vocabat
Relligio; ſacrum reſecabat ab arbore ramum
Aurea falx: neque enim ferro violare licebat.
Candenti præcinctus erat quâ veſte Sacerdos
Excipiens viſcum, populo plaudente, ſub ipſa
Grandia taurorum mactabat corpora quercu,
Auſus & humano cultros fœdare cruore.

Parce Deus! neque dira luant commiſſa parentum
Secula ſervaſti quos in meliora Nepotes.
Numina vana colens, legumque oblita tuarum
Gallia ſi tantis potuit ſuccumbere culpis;
Non alia eſt ritus quæ gens exuta profanos,
Servierit Cœlo meliùs: non ſceptra ſuoſque
Fortiùs eſt tutata lares, quàm Numinis aras.

Noſtris Pontificum Romana potentia donis
Regna ſuæ ditionis habens, dat jura per urbes
Auſonidum, ſolâ quas Relligione tenebat:
Divini cui cura gregis commiſſa Sacerdos
Maximus, imperii ſummos ut haberet honores
Paſtorale pedum ſceptro mutavimus aureo.

Quid loquar emenſum pelagus, vetereſque triumphos;
Gallia juratis olim quum tota ſub armis
Ibat; & auguſtæ Regum quoque prodiga vitæ,
Victrices Solimæa cruces per regna ferebat.

Gallorum non ille animis excessit avitæ
Relligionis amor : Christo trans æquora Magnus
Militat extremas Lodoix Orientis ad oras ;
Vastaque sulcarunt jam sæpius æquora naves,
Militibus fetæ, Jesu qui signa secuti,
Emenso terræ revolubilis orbe (salutis
Pignora sacra) Cruces, non gallica Lilia portent ;
Templa Deo statuant, non propugnacula Regi ;
Et victos Christo populos cœlestibus ornent
Divitiis ; nec opes referant, quæ cætera cogunt
Navigia extremos Sinarum accedere fines.

Muneris & Lodoice tui est, quòd nulla supersunt
Hæreseos monumenta ; novos quòd Gallia ritus
Dedidicit : nostras quòd rursus Erinnys in oras
Ausa subire, nigro caput icta recondidit Orco.
Post longam Regum seriem, post secula patres
Crediderant cultus aboleri posse profanos ;
Et laudum sibi visa seges satis ampla, vel unam
Restituisse Deo & priscis altaribus urbem.
Jussit, & imperio Lodoici tota nefandis
Templa sacris addicta ruunt ; totidemque diebus
Exæquantur humi, quot desudaverat annos
Hæresis usa dolis, ferroque armata rebelli ;
Ut populos olim patriis averteret aris.

Una fides animis, cultus concordibus idem
Insidet ; & veterum tibi, Gallia, nulla timorum
Causa subest : quondam exitium quæ pene supremum

Intulit armatis in mutua funera Gallis;
Hæresis emoriens supremos ecce furores
Efflat; & ex altis fumantia tecta Gebennis,
Templaque sacrilegis data flammis, corpora diris
Cæsa modis, uno plures in funere mortes,
Barbaraque & sævis olim vix nota Tyrannis
Supplicia ostentans, consolaturque dolorem
Ipsa suum; jamque oblitis facit impia Gallis
Utile, sed veterum documentum triste dolorum.

Perge? novus labor ecce manet te, maxime Regum;
Da populis stabilem fortunam: Gallia solam
Se timet, & scissos studia in contraria cives.
Effera, quæ tantum valuit suadere malorum,
Hæresis una potest veteres renovare tumultus;
Illa voluptatis quondam spirabat apertas
Blandior illecebras; mutato nomine larvam
Induit ecce novam, vultus mentita seniles,
Austerosque foris habitus: non invia telis
Est tamen illa tuis: veteres quamquam advocet artes;
Et se mira recens Proteus transformet in ora;
Sævaque nunc tigris fiat, vel amica luto sus;
Nunc vario sese tortu plicet; atque severis
Sæpius e manibus tibi lubricus excidat anguis.

ARGUMENTUM
LIBRI VII.

VITÆ ruſticæ commendatio. Anni initium : quatuor anni partes. VER. Aranda tellus verno tempore. Curanda prata. Sartura ſegetum. Bombices. Lanæ tonſura. Agrorum iteratio. Feniſecium , ubi de morte Delphini Ducis Burgundiæ. Fenile. ÆSTAS. Agrorum tertiatio. Vinearum pampinatio. Seges à rubigine tuenda. Meſſis , ubi de grandinis depopulatione. Paganalia : choreæ ; convivia ; ſpectacula.

LIBER SEPTIMUS.

Ver & Æstas.

ANNUUS Agricolis ordo breviorque laborum
Summa mihi tradenda, prius quàm ſingula verſu
Perſequar : in tenues ruris deſcendere curas,
Si piget, hanc mecum ſaltem cognoſcite partem;
Qui colitis pingues operis venalibus agros.

Id ſolitum vobis nunc incuſare querelis
Sidera, nunc ſterilem falſis inceſſere terram
Opprobriis ; quòd ceſſet iners, laſſataque raras
Jam pariat ſegetes : atqui nec ſidera cœli
Mutavere vices ; neque poſt tot ſecula mater
Alma virûm ſenio tellus effeta quievit :
Sed cultu viget, æternam ſortita juventam ;
Et curis hominum jugique exercita ferro,
Primævas reparat vires ; nec inertior annis
Dedidicit veterem, noſtro ſed crimine, laudem.

Quæ manibus ſulcare ſuis gens priſca ſolebat,
Nos avidi fructûs, imprudenteſque laborum,
Horrida furaci permittimus arva colono ;
Nec pudor eſt Dominum ſervos audire docentes,
Uſque novos tentare modos, artemque colendi
Non niſi per grandes peccando diſcere ſumptus.

Ingenium misere torquemus, ut æquoris æstum
Astrorumque vias studio speculemur inani.
Quâ sine deficerent viduæ cum civibus urbes,
Frugiferæ cultura jacet telluris; & unum
Scire pudet, tacito sequimur quod ruris amore;
Et quo regna solent armis opibusque vigere.
Alter enim culto census nec certior agro,
Militiæ potior neque disciplina: perito
Miles ab Agricola fit strenuus atque laboris
Et famis ac brumæ patiens: agrestibus olim
Roma viris orbem domuit: duo fulmina belli
Scipiadæ coluere solum, glebasque ruebant
Quâ versæ cecidere manu Carthaginis arces.

Non alia est sceleris magis expers vita, beato
Quàm quæ rure piis agitur longæva colonis,
Ambitione procul, miserâque cupidine lucri.
Hinc hominum patrem, mundi Deus auctor, agrestes
Edidit inter opes: retro labentibus annis
Aurea si qua dedit mortali secula genti,
Agricolis fluxere viris; atque illius ævi
Si qua relicta manent vestigia, rure supersunt;
Floret ubi sacra Relligio, cultusque supremi
Numinis; unanimes ubi cernitur inter amicos
Nuda fides, hostes inter placabilis ira.
Hic tenui victu studioque laboris aluntur
Justitia & pietas: irritant oppida luxum,
Luxus avaritiam: scelus hæc prorumpit in omne.

Quare agite, antiquum patrii revocemus amorem
Ruris ; & Agricolas artem doceamus alumnam
Virtutis, fidei comitem, morumque magiſtram.

Mobilibus ſunt qui numeris inflectere vocem,
Plaudere qui pedibus choreas, qui cædis amantes
Formanteſque manus in mutua funera, promptam
Heu ! nimium ferro monſtrent accerſere mortem.

Ruris ut ipſa ſuo quoque diſciplina magiſtro
Gaudeat ; & campis ſua ſint præcepta colendis ;
Quæ veniunt properanda novo jam vere, quid æſtas
Autumnuſque monent, quos rure domique labores
Agricolis permittit hiems ignava, docebo ;
Annua per varias partitus tempora curas.

Æterno poſtquàm ſoboles æquæva parenti
Induit humanos artus, promiſſaque terris
Auxilia, & tectum mortali corpore Numen
Attulit ; ex illo nobis revolubilis annus
Incipit : effundens primum quâ luce cruorem
Ingenitas homini Deus abluit hoſtia labes.
Inde reſurgentis numerant primordia mundi ;
Et novus a Chriſto ſeclorum naſcitur ordo.

Naturam ſequar ipſe ducem ; cœlumque recludens
Torpenteſque ſinus terræ, reſerabit & annum
Purpureis mihi ver manibus ; viridemque juventam
Ante canam, triſtis memorem quàm tarda ſenectæ
Tempora : nam quatuor diviſus partibus annus
Humanæ perfecta refert imitamina vitæ.

Vere renidentem credas juvenescere mundum:
Germina vitali turgent lactentia succo:
Nata recens, ac mollis adhuc, & roboris expers
Audet humo vix stare seges; ridentibus agris
Blandior arridet Zephirus; pennâque jocanti
Mulcet odoratos flores, queis picta decentes
Terra sinus, jam tum messi præludit opimæ.
Fortior & plenis adolescit viribus annus;
Quum gravis exacto jam vere reducitur æstas.
Maturus fructu dein uberiore decorum
Attollit caput autumnus; Brumæque nivalis
Denique canities & frigora pigra sequuntur.
Ergo ubi jam propior gelidas ablegat in Arctos
Sol hiemem, & nudis frondes ver mite redonat
Arboribus, viridique refert sua gramina terræ,
Atque suos avibus cantus, sua gaudia mundo;
Rusticus hiberno jam non piger igne, ligones
Expedit; & terræ florentis imagine gaudens,
Arva colit, cultuque novos superaddit honores.
En tumet, & gravidas laxato cortice gemmas
Palmes agit: teneras evolvens vinea frondes
Nascentem jam tum monstrat tibi Vinitor uvam
Sollicitatque tuas præsenti munere curas;
Ut sepem repares; alimentaque pinguia ferro
Elicias, fodiens circùm, natosque revellens
Abs radice rubos & iniqui graminis herbam;
Quam nisi fumosis siccam procul ignibus uras,

Radices iterum terris aget, atque per omnem
Latius effundet ſeſe vivacior agrum.
 Intermiſſa boves redeant ad aratra, novales
Proſubigant, dum mollis ager, facilisque moveri,
Non pluviis tamen udus aquis; ne craſſa revellant
Terga ſoli; quas dein glebas nec vomer aratri,
Nec pluviæ Zephirique putri tellure reſolvent.
 Difficiles quum jam primis à menſibus anni
Sulcat Arator agros; hominumque boumque labores
Sæpius explora: tunc demum intellige crudi
Nil ſupereſſe ſoli, quum ſciſſa per æquora campi
Inſeritur ſine vi tranſverſis pertica ſulcis.
 Hiberno dum pigra gelu ſilet herba; ſoluti
Prata terant impune boves; ſed vere renaſcens
Gramen ubi flores intermicat, udaque verno
Prata colore rubent; procul hinc herboſa ſecundùm
Flumina paſcatur gravior pede taurus inerti
Nec calcet ſpes ipſe ſuas cum mollibus herbis.
At neque ſerta legat, floreſque Puella per omnes
Erret, & inſtabilis nunc hos nunc demetat illos,
Nunc omnes effundat humi; violaſque peróſa
Quas habet in manibus, cupido molles hyacinthos
Ungue petat, teneraſque vago pede proterat herbas.
 Unus erit verno qui tempore prata colonus
Ambulet, ut juncos ima de ſtirpe revellat,
Ac lapides, & ſi qua jacent obnoxia falci,
Amoveat; nudæque ruens telluris acervos,

Æquet humum dorſo quam deformavit iniquo
Effodiens hinc inde cavos ſibi talpa penates.
Ipſa etiam ſenio (niſi vis humana reſiſtat)
Degenerant quæ prata, fimo recreate; ſitumque
Et veterem campi maciem ſuperate colendo.
Atque ubi nil proſunt ſterili lætamina fundo;
Jam neque rivus aquis juvat auxiliaribus herbam;
Invalidis juncos inter quæ ſtirpibus ægre
Proſilit, & rarâ brevis interlucet ariſtâ;
Prata lacertoſi ſubigant ignava juvenci:
Altiùs aut palam nitens pede Ruſticus arvis
Imprimat, & verſis cœlo radicibus, herbam
Extirpet penitus. Mutato ſemine terra
Triticeas alet ingenti cum fenore meſſes;
Atque iterum viridi ſe lætior induet herbâ.
Arenti quos prata bibant æſtate, parabis
Ante diem rivos; & decreſcentibus alveis
Arboreæ frondis tenues imitabere ductus.
Aſpicis ut vena fluat e majore canales
In minimos, frondemque liquor prorepat in omnem;
Editiore loco ſic grandior alveus amnem
Accipit, ac rivis hinc inde minoribus undam
Diſſipat, & late ſitientes irrigat herbas.
Sparge fimum, ſublimis ubi ſe campus ad Auſtros
Erigit: hinc imber pluvius rivique cadentes
Acclivis alimenta ferent pinguiſſima terris.
Te quoque vere manent tua cura, tuique labores

Villica : jam levibus ſeges edita fluctuat Euris :
Sed ſteriles unà lappæ crevere ; tenellam
Jam Cererem lolium infelix & avena fatigant.
Femineam tecum rape matutina cohortem ;
Herboſam ferro ſegetem rimare ; nec agro,
Quos legis, hinc illinc temere diſperge maniplos ;
Cultori ſed dona ſuo quæ terra remittit
Fer ſtabulis ; duroſque boum miſerata labores,
Fac niteant herbis ſegetes taurique revulſis.

Altera ſollicitis impendet cura Puellis ;
Morus ubì paritura novam bombicibus eſcam
Evolvet tunicis folium ; tepidoque monebit
Ova fovere ſinu, tenueſque excludere fetus,
Cunctaque lanivomæ proviſa reponere genti.

Ergo victa ſitu renovant tabulata ; feneſtras
Occludunt Auſtros contra ; menſiſque paratis
In teſtudineos, ſpatiis æqualibus, arcus
Inflectunt ſarmenta ; quibus dein ordine pulchro
Serica fornicibus ſuſpendat ſtamina bombix.
Tum procul infeſtos curant avertere mures ;
Ne penetrare domum thalamiſquè adrepere poſſint.

Maturant hæc cuncta, brevem dum luminis uſum
Accipit, & primos tenui dans corpore motus,
Opportuna, cibi parcus, facit otia vermis.
Nam menſas quum dein late diffuſus in omnes
Crevit, & arboreas properat depaſcere frondes ;
Vix operi & gregibus ſatis eſt domus omnis alendis.

Proceras ſpolient moros, proviſaque ſervent
Sub tectis alimenta, nigram quum denſior aër
Cogitur in nubem, pluvioſque recolligit imbres.
Sedula bombicum cuſtos operumque magiſtra
Frondea quæ ſaturis diſpenſas pabula menſis,
Thisbæam ne carpe comam; ſi fortè madebit,
Vel matutinis palleſcet aduſta pruinis:
Sed ſiccam viridemque aliâ procul arbore frondem
Dum repetas; ſuis exiguas de tergore partes
Ure foco; pinguique leva jejunia fumo,
Occulte medicans, & nubila tecta vaporans.

Projice ſi qua jacent defuncta cadavera; diramque
Anteveni, thalamos mutans & ſtramina, cladem.
Arroſam quoties frondem dejectaque mittes
Purgamenta ſolo; viridem ſuperinjice morum:
Si quis enim folium vermis latet inter adeſum,
Emergit ſtimulante fame; morumque recentem
Occupat; & menſis cum fronde reponitur altis.
Atque ubi jam brevior locus eſt, populumque frequentem
Vix capit; in varias hinc illinc tota cohortes
Gens habitet: primum qui devicere ſoporem
Bombices aliis thalamis, aliiſque recumbant
Quos iterum premit alta quies: quos ultimus urget
Somnus, ad extremas epulas operumque laborem
Invitans reſides inter ſarmenta locabis;
Queis ſaturi adrepant & fila ſequacia ducant.

Cætera dum vires reparant animalia, noctem

Somniferam bombix oculis non accipit unus.
Vita brevis quater ignavum per membra ſoporem
Irrigat : erectâ placidus cervice quieſcit,
Immotuſque manet, donec lux tertia longum
Excutiat tandem pigro de corpore ſomnum;
Evigiletque famem : vacui jejunia ventris
Sedat ubi bombix, tabulata per omnia lenis
Fit ſtrepitus; qualem audimus, quum nube ſolutâ
Depluit, & ſurdo ſtrepit altum murmure tectum.

Jam ſatur, & vitæ bombix pertæſus inertis,
Cogitat exequias, & quod ſtruat ore ſepulchrum
Lanivomo : plexos croceo dans corpore tortus,
Opportunam operi ſarmenta per ardua ſedem
Occupat; & craſſum ramis intexere filum
Incipit, egregii fundamina prima laboris.

Tranquillos ſine nube dies orate Puellæ :
Nam tenebris ſi forte minax horreſcit Olympus;
Et vaſto quatitur tonitru, quo mœnia mundi
Diſſiluiſſe putes; bombix perterritus altas
Continuo ſedes atque interrupta relinquens
Stamina, ſub foliis latitat, nec fila retexit
Amplius, ignavâ moriens formidine lethi.
Ignoſcenda quidem tineæ formido; virorum
Si ſtupeant ſimili bombicina corda pavore.

Ergo ſerenato dum lux micat aurea cœlo,
Pendulus alta ſuper bombix tabulata laborem
Inſiſtit; mediuſque brevi ſe carcere claudit,

Ditis opes uteri fundens, ovique figuram
Sedulus effingens opifex; & ſtamine quamquam
Ipſe ſuo tegitur; tamen, ut quum vitrea piſcis
Stagna ſecat, mediiſque natans apparet in undis:
Atria ſic primum bombix per virgea filum
Intus ubi regit ore, potes ſpectare viarum
Circuitus quos mille legit, quoſque orbibus orbes
Impiger agglomerat; nebulâ dum clauſus opacâ
Denſet opus, quod dein tranquilla per otia complet
Dives inexhauſto mittens e pectore vellus.
Quos oculis jam non licet obſervare labores,
Arrectâ vigiles explorent aure Puellæ;
Et quum facta quies operum eſt, intuſque ſiletur;
Protinus avulſos ramis flaventibus undâ
Folliculos fervente doment, vel ſole perurant;
Carceris ante ſui capiant quàm tædia vermem.
Namque terebrato bombix erumpit ab ovo,
Impatiens reddi luci, cupiduſque videndi
Adnatas humeris alas, adjectaque fronti
Cornua, & in volucrem verſæ miracula formæ.
Sed non tanta novis tamen eſt fiducia pennis;
Auſit inexpertas ut tollere corpus in auras:
Obſtupet ipſe ſui memor, & ſtridentibus alis
Papilio fremit attonitus, nec pabula curat.
Jejunus ſtat pulla ſuper velamina, mortem
Opperiens; vel, ſola ſui ſolatia lethi,
Conſortem thalami petit; & ne perdita ſecum

Intereat prorſus generis ſpes tota, ſupremis
Admittit venerem curis; partuque ſoluta
Fœmina perpetuam reparat poſt funera gentem,
Ovaque venturum ſervanda relinquit in annum.

Fumoſis currente rotâ quæ duxit ahenis,
Aurea ſole procul dum fila recondit, opeſque
Villica miratur fortunatoſque labores;
Gaudet & ipſe novo quoque vellere Ruſticus, aurâ
Jam tepidâ lanam tondens, oviumque quotannis
Munera diripiens, & terga feracia nudans.

Interea terras iterum molitur aratro;
Falciferas herboſa manus dum prata repoſcant,
Quum fenum Zephiris jam lene moventibus undans
Fluctuat, & gravidis nova ſemina diſſipat agris.

Mollior herba licèt grandem micet inter avenam,
Floſque recens niveo mixtum candore ruborem
Explicet; immitis ſecat omnia Meſſor; & uno
Procumbunt & flos tener, & rude gramen ab ictu:
Sic morimur fœdique Senes, Puerique decori:
Nobile plebeiumque caput ſic ſubjacet atræ,
Quâ vitas hominum Mors demetit impia, falci.
Feniſeca in cumulos proſtratam congerit herbam,
Confundens nitidos vili cum gramine flores:
Sic ubi Mors pede proruerit Regeſque ſuperbos,
Agricolaſque humiles; & Principis atque coloni
Indiſtincta jacent communibus oſſa ſepulchris.

Hei mihi cur Regum memini Mortiſque! cruentum

En redit in vulnus nondum bene ſana cicatrix;
Nec niſi flere juvat, quoties funeſta recurſant
Tempora, quæ tantos Gallis fecere dolores.

Funereo plenas luctu graſſata per urbes,
Majus adorſa nefas, ſacram prorepſit in aulam
Impia Mors; & dum peragit Sol annuus orbem,
Delphini periere duo; ſeniſque diebus
Interiit tenera Sponſus cum Conjuge; Natus
Defunctum ſpatio ſequitur propiore Parentem,
Atque uno Conjux & Vir jacuere feretro.

Afflictas jam dira fames & flebile bellum
Morborumque cohors viduarant civibus urbes.
Publica fata dolens Princeps Burgundius ultro
Se nova divinum quæ flecteret hoſtia numen,
Devovet. Audiſti Deus! at ſi lenior eſſe
Funere debueras, populo quid obire volenti
Parcere, nec tantam numero penſare ruinam?

Irarum ſatis eſt: armatam in vulnera dextram
Siſte; novoque, Deus, ne funere funus acerba;
Et totam penitus niſi mens exſcindere gentem,
Uni quod ſupereſt capiti, quo vita ſaluſque
Publica jam dudum pendent, placatior uni
Parce Deus! tuque, ô Lodoix, qui magnus in armis,
Major in adverſis Numen nunc rebus adoras,
Macte animis, & quam partitur Gallia tecum,
Triſtitiam fortis compeſce; tuoque dolentes
Ne populos mœrore grava; ſolatia nobis

Si

Si qua licet ſperare, tuum eſt adhibere: Nepotis
Germen adhuc de ſtirpe manet, ſpes altera Regni;
Solvitur in lacrymas puer orbus utroque parente;
Adrepitque tuis genibus ſuſpiria ducens:
Non intellectum ſatis heu! tu comprime luctum;
Amplexare fovens gremio; nec amica, ſereno
Si potes ore, nega blando Pater oſcula Nato:
Reſtat & ille tibi patrias formandus ad artes
Imperii: notos iterumque iterumque labores
Aggredere; & magnas animo ſpes concipe: Natus
Namque tuus ſi tantus erat, ſi major eiſdem
Exemplis monitiſque Nepos excultus; avitæ
Quantus erit Pronepos virtutis tertius hæres.
Sint ſatis hæc; ô Muſa! graves e corde dolores
Si nequeas, fletus oculis abſterge, tuoſque
Feniſecas & prata ſequens operoſa, labores
Parva per ingentes ſolatia quære dolorum.

Poſt aliquot ſoles, furcâ quod ſæpe bicorni
Verſatum, jam nec viride eſt, nec ſole peruſtum
Siccatumque nimis, ſub tecta reponite fenum:
Lanigeras neque enim pecudes, operumque ſolutos
Dura fames adiget tauros contingere morſu
Gramina, quæ longis exſucca caloribus arent.
Quæ verò nondum ſatis inſolata recondes
Imprudens, ſubitis pariunt incendia flammis:
Hos ſtabulis ignes, hæc tanta pericula tectis
Villicus amoveat, nudoque ſub æthere fenum

Coniferos ſtruat in cumulos ; ut ad intima metæ
Non penetret, ſed per latera inclinata relabens
Imber humi cadat, & perflabilis avolet humor.

Amnis ubi ruit exundans, & pabula lymphis
Spurcat arenoſis ; inimicam dentibus eſcam
Rejicies ; niſi quod pluvius peccaverit Auſter
Emendet, fenumque novo detergeat imbre.

Sub juga coge boves iterum, pratoque relicto ;
Tranſverſis campum ſulcis inverte, priuſquam
Reſpuat, æſtivo dein tempore durus, aratrum.

Ingredere & rurſum vites, primoque ſub ævo
Mollibus exturba digitis, quæ plurima circùm
Stirpis in exitium creſcunt, matremque fatigant
Germina : ſic viti nullo clementiùs ictu
Conſulitur ; luxuſque & inanis tollitur umbra.

Tunc etiam memor arboreos inviſere fetus,
Quæ ramos vitioſa gravant, interlege poma.

Lactenti quum fruge tumet, rubigine meſſis
Læſa perit, tenui ſi forte ſupervenit imbri
Flammigero ſol axe furens ; ſeges uda priuſquam
Excutiat rorem, vento perflata ſalubri.
Agricolæ longum bini protendite funem ;
Frugiferumque cito campum decurrite paſſu ;
Atque flagellantes ſpicas, Auſtrumque ſilentem
Verbere ſupplentes, inimicam avertite peſtem.

Dein ubi maturis tellus albeſcet ariſtis,
Dulcior Agricolas toto labor orbe manebit.

Nascitur alma seges cœlo sub utroque ; suusque
Ut calor Ægypto, Thracibus sic frigora prosunt :
Ubere ditat enim fetu vis utraque terram ;
Et quæ delicias vitæ mortalis in omnes
Partitur Natura plagas, dedit omnibus agris
Triticeas, alimenta virûm communia, fruges.
Flavis ergo seges quum fluctuat aurea campis,
Demissumque caput gravidis inclinat aristis :
Accingunt operi sese matresque virique.
Ac velut in magnis patriæ gentisque periclis,
Dira tubæ quum bella canunt, ruit omnis in hostem
Miles, & armatis viduantur civibus urbes :
Sic ubi procera pendens ex arbore, rauco
Messores arguta vocat stridore cicada ;
Falcibus armantur, camposque resecta per omnes
Procumbit seges, & primo nascentis ab ortu
Solis ad occasum requies vix ulla laborum est.
Temperat æstivos prædæ spes blanda calores ;
Et medio licèt orbe furens messemque virosque
Torreat, ac membris sudorem abstergat, & idem
Eliciat Phœbus ; non umbram & mollia captant
Frigora Messores, etiam quum fessa diurno
Membra sopore levant : nudo sub sole recumbunt,
Nec satis est radiis illos solaribus uri ;
Ignibus adjiciunt ignes, & odora legentes
Allia, delicias mensæ, Cerealia tetro
Munera contingunt succo, frictuque venenant.

Poſt epulas, placido ſternentes corpora ſomno
Meſſe ſuper, vigilis reparant diſpendia noctis;
Non immunis enim eſt duri nox ipſa laboris:
Colligitur ſeges, inque graves religata maniplos
Devehitur curru, noctis dum frigus ariſtas
Contrahit, in tauros neque ſol exaſperat œſtrum.

Hordea prima cadant, quæ ſemen hiantibus ultro
Folliculis, etiam venti ſine flatibus ullis
Projiciunt: fluidæ pariter cædantur avenæ:
Ordine tum nullo ſpicas vel pectine ſummas
Tollite, vel ferro meſſos proſternite culmos,
Atque dies operi noctesque inſiſtite; flavam
Excutiat cæco ventus ne turbine meſſem,
Alituum vel grex paſſis diverberet alis.

Durius heu! patriis nuper quid contigit arvis!
Nam ſegetes, & quidquid opum nutribat opimo
Terra ſinu, grando immanis populavit, & anni
Totius immenſos nox abſtulit una labores.
Triſtes relliquias, frumenta jacentia terris,
Horrentes plagis oleas, horrentia paſſim
Excuſſis arbuſta comis, viduata racemis
Et multos vineta malum fletura per annos
Et vidi, & dolui miſerans; ſolatia mecum
Blanda fovens, triſtem quòd, me referente, ruinam
Accipere, & tantæ poſſis ſuccurrere cladi,
Lamonide juris cuſtos, quem fecit amicum
Muſa mihi, miſeriſque patrem Natura creavit.

Triste quidem, nostræ sed, ut auguror, horrida grando
Sæviit utiliter laudi, te præside rerum:
Si quid enim de me sentire superbius ausim,
Stabit apud memores benefacti gratia cives,
Qualis Virgilio fuit olim, qualis Homero
Debita, qui patrios servarunt carmine fines.
Non ego me tantis possum conferre Poëtis,
Fautores utriusque potes sed vincere pronis
In Musas animis quos jam virtutibus æquas.
Te Mecænati Proavis meritisque potenti
Æqualem faciunt Vatum tutela, favorque
Regis, & imperii rebus mens nata gerendis:
Neve fores alii absimilis, fecere rebelles;
Quos non consilio tantùm, sed fortibus ausis,
Felici sed Marte domas. Hinc hæresis odit
Te fidei & Regni columen; dudumque per altos
Exululans montes, nil proficientibus armis,
Posse negat revocare suos, te sospite, cultus.

Quare age, quique meam tollens ad sidera Musam,
Virgilium dicis tibi rura dedisse; vicissim
Rura suum servata canant habuisse Maronem:
Tu nisi Mecænas fueris patriæque mihique,
Non ego Virgilius posthac ero: nobile nomen
Quo dederas animo, jam nunc defende; tuoque
Judicio, nostræque fidem bonus adstrue famæ.

Fertilis æstivo postquàm satis aréa pulsu
Insonuit; duroque Ceres extrita flagello,

Et Zephyris purgata fuit ; dum ſole tepenti
Læta per apricos coquitur vindemia colles ;
Ceſſandique moras humus intractabilis æſtu
Agricolis indulget ; amat tunc otia pagus ,
Et celebrat ſibi quæ redeunt ſolennia feſta ,
Chriſtiparæ ſacros anno referente triumphos ,
Felicemque diem , quo dulci morte ſolutam
Æthereâ plaudens Matrem Deus excipit aulâ ;
Sanguinis ut memor illa ſui , mortalibus ægris
Adſit , & humanis faciat commercia votis.
Hanc olim tuus , ô Lodoix , felicibus armis
Juſtitiâque pater celebris , ſed ſtirpe relictâ
Clarior , edixit lucem ſervare , tuenda
Chriſtiparæ dans ſceptra ; pii nec inania Regis
Vota docent , quæ Matre Dei geris auſpice bella ,
Quoſque triumphorum fructus extendis in ævum ,
Hæreticas abigens , cladum mala ſemina , peſtes.
Ergo dies ubi feſtus adeſt , ſplendentia primùm
Templa gravent opibus pagi ; pictiſque recentes
Accumulent aris flores. Vos illa , Puellæ ,
Cura manet : niteant veſtris altaria donis.
Tuque juventutis Princeps , qui publica ruris
Gaudia , qui choreas moderaris ; ſacra Sacerdos
Dum peraget , cave ne lituum clangore moreris
Effuſam circum vicos & compita plebem.
Liba ferens , ſanctas cytharis comitantibus ædes
Matutinus adi ; & donis precibuſque memento

Sacra vovere Deo festæ primordia lucis.
Cœlituum voces inter, qui carmen amavit
Pastorale Deus, tuguri sub tegmine nascens;
Agrestes cœlo non dedignatur ab alto
Et cantus, & juncta rudi pia carmina nervo.
Plurimus interea vicinis hospes ab oris
Confluit: apponunt epulis porcumque bimestrem;
Et leporem, & pullos, & pingui jure natantum
Par anatum; nec abest pressi bona copia lactis:
Et quamvis hilarent multo convivia Baccho;
Quò strepitus tamen, & fidibus sociata canoris
Tympana plausa vocant, mensis juvat ire relictis;
Et posito cratere leves agitare choreas.
Ordine nunc longo manibus per mutua nexis
Circumeunt vicum; mediâ nunc sistere gaudent
In plateâ, populoque cavis spectante fenestris,
Ad numeros & verba pedes agitare manusque,
Et male compositos torto dare corpore motus.
Nunc virides inter sinuosis flexibus ulmos
Currere, nunc manibus laxis, & fune soluto
Se fugere, & binos sibi dein occurrere, terga
Nunc dare, nunc subito vultus obvertere saltu.
Sæpe, monente lyrâ, juvenum manus omnis, ovanti
Spectandas populo, levat in sublime Puellas.
Sæpe sedent lassi; sua mox velut otia damnent,
Exsiliunt, iterumque solum pede vindice pulsant;
Atque iterum redeunt ad vina; novisque vicissim

Inſtaurant animos epulis, & corpora curant:
Jamque coronatum fauſtis cratera ſalutant
Cantibus; & ſpretâ laudant Amaryllide Bacchum;
Inque ſcyphos rerum curas & tædia mergunt.
Agreſtes præter choreas cantuſque tubarum,
Sunt quæ multa tenent avidam ſpectacula plebem.
Hinc merces inhianr Pueri cupidæque Puellæ;
Ante ſacras vafer explicuit quas venditor ædes.
Faſcinat hinc oculos ſubtilibus Hiſtrio nugis;
Et fieri quæ poſſe neges, per mille novarum
Expedit ambages vocum: plebs inſcia rerum
Prodigium ſtupet, & magicas immurmurat artes.
Mutatâ dein fraude polum trans vitra micantem,
Aut roſeæ telluris opes, pelagive tumultus
Exhibet; & Reges idem Regumque ſuperbos
Objicit aurata ſtantes in veſte Miniſtros.
Nunc aciem & rutilas eadem poſt vitra cohortes
Explicat; aërias longo nunc ordine quercus
Ponit; & horribiles urſos, ſævoſque leones,
Erranteſque lupos ſilvis frondentibus addit.
Hinc plauſtro ſuper & poſt linea tenſa, cachinnos
Gens Pygmæa movet, pede quæ non altior uno
Emergens, & viſa loqui, rixatur; & hoſtem
Fuſte ſequens, ſeſe ex oculis mirantibus aufert.
Inde Boëmarum vaga gens atque horrida cultu
Fata virûm manibus relegens inſcripta, colono
Spem facit, & dubios augur fortunat amores.

Ramosis alii plaustris per compita vecti
Ruris delicias & Paganalia versu
Concelebrant. Alii cornu patuloque ferarum
Horrificant rictu faciem ; quos Rusticus infans
Quærat, & inventos fugiat, matrique reportet
Ora virûm medio quæ viderit horrida vico.
Exoritur novus en strepitus : vicina juventus
Rustica rivalem vocat in certamina pagum ;
Sive trocho, pictis senos seu ludere chartis,
Sive pilâ, rapidoque juvat contendere cursu,
Et sua proponit trabeatus præmia Consul.
Concurrunt in equis juvenes : stat pensilis alta
Annulus ex ulmo ; cursu quem si quis equestri
Abstulit, inseruitque hastæ, victoris honores
Consul adornatum vittis dat ferre galerum.
Hinc epulis dulcique datur lux cætera vino ;
Sed non longa manet pax inter pocula : vitis
Rixarumque sator linguas in jurgia Liber
Solvit, & agrestes nodosis fustibus armat
In fera bella manus ; festivaque gaudia luctus
Occupat & misero contristat funere pagum.
Quid feras memorem lunâ quas teste choreas
Instaurant, teneros quid amica per ostia cantus
Provectâ jam nocte ; suam quum phyllida clamat,
Et surdas jacet ante fores, abiensque Menalcas
Denigrat ingratos memori fuligine postes.
Quid cytharas loquar atque tubam jam triste canentem,
Quum lux orta refert hominumque boumque labores,

ARGUMENTUM

LIBRI VIII.

Autumnus. Autumnalis rusticatio. Autumnale senisecium. Ultima agrorum molitio. Stercoratio. Vindemia. Sementis, ubi de seminis mutatione, & de mutuo plantarum odio. Medicata semina. Peracto semente cæduntur ligna; putantur vites; seruntur arbores; vehuntur in urbem frumenta, vinum, & Villicus in hiemem providet rebus necessariis; cibariis providet Villica. HIEMS. *Nix agros fecundat. Hiberni labores ruris. Domesticus labor pluvio tempore. Vespertini labores. Glacies æstati reponenda. Hiberni labores in regionibus frigidis; in tepidioribus, Olivitas. Olei confectura, ubi de Hieme rigidissima anni 1709. & de olearum interitu. Vitis propago. Extrema hiemis labores. Festi Paschalis celebratio.*

LIBER OCTAVUS.

Autumnus & Hiems.

ALTERA pars anni superest agitanda : recessit
Et procul æstivos trans æquora fervidus ignes
Ardenti vomit ore canis : quo creverat auctu
Decedens, medioque iterum stans Phœbus Olympo,
Lance dies æquat justâ cum noctibus ; horas
Dans operi somnoque pares, blandisque calorem
Frigoribus miscens, lenes attemperat auras.
Pampineis pater Autumnus de collibus uvas
Ostentans & poma graves onerantia ramos,
Urbibus hortatur cives migrare relictis.

Ite viri quò res, quò formosissimus annus,
Dives opum quò vos tellus vocat, ite volentes ;
Inque sinu villæ positis requiescite curis.
Et vos Agricolæ, Domino veniente, penates
Instruite ; & famulas jugi sit cura labore
Exercere manus ; ut rure domique nitescant
Omnia : curvatis passim pendentia ramis
Invitent hinc poma manus ; hinc lumina flores
Confuso teneant variorum errore colorum.
Obstrepat, & læto sese ferat obvia plausu
Altilium numerosa cohors ; egressaque tectis

Denſa columbarum nubes obſcuret Olympum ;
Nec tantas Herus inter opes deſideret urbem.
Totos ille dies rus ambulat, omnia late
Colluſtrans oculis, & pinguia culta reviſens.
Mane legit flores, ſibi quos nox humida laxis
Explicuit tunicis : lento pomaria greſſu
Circuit ; & varios trunco miratur in uno
Creſcere ſuppoſitos fetus ; quos inſcia ſudit ;
Non invita tamen vel ſucci parcior arbos
Educat. Interea Phœbo naſcente loquaces
Dulce ſonant paſſim volucres ; & cantibus aures
Oblectant, dum læta novus flos lumina paſcit.
Frondiferis ſeſe condit poſt prandia ſilvis,
Aut virides umbras nemorumque ſilentia leni
Permutat rivi ſtrepitu ; ſomnoſque ſuſurro
Invitante leves, placidæ dat membra quieti.
Veſpere molle jugum pedibus conſcendit ; & altâ
Rupe ſedens, oculis ſequitur mirantibus amnem,
Culta per arva fluens, alius qui ſemper & idem,
Præcipites volvit magno cum murmure fluctus.
Gramineum videt inde boves depaſcere littus ;
Hinc ovium gaudere gregem Paſtoris avenâ,
Phyllida vel ripas cantu reſonare docentem.
Hæc inter ſilvis avium ſe millia condunt :
Nidorum memores repetunt ſua tecta columbæ :
Perdices, quas ſparſit agris Venator, acutâ
Voce parens vocat, & disjectum colligit agmen.

Aërias urbis turres & tecta domorum
Occiduo procul aspectat clarescere sole;
Urbanosque, fruens securâ pace, tumultus
Cogitat; & velut e specula, civilibus undis
Emersus portumque tenens, videt ire per altum
Mille rates, ferrique alias fallacibus austris
In scopulos, alias gnavi ductoris egentes,
Quò venti, quò fata vocant, fluitare regentis
Arbitrio pelagi, multas sine remige, velis
Vel laceris malisque, dari ludibria ponto,
Tristibus hærentes aliquas in syrtibus, omnes
Debacchante quati fluctu; paucasque subire,
Quò properant cunctæ, felicibus ostia ventis,
Hæc agitat secum, oblitus decedere nocti;
Quamvis non odium, non cura domestica tectis
Absterrent: sero nam vespere lætior ædes
Ingreditur; caraque sedens cum conjuge, narrat
Quas culto spes rure refert, auditque vicissim
Commoda quanta domi, facilis quàm victus agrestes
Inter opes, pleno fundit quas copia cornu.
Irriguus parcis hortus dat oluscula mensis,
Chors anates pullosque; suis ab ovilibus herbæ
Inscius agnus adest, ab hara porcellus, ab agris
Et lepus, & plumbo perdix quæ constitit uno.
Formosus quoque grex puerûm sua gaudia vultu
Explicat; & quo poma loco matura rubescant,
Pendeat aut ficus quà mollior arbore, totis

Quærit agris : vacuas ſtudio venatibus horas
Fallit ; & inſidias turdo molitus edaci,
Gaudet & ipſe ſuam menſis apponere prædam.
Ut juvat autumni ſoles ita condere rure,
Oppidaque & vanos animo contemnere faſtus,
Naturamque ſequi, non famam & triſte decori
Servitium, quod in urbe jubet tenuare voraci
Divitias luxu, turbâ famulante fragoſos
Anguſtare lares, auro fulgere, ſuoſque
Paſcendis aliorum oculis abſumere cenſus!
Quod ſatis eſt vitæ poſcenti pauca miniſtrat
Terra virûm nutrix : non pulmentaria, raras
Non volucres frugi ſtomachus ; non orbe petitum
Ex alio vinum ſitis ambitioſa requirit.
Sed facili ſervos uſu, ſed frigore veſtes,
Et comitum læto menſi convivia cœtu,
Non pompâ faſtuque, ſibi conſtantia parvo
Gaudia magna parant ; ſecumque habitare potentes,
Non aliena vagi concurſant limina ; tempus
Ut pluvium, nimio vel aduſtum ſole crepantes,
Mutua ſe rerum vacuo ſermone fatigent.
Non tamen obſcurum ſubeunt ignava receſſum
Tædia ; ſed ſolidos operoſa per otia ſoles
Condit Herus. Fenum jubet autumnale ſecari,
Et purgata novis religari dolia vinclis.
Tecta fragore tonant reſono ; nec durius aures
Obtundunt reducis prænuntia murmura Bacchi.

Inſtantis memor interea ſementis Arator
Arva parat, facilique exercet vomere terram;
Si prius ingruerit ruptis e nubibus imber:
Durior infractis ne vix humus eruta glebis
Laſſet anhelantes vano ſudore juvencos;
Quos ego maluerim pratis errare ſolutos;
Arida durati quàm terga revellere campi.
Meſſis enim quamquam ſub iniquo pondere glebæ
Naſcitur, & varios circùm dat acumine tortus;
Vix tamen æthereas iter eluctatur in auras.

Stercora purgatis ab ovilibus ante colonus
Egerat, exiles iteret quàm vomere colles.
Vertat agros, inaretque fimum; nec diſſipet uno
Plus quàm ſole poteſt altis abſcondere ſulcis:
Siccior in tenues vaneſcit inobrutus auras.

Arva juvat vetus & ſatur imbre, recentior (herbas
Qui generat) pratis fimus injicietur aquoſis.
Sæpe nec immodice ſaturet ſola macra colonus;
Et laſſi vires reparet, non opprimat agri.
Larga vel in crudos abeunt lætamina ſuccos;
Arva vel exurunt; alimentaque pinguia tellus
Concipiens, fuſo virides citat impete fetus;
Luxurianſque ſeges fallacibus enitet herbis;
Nec genibus ſe deinde ſuis ſuſtentat; humique
Prona jacens, caſſis mendax ſpem fallit ariſtis.

Arva putri non poſſe fimo ſaturare, coloni
Deſidis eſt: pagi ſordes, cœnoſaque villæ

Purgamenta, comas nemorum, frondemque caducam;
Et paleas, & quidquid aquis ſpumantibus amnis
Invehit ad ripas torrentior, omnia foſſis
Ingerite, & totum veteraſcere juſſa per annum,
Autumno redeunte, pigris affundite campis.
Florentes inarate fabas pro ſtercore; ſiccos
Vel cineres, ſterilemque, fimi vice pinguis, arenam
Fundite, ſi fuerit gravior cretoſaque terra:
Rarior at contra ſabuloque ſimillima, denſam
Accipiat cretam; quas emendata per artes
Auxilium ſibi dona feret per mutua tellus.
Aſt ope vix aliâ magis exultabit, aperto
Sub Jove pernoctans quàm ſi pecus incubet agris;
Mollior hibernis parcet dum flatibus Eurus.

Quas matura refert dulces vindemia curas
Prætereo; nec Bacche ſequar te vite cadentem,
Et gravibus vectum plauſtris, nudiſque fluentem
Sub pedibus, miſſumque cadis, intuſque furentem;
Quamquam animus læto velit indulgere labori.
Nam primâ ſeu luce petant vineta cohortes
Fœmineæ; curvâ tollant ſeu falce racemos,
Plenoſve exonerent calathos; aut vite ſub ipſâ
Inſtaurent epulas inopes; nec gaudia ceſſant,
Effuſique joci; quibus agmen agreſte Bubulcum
Impetit, & Dominos petulans laſcivit in ipſos.
Vitifero ne carpat iter ſub colle viator,
Argutos quicumque ſales & jurgia linguæ

Oderit,

Oderit, & turbæ metuet jocus esse procaci.
Non minor est strepitusque domi plaususque, Lyæo
Adventante: mero sordens, mustoque fluentes
Nuda pedes, surasque alte succincta juventus
Cursitat; & plaustris venientibus obvia, fausto
Cum clamore trahit dulces ad prela racemos;
Insiliensque super, gaudet manare rubentes
Sub pedibus fluctus; versisque in pocula palmis,
Prælibat latices blandos; mentumque Lyæo
Humentesque sinus patulosque irrorat hiatus.
Hæc aliàs: cœlo interea dum vectus aperto
Aëra purpureo vestit Sol lumine; necdum
Humidus in terras effundit aquarius urnam;
Solenni semente solum gravidemus; arandis
Succedens iterum campis, leviore Bubulcus
Vomere scindat humum; neque sulcis obruat altis
Semina, vix almas dein eruptura sub auras.
Cratibus æquet agros, glebasque infringat inertes;
Atque ubi perpetuis madet imbribus humida tellus,
Rusticus aurito liras attollat aratro;
Ut pluvios sulcus derivet aquarius imbres,
Nec seges intereat stagnantibus ebria lymphis.
Festinata nimis sementis sæpe colonum
Decipit; at votis numquam respondet avaris
Serior: anniculum semen quod pondere præstat
Robustumque nitet, sicco repetatur ab agro:
Semina degenerant humentibus optima terris.

Prima ſolo farrago putri mandetur : ut agnis
Herbeſcat teneris maturior : hordea ſiccis
Collibus, & pingui jaciantur adorea campo.
Nocturno quod rore madens committitur arvis
Emicat in molles ſemen velociùs auras.

Singula quot modios ſpargas in jugera, campi
Vis habituſque docent ; quod enim jejuna recuſat,
Accipiet ſatiata fimo requietaque tellus.
Quin etiam vaſto ſemen qui diſſipat agro,
Pro varia tellure, manus nunc laxat : & idem
Parcius effundit preſſo nunc ſemina pugno ;
Nec plus credit humi quàm reddere poſſit, & ipſis
Nil etiam ſupra vires bonus imperat agris ;
Et millium aut vicias hìc obruit, unde juvenci
Triticeam plauſtro ſegetem vexere gementi.
Namque aliis velut a ſtudiis ad Apollinis artem
Muſa vocat ; vetereſque levat nova cura labores ;
Sic viget in partus mutato ſemine terra :
Omnis enim plantas non truditur humor in omnes;
Et ſua robuſtæ ducunt hinc pabula meſſes,
Aret ubi, ſucco jam deficiente, legumen.

Hoc odium eſt, & amor tacitus, quo dicitur herbam
Herba ſequi, verſis retro vel cedere fibris.
Inde roſis gaudent propioribus a.lia ; rutham
Ficus amat : diverſa trahunt quia pabula terris ;
Atque eadem contra vicinam rutha cicutam
Emaciat, rorique nocet ſaliunca marino ;

Communem rapiat quòd edacior altera ſuccum :
Herbam non aliis interficit herba venenis.

Omnia poſt imbres gravidis felicius arvis
Semina naſcuntur : ſudo tamen æthere nubes
Si ſteterint ; nec curet humi ſitientis amicum
In gremium læto deſcendere Jupiter imbre ;
Nil dubita ſiccis committere ſemina campis.
Prædabunda quidem volucris, nigroque ruentes
Agmine formicæ levibus male condita terris
Grana legent : ſed & illa levis jactura ; pigrumque
Major aratorem labes, damnumque manebunt,
Humida ſi pluviis, aut horrida frigore, ſerum
Accipiat ſemen tellus ; primumque ſub ortum
Palleat, & glacie ſeges infeſtetur iniquâ.

Verſatis properate viri dare ſemina terris :
Nam quod inoccatum eſt agris ſitientibus, imbre
Quum putruit modico, viridem conſurgit in herbam;
Quæ tereti molles ubi rupit acumine terras,
Hæret, & hiberni contra vim frigoris, imam
Conſolidat ſtirpem ; dum mollior aura ſilentes
Evocet, & quaſi vaginis emergere culmos
Cogat ; & inſidias contra, volucrumque rapinam,
Vallet ariſtarum tutas munimine fruges.

Si quo forte placet contingere ſemina ſucco,
Atque ſalutiferis ſegetes urgere venenis ;
Expertas ultro tradam non invidus artes.
Nuper enim quum dira fames invaderet urbes ;

Jamque (nefas) vitæ mallent præſentibus uti
Auxiliis, fidæ quàm credere ſemina terræ,
Venturumque adeo curas extendere in annum:
Cautior ipſe locos adii, quibus arte recenti
Conficitur pyrius caſtrorum pulvis in uſus;
Et nitrum ſal inde tuli : ſatiataque pingui
Flumina deinde fimo tetris haurire cloacis
Non puduit, craſſoque humore reſolvere nitrum;
Turgidaque infuſo medicari ſemina potu.
Inde ſolo mittens, iterumque iterumque colonum
Admonui ſolito ſereret ne more, manumque
Sic premeret ſpargens, ut quod dare ſueverat uni,
Quatuor auderet partiri in jugera ſemen.
Muſſitet ille licèt, tacitoque obmurmuret ore;
Objiciens ſecum : Parce qui ſeminat, idem
Parciùs & metet : ancipiti formidine preſſus
Obſequitur tamen; & non intellecta faceſſens
Juſſa, per ingentes ſpargit rariſſima campos
Semina : nec fallax luſit ſpem meſſis inanem:
Latius in plures ſed ab uno germine culmos
Luxurians, texit ſulcos ità denſa feraces,
Villicus inventæ diffiſus ut artis, opimas
Dein ſegetes inhians, demiraretur egenis
Quantùm rebus adeſt doctæ ſolertia mentis.

Poſt ubi disjunxit tauros, ſemente peractâ,
Ceſſatura diu ſuſpendat aratra Bubulcus;
Et reſides (hiberna gregi ne paſcua deſint)

Injusso patiatur agros revirescere fetu.
Interea tu dum terræ, tibi terra vicissim
Dat requiem, non pigra domi tamen otia duces;
Evictos senio lucos invade securi:
Depositisque comis ubi vinea terruit ægros
Nuda Senes, fluxæque tulit non irrita vitæ
Omina; tunc ferro sarmenta fluentia cædes;
Dum tepidi fulgent soles, tentetur iniquâ
Ne glacie ventisque, recens a vulnere vitis.
Prima quoque autumni sub frigora consere fetus
Arboreos; seu glande satas educere silvas,
Seu longo mavis ulmos deponere tractu,
Vel scrobibus mandare pyros, hiemique rigenti
Credere felices alieno germine pomos.
Tunc & olivetum juvat instituisse, priusquam
Sæviat hiberno Boreas bacchatus ab Arcto.
Sed neque plena tamen piger ad præsepia taurus
Stabit; in herboso vel gramine festus oberrans
Triste jugi dediscet onus; sed in oppida vinum
Triticeasque vehet segetes, dum nubila pendent;
Roboreis necdum tellus madet invia plaustris.
Rusticus interea pluvias hiememque nivalem
Antevenit: plano cavat altius æquore fossas:
Invalidos ad plaustra boves ducenda macello
Destinat, & pingui curat laxare saginâ.
Vendit oves senio fractas, gregibusque futuras
Præsidio salices & glaucam tondet olivam.

Ac veluti custos urbis (quum proximus armis
Intonat infestis Mavors) urbana reponit
Ruris opes sub tecta ; fame ne victus inerti
Cedat , & integris admittat mœnibus hostem :
Non aliter quum tristis hiems Aquilonibus atris
Mugiet , & niveis teget arva rigentia floccis ,
Villicus ignavæ nil curat frigora brumæ ,
Obsessumque solum nivibus : bona copia triti
Farris adest : sua sunt saturis fenilia tauris ,
Atque suæ gregibus paleæ , frondesque salicti :
Cædua sunt & ligna foco , promptique labores ,
Queis hieme ad largum servos exerceat ignem.
Provida consuluit parcis quoque Villica mensis :
Pressit enim calathis passos de vite racemos ;
Molliit & dulci saturata cydonia melle ,
Mustaque decoxit lentis spumantia flammis :
Condiit & virides oleas , & salgama vasis
Indita fictilibus : neque pressi copia lactis
Nec teretes napi nec poma fragrantia desunt ,
Castaneæque nuces , tumidoque cucurbita ventre :
Et jam flavus anas , adipi jam pinguior anser
Innatat ipse suo , clausisque reconditur ollis ,
Ante levi sale conspersus : jam , maxima mensæ
Gaudia , fumosis hærent immania muris
Terga suum , siccique pedes , & viscera tritis
Farta cibis ; longoque torta volumine , fumus
Explorat suspensa focis ; ut ad ultima brumæ

Frigora, & ad feros durent fincera calores.
Illas inter opes ventos impune furentes
Accipiunt, Boreaque famem ftimulante, coloni
Divitiis totâ partis æftate fruuntur:
Parvaque curantes hilari convivia Baccho,
Stramineo lætos agitant fub tegmine foles;
Sit licèt hiberni facies triftiffima cœli.

Horret enim canis tellus hirfuta capillis:
Prataque & indecores ventis glacialibus horti
Trifte rigent, filvis Aquilo pallentibus inftat
Acrior; & capitis poftquam decuffit honorem
Arboribus, gelido calvas exfibilat ore.

Stant claufi tectis homines: deferta colonis
Terra filet, filvifque latent fine voce volucres;
Ipfeque Sol alibi blandâ regione moratus,
Tardius exoritur: mox pallida nubis amictu
Ora tegit, vel fi puro nitet aëre, triftes
Obliquis terras oculis tranfverfa tuetur,
Et currum gyro breviore fugacior urget.

Solvitur in pluvias cœlum: ftagnantia late
Rura natant: pigrifque feges latet obruta lymphis,
Aut nivibus quas fparfit hiems. Color unus & una
Telluris facies: montana cacumina veftit,
Et lapfa pro fronde tegit nix pendula filvas.
Pondere tecta labant; terrâque latente viator
Errat; & in foveam lapfus, nive naufragus altâ
Mergitur, aut planum credens decurrere campum,

Flumina vincta gelu pedibus proculcat equinis.
Indignentur onus montes; austrumque morantem
Auxilio juga cana vocent: nive pinguior almâ
Luxuriat, spicisque seges gravioribus horret;
Algida quò fetis nix longius incubat agris,
Desuper & plures durans assurgit in ulnas.
Orta Ceres niveo seu defendatur amictu
Duram hiemem contra, nivium seu pondere pressa,
Nec potis æthereas assurgere messis in auras,
Altius immissâ tendat radice tepentis
In gremium terræ, quo pinguia pabula ducat,
Latius & fruticet: Zephyrisque vocantibus olim
Pluribus in frugem crescat seges herbida culmis.
Sive sales secum nix advehit æthere toto
Collectos, quos deinde, Noto resoluta madenti,
Pinguibus immiscet glebis; & stercoris instar,
Cruda coquit salibus mixtis alimenta, viasque
Laxat; ut uberior stirpes se succus in imas
Insinuans, totam revolubilis irriget herbam.
Interea pigro dum frigore segnis ad ignem
Civis in urbe riget, generoso exercita ferro
Rura fatigantes, operum sudore calescant
Agricolæ: si terra gelu durata ligones
Abdicat, annosas silvis evertere quercus
Frigora nulla vetant, saxosaque viscera montis
Eruere, & plaustro lapides vectare gementi,
Horrentesque rubos totis exscindere campis.

Tunc & lenta ſalix, & cædua ſilva bipenni
Dejicitur: truncos & brachia cæſa juvenci
Contentâ cervice trahunt; glaciemque terentes
Sub pedibus, calidas evolvunt naribus auras,
Fumoſoſque boves fumoſus & ipſe Bubulcus
Pone ſequens, craſſo frigus defendit amictu,
Rugoſoque manus alternas admovet ori,
Vivificum captans animâ ſpirante teporem.
Olli rore madet cum veſtibus horrida barba,
Et coma concretis incanuit hirta pruinis:
Raucaque vox mento vix eluctata trementi
Jam non terrificat junctos ad plauſtra juvencos.

Paſtor oves curat ſtabulis, pecoriſque miſertus
Tædia longa ſui (blandâ ſi forte ſerenat
Hibernum Sol luce polum) recludit ovile;
Grex ut in aprico ſpatiatus colle, latentem
Sub nive rimetur pedibus frigentibus herbam:
Paſcua nec clauſus querulâ dein voce repoſcat,
Quum ſemel horrentes glacie conſpexerit agros,
Et rigidas tremulis perceperit artubus auras.

Agricolam ſi quando domi tenet imber, adactis
Robora vel findit cuneis; vel aratra, jugumque,
Et ſtivas ferro dolat; obtuſoſque ligones
Et raſtros incude novans, agreſtia veri
Arma laborifero jam tum proviſa reponit:
Nec vacuas operum noctes traducit, inerti
Tempora longa trahens ſomno: ſed vimine corbes

Conficit, aut virgis crates : vitique caducæ
Exacuit vallos : ipſas quoque Palladis artes
Exercere viros, nocturnaque carpere penſa
Non pudet, & craſſum fuſo devolvere linum :
Theſtilis in faciem quamquam permulta jocetur,
Accingique virûm lateri ſua rideat arma;
Mutatiſque miniſteriis velit ipſa viciſſim
Et tauros regere, & currus agitare jugales.
  Fert alias glacialis hiems tibi Villice curas :
Stringenti coit unda gelu, gravibuſque rigentes
Stridula plauſtra rotis ſulcant impune lacunas.
Algidus ignavo ſtat frigore rivus ; & amnis
Ad pelagus tectas volvit ſine murmure lymphas.
  Ergo nives glaciemque, quibus ferventia quondam
Pocula reſtinguant, terris occlude ſub altis.
Quique novas hiemi fruges æſtate recondis,
Æſtivis brumæ pœnas ſervire jubeto
Deliciis ; ut ſole ſitim referente, gelata
Reſtituat tepidis aqua frigus amabile lymphis.
  Sed ne depereat primis labor irritus auſtris,
Ante locum cape, qui conos imitetur, & imbrem
Derivet pluvium : ne, ſi penetraverit intus,
In fluidos glaciem doceat tabeſcere rivos.
Altiùs effodies terras ; & ſaxea circum
Mœnia molitus, camerato fornice ſolem
Defendes : poſitâque ſuper tellure, cavatum
Obcæcabis iter latus ad boreale ; nec uno

Limine contentus, ſolido tres robore portas
Conſtitues; ut quum nivibus loca plena coactis
Matutinus adis, rupem cæſurus aquoſam,
Non ſubeat tecum madidis Notus igneus alis.

Hæc ubi facta: gelu terras dum bruma rigentes
Aſperat, & ventis frenat borealibus undas;
Ad fluvios & ſtagna manus adhibeto: bipennem
Ingemina: ferro glacies ſonet icta; novoque
Tegmine nudentur fluctus; uncoque natantes
Hinc illinc depreſſa trahens ad littora cruſtas,
Stridentes onera currus; & grandia lymphæ
Fragmina duratæ repetitis ictibus, ipſas
Ante fores, nivis in morem tenuare memento,
Pulvereamque iterum glaciem quatere intus; in unam
Ut coëat maſſam ventis adſtricta Boreis.

Mitis ubi decedit hyems; ſi frigore nondum
Conſtitit unda: nives ſpatioſa per arva volutas
Impiger agglomera; foſſiſque immitte paratis,
Proculcans gravibus ſoleis, & robore tundens;
In ſolidam donec jubeas coaleſcere molem.

Proderit egelido puros e fonte liquores
Injicere, & lymphis gravioribus aëra ſurſum
Trudere: ſi quid enim latitaverit aëris inter
Algida congeſtæ glaciei fragmina, ventos
Audiet æſtivos; & iniquis proditor auſtris
Se ſocium adjungens adjutoremque malorum,
Vertet in obſcenam nivibus loca feta cloacam.

Munera qui duræ legitis glacialia brumæ ;
Quærite quæ nullo ſint turbida flumina cœno ;
Vel puras a ſorde nives ; ut deinde colonis
Fracta ſecuriferis glacies in vitrea torno
Pocula fingatur ; quibus ignifer ipſe Lyæus
Algeat infuſus cyathis , unoque bibantur
Et calices ipſi vinumque meracius hauſtu.

Hæc ſunt quæ gelidi per inertia frigora paſſim
Exercent opera Agricolæ : tu dives ariſtis
Sera ſub extremos , Arvernia , demetis æſtus ;
Et lectas raptim ſegetes ſub tecta reponis ,
Inſtanti ſemente : gelu quum deinde rigentes
Stringit hiems terras ; eadem intra tecta flagellis
Excutis , & nitidas tua mittis in horrea fruges :
Extricaſque nuces reſoluto cortice fractas ;
Pumiceoque terens ſaxo , preloque madenti
Subjiciens , oleum ferventibus elicis undis.

Nos tepidas ſortiti hiemes auſtralis ad oram
Oceani , prolem colimus felicis olivæ ;
Segnia per totam neque novimus otia Brumam.
Ubere nam dives fetu quum Palladis arbor
Brachia jam curvat nigros induta colores ,
Longa fatiſcentes excuſſis pertica baccis
Exonerat ramos ; tenſæque ſub arbore telæ
Excipiunt oleas , baculo pulſante , caducas.

Quamquam hiberna dies nox urgeat, atque labores
Præcipitet , non ante tamen ſtringentur olivæ ,

Quàm gelidum Phœbus deterſerit arbore rorem ;
Nocturnoque rigens à frigore ramus , amicis
Lenteſcat Phœbi radiis ; nec fiſſilis ictu
Diſſiliat , frangi patiens , ſed cedere plagis
Neſcius ; egelidæ niſi molliat aura diei.

Frigora dum patitur glacialia rure colonus ,
Excutiens ramos oleæ ; ne tecta focumque
Villica ſegnis amet , grandi ſed & ipſa gelatas
Corbe manus armata , legat quas pertica longe
Diſſipat , & ſparſas hinc illinc jactat olivas.

A foliis ſero purgantur veſpere baccæ ,
Delatæque domum tritæque molaribus , ultro
Exſudant , quem virgineum dixere , liquorem.
Nec mora preſſandis oleis gens horrida cultu
Proſilit : undanti pars ligna miniſtrat aheno ,
Pars cophinis baccas , calidam pars ingerit undam :
Pars fumoſa refert plenos ſub prela caniſtros ,
Quos ſtruit in muri faciem : dein impete facto
Conjunctas adhibent ad torcularia vires ;
Et manibus primùm , laterum dein pulſibus inſtant
Unà omnes ; querulis dum congemat ictibus arbor
Utraque , tranſverſum quæ ſuſtinet ardua prelum.

Aureus interea liquor effluit undique rivis ,
Quem conchâ levis excipiet capulator ahenâ ,
Torquendæ dum nigra cohors operata Minervæ
Pauperibus vires epulis recreabit , & ipsâ
Caulibus e cupa non parcum inſperget olivum.

Non ſatis eſt preſſiſſe ſemel : bis terque quaterque
Inſtaurant opus, & pinguem de fæce liquorem
Eliciunt iterum atque iterum, laticeſque reponunt
Uſque novos : oleo quæ ſubjacet unda natanti,
Haud procul hinc in labra fluit, pruniſque tepeſcit
Appoſitis, ut & ipſa quies atque ignis aquoſos
Expediant nexus, oleumque tepore reſolvant.

Palladius quem tangit honos, olearia tergat
Vaſa manu ; teſtaſque bibax exſiccet olentes
Spongia : ne fundo quæ fæx ſubſederit imo
Nativum inficiat veteri rancore ſaporem.

Sed quæ vana cano vobis præcepta coloni !
Heu patriæ telluris opes ! heu grandia Divûm
Munera ! felices oleæ, dum vita manebat,
Quæ veſtris inimica lues decuſſit honorem
Frondibus ? & truncos poſt ſecula victa verendos
Jam ſenio, paucis mors abſtulit atra diebus ?
O Bliteræ ! o Divûm ſedes ! quis ſqualor amœnis
Arboribus quondam veſtitos obſidet agros ?
Stant equidem campis oleæ ; ſed morte recenti
Horrent indecores ; noſtrumque ut viſa dolorem
Acrius exſtimulent, ſtant fixa cadavera terris,
Quo periere ſitu : ſtat iners ſine cortice truncus :
Defluxere comæ capiti ; nudataque cœlo
Brachia tolluntur, non placatura Tonantem,
Qui deſolatos videt immiſerabilis agros :
Nec movet hunc, functâ quæ ſubter matre renaſcens,

Progenies imbellis adhuc, caſuque parentis
Triſtior emergit, tantæ ſpes ſera ruinæ.
  Audiat hæc, dictiſque fidem ne ſera recuſet
Poſteritas; & ſi qua premant adverſa Nepotes,
Hac diſcant a clade ſuos compeſcere luctus.
  Feſta dies aderat priſco ſanctiſſima ritu,
Quæ Chriſti cunas & inops præſepe quotannis
Nobilitat Regum donis, & ſupplice cultu:
Nos affuſi aris, ſacro dum thure litamus;
Atque Deo genitore ſatum, matriſque prementem
Ubera, dum Chriſtum colimus, meliora precantes,
Forſitan heu! animis non utiliora ſuperbis;
Sarmaticis Aquilo nobis invectus ab oris,
Sithonias ſecum glacies, & acuta Getarum
Frigora convectans, glacialibus evolat alis;
Et cœlum terraſque gelu conſtringit inertes.
Intremuere viri; totaſque ardentibus ulmos
Advolvêre focis; poſitoque labore, ſuâ ſe
Quiſque domo ſepſit, largo vix igne trementes
Frigore defendens multis ſub pellibus artus.
Palluit ægra ſeges, ſulciſque rigentibus acri
Decubuit moritura gelu; ſilvaſque per altas
Inſonuit magno quercus diſciſſa fragore.
Diſſiluere jugis, & quæ duriſſima ſenſu
Hac caruere tenus, frigus penetrabile ſaxa
Per medias ſenſere nives; ſenſere ſub altis
Gurgitibus Boream fluvii; frenique moræque

Impatiens Rhodanus gelidis consistere ripis
Jussus, & ignoto sua jungere littora ponte,
Sustinuit tergo ferratos pervius orbes.
Ipsum etiam in cellis sub opaco fornice Bacchum
Aspera vincit hiems; & stantia vina securi
Cæduntur; neque jam liquido sitientia potu
Ora rigant; sed dente, cibos imitata, teruntur.

Torpentes aër avibus non æquior alas
Illigat; & rigidæ, timidissima turba, columbæ
Hospitium querulo gemitu petiere; cibique
Et famis immemores, positâ formidine, nostris
Accessere focis: quæ mox exempla secutæ
Perdices turdique, fidem violataque jura
Ingemuere, manu capti: subit ipse penates
Oblitâ feritate lupus; nemorumque relictis
Hospitiis, fugêre vagi per compita cervi.
Communes habuere casas pecudesque virique;
Nec potuere tamen sævum defendere frigus.
Lanigeræ non vellus ovi, non seta capellis
Profuit, aut forti pellis durissima tauro.

In stabulis periere greges; periere ferarum
Per silvas armenta; vagæ periere volucres:
Quos & opum vesana fames decedere tectis
Impulit, & rigido sese committere cœlo,
Occubuere viri, aut pedibus vixere minores:
Auxilium neque enim præsentius horrida passis
Frigora, quàm ferro sævire salubriter; imos

Cædendo,

Cædendo, quos acre gelu nodaverat, artus.
Perſtitit hæc hiemis ſolidum vis improba menſem,
Intermiſſa virûm commercia; rure labores
Ceſſarunt & jura foro: ſacra ipſa quierunt:
Nam neque fas illis vinum libare diebus.
Non miror potuiſſe morâ dureſcere dios
In glaciem latices, licèt additus ignis ad aras;
Si tepido de fonte, cavis qui flumina palmis
Hauſerat, admovit labris ſitientibus amnem
Frigore concretum; projectaque lympha per auras
Inſonuit terris, lapidoſæ grandinis ictu.
Diffugêre nives tandem; vincliſque ſolutis
Deſeruere toros fluvii; dorſoque rigenti
Portarunt gelidas, onus intractabile, moles.
Fluctuat, & pontes ruit inſula vitrea, ſecum
Obvia quæque trahens, Pelagoque licentior errans,
Fert ratibus Nautiſque novos infracta timores.
Aſpera ponit hiems; & quum jam Thracius ultra
Nil habuit Boreas, gelidâ quod perderet aurâ,
Vaſtatis exceſſit agris; ventoſque tepentes
Africus inducens, terraſque domoſque recluſit.
Sed velut ancipitis quum nox certamina Martis
Solvit, & affulget terris lux poſtera; cladis
Neſcius ipſe ſuæ, merſum Dux ſanguine campum
Luſtrat equo; cæſaſque acies, & morte peremptos,
Quos metuit reperire, viros & funera quærit;
Sic timuere pedes tectis efferre coloni,

Et ſegetes ſpectare ſuas, oleaſque caducis
Nudatas foliis : trepidi formidine pigros
Increpuere Notos; dubiæ qui certa ruinæ
Signa ferant, miſeris ſolatia triſtia rebus.
  Quis dolor heu! luctuſque fuit! quæ cura futuri!
Extremo jam vere, fides quum certa malorum :
Quum neque vaſtatis ſeges ulla repullulat agris;
Alta nec in ſilvis quercus revireſcit; ademptas
Nec reparant oleæ frondes; nec vinea trudit
Germina; nec flores nux induit ulla renatos;
Horret aduſta ſeges glacie; pallorque rigentes
Qui deformat agros, idem notat ora colentum.
  Numine mortales diſcant in vindice patrem
Placari facilem. Rigidæ vis horrida Brumæ
Quæ popularat agros, eadem genitabile terris
Indiderat robur : nova ſemina rurſus abactam
Poſt hiemem quamvis alieno tempore ſulcis
Obruta ſint, tamen Agricolæ non irrita fallunt
Vota pii : ſeges æſtivo properata calore
Pene ſimul creſcit, floret, fetuque gravatur.
  Non oleæ, non vitis erat reparabile damnum;
Utraque perſtat humi ſiccis demortua ramis.
Quid ſteriles dubitatis adhuc excidere truncos :
Hic labor, hæc maneat lacrymoſos cura colonos,
Quas hyeme uberibus ſpoliabant fructibus, illas
Nunc ferro totis oleas evertere campis.
  Aprico defenſa loco, ſi vinea tantis

Indejecta malis ſteterit, vaſtoque ſuperſit
Ex obitu vivax hinc illinc truncus; ab uno
Stipite ducantur, ſcrobibus demerſa, vacantes
Ad palos ſarmenta: parens alimenta tenellæ
Pinguia tranſmittet ſoboli; totumque per annum
Hanc adeo gravidæque novas propaginis uvas
Nutriet: exacto quo tempore, ſumma flagelli
Curvatura levi reſecetur falce; ſuâque
Paulatim radice trahant plantaria ſuccum;
Materno dum bima ſinu tollantur; & almâ
Vite cadens palmes penitus tellure prematur.

Extremæ ſub finem hiemis, quum juncta piorum
Agmina Chriſtiadum fletu precibuſque minaces
Numinis expugnant iras; animumque dolore,
Et ſceleris ſocium pœnâ quoque vindice corpus
Excruciant, levibuſque cibis jejunia paſcunt;
Tempus erit duras tauris aperire novales;
Effodere, & ſpinâ vites ſepire rigenti,
Vel luteos humili muros componere formâ,
Et procul infeſtas gemmis arcere capellas.
Tunc etiam longis, anni ſpes altera, ſulcis
Obruitur milium, calidâ quod pulte colonos
Suſtineat: tenui lentes, & edacia pingui
Cannaba dantur humo: tunc opportuna fabarum
Et ciceris ſatio: tunc & juvat hordea terris,
Arboreaſque iterum ſcrobibus deponere plantas.

Feſtinate viri: neque enim ceſſare colonos

Naturæ novus in partum ſinit impetus : agros
Aſſiduâ verſate manu : date ſemina terris ;
Fronde levate nemus ; vanumque recidite luxum ;
Et teneris jam tum ramis imponite morem.
Nam neque relligio , nec quadraginta dierum
(Ritibus addixit pietas quos publica ſacris)
Jura vetant terræ curas adhibere colendæ.
Nos inopi tunc longa domant jejunia victu.
Hæc quoque ſit vobis pœnæ pars magna , labores
Suſtinuiſſe graves. At ubi celebranda recurrent
Paſchata ; terrenas ultro deponite curas ,
Cœlorum memores : animus , pars optima noſtri ,
Hanc ſaltem longi partem ſibi vindicet anni.
Ut ſegetem gravis herba premit ; virgultaque tonſas
Deformant male nata pyros ; ut agreſtia longus
Inquinat arma ſitus : pejora ſequentibus inſtat
Sic animis purganda lues , atque inſita rectis
Moribus improbitas , redivivaque ſemina labis
Illius , unde ſeges nova pullulat uſque malorum ;
Si pietas , ſi ſenſus ineſt ; abſtergere fletu
Ne pigeat maculas , fuſo quas ſanguine Chriſtus
Abluit ; & flammis non devoveamus avernis ,
Quam ſuperis animam moriens Deus aſſerit oris.

Sacros ergo dies pius aras ante , ſilenti
Curarum ſtrepitu , ſub pectore Ruſticus alto
Præteritæ noxas vitæ labeſque revolvens ,
Excutiat ſeſe , ſcelerumque redarguat intus ;

Exoneretque gravi confeſſam pondere mentem,
Auribus & tutis ultro, quæcumque remordent,
Deponat peccata, dolens, & crimen acerbans
Ipſe ſuum: dextrâ quatiat tum pectus iniquum,
Suppliciter triſtis; veniamque exoret amaris
Cum lacrymis; atque hanc dederit ſi rite Sacerdos;
Nil dubitet ſacris purum ſe ſiſtere menſis,
Præſentemque Deum veſci ſub imagine panis:
Excipiat Chriſtum, non immemor hoſpite tanto
Muneribuſque frui, & divinæ Numinis auræ
Expiicitos aperire ſinus, nec parcere votis.

Has epulas celebrate viri quâ luce, ferarum
Antiqua pro cæde, litans ſe victima Chriſtus
Inſtituit ſacras morti jam proximus eſcas.
Hæc in honore dies: ritus ſervate vetuſtos
Agricolæ; precibuſque ſacram producite noctem,
Numen adorantes templis tunc omnibus aſtans.

Quò vos ſæpe vocant leviora negotia, feſtam
Suadeat & pietas natis comitantibus urbem
Viſere: rhedarum ſtrepitu non illa ſonoro
Fervet, at effuſæ plebis Procerumque ſilenti
Agmine; nec capiunt rutilis ardentia flammis
Templa viros: pia proh! quantùm laudaret Agreſtis
Oppida, ſi toto non cerneret amplius anno.

Poſtera lux, diro Chriſti cum funere, luctum
Triſtitiamque refert: nigros induta colores
Templa ſilent, nullus ſacris honor additur aris;

Nec facibus pinguique calent altaria thure:
Jamque movent pavidas tenebroſa ſilentia mentes;
Quum ſubitò Crucis oſtentans venerabile lignum
Et pullâ lugubre canens in veſte Sacerdos
Prodit, & oſtensâ morientis imagine Chriſti:
En, ait, inſonti noſtras qui ſanguine culpas
Eluit, expendens pœnas & debita nobis
Supplicia: en duræ quondam Crux hoſpita mortis,
Nunc ſpes certa virûm: ſacro procumbite ligno,
Quo mundi ſtetit empta ſalus. Hæc pauca profatus,
Depoſitâ Cruce, ſummiſſis prior ipſe Sacerdos
Procumbit genibus, ſacroque dat oſcula ligno.
Poplite tum ſequitur flexo plebs tota, manuſque
Transfixoſque pedes clavis, & pectus apertum,
Sacraque profuſo fletu rigat ora, ſuiſque
Objicit hanc vitiis mortem, nec obire viciſſim
Abnegat, ante novo maleſanam crimine mentem
Quàm ſceleret, tantoſque Dei fruſtretur amores.

Promiſſam ſervate fidem; nullique, redemptam
Hoc pretio, poſthac animam ſubmittite culpæ.
Non habitanda diu tellus: æterna beatos
Regna manent; longoque manus à ſole rubentes
Sceptra regent; & quos nunc importuna fatigat
Pauperies, major votis a morte ſequetur
Copia, quum luteas Cœlo mutabitis ædes.
Chriſtus enim, rediens ad vitæ munia, clauſas
Per noſtrum ſcelus, ecce fores perrumpit Olympi,

Et ſecum eductas, tenebroſo victor ab Orco,
Æthereis animas, noſtrum genus, invehit oris.
Nos quoque Cœlituum felicibus inſeret olim
Conciliis; vitam interea tueamur egentem,
Sperantes meliora: vocant en mollia rurſum
Arva manus; palo ſuſpenſa reſumite fortes
Arma viri, meritaſque Deo perſolvite grates;
Qui noſtrum bonus exilium ſolatur agrorum
Muneribus, curas addens operumque labores;
Triſtia ne vacuæ capiant nos tædia vitæ.

ARGUMENTUM

LIBRI IX.

Horti poſitio. Aqua. Puteus. Horti ſepimentum. Areæ informandæ, & cingendæ arbuſculis, herbiſque odoris, & floribus. Inſtrumenta olitoria. Varia olerum cultura. Variæ ſpecies : betæ ; lactucæ ; cucurbitæ ; ſpinachii, braſſicæ, &c. Olerum ſatio autumnalis. Oleri cuique loca opportuniſſima. Olera properata, ubi de Verſaliis. Irrigandi tempus. Verna horti facies, ubi de priſca frugalitate. Verna olerum ſatio, ubi de ſuperſtitione lunari. Olera infeſtant talpæ ; mures ; campe ; formicæ, ubi de ciconiis. Olerum cultura. Pepo. Lactuca. Apium. Endivia. Raphanus. Capparis. Cicer. Allia. De horto olitorio. De olitore, ubi de Braſſica è Licurgi lacrymis nata, & de Ape in Meliphyllum mutata.

LIBER NONUS.

Olus.

PURPUREIS alii redolentes floribus hortos
Principibus cecinere viris; ego Ruſtica tractans
Prædia, divino quondam meditata Maroni,
Tenuia difficili complectar Oluſcula verſu.

Lamoniana ſuos flectens per tempora flores,
Jam tulit hortorum primos Rapinus honores.
Tu quem Lamonius Regi populiſque reliquit
Nominis hæredem meritique, virentibus hortis
Adde novum decus, atque apii cum bacchare tortis
Frondibus, agreſtem capiti patiare coronam.
Si ſpectas mollemque roſam & ſacrata Parenti
Lilia, lactucas & humi naſcentia fraga
Deſpicies : at ineſt oleri ſua cuique voluptas;
Et placet ipſa ſibi rerum Natura creatrix,
Seu picto formoſa novos in flore colores
Miſcuit, hortenſes ſeu protulit utilis herbas.

Delicias & ruris opes qui præparat hortum,
Arva domo vicina colat : ſit commodus aër,
Pinguis humus, faciliſque : fimo telluris iniquæ
Corrigitur vitium, ſed inemendabile cœlum eſt.
Prona per areolas aqua derivabitur omnes;

Nec Boreas affliget olus, ſi colle ſub alto
Molliter ad tepidos ager inclinabitur auſtros.
Nuda ſit arboribus tellus: vernantibus herbis
Una laborantis non officit umbra coloni.

Maturas æſtiva procul terat area fruges;
Infeſtas oleri paleas ne ventus in hortum
Deferat, & moto conſpergat pulvere plantas.
Ne pigra vicinis fœdas imitata paludes
Torpeat unda locis; inimica nitentibus herbis
Stagna caleſcenti generant animalia limo.

Si vectigales amnis devexerit undas;
Seque, loci mirâ captus dulcedine, plures
Dividat in rivos, totoque perambulet horto;
Solve memor Superis tanto pro munere grates.
At ſi nec medio fons obſtrepit ullus in horto,
Nec procul hinc aliis venit advena rivus ab oris;
Quod ſupereſt Olitor terræ cava viſcera ferro
Tentet, & uberibus circumpluet undique guttis;
Ac mulo verſante rotas per mutua nexas,
Non labor eſt imo latices educere fundo.

Ne gravior foſſorum animas extorqueat aër,
Accendant pingues opera inter iniqua lucernas,
Et vitæ metuant, quum peſtifer halitus ignem
Protinus extinguit: directas undique circum
Ad latera objiciant tabulas; quas lignea vectis
Suſtineat tranſverſa; ſolo concluſa ruenti
Corpora ne triſti donentur viva ſepulchro.

Qui fodiunt puteos ſicciſſima tempora quærant :
Quum madet imbre ſolum, fallacibus omnia lymphis
Rura natant : dubios æſtas probat arida fontes :
Si maneant, inopem neque Sirius hauſerit undam,
Nil tardes muro puteum veſtire perennem ;
Mordaci ſenſim tellus exeſa liquore
Ne labet, & ſubitam faciat mollita ruinam.

Quid mage conveniat vel circumducere murum,
Claudere ſtructilibus, vivis vel ſepibus hortos,
Tecum mente agita : ſepes armenta, rapacem
Et populum, ſed non hiemes avertit iniquas,
Nec radice parum propioribus officit herbis.
Utilior contra paries, ſeu quòd minus agri
Occupet ; & teneris defendat frigora plantis ;
Sive quòd in plures duret reparabilis annos.

His ubi proviſum fuerit, tum vertere terram
Præcipio, multoque rudem deſcribere campum
Tramite, quà rivum ſulcos partitus in omnes
Ducat, & areolas dextrâ lævâque colonus
Acceſſu faciles ferro rimetur, & herbâ
Purget olus, gravibus neque calcet ſemina plantis.

Grandia ſi virides quis in oppida transferat hortos,
Tonſilibus diſtincta pyris extrema viarum
Ornet, & hinc illinc longo ferat ordine flores ;
Indecores ne ſe porri, cauleſque videntum
Protinus objiciant oculis. Tu ſeria rerum
Semper ama, modicaſque vias prætende thymoque

Et gratis Baccho cinaris, & rore-marino.
Humentes quoque mollis amat ſatureïa ripas;
Serpillumque ſolo repens, apiumque Pelaſgæ
Quondam frontis honos, & craſſis ſalvia ramis.

Non tamen omnigenis inimicus floribus, illos
Ejicies, quorum facilis cultura, nec uſus
Nullus erit, quales violæ, nigrumque papaver;
Et roſa ſuppoſito quæ ſi calet igne, caduci
Solamen tibi floris aquam ſtillabit odoram.
Liliaque, & calthas; & hiantem flore decoro
Narciſſum, clytienque ſeres; feſtiſque diebus
Serta parans, donis Superos placabis inemptis.
In tenues hominum curas deſcendere gaudent
Cœlicolæ, tantúmque boni pietate coloni,
Quantùm operâ, quantùm largis viget imbribus herba.

Mopſus enim & Corydon hortis cum pinguibus olim
Contiguas habuere domos: magis iſte lacertis,
Ille Deo confiſus, humum ſudoribus iiſdem
Nec fructu coluere pari: ſeu venditor urbem
Mopſus adit, ferro docilem ſeu cultor agellum
Sollicitat, plenis reſpondent omnia votis.
At Corydon inopes vix colligit unde penates
Suſtineat, miſeramque trahat cum conjuge vitam.

Æſtus erat, feſtuſque dies; amboque ſub umbra
Gramineis ſedêre toris. O Mopſe, beatos
Miror, ait Corydon, uni tibi ſurgere ſoles!
Semina diverſis en ut communia fatis

Confurgant ! atqui non ingeniofiùs alter
Excolit, aut lymphis juvat uberioribus herbas.
Mopfus ad hæc. Alia, ô Corydon, fed cognita paucis
Te quoque cura latet Superos in vota vocandi :
Infontes cum voce manus fer ad aftra, priufquam
Admoveas operi, fortunatafque videbis
Intus ali, & fucco meliore tumefcere plantas.
Obfequitur monitis Corydon ; nec vana precandi
Relligio : redeunt animæ languentibus herbis,
Fecundofque finus laxans, fe meffe coronat
Uberiore pias humus emendata per artes.
Rufticus ancipites hiberna per otia marras,
Ferratamque paret cratem, durofque ligones,
Capreolofque, quibus glebas exerceat armis.
Tum quoque vicino quærat fibi femina rure,
Et varios oleris generatim edifcere cultus
Non pigeat : neque enim plantis ager omnibus unus,
Non eadem cultura placet, tempufque ferendi.
Pars amat æftivos foles, pars frigus, & Euri
Afpernata minas, illæfæ frondis honorem
Per medias hiemes fervat ; pars condita terris
Non furfum prodire pigris radicibus audet,
Torpentes non ante comas evolvere cœlo,
Quàm reducem audieritPrognem,Zephyrofque vocantes.
Sæpe fua pubens olus ab radice revulfum
Mutatis adolefcit agris ; & mater eodem
Sæpe finu tellus quo parturit, educat herbas.

Sunt aliæ ſemel exciſis quæ frondibus arent,
Demeſsâque comâ ſtat truncus inutilis agro.
Sunt quibus uſque redit nova frons, multâque colonum
Meſſe beant. Molli nunc figit oluſcula terræ
Intactis olitor foliis; nunc fronde reſectâ
Succus ut uberior ſtirpem cogatur ad imam,
Mandat agris. Plantas unâ ratione, nec omnes
Evocat in ſemen, generique immittit habendo.

Præterea genus haud unum betæque rubenti,
Candidulæque: ſuas menſis alit altera frondes,
Altera radicem; genitalibus utraque ſulcis
Danda, coronato quum vertice Punica malus
Prodiit, & roſeo procul emicat ignea flore.

Nec tibi lactucæ faciem naſcentur in unam:
Altera quæ cochleas foliis imitatur, aquoſam
Fert hiemem: medium per ſe caput altera plexis
Frondibus involvet, ſolidumque tumebit in orbem
Dentatas criſpata comas; hæc vere tepenti
Naſcitur; æſtivos tolerat Romana calores.

Sunt etiam napi teretes, raphanique, ſativus
Et rudis aſparagus, capitatum & ſectile porrum,
Longior & patulo viſenda cucurbita ventre.
Longa ſuper cameras reptat, vel ab arbore fructum
Demittit, docilem pueri quem cortice preſſo
Funiculis cogunt in quaſlibet ire figuras.
Nunc ſolis radios fingunt, tortoſque dracones;
Nunc ſuper inſcriptum gaudent concreſcere nomen.

Dein humeris vacuas aptant, nudique per undam
Flumen inexpertis audent pulsare lacertis.
Scandit in arboreos ventrosa cucurbita truncos;
Sed tu multiplici per gramina repere flexu
Coge, fatiscentes rumpat ne pondere ramos.
Tertia quæ brevior, medioque coërcita nodo
Exoritur, Baccho dabit opportuna lagenam,
Quam lateri accingas operumque viæque ministram.
Ipsa adeo geminum referunt spinachia sexum:
Quem dixere marem, generosior unus acutum
Prosilit in semen; tristi prope pallet amictu
Fœmina, quæ steriles effert sine semine frondes.
Quid memorem quantâ jactet se brassica laude,
Sive volubilibus redit in se frondibus, orbesque
Orbibus agglomerans, capitis sub mole laborat;
Tornato similes ebori seu candida flores
Ediderit seu coniferas imitata cupressos
Seque suas plicat in frondes, & acumen in album
Desinit, ac tenui venit haud ingloria mensæ;
Sive hieme in media, quum cætera frigore torpent,
Læta viret; Boreamque trucem, Caurosque malignos
Despiciens, vacuis ultro dominatur in hortis.
Ut variæ species oleris, sic plura serendi
Tempora sunt: putribus mandantur pleraque sulcis,
Quum pluviis tellus madet autumnalibus, & quum
Sithonias hiemes reducis fugat aura Favoni.
Tunc eadem est anni facies, & sæpe subortæ

Autumno violæ falluntur imagine veris.

Tempeſtiva autem ſatio, ſeu frigore terram
Fermentarit hiems; ſeu coxerit acrior æſtas.
Utraque vis ſolvit glebas, & inutile gramen
Enecat: inſani quamquam poſt frigora Cauri
Vere ſatas annus clementior excipit herbas.
Bruma tamen licèt uſque comas affligat aduſtas,
Securam patitur ſtirpem coaleſcere terris,
Et meſſem cœlo dein maturare calenti.

Quare age deciduas quum nuda ex arbore frondes
Frigidulis volitare vides ludibria ventis,
Inſta operi; longos plano duc æquore ſulcos,
Alliaque in plures ſpicas diviſa, refoſſo
Conde ſolo; fatuumque blitum, cretaſque marinas,
Et cinaram, cinaræque rubras interſere betas.
Optima tunc etiam ſatio menthæque virenti,
Et cunilæ, & fragis nemorum gaudentibus umbrâ
Idæiſque rubis, inulæque, crocoque rubenti.
Fungus, & aniſum, gratoque lavendula ſucco,
Et ſedum minus, & medicos hyſſopus in uſus,
Et ſiſer, atque rumex, & inerti grata palato
Intyba, & atriplices, & paſtinaca ſerantur
Atque cicer telluris edax, dulciſque locuſta,
Et foliis aſper raphanus, condryllaque crure
Lactea, quæque hilares faciunt naſturtia mentes,
Napuſque & minimo quæ ſemine nata ſinapis,
Arboris in faciem ramis frondeſcit opacis.

Vos

Vos quoque jejunæ quondam ſolatia menſæ,
Cæſa minutatim & Cerealibus abdita cruſtis,
Ante hiemem molles ſpinachia pandite frondes,
Et teneris aude lactucula ſurgere fibris :
Te ſtipulis, quum frigus erit, te ſtercore multo
Immites hiemis contra tutabimur auras.
Erucas etiam, rectoque dracontia caule,
Atque bipinellas, oximque, brevemque meliſſam;
Quas oleo, & veteri, quum Bruma remittet, aceto
Perfundas, tunc tempus erit committere ſulcis.

Noſſe juvat quas ſiccus ager, quas humidus herbas
Reſpuat, ut toto nullus vacet angulus horto.
Quæ ſteriles fundo tellus imitatur arenas,
Lactucæ, cicerique favet : ſpinachia longam
Non paſſura ſitim, cauleſque, & olentia late
Allia felicis gaudent uligine terræ.
Sunt quibus & proſint umbræ; muroſque vel ipſos
Occupat effuſis anguina cucurbita ramis.
Et teſtudineo prope murum vinea dorſo
Flectitur, arcendos circumſita ſolis ad æſtus.

Nudus erit tepidos paries converſus ad auſtros;
Optima ſeminibus ſtatio; ſi mollior altâ
Inſtruitur pulvinus humo, qui vere reducto
Sufficiat pangenda novis plantaria ſulcis :
Murus enim franget Boream, ſoliſque reflexi
Quæſitus favor algentes ſolabitur herbas.

Quantùm oleri prodeſt ager opportunus alendo

Vidit & obstupuit nostro qui primus ab orbe
Cantaber australes Americæ semen ad oras
Transtulerat : raphanus tener egregiique saporis
Corporis humani molem superabat ; & Indus
Grandior arboreo poterat vix carpere summas
Caule fabas : onus uva viri pendebat ab ulmo ;
Nec tumidum cervix peponem nervosa tulisset.

Longa nivalis hiems & inertibus otia terris
Et pigro facit Agricolæ : silet herbula primis
Frigoribus contracta ; gelu vel terra rigenti
Clauditur, aut longo madet intractabilis imbre.
Jam neque fundit opes ; olitor nisi frigora flammis
Vicerit occultis, multo vel stercore molles
Evocet asparagos ; & quas Natura negabit,
Præcoce lactucas emergere jusserit ortu.

Hunc olim prior induxit Quintinius usum.
Quippe hiemes inter medias felicibus armis
Oppida quum Galli quaterent inimica, nec anni
Tempestas esset non fertilis ulla triumphis ;
Ille suâ ne non Brumam quoque vinceret arte,
Nullo hiemis verisque satas discrimine plantas
Versaliæ riguis educere cœpit in hortis :
Nam quid humus Regi non deferat, excita tanti
Principis aspectu, posito qui pondere rerum
Quos oculos aperit populis orbique regendo,
In tenues amat interdum demittere plantas ?

Si, loca jam toties mihi decantata, beatos

Verſaliæ colles videam ; non ipſa tenebunt
Auguſtæ me tecta domûs , non lympha per altos
Obſequioſa fluens montes , non totius orbis
Dives opum variarum hortus,non denique noſtrum,
Quamquam non pigeat tantos olus inter honores
Aſpicere : at molles lætis quum perleget herbas
Luminibus Lodoix ; ero Principe totus in uno ,
Quem procul attonitus ſtupet Orbis , & ultima retro
Venturi poſt ſecla velint vidiſſe Nepotes.

Quum venti poſuere truces , & oluſcula leni
Jam Zephyrus fovet afflatu , non ſole cadenti ,
Non oriente , recens hauſtos diffunde liquores ;
Humor inexpertam ne frigidus occupet herbam.
Quum medium cœli Titan conſcenderit orbem ,
Tunc bibet irriguos tellus lætiſſima rivos.
Dein anno mutante vices , tu tempora muta :
Namque ſuperfuſis plantas a ſole calentes
Ureret imber aquis : æſtivo tempore pronos
Heſperio Phœbus ſeu mergat in æquore currus ,
Eois redeat ſeu matutinus ab undis ,
Eductas puteis querulâ compage rotarum
Tempus erit toto lymphas diſpergere campo.

Vere novo lactens viridem quum meſſis in herbam
Tollitur ; & Zephyris hiſcens roſa mollibus auras
Implet odore novo ; floreſque induta recentes
Ipſa ſuis arbos inhiat pulcherrima ramis ;
Venturæ recreat ſegetis ſpes una colonos :

Aſt Olitor jam nunc operum mercede diurnâ
Dives erit : breve chærophilon, & amaracus umbrâ
Lætior in meſſem creſcunt ; & olentia fragis
Arva rubent, uviſque ribes arbuſcula criſpis.
Jamque caput plexis involvere braſſica ramis
Cogitat, & tardi ſurgunt bugloſſa ſaporis.
Occultas per ſaxa vias alimentaque cappar
Inveniens, ſcabris tegit obſita rudera baccis.
Cæſa ſemel lapathi brevis herba virentibus uſque
Luxuriat rediviva comis : criſpantur olentis
Flexibiles apii frondes, & acumine mollem
Cepula findit humum, tonſiſque repullulat oxis
Frondibus, & dulces ſpergit melilotus odores.
Feniculum, raphanuſque tener, mordaxque ſinapi ;
Lætaque naſcuntur puleïa, quæque domorum
Ocima ſublimes decorant palpanda feneſtras.
Eruitur ſtaphilinus humo, ſiſaronque breveſque
Buniades, & quæ fruticat ſpatioſior hirci
Barbula, & hiberno gaudentia frigore rapa.
Silveſcunt cinaræ, pomoque virente ſuperbas
Mille modis variant cœnas ; torpenſque palatum
Exacuunt dulci cicer, aſparaguſque ſapore.

Quas epulas tantùm lectos & ab arbore fructus
Priſca Patrum norat virtus atque aurea frugi
Simplicitas : hinc illa virûm felicior ætas
Uſque valens tenui ſuperabat ſecula victu.
Nunc ſpatio vitam finit breviore ciborum

Implacata fames : neque enim in convivia tantùm
Jam veniunt agris animalia nata colendis :
Itur & in medias, pretium faciente periclo,
Oceani ſyrtes : educitur æquore piſcis :
Nec medium tutis ales ſecat aëra pennis ;
Totus & eſt jam pene gulæ contractior orbis.

Dum viget hiberno tellus animoſior imbre,
Ne ſterili vernas in alendo gramine vires
Inſumat ; properemus humo dare ſemina tymbræ,
Atque apii, betæque rubræ, piſique virentis :
Tunc quoque cervinum cornu, coriandra, blitumque,
Et feris, & dulci borrago flore feruntur,
Et coctu faba difficilis, viliſque faſelus ;
Aureaque andragne, atque humilis ſaliunca, ſuumque
A longo quæ nomen habet lactuca cucullo ;
Mutatumque ſolo, radicibus ante reciſis
Detonsâque comâ cantoribus utile porrum
Pangitur, & cepe lacrymas factura ſecanti.
Vos enim lupuli, breviburſque cicerbita ramis,
Et primâ pepo difficilis quum pubet in herbâ,
Teque paluſtre apium, te ſemen olentis Anethi
Accipient ſulci, Crithmumque, & amica Lyæo
Hormina, quæque manus inodorat ruta legentes.

Quid jubeat, quid luna vetet, plebs neſcia rerum
Inſpiciat, lunaſque meras, atque arbitra ruris
Aſtra crepet ; tu ſole tuos metire labores.
Si qua fides oculo, plantas ſol adjuvat unus ;

Et quod in humanas poſſunt vaga ſidera mentes;
In teneras id juris habent non amplius herbas.
 Seminibus poſitis inimicam avertite talpam;
Ne deformet agros, & iniquo dente ſativum
Depopuletur olus. Longos telluris acervos
Si quando aſpicias ſenſim conſurgere, greſſus
Fer tacitos, craſſamque togam ſuper injice: ſummum
Talpa ſolum ſulcans, poſitis caput inſcia pannis
Inſeret, & meritas tenebris dabit eruta pœnas.
 Agricolæ, contra mures aviumque minorum
Inſidias & furta, ſolent defigere vepres,
Et teneras rigidis defendere ſentibus herbas.
Non equidem per dura petit mus vulnera prædam,
Occultum ſed quærit iter tellure ſub imâ;
Armataſque rubis ſepes, & inutile vallum
Trajicit, & teneras depaſcitur helluo frondes:
Sint tibi fallaces foribus ſata propter apertis
Muſcipulæ, quibus invitet ſuccedere furem
Pendula nux: avido malefidam credulus eſcam
Ore petit, clauſoque vorax ſe latro teneri
Carcere conſpiciens, jam non ſemeſa reſumit
Fruſta nucis, ſed non ceſſat captivus iniquas
Tollere vel pedibus, vel dente laceſſere valvas.
 Vidi ego qui talpas ricino maleolente fugaret,
Atque venenatâ cinaræ radice pararet
Muribus inſidias. Si quando frondibus hærens
Infeſtabat olus pulex, hirſutaque campe,

Marrubii latices ſuper injiciebat amaros :
Et formicarum flammis abolere receſſus
Sueverat, ut fumo duriſque exterrita pœnis
Impigra gens ultro male tutis cederet agris,
Nil fruges hiemi lectas, nil horrea curans.

Providêre Dii nobis meliora : Pyrenes
Nuper enim celſos peregrina ciconia montes
Dum ſuperat, ferturque humili ſuper arva volatu;
In caſſes ſibi non poſitos cadit, atque reſectis
Continuo pennis cuſtos imponitur horto.
Oblatas captiva dapes faſtidit; at anguem
Inter vidit olus, vacuamque immiſit in alvum;
Quamvis ille diu luctatus, corporis imos
Implicuit nodos, & torta volumina roſtro.
Quæſitura novam volucris per oluſcula prædam,
Herbarum genus omne ſagax ſcrutatur, & hortum
Muribus, & campe purgat, talpiſque; nec ipſos
Dedignatur edax, veteri quos evocat imber
Pariete, limaces fractâ conſumere conchâ.

Non ſatis eſt procul infeſtas avertere peſtes,
Aſſiduo niſi ſollicites plantaria cultu:
Nam ſine vi quæ ſponte rubos & inutile gramen
Indulgens ſibi terra creat; niſi victa labore
Continuo, nec olus nec munera blanda Lyæi
Nec ſegetes pariet. Sic nos ad inania fortes,
Deficimur nervis ad honeſta; viâque pedeſtri
Qui paſſus vix mille, ſuum viſurus amicum,

Conficeret, vaga poſt leporis veſtigia totos
Itque reditque dies, faciente cupidine vires.

Radat humum raſtris Olitor, gramenque renaſcens
Eruat, & ſiccas riguis alat imbribus herbas.
At peponem inprimis ab iniqua vindicet aura:
Mollis enim ſeu primævo juveniliter ortu
Luxuriet, ſeu jam cœpit grandeſcere, cultu
Indiget æterno. Sudoribus omnia vendunt
Dî ſuperi, & magno ſtant optima quæque labore.

Veris ubi reducem volucres cecinere teporem,
Lacte novo vel aquâ medicatum foſſula ſemen
Excipiat ſaturata fimo. Quâ parte nivalis
Flat Boreas, Olitor mixtâ cum ſtercore terrâ
Imbellem luteo præmuniat aggere plantam.
Si quid adhuc ſævaſque vices mutabilis auræ,
Et reducem medio Brumam jam vere timebit,
Coniferi peponem ſinat intra concava vitri
Creſcere; dum ventos ferat, & jam fortior aurâ
Liberiore frui malit, nuduſque relinqui.
Vitrea tranſmittunt tepidum ſpecularia ſolem,
Et ſævas arcent hiemes; at grandinis ictus
Non tolerant, niſi vimineis defenſa cucullis.

Uni plura ſimul mandentur ſemina foſſæ;
Nam neque vis eadem cunctis eſt inſita granis.
Maternæ qui ſolus humi ſuperaverit hæres,
Si nimius ſucci pepo caudice longior uno
Funditur, interdum molli caput ungue putator

Demetat, & primâ luxum compescat in herbâ.
Tum digitis terram terat; & quæ pessima circum
Nascitur herba, manu tollat ferroque bicorni;
Nec super effundat largos aspergine rores:
Languentem vitiant lymphæ contagia frondem.
Irriguos peponi fas est inducere fontes,
Donec in oblongum tumidus grandescere ventrem
Incipiat: dein & sitis, æstivique calores
Dant pretium; tamen exsuccam miserabere plantam;
Si coquat arentes insana canicula glebas.
Sed cave ne fluidum pepo cortice combibat imbrem:
Tegula subjicitur, solem quæ sicca reflexum
Augeat, & terræ nocuis afflatibus obstet.
Duxit ubi croceos pellis rugosa colores,
Jamque relicturus plantam dirumpere collum
Nititur ipse pepo; cultrum suppone, priusquam
Marceat, & terris putrescat inutile pondus.
Hunc legito qui mole gravis, cute durus, & auro
Concolor est, gustuque refert & odore Lyæum.
Non alia est cucumis cultura: cucurbita cœli
Difficilis patiens minus est obnoxia curæ.
Cætera quæ passim nascuntur oluscula, versu
Quid memorem? si pinguis ager, si plurima lymphæ
Copia; non tempus, non disciplina ferendi
Quæritur ulla: sibi tellus nil indiga nostri
Sufficit, ut largâ ditet mercede colonum.
Fraga tamen, cinaramque juvat purgare, revulsâ

Prole, ſuam circum fruticat quæ plurima matrem;
In teretem lactuca comas quæ circinat orbem,
Candidior fit operta ſolo; prodire nec auſit
In menſas apium majus, niſi Ruſticus altâ
Veſtierit terrâ juſſas albeſcere frondes.
Candeſcit pariter criſpas endivia molli
Vincta comas junco, & genitalibus obruta ſulcis:
Mollior & raphanus terris innaſcitur, imbres
Si biberit ſalſos (aſper ſalſugine guſtus
Corrigitur) durus contra ſi caudice nudo
Tellurem ſuper emergat, folioque frequenti
Luxuriet, vel forte ſitim ſit paſſus iniquam.

Capparis exeſis quæ ſe circumligat ipſa
Parietibus, veteri plantis de ſtirpe revulſis
Conſeritur; quamquam viridis quum bacca tepentes
Oſcitat ad ſoles, fœtam det ſemine glandem.

Debilior tellure cicer ne repat aquosâ;
Ramoſas appone ſudes, quas ſponte volutis
Claviculis veluti manibus comprendit, humoque
Erigitur late fruticans, albiſque niteſcit
Floribus, & folium partes diffundit in omnes.

Allia ſi pedibus calcas, injuria laudem
Afferet, & capiti dabit incrementa tumenti.
Quum pallent, & humi flexâ cervice recumbunt;
Vellere tempus erit: vinctis de more maniplis,
Purgatoque ſolo, duros tractare ligones
Incipe, ut infeſtum tellus exhalet odorem;

Qui teneras, ſi vera ferunt, interficit herbas.

Grandia quæ longo jam macrior allia partu
Terra tulit, largo reparatas ſtercore vires
Colligat, ante novo quàm ſemine feta, labores
Inſtituat primos. Id in hortis dulce colendis,
Quòd meſſem tellus alit irrequieta perennem;
Agricolaſque beant & ſpes & fructus avaros.

Et dubitamus adhuc tantis diteſcere donis,
Atque oleri curas impendere? Buxea nobis
Silvula, non hortus colitur: procul utilis herba
Exulat, ut vani florum captentur odores,
Et totum ſterili rus abſumatur in horto.
Atqui nil cedunt hortenſes floribus herbæ.
Una dies florem naſci videt, una caducis
Effetum languere comis: quæ mane rubentes
Explicuit frondes, lapſo roſa veſpere flore
Triſtibus horreſcit ſpinis: at oluſcula durant
Semper, & in ſulcos recte digeſta, virenti
Nil buxo cedunt, nil coniferæ cypariſſo.

Si rapidos Olitor ſoles, ſi frigora Brumæ
Mollit; & arte juvans Naturam, præcoce partu
Cogit humum natos alieno tempore fetus
Edere, quæſitas menſis regalibus eſcas;
Ad quantas emerget opes! quæ nominis ibit
Fama ſui! quàm ſorte ſuâ contentus avitum
Vertet agrum! neque enim longi ſpe pendulus anni
Eventus pavet ancipites: ferit uſque metitque;

Plenaque nil ad vota deeſt, ſi ſedula conjux
Obtigit, & duri proles ſtudioſa laboris:
Fortior ipſe ſolum palâ, duroque ligone
Sollicitat; puerique ſuis pro viribus adſunt
Aſſidui comites operum: pars frangit inertes
Malleolis glebas, pars gramen inutile raſtris
Inſequitur, ſpargitque fimum, plantiſque calores
Æſtivamque ſitim properantibus excutit undis.
At calathis olus exportans adit oppida conjux:
Sera domum redit ære gravis, dapibuſque diurnos
Nec non urbano recreat rumore labores.
Pauperibus menſis non aſſidet invida Cura,
Nec trepidus Pavor ambiguis circumvolat alis:
Nam neque bella timent, nec jura forenſia: vanos
Non horrent ſtrepitus: non irrequieta tumultus
Excitat internos tacitæ mens conſcia culpæ.
Lite carent, neque nota domi vadimonia: nunquam
Lictoris ſubiit facies inviſa penates;
Et niſi ſpem fuerit ſeges ementita, dolorem
Nullum corde premunt; oritur neque triſtior agris
Ulla dies, niſi quam ſoles fecere maligni.
Nil ſibi cum Medicis, vanâque Machaonis arte;
Et tamen uſque valent; lecto nec plumbeus Auſter
Languidulos affigit; iners nec Bruma, nec æſtas
Ulla nocet: nec membra ligant nodoſa podagræ:
Non ſtomacho gravis eſca: febrem non lethifer afflat
Autumnus; neque deliciis properata ſenectus

Inſtat, & extremam præcox denuntiat horam.
Ipſe ſalutares herbas, quarum indiget uſus,
Hortus habet, rutas, althæam, abſinthia, malvas,
Et quæ concilient criſpata papavera ſomnos.
Fert & opem medicis labor potentior herbis.
Et ne forte gravent opera indefeſſa colonos,
Septima quæque dies ludos, & amica Lyæi
Dona refert; meritique loco & virtutis habetur
Suſpenſis reſides ceſſare ligonibus agros.
Mutua qui feſtum vocat in convivia pagum,
Lactucas, cinaramque dapes apponit inemptas;
Nec cyathis parcit: poſt prandia ducit in hortum
Convivas, & multa docet, diſcitque viciſſim
Re ſuper hortenſi, longo ſermone ſecutus
Herbarum caſus varios, uſumque medendi;
Pallida ſeu vitio telluris oluſcula languent,
Infeſtis ſeu vermiculis obſeſſa tenentur.
Nec ſilet herbarum vires; ſeu pigrior alvus,
Seu fuerit citior, tuſſi ſeu forte frequenti
Excutiat latus illabens pulmonibus humor,
Aut intermiſſis furit æſtibus arida febris;
Indicat hortenſis ſi quæ ferat herba ſalutem.
Tum majora crepans, ridet potuiſſe Deorum
Eſſe loco quondam porrum cepaſque, ſuiſque
Mortales coluiſſe ſatum ſibi Numen in hortis;
Et veteris famoſa refert mendacia famæ,
Pluribus enarrans, ut braſſica nata Lycurgi

De lacrymis, vites etiam nunc oderit almas:
Vitis ut ipſa retro tendentibus uſquè flagellis
Diffugiat, ferrum velut in frondoſa Lycurgus
Brachia rurſus agat, vetereſque reſuſcitet iras.

Ipſa Meliphyllon humili de ceſpite ruſo
Flore micans, Apis (inquit) erat, quam Flora latentem
Neſcia quum premeret digitis, ſe vindice lædi
Cuſpidis indoluit punctu: neque lenta volantem
Pœna ſecuta ream eſt: in odoras utraque creſcit
Ala comas, ſubitâque pedes radice tenentur;
Herbaque fit, quâ non jucundior altera triſtes
Curat apes, medicata vocans in tecta fugaces,
Et dulci fractas reparans ſpiramine vires.

Interea pueros Olitor famulumque ſequentem,
Si quid diſpliceat, verbis caſtigat amaris;
Nec laudes reticet meritas: nam laude vel ipſos
Agricolas ſtimules. Tunc ſi quis ab arbore fructus
Decidit ante diem, legit ipſe, domumque reportat.
Si qua ſolo jacet herba, gravi ſi pondere ramus
Flectitur; e terra relevat, furcâque bicorni
Suſtinet, inque dies opera inſtituenda ſequentes
Deſignat, licito apponens etiam otia lucro.

Felices hominum curas, quas inter iniquo
Non ſceleri, non invidiæ locus: unus & horto
Et deſideriis eſt terminus; una ferarum
Furta timent: vicinus amans virtutis & æqui
Incuſtoditum formidine liberat agrum.

At neque tranquillos amor inſatiabilis auri
Sollicitat : lucrantur opes, partiſque fruuntur;
Sola relinquentes pueris hæredia, raſtros,
Jugera pauca, domum luteam, cultumque ſupremi
Numinis, & ſanctos mores, ſtudiumque laboris.

ARGUMENTUM

LIBRI X.

Opportuna viti plaga. Ager viti commodus. Triplex vitis : arbuſcula ; jugata ; arbuſtiva : ſubnectitur metamorphoſis Enceladi in ulmum, & Briarei in vitem. Quæ vitis optimum vinum ferat. Vitis pergulana. Vitiginei ſurculi delectus. Vitis ſatio, & cultura, ubi de plantarum nutritu & auctu. Vitis putatio, ubi de falce vineaticâ. Vitis foſſio. Vitis lachrymæ. Repaſtinatio. Pampinatio. Viti nocent gelu, grando, erucæ, formicæ, capræ, lepores, ſenium. Vitis propagatio. Vindemiæ apparatus. Vindemia, ubi de variis uvarum ſpeciebus.

LIBER

LIBER DECIMUS.

Vites.

VITIS ament alii ſuccum : cultura Poëtam
Me juvat ; effoſſis ſeu Vinitor ordine longo
Semina deponat ſcrobibus , cultuque frequenti
Hortetur teneras fetu turgeſcere plantas ,
Sive laborantes ulmos pendentibus uvis
Exoneret, condatque cadis ſpumantia vina.
 Obſervata ſequar Latii veſtigia vatis ,
Pampineos peragrans colles ; atque unde Maroni
Jam prærepta fuit vindemia dives , eâdem
Neglectas ſectabor inops in vite labruſcas.
 Felici meditatus agros veſtire Lyæo ,
Ante rudis ferro tentes quàm viſcera terræ ,
Quære prius viti faveat quæ commoda tellus ,
Quo melior veniat ſub ſidere : vitibus omne
Dat pretium cœlo tellus ſubjecta ſalubri.
 Qui populi ſeptem patiuntur acuta Trionum
Frigora , Bacchæum redimant halece liquorem ,
Pocula vel preſſis imitentur vitea pomis :
Vitiferos neque enim ſperent aſſurgere colles
Quâ regione minas Aquilonis , & horrida Cauri
Flamina vix pinus rigidis aſſueta procellis

Ferre poteſt, niviumque riget ſub pondere tellus.
At neque Phœbæo quæ ſemper aduritur igne
Barbara gens, curas uvis impendat inanes,
Nec Bacchum ſteriles invitum accerſat in agros.

Inter utramque plagam, Scythicum quà mundus ad axem
Conſurgit, melior jacet arcto limite tellus
Frigoribus nec fœda, ſiti nec hiulca perenni,
Sed Boreæ alternis vicibus Zephyrique tepentis
Et pluviâ, & leni mollita ſalubriter æſtu:
Hic Baccho locus, his ultro bonus imperat arvis,
Nec regni ulterius curat protendere fines.

Non interjectas uno tamen ordine gentes
Bacchus habet: belli ſtudiis clariſſima quondam;
Marte meroque parem fecit ſibi Græcia famam.
Romanos rerum dominos Deus inde ſequutus,
Vina Falerna dedit: lapsâ tum mole potentis
Imperii, muſto ſordentia plauſtra per Alpes
Egit, & optatis Gallorum conſtitit oris,
Deſpiciens populos Boreæ de parte vocantes.
Scilicet invictis quæ gens effloruit armis
Viſa placere Deo eſt. Tantum ne Gallia munus
Sperne: latet cæcis argenti copia venis,
Ærisque, chalybiſque latent, aurique metalla:
Parcite ſed Baccho loca commoda, parcite, cives,
Deſtruere, & tectas, irritamenta malorum,
Divitias ferro ſub eiſdem quærere terris,
Queis auro melior, vitæ ſolamen amaræ,

Exoritur contra curas & tædia vitis.

Opportunus ager, tepidos qui vergit ad Auſtros,
Et ſabulo levis eſt; hic peſſimus, unde furenti
Eruta ſilva manu regnis exceſſit avitis,
Inviſura focos: infamem ſtrage recenti
Odit humum Bacchus, nec ſponte hinc pabula carpens;
Triſtior ingratum degit ſine viribus ævum.
Vivit enim truncos radix ultura reciſos;
Et quamvis caput in tenues non efferat auras,
Interiora tamen dominatur, agrumque per omnem
Serpit, & immeritos ad ſe rapit improba ſuccos.
Æquior eſt Cereris multos quæ terra per annos
Paruit imperio, & pingues nutrivit ariſtas.
Nam ſpicis redimita Ceres, & vite nitentem
Pampineà Bacchus frontem præcinctus, amicis
Conſpirant animis, ut vitæ gaudia menſis
Hæc ſegetes, alter lenis det pocula vini.

Optima jejuni colles, largiſſima campi
Vina dabunt; & in arbitrio eſt, vineta ferentis,
Uberius cellis vinum meliuſve reponat.

Pendenti male firmat humo veſtia Bacchus,
Ni paries humilis toto diſcrimina clivo
Crebra facit, limum retinens; ne defluus imber
Auferat, & vallem ſecum deducat ad imam.
Quin & vitiferis juga per devexa theatris
Læta repercuſſo coquitur vindemia ſole,
Uvaque vicinis Phœbum non invidet uvis.

Tales dum rapido Rhodanus petit æquora curſu
Miratur paſſim ripis aſſurgere colles,
Et fugiens nutu dextrâ lævâque ſalutat.

Tres facies, totidem vulgo ſunt nomina viti.
Prima Toloſanis late celeberrima campis
Colligit ingentes non longo in ſtipite vires;
Brachiaque huc illuc tendens, media ipſa tenet ſe,
Aſpernata trucem Boream cœlique furores.

Altera quæ trunco gracilis caput altius effert,
Pondere victa ſuo jaceat delumbis, arundo
Ni doceat ſtantem rabidos contemnere ventos.

Tertia frondenti vitis requieſcit in ulmo,
Quam tenet amplexu; ramoſque effrena per omnes
Serpit, & elatum caput inter nubila condens,
Oſtentat curvos pretioſo pondere ramos:
Unde Gigantæâ vitem de ſtirpe creatam
Græciaque & vani quondam cecinere Poëtæ.

Jupiter anguipedum poſtquam temeraria fratrum
Conſilia & ſtructos disjecit fulmine montes;
Phlegræis reſupinus agris per quinque jacebat
Jugera centimanus Briareus; qui conſcius auſi
Supponens humeros nitentem ad ſidera fratrem
Juverat Enceladus, repetito fulminis ictu
Stratus humi, nigro quoque tinxerat arva cruore.

Terra ſuæ prolis ſortem miſerata, Tonantem
Orat ut arborea ſub imagine rurſus alendam
Accipiat gremio ſobolem, quæ reddita vitæ

Serviat humano generi, nec rursus in altum
Possit, humo defixa pedes, se tollere cœlum.
Protinus Enceladi de corpore nascitur ulmus:
Figit agro plantas Briareus: rugosior artus
Contegit elumbos cortex: quot brachia bellum
Intulerant, totidem repunt sarmenta; jugalem
Queis veluti manibus stringens amplectitur ulmum,
Erigiturque solo; ramosaque brachia jactans,
Nunc quoque sidereas affectat vinea sedes,
Atque Gigantæo de sanguine nata, liquorem
Sanguineum fundit; motoque lacessere bello
Si nequeat Superos, cyathis mortalia plenis
Corpora sternit humi: quas foverat, addit inanes
Spes animis, ipsosque docet contemnere Divos.
Quum tonat, expertum media inter dolia fulmen
Horret adhuc, mutatque metu pallente colorem.
Qui tali potuere satas ab origine plantas
Fingere, quid mirum nova per mendacia Græcos
A Superis duxisse suæ primordia gentis?

Vitibus una licèt species, non unius omnes
Vina dabunt pretii: melior de vite pedata,
Quò propiore solo fruitur, vindemia pendet:
Caudice quæ brevior, terræ vicina, reflexi
Auxilio solis felicius excoquit uvas.
Quæ nubunt ulmis, Baccho cellaria vincent
Ubere, sed tristi qui torqueat ora sapore:
Arbor enim solem sub fronde latentibus uvis

Eripit, & dulci prohibet mitefcere fucco.
Si tamen eft ulmo vitis conjuncta maritæ;
Ne muta patrios mores, habitumque locorum:
Sunt & inexperti metuenda pericula cultus;
Atque aliis aliam in faciem felicius arvis
Nafcuntur vites: longo Burgundia tractu
Suftinet elatas fudibus furcâque falignâ;
Ne vitiet putres agri vapor humidus uvas.
Allobrogum verò cæcis in vallibus, uva
Vix fruitur vifo nifi fumma ex arbore Phœbo.

Itala gens (feris ufus quia venit ab annis,
Non vitio terræ) vites focialibus ulmis
Jungit, & æquali geminas ætate maritat:
Confita namque locum fufis ubi ftirpibus arbor
Anticipat, fuccum nafcenti præripit uvæ:
Atque ulmus, cum vite, pari nifi pubeat ævo:
Non tolerat fponfæ ramos & pondus iniquum.
Si morbo gravis arbor obit, vel fegnior annis,
Connubio tu parce novo, furcâque bicorni
Et fixo viduam folare pedamine vitem.

Horto etiam vitis decori eft,quum proxima tectis
Nafcitur, & fcite muros hinc inde per omnes
Flectitur, atque jugo primis affuefcit ab annis:
Tum late intendunt contos, ramoque fequenti
Vitem ad vincla vocant: mordacibus illa falignas
Claviculis ftringit clades, lateque virenti
Palmitis obtentu muros, & limina veftit.

Sæpe per irriguos Olitor non inſcius hortos,
Dum flecti dociles virgæ, dum mollior ætas,
In teſtudineum ſarmenta ſequacia dorſum
Ire jubet, contra æſtivos umbracula ſoles.

In quamcumque velis faciem ſe tollere vites;
Optima quæ culto figas plantaria colle
Eligito: ſi quid vitii delectus habebit;
Arte dehinc nullâ generis reparabile damnum eſt.
Non habet empta fidem vitis, fallitque coloni
Spes avidas, alio ſibi quæ tranſmittitur orbe:
Neſcit enim peregrina novis aſſueſcere terris,
Amittitque ſuam mutato ſidere famam.

Quum rubet, ac torto mitis vindemia collo
Extremis fruitur jam ſolibus; elige vitem
Quæ peperit plures, modò ſit ſapor optimus, uvas.
Inde petes ſarmenta tuos pangenda per agros:
Atque ut noſſe queas; jam tum vel ſumma flagella
Demete, vel trunco rubeos inſcribe colores.

Quæ vero potior ſatio, quæ forma ferendi,
Omnia divino dudum vulgata Maroni,
Dicere nil opus eſt: at quâ ratione recentem
A teneris vitem informes, doceaſque labori
Reſpondere tuo; paucis hæc omnia vates
Perſtrinxit, rerum faſtigia ſumma ſequutus.
Ac velut egregia pingendi quiſquis in arte
Nomen habet, primis habitumque ſitumque figuris;
Et quæcumque operi ſeu vis, ſeu gratia poſtquam

Indidit ipſe, rudi permittit cætera dextræ;
Sic majora movens animo, quæ multa parabat
Præterit, atque aliis Maro commemoranda relinquit.
Ergo rudes huc, Muſa, manus: jam pullulat agris,
Jam nova primævo veſtit ſe vinea ramo.
Eia agite Agricolæ, raſtris duroque ligone
Prima juvate novi partûs conamina, terram
Vertite, & obliquas effoſſis altius agris
Cogite radices meliorem accerſere ſuccum.
Plura ſimul primos creſcant impune per annos
Germina; nec vitis ſpes tota recumbat in uno
Palmite: poſt ternas hiemes manifeſta vigoris
Signa patent; fluxas molli tunc denique frondes
Decuties digito: neque enim quos parturit, omnes
Educat, & ſucco fetus alit ubere vitis.
Quæ ratio, quæ cauſa rei, quâ lege per omnes
It ſuccus ramos, & frondes explicat arbor;
Imo age nutricis quæ tanta potentia terræ
Auget in immenſos ſilveſtria ſemina truncos;
Expediam, & cauſas iterum tentabo latentes.
Tota recens nati ſub cortice germinis arbor,
Ut perhibent, latet in tenuem contracta figuram;
Ipſum adeo vinclis ſi vis humana ſolutis
Poſſit in exiles germen diducere fibras,
Continuo teneris ramos miretur & uvas
Involvi tunicis; atque ut puerilia membra
Explicat humano decurrens corpore ſanguis,

Non aliter pinguis terræ nutritius humor
Paulatim insinuat sese radicibus imis,
Et sole eductus tepido, venasque per omnes
Diffusus, ramis animos vegetumque vigorem
Sufficit: at Phœbi quum se vis blanda remittit,
Deceditque hiemi; tum nec se porrigit ultra,
Nec tumet in florem, nec partus educat arbor:
Languet iners, cecidere comæ, silvasque per omnes
Horrent indecores nudato vertice trunci.
Quippe pigrum toto fundit se cortice frigus;
Nec via per ramos nativo libera succo.
Mota autem tellus, & crebro exercita cultu
Arboreosque juvat frutices, & graminis herbam:
Molliti seu cæca soli spiramina laxet
Assidui labor Agricolæ, terrâque solutâ
Uberior veniat nascentes humor in herbas;
Seu quæ terra diu tergo vim pertulit æstûs,
Versa manu, nova det fibris alimenta, supinas
Plurimus inprimis glebas si diluat imber.

Ergo vocet pluviam votis, durataque Fossor
Assiduis discat renovare bidentibus arva;
Atque putans vitem duræ post frigora Brumæ,
Provideat matrem ne germina plura fatigent.

Si quem digna manet Lenæi gloria, lunam
Consulat; agrestes moderatur luna labores.
Illius & vario pendet res Rustica vultu.
Viribus exultans quæ vitis inutile lignum

Et ſteriles fundit ſuccoſo caudice gemmas,
Cæditur, amiſſos Phœbe quum colligit ignes.
Informi contra macie confecta putatur,
Cynthia quum lucet juncto pleniſſima cornu.
Ancipiti mecum dubitat qui credere lunæ,
Et terram ſpectare, poli quàm ſidera, mavult;
Effetas reparat vites, breviora recidens
Sarmenti capita; & pingui de vite racemos
Elicit; in largum ſubmittens brachia fructum.
Vitales æquis ſuccos diſpenſet utrimque
Muneribus, neutrâ vitis neque parte laboret;
Sed quatuor panſum caput in duramina truncus
Explicet, unde novâ reparetur fronde quotannis.
Ne laceros hebes immiti falx vulnere ramos
Sauciet, & niſu penetrans majore moretur
Delaſſetque manus, ſcabrâ rubigine nigram
Cote novet; viti nec Ruſticus arma requirat
Altera fingendæ. Capulo vicina ſaligno
Pars acies cui recta, ſinu falcata recurvo
Flectitur; ut ductu frondator ſimplice vitem
Amputet obliquis eadem in veſtigia plagis.
A flexu ſinus in roſtrum procurrit aduncum,
Si quid in anguſto purgandum; putria truncis
Si qua cavis adimenda: minax in terga ſecuris
Prominet, ut cæſim feriat; ductimque putator
Vincere ſi qua nequit duramina, deſecet ictu.
Plaga ſolo ſit prona, gravem ne combibat imbrem,

Vel gelidam accipiat cœlo resupina pruinam.
Ni procul a gravidis media internodia gemmis
Sedulus obliquâ rescindat falce colonus;
Interimet super illacrymans nova germina vitis.
Æthereas quum palmes agens se lætus in auras,
Occupat angustas inter duo brachia fauces
Vinitor hunc ferro metat; & quodcumque feraci
Prosilit e trunco, pedibusque innascitur imis,
Mollibus exturbet digitis, nisi vertice cæso
Cogitat enatis vitem reparare flagellis.
Sed quoniam vel sole, gelu vel adusta rigenti
Latius emoritur; truncum succidere malim,
Atque superjectis stirpem defendere glebis.
Vinea transmittit caules, palumque vacantem
Contegit, & pingues fructu gravat ubere ramos.
Iliceas qui vere sudes mediove retractat
Vinitor autumno; sincera pedamina vertat,
Submoveat cariosa, solo pendentia figat
Altius; & vitem nodis ne strangulet arctis,
Sæpe locum mutet stringens; vinetaque purgans;
In tenues collecta liget sarmenta maniplos.
Nec mora post vitem Saturni falce putatam,
Ante novas gravido trudat quàm cortice gemmas;
Fossor adest, durosque opera ad majora lacertos
Exerit. Umbroso fagi sub tegmine vestis,
Doliolumque, & nigra Ceres, vilisque suppellex
Abjicitur; fidus servat canis omnia: primus

It ſenior, glebaſque movet : ſubit ordine longo
Indiſtincta cohors, & paſſibus æquat euntem.
Ille animos regit, atque interdum lumina flectens
Admonet herbarum verſas oſtendere cœlo
Radices, urgere operam, dum nubila pendent,
Altius & ferro penetrare in viſcera terræ.
Fervet opus : mora nulla viris : alliſa bidenti
Saxa ſonant : levis in cumulos conſurgit arena;
Nudaque, defoſsâ circum tellure, Lyæi
Crura patent, Phœbo melius fruitura calenti.
Teſthilis interea cepas, & olentia late
Allia fert, rapaſque viris : diſcumbitur ulmo
Sub patula, facit herba toros; nec lignea ceſſat
Amphora perque manus, per & ora calentia ferri;
Purpureos fundens reſupina in guttura fluctus.
Cœna brevis : revocant fixi tellure ligones :
Surgitur; & vires quas dant ſibi pocula, viti
Impendunt, ac vina ferat meliora precantur.
Sunt qui laxa regant inter vineta juvencos;
Sumptibus ut parcant, & aratro parcius agrum;
Si non utilius, ſubigant : quæ vomer omiſit,
Proſequitur Foſſor ſpatia interjecta bidenti.
Vitis ubi vernos ſentit rediviva calores,
Continuo lachrymis oculos ſuffuſa tumentes
Stillanti rigat imbre ſolum, noctesque dieſque
Collachrymat. Fluidos in vaſcula cogite fletus,
Agricolæ : morbos oculorum viteus humor

Sanat, & æſtivo vultus fervore peruſtos
Reſtituit; potuque juvat quos calculus, hærens
Viſceribus, miſere cruciat: ſi largius olim
Hauſta nocent quæ vina dabit, præſaga futuri
Providet auxilium ſucco lachrymoſa ſalubri,
Vulnus opemque ferens uno de ſtipite vitis.

Arva licèt tepidis Zephyrus laxaverit auris,
Et læto Philomela novum ver ore ſalutet;
Gaudiaque invitet facies pulcherrima mundi:
Parce tamen lachrymis imponere vinea finem;
Et longo metuens oculos corrumpere fletu,
Ne propera dubio gemmas committere ſoli.
Hanc laudem imprudens ſibi ſervet amigdalus, anno
Naſcenti primos, ſpem vanam, oſtendere flores.
Ipſe aries quamvis aurato in vellere molles
Et Zephyros agat, & veris præſagia portet;
Nulla tamen Zephyroque fides verique tepenti:
Namque ubi ceſſit hiems glaciales pulſa ſub Arctos,
Indignata fugam, retro veſtigia torquet
Interdum; ſævoque furens circum undique flatu,
Depopulatur opes, quas fuderat inſcia tellus.

Quum regnat cœlo cancer, naſcentis & uvæ
Florea lanugo divinum ſpirat odorem;
Arma manu rurſum tractet, ſummumque ligone
Vinitor æquet agrum, nudis radicibus almam
Reſtituens terram, quam Foſſor ademerat; imbrem
Ut pluvium & tepidos captaret vinea ſoles.

Proderit & quæ multa virent injuſſa, nec ullam
Germina ſpem faciunt, digitis reſcindere: viti
Majores dant plagæ animos; totumque relictæ
Partitur ſoboli radix uberrima ſuccum.

At ſitiens ubi torret agros leo, tollite frondis
Luxuriem, quâ parte breves altiſſimus umbras
Efficit, & rubeis quâ matutinus ab undis
Aureus exoritur Titan; a ſole cadenti
Denſior immites defendat pampinus uvas:
Nam veſpertinum ſi ſenſerit uva calorem,
Æſtibus areſcet nimiis; toſtique racemi
Vina injucundum referent auſtera ſaporem.
Præterea gelidis hiemem revocantibus auris,
Longa licèt duros tardent ſarmenta ligones,
Exercete viri terram; totumque per annum
Qui vineta manent triſtes avertite caſus.

Sæpe ferox inſurgit hiems; & in intima gliſcens
Membra gelu, vites interficit: ut quid inanes,
Vinitor, effundis lachrymas! non fletibus iſtis
Tempus eget: vano mulier terat otia queſtu;
Cura tibi melior, medicas ad vulnera vitis
Ferre manus, culpamque omnem compeſcere ferro.
Semineces imo vites a caudice cædens,
Inſere fiſſilibus ſarmenta feracia truncis.
Vitis adoptivum gremio lætiſſima germen
Accipiet; tum poſt aliquot mirabitur annos
Et plures uvas, emendatumque ſaporem.

Sæpe ſonans agris ruit aëre grandinis imber,
Lactentes nil tale timens quum vinea frondes
Explicuit : mollis repetito cæditur ictu
Pampinus, & longi melior ſpes concidit anni.
Tarda quidem, ſed non præſentior ulla medendi
Ars erit, inſenſi quàm ſi Jovis adjuvet iras
Vinitor, & ferro tollat quæ germina tantis
Indejecta malis ſteterint : melioribus orta
Pampinus auſpiciis tibi mox emerget ab ipſo
Vulnere, maternos tamen haud oblita dolores.

Tunc etiam quum læta novis jam vinea ramis
Pubeſcit, plexa erucæ ſub fronde latentes
Ova fovent, turpique inceſtant ſemine vitem :
Semeſaſque comas limax cornutus inerti
Obducit ſpumâ : geminam pede contere peſtem.

Si teneræ viti formica illudit; avaræ
Gentis opes, parcaſque domos, atque horrea verte;
Nec mora ſecuro fodiens granaria campo,
Farris inexhauſtos aliò convectat acervos.

Capra venenatis naſcentia morſibus urit
Germina, ni petulans pecus arceat horrida ſepes.
Audent & timidi lepores ſub luce maligna
Molliculas vitis furtim depaſcere frondes.
Sulphuream prætende facem, fumoque ſequaci
Tetram averte luem; vel adacto in viſcera plumbo
Auritam Bacchi regnis procul ejice gentem.

Annoſis inſtat quoque vitibus ægra ſenectus :

Hoc ubi; languet iners effeto corpore vitis,
Nudatumque comâ tollit caput, asperà rugis
Brachia fulcantur, nodoso tubere tota
Prominet, & raris onerat sarmenta racemis.
Fumoso det ligna foco quæ debita cellæ
Vina negat; propiorque novâ propagine palmes
Pressus humi, vacuis succedat sedibus hæres.

Quum jam purpureas varians trahit uva colores,
Musto dum tumeat maturior, ima Lyæi
Instruitur domus; & vinaria vasa parantur.
Ille omnes labor unus habet: pars mundat olentis
Hospitii sordes, & torcularia tergit:
Obductas squalore lavat pars altera cupas:
Empta recens alii medicantur vasa, cavisque
Depromunt cellis jam dudum exercita vino
Dolia: frenando renovat pars vincula Baccho:
Molli pars stupâ rimas obducit hiantes;
Tum puras infundit aquas, intusque catenâ
Fecem agitat: putres verso cadus ore liquores
Evomit, & ventrem repetitâ aspergine purgat.

Instantem Bacchæo operi ne fœmina sponsum
Contempletur iners, uvis sed cuncta legendis
Condictam paret ante diem: de vimine textos
Expediat calathos, vitemque perambulet omnem;
Imbribus ut nullis corruptas prælegat uvas,
Provida quas hiemi servet mensisque secundis.

Interea duplicet pia vota, Deumque precetur

Sit

Sit tranquilla dies, ſudumque per aëra purus
Sol eat, & madidis aliò Notus avolet alis.

Maturas pluvius quid ſæviat Auſter in uvas
Vidimus heu! animis necdum dolor excidit ægris:
Nuper enim dulces quum jam matura ſapores
Uva daret; nigro concreſcit in aëre nubes,
Quæ trepido, magis atque magis denſata, colonos
Exanimat terrore: ſinu quid devehat atro
Neſcia plebs, Cœlum gemitu, raucoque fatigat
Ære; ſed obſcuros non æra ſonantia nimbos,
Non gemitus, non vota fugant: furit horrida nimbis
Tempeſtas: tonitru montes quatiuntur; & aër
Non intermiſſis micat ignibus: omnia paſſim
Imbribus arva natant; nec dira tonitrua, cœli
Turbida nec facies, neque plauſtris invia tellus
Venales tenuere animas. Pluvialibus uvæ
Pene putres miſcentur aquis; magnoque labore,
Sed tenui legitur ſordens vindemia queſtu.

Triſtis erat vino facies, ingratus in ore
Tentantum ſapor, & vires in pectore nullæ.
Si quis ineſt, lento elicitur nunc ſpiritus igne;
Stillatum ſed & ipſe vapor denſatus in imbrem,
Frigentiſque fluens ſinuoſa per ora lebetis,
Signa luis manifeſta refert: nam nec ſapit ori
Nec ſtomacho calet, admotos nec ſuſcipit ignes.

Ne properate tamen dubii formidine cœli:
Et vos in populum quibus eſt permiſſa poteſtas,

Invitis etiam date pocula læta, gravesque
More Patrum pœnas indicite, si quis acerbos
Præproperus legat ante diem de vite racemos.
Mox ubi tempus erit, notos det buccina cantus,
Imperet & toto Bacchæos rure labores.

Ac veluti miles, quum proximus imminet hostis,
Intentus belli signo parat arma, nec audet
Injussas miscere manus, & vellere signa;
Ante canat quàm rauca fero tuba murmure pugnam:
Sic ubi jam matura vocat vindemia cives,
Et Dionysiacum cecinerunt cornua bellum;
Ferrum omnes dura subigunt in cote, virique
Et matres armantur: eunt diversa manipli
Per loca: stridentes subeunt, & agrestia currus
Arma vehunt: collo cava tintinnabula jactans
It sonipes, lateque sonantibus ilia vasis
Verberat, & resono ferit aurea sidera pulsu.

Urget amor prædæ: structum procedit apertis
Agmen agris; jamque apparent Baccheïa longè
Castra, racemiferas quadro queis ordine vites
Explicuit, viridique Deus munimine sepsit.
Pampineis speciosa virent tentoria velis,
Et matutinum sudo bibit æthere rorem
Uva suâ sub fronde, mali secura futuri.

Rusticus interea propior jam vitibus instat,
Fossarumque moras superat, ferroque recurvo
Pandit iter, sepes & propugnacula rumpens

Spinea : Feciniam, Rhodias, Mareotides albas,
Cædit, & Argites, Psythiamque brevemque Lagæon
Altera comprensas manus attinet, altera curvo
Colla supina secat ferro : non parcitur ulli;
Non omnes tamen una manet fortuna : calenti
Demerguntur aquâ, queis grandior intumet alvus;
Atque ut longa levent olim jejunia, soles
Ad tepidos siccantur; agris non pejor in ipsis
Pars teritur sub dente : demum pars fertur, & altâ
Vel pendet trabe, fictilibus vel conditur ollis.
Uda trahunt alias ad calcatoria : nudis
Stat pedibus, palisque manus armata juventus;
Inque chorum super insiliunt, avidoque fluentem
Jam potant animo laticem, mersisque bibaces
Delibant digitis, & in annua pocula servant.

ARGUMENTUM
LIBRI XI.

Cella vinaria. Cellarum ornamenta in Germaniâ. Vinum Gallicum, Græcum, Italicum, Hiſpanum, Germanicum. Vinum rubrum, album, apianum, ubi de Blitera urbe. Vina medicata. Vini laus, ubi de diluvio, & de Noëmo primo vitis cultore. Vitis ex Aſia in Græciam Italiamque ac demum in Galliam propagata. De moderato vini uſu. De ebrietate, ubi de cafeto. Vinum tortivum. Occludenda dolia. Dolii ſpiramentum, ubi de vacuo. Vinum aqua mixtum. Vini transfuſio. Vappa. Acetum. Vindemias adminiſtrare debet Pater familias, ubi de ruſticatione & amœnitate ruris.

LIBER UNDECIMUS.

Vinum.

HACTENUS in ſterili ſatis eluctatus arena;
Et fodere, & ferro lætas compeſcere vites
Edocui, falcem tractans, duroſque ligones.
Nunc cratere manum armatus, nunc ſordida muſto
Vaſa gerens, cellas & ſubterranea Bacchi
Hoſpitia ingredior. Proh quanta ſilentia! quantus
Horror ineſt! lato pendet curvamine fornix
Luce carens, fumoque niger: ſtant ordine longo
Dolia, quæ culicum globus obſidet; atque bibaci,
Guttula ſi qua meri coſtis dependeat, ore
Sugit, & in varios circumvolat ebrius orbes.

Bacche, ſoporiferos qui languida membra per utres
Projectus, ſtrepitu procul otia ducis, inertem
Excute quem proflas alto de pectore ſomnum:
Fare, age, dic iterum, quæ ſenſibus hauſerat imis,
Quum te ſepoſitâ quondam de rupe docentem
Audiit Aoniæ contemptor Horatius undæ.

Tu quoque Phœbe pater, mecum per opaca locorum
Ingredere, ignotos audax recludere fontes:
Non te Bacchæis Pindi ſacra culmina cellis,
Pierioſque mero latices mutaſſe pigebit.

Imâ parte domûs ſub fornice lignea primum

Vaſa, racemiferis & calcatoria plauſtris
Obvia conſtitues. Uvis iligna premendis
Surgat utrimque arbos in ſpiram torta, gematque
Tranſverſi valido nitens ſub pondere preli.
Grandior accipiat calcatos cupa racemos,
Et per multifores manantia vina canales
In vacuas operâ facili defunde diotas.

Horrea ſub terris lateant, quò Sirius ardor,
Inſaniæ quò vis hiems, cœlique tumultus
Non penetrent : nam ſi tonitru concuſſa tremiſcunt
Dolia, pallentem Bacchus formidine vultum
Induet, & nullâ color emendabitur arte.

At neque fulmineos tormenta imitata fragores
Imperturbatus cellis Lenæus ab altis
Audiet, emoto neque plauſtra ſonantia vico :
Illius & vires franget novus hoſpes ab ulmis
Deſcendens, ævoque ferox, qui murmure cæco
Perſtrepit, impatiens vinclis arctoque teneri
Carcere : fumoſus ſpurco vapor exit ab ore;
Spumaque roboreas circumfluit albida coſtas.
Hunc aliis ſepone locis, dum concoquat iram,
Et poſito clauſus diſcat requieſcere motu.

Horrea ſint ſtabulo procul & torpentibus undis;
Nec putris arvernos prope caſeus afflet odores :
Neve cados ſuppone cadis : admittere poſſint
Intervalla manum, ſubitis quæ caſibus adſit,
Inferat ut rimis ſtupam; quum plena Lyæo
Dolia laxatâ laterum compage dehiſcunt.

Cæſareis, ſi vera fides, data meta triumphis,
Urbs claro quæ nomen habet de monte, ſub ipsâ
Digna mero meliore cavat cellaria rupe.
Non opus hîc gelidis reſtinguere pocula lymphis :
Ipſa ſuo ſtupidos exſurdant frigore dentes
Vina recens deprompta cadis. Devota Lyæo
Explicat in cellis totos Germania luxus.
Eſt ubi Tænario fulgentia marmore Bacchi
Tecta micant, auroque nitet veſtita ſuppellex.
Læta procul pictus præbet ſpectacula fornix :
Hinc tremula Ebrietas, & Inertia mollis; edaces
Sub pedibus curas, Regumque negotia calcant.
Hinc furor in montes Bacchas agit ; inde biformes
Centauri Lapithis vacuo cratere minantur.

Hinc acino ſpretæ pœnas dat Anacreon uvæ.
Faucibus hærentem multo conamine peſtem
Extrahere incaſſum tentat : Lenæus amori
Poſthabitos paſsâ cyathos ulciſcitur uvâ.

Parte aliâ flexâ in cubitum cervice recumbit
Ennius, & ſecum dicenda recogitat arma :
Stat ſcyphus ante oculos ; & turgida vena Lyæo
Carminibus fluit. Ipſe adeo cratera rubentem
Democritus media retinens in morte, cadentis
Supremos animi quærit mollire labores.

At Bacchus poſitis medio ſub fornice menſis
Aſſidet, ornatus frontem pendentibus uvis :
Olli venter obeſus iners abdomine turget ;
Et micat os qualis vento rubet aurea Phœbe :

Hinc positi calices, hinc cantharus: ebria circum
Turba sedet, nudata sinus, similisque canenti:
Pars crinali hederâ, vernis pars floribus udum
Implicuere caput: rubeis baccata renidet
Frons papulis, oculi languent, it gutture flatus
Crassior, & læto color enitet igneus ore.

Vana loquor: cellis alias impendite curas
Agricolæ; neque enim auratis meliora diotis
Vina fluunt: decora ipsa loci sint dolia leni
Plena mero, non argento perfusa nec auro.

Nosse juvat quo nata solo, quos sordida tinxit
Uva pedes; aliis aliam dat Gallia terris.
Cociacis oritur Liber generosus in agris,
Firmus Burdigalæ, Bliteræ mitissimus, asper
Lutetiæ: rupes ab Eremo dicta saporem
Conciliat viresque facit: Campania mollem
Educat, austerum Burgundia, Belna severum.
Lene merum Ripis nomen quod ducit ab altis
Cruda coquit nimium pransis alimenta: Cadurci
Vina probant succosa, quibus tabentia pallor
Ora notat: si cui placeant Velauna, Neracum
Oderit, atque tuos amet idem, Arvernia, colles.

Græcia floret adhuc, quamvis abstemia, Bacchi
Muneribus; si cura virûm telluris avitam
Excierit cultu laudem: creat Itala tellus
Ut molles animos, sic mollia vina, feroces
Et Baccho, & populis inspirat Iberia mores.
Robur utrisque facit Germania; corpora bello,

Vinaque progenerat menſis generoſa, ſenectam
Quæ ſervata ferunt, laudemque ætate merentur.
Altera vina rubent, albeſcunt altera: multus
Inter rubra color diſtinguitur: optima ſunto
Quæ carbunculeos ignes imitantia, plenis
Scintillant pateris, & lætam ſuaviter acri
Afficiunt ſenſu linguam. Vehementia triſtis
Calculus, & querulæ inprimis odere podagræ.
Vatibus, & placidæ ſectantibus otia vitæ
Mollia vina placent, ſtomachoque facillima vinci,
Muſtea continuo tentant caput, aſpera fraudem
Diſſimulant, & ubi linguam vinxere pedeſque,
Vix redit exactâ libertas nocte: palatum
Tenuia delectant, ſed habent mutabile ſemper
Ingenium: via longa mari terriſque colorem
Fuſcat, & imminuit robur: vectura ſevero
Dat vires pretiumque mero. Sic debile corpus
Obruit & validos labor idem roborat artus.
Æquoreos hinc per curſus, exercitus æſtu,
Ad ſua nobilior peregre redit horrea Bacchus.
Dulcia languentes morbo, generoſa valentes
Vina beant, violenta viros, molliſſima matres:
Candida non tolerant longos æſtate calores;
Frigoribus, poſitâ vix fece, bibuntur: ab albis
Optima ſunt quæ vina fluunt Apiana racemis:
Dulcis in ore ſapor vivaxque in pectore virtus.
Non humus hanc omnis feliciter educat uvam
Quæ genus & nomen ſervet: frigentibus agris

Humentique ſolo, mellitum oblita ſaporem
Exoritur : favet huic regio Bliterenſis, & orbis
Jam canit extremus quos Frontiniana racemos
Prela domant : miti Baccho mitiſſimus aër
Dulciaque arva placent : atqui Bliterenſibus oris
Cœli ſeu faciem ſpectes terræque, virûmque
Ingenium, nihil eſt toto clementius orbe.
Hinc vetus eſt vulgi dictum, ſi rurſus Olympi
Affectet ſuperas humana ſuperbia ſedes,
Providiſſe Deos Bliteram, doniſque viciſſim
Ornaviſſe ſuis. Dat Jupiter aëra purum,
Sol lætas ſine nube dies ; naſcentibus ultro
Terra parens toto ſe floribus induit anno.
Non ſatis eſt oleis campos veſtiſſe Minervam ;
Juſſit inexhauſtos oleum quoque currere fontes :
Ipſe ſuas animos hominum formavit ad artes
Delius ; & ſi quid ſapiunt mea carmina Vatem ;
Hanc mihi cara dedit cum ſanguine Patria laudem.

Littore Neptunus medios ab utroque per agros
Ad Bliteram ſibi fecit iter, mirante colono
Ire novos campis fluctus, monteſque per ipſos
Eois gravidas opibus tranſnare carinas.
Laudatum mihi nuper opus ; nec gratia laudum
Nulla fuit : viſus ſibi carmine clarior alveus
Reſpondet meritis ; vectigaleſque Poëtæ
Sternit aquas, & vina vehens Apiana, tributi
Libera, divino gravidam mihi nectare navem
Accelerat ; quamquam Zephyrus ſpirantis amœno

Captus odore meri pofitis ftat fegnior alis.
Quàm varios difcant mentiri vina fapores
Quis referat ? funt qui cupis uvamque, pyrumque
Et pomum jubeant mixtos confundere fuccos.
Sunt qui prævalidum faccis mollire Lyæum
Non dubitent : alii contra languentia calce
Vina movent ; virefque, & dulce faporis acumen
Idæâ ftimulant pice, mordacique finapi.
Ille cadis Arabum meffes infundit odoras,
Atque novum cafiâ medicatur & iride vinum.
Pelliculis alius citreis, moroque rubenti
Quem Baccho Natura negat, facit arte colorem.
Fagineis Matres vittis, acinifque racemi
Aufteros didicêre meri compefcere guftus.
Divitibus quicumque volet fucata venenis
Dolia corrumpat : tu purum a vite Lyæum
Semper ama : medicata placent, fincera ruentem
Vina fovent ftomachum, pallentes corpore morbos
Et fraudes animis, & edaces pectore curas,
Fœdaque vaniloquis abigunt mendacia linguis,
Et retegunt mentes dubia fub fronte latentes ;
Illimi velut ora refert fons vitreus undâ.
Humanas fcelerum labes ultricibus undis
Eluerat quondam legum non irritus auctor ;
Cujus adhuc monumenta manent infignia cladis :
Monfpelii nam faxa folo qui ducit ab alto,
Æquoreis mixtam conchis agnofcit arenam
In lapidem riguiffe : alvei regalis ad oras

(Amnis ubi fluit effoſſo ſub monte) pateſcunt
Hæc quoque cedentis retro veſtigia ponti,
Signaque diluvii : neque enim conchiſque marinis
Et ſabulo, quod utrimque vides, ſuperaddita tellus
Huc aliunde vehi potuit. Quum naufragus olim
Orbis aquâ latuit; noſtris deſedit in agris
(Qui tunc pontus erant) de montibus undique limus
Debacchante mari raptus; congeſtaque Gallis
Terra plagis, humiles pelagum inclinavit ad Afros.

Omnia vaſtatis ergo quum cerneret arvis
Deſolata Deus; nobis felicia vini
Dona dedit; triſtes hominum quo munere fovit
Relliquias, mundi ſolatus vite ruinam.
Illius edocuit cultus uſumque Noëmus;
Quem ſuperis male grata Deis aſcivit, Iacchi
Nomine, poſteritas. Primus de vite reciſas
Fixit humo plantas; ſarmenta fluentia ferro
Abſcidit, & largo juſſit pubeſcere fetu,
Calcatiſque pedes hominum ſordere racemis.

Felices Aſiæ primum ſata vinea colles
Veſtiit : Argolicos illinc propagine fauſtâ,
Mox Italos ditavit agros : Baccheïa nondum
Munera noſcebant Galli, quum prima tulerunt
Bella per Auſonias, ſuperatis Alpibus, oras :
Qui primi venere, ſuos ſpe divite cives
Ut patriâ procul elicerent tellure, nec aurum
Nec reliquas telluris opes, ſed nobile vinum
Devexere : ſcyphis, rauco non ære, vocarunt

Magnanimos ad bella viros, non ſigna ferentes
Altera, quàm calices: illâ mercede placebat
Ire nives inter medias, & ſanguine fuſo
(Præmia militiæ) generoſum quærere vinum:
Tanta ſcyphis inerat vis & facundia plenis.
Infido tamen, ah! nimium ne crede liquori:
Vina repertori nocuere, ſuoque Noëmus
Exemplo docuit donis cœleſtibus uti
Parcius, in cyathos ipſam neque mergere mentem.
Africa gens capit immites dulcedine vini,
Quas neque fraude feras potuit nec retibus ullis
Fallere: non alias amor inſidioſus ad artes
Vertitur, ut captos in vincula ducat amantes.
Tu puer inprimis moderatius utere vino;
Nec mala pallentum juvenilibus inſere nervis
Semina morborum, quibus afflictabere quondam;
Pocula miſta ſeni fas eſt odiſſe, meroque
Corporis effeti vires retinere fugaces;
Affuſis ſed ament pueri frigentia lymphis
Vina, nec adjectis irritent ignibus ignes.
Qui diras acies & Martia bella ſequuntur,
Muſarum qui caſtra colunt, fallacia vina
Formident: nugas Vates effutit aniles
Ebrius, at contra parce quum potus ad arma
Proſiluit dicenda, ſacro ceu Numine plenus,
Nil mortale ſonat, grandi ſermone ſed altos
Eloquitur ſenſus animi, ſecumque quietâ
Pace fruens, ciet audentes in prælia dextras.

Projicit & vitam fortis poſt ſobria Miles
Pocula, confertoſque ruit metuendus in hoſtes;
Atque idem nimio venas inflatus Iaccho,
Vix gladium manibus tenet: intra viſcera peſtis
Indigeſta furit, fumoſque obducit inertes.
Fluctuat in varias ſibi mens male conſcia partes;
Stantque, labantque pedes: humeris languentia pendent
Brachia; deformique graves ſub fronte tumeſcunt,
Et geminos oculi mirantur in aëre ſoles.
Vulgus ad hæc ſtupeat rerum portenta, latentes
Muſa doce cauſas, & ſi licet, erue verum.

Quâ ſe vi moveat, quâ ſtet compagine corpus,
Diſſipet humanos ut ſe cibus omnis in artus,
Omnia jam vulgata: dapes a fece ſolutas
Sanguinis hoſpitium vehit in commune canali
Lactea vena brevi; cor dein cum ſanguine vitam
Diffundit, totique facit commercia moli.
Tum veluti lentis Bacchi dum Maſſicus humor
Decoquitur flammis, lateri frigentis aheni
Hæret, & in tenuem ſe colligit halitus imbrem;
Non aliter toto fertur dum corpore ſanguis,
Atque per anfractus & tenuia cola meando
Perficitur; levior cerebro pars hæret, & illinc
Mentis ad arbitrium nervos effuſa per omnes,
Corporeos artus movet, & fidiſſima rerum
Nuntia, ſupremam reſilit quaſi mentis ad arcem;
Ut vario doceat pulſu (quo molle cerebrum
Concutitur) quæ res affecerit extera ſenſus.

Scilicet has animis æterno fœdere Numen
Impoſuit leges ; aures & lumina, vitæ
Sic dedit eſſe duces : at munera ſi quis Iacchi
Tranſiliat ; nimius vino qui ſpiritus hauſto
Elicitur, nervos præceps irrumpit in omnes,
Itque reditque frequens, turbataque fœdera rerum
Miſcet agens ; & dum nullis per membra recurrit
Imperiis, cerebrum ſine lege, ſine ordine pulſat,
Fallacique vagam deludit imagine mentem :
Hinc animos poſt vina brevis dementia mutat,
Atque incompoſitos dant ebria corpora motus.

Ingeniis etiam tormentum lene Lyæus
Admovet, & mores hominum recludit opertos :
Nam facili bilis quibus intumet acrior irâ,
In furias & in arma ruunt : qui ſiccus inanes
Mente jocos agitat, tremulo quatit ilia riſu
Ebrius, & lacrymis oculos humectat obortis.
Balbutit ſine ſine loquax, & inebriat aures.
Quippe ſuas ſequitur leges Natura ; viaſque
Quas ſolet ire, novo ſanguis violentior auctu
Ingreditur nervos ; neque mens obſiſtere contra
Jam valet : ut quando tumet imperioſius æquor,
Remigis officium ceſſat ; nec vela magiſter
Arte regit : ventis diſcordibus acta phaſellus,
Ludibrium maris, incerto vaga fluctuat æſtu.

Uda roſis veteres Danai per tempora nexis
Corycium vel dente crocum raphanumque terentes,
Quæſierint riguos ſolamen inane per hortos ;

Tu ſi quando mades vino, numerumque lucernis
Acceſſiſſe vides, & tecta trementia volvi;
(Dum ſtomacho Bacchi tacitus deferveat ardor,
Et membris mens ſana tuis commercia vitæ
Libera reſtituat) ſi quid ſapis, occule cæcâ
Nocte probrum, facili dans languida membra ſopori.
Pœna tamen manet uſque: vigil flacceſſere nervos,
Et torpere gravi caput experiere dolore.

Ut medeare malo, non eſt præſentius ullum
Auxilium, quàm ſi terris faba miſſa Sabæis
Intumuit nitidos ſartagine toſta per ignes,
Tritaque mox validis intra mortaria pilis,
Diluitur lymphâ, facilique parabilis arte
Vulcano coquitur; donec vas pulvis ad imum
Venerit, & poſito manſueverit ollula motu.
Fictilibus rufos pateris defunde liquores:
Adde peregrina dulces ab arundine ſuccos;
Ora ſapore calix ne triſtia lædat amaro.

Divinos alium latices adhibebis in uſum;
Seu longas opus eſt ſtudiis traducere noctes;
Sive graves capiti tenebras induxerit Auſter;
Seu nocuere dapes: illo medicamine Vates
Ingenium emendet, lætuſque infecta reſumat
Carmina; nec fontes alios, quibus ora Poëtæ
Proluerint, fluxiſſe ſolo male credat Achivo.

Græcia felices Arabum dominata per oras,
Caſtalium nobis non invidioſa liquorem
Huc dedit uſque: lucri nunc dira cupido repreſſit
Aonios

Aonios fontes, quorum vice currere juſſit
Ingratos ſine vi latices; quæ pocula terris
Barbariora ſuis America remittit, ademptas
Occultis, ni fallor, opes ultura venenis.

Quum dederit fluidos ultro vindemia ſuccos;
Injectâ ne rurſus aquâ turgere racemis
Folliculos jubeas: lucrum non artibus illis
Grande paras; male potus obit male munia ſervus.
Antiquos imitare modos, preloque madentem
Subde racemorum fecem: quæ vina ſuperſunt,
Craſſa quidem, duro ſed non ingrata colono
Purpureis ibunt per torcularia rivis.

Non longum poſt tempus ubi diffuſa laceſſent
Muſta cados; levibus ſtupis, & ſubere ſummum
Os operi, ſi vincla tenent fortiſſima Bacchum;
In tenues levior ne ſpiritus avolet auras,
Depereatque mero robur. Quum vina quierunt
(Ne ſpatium ſit inane cadis) ſupplere recentem
Non pudeat lympham; fundum quæ trudat ad imum
Quiquid ineſt fecis, nimioſque attemperet æſtus.

Robur & ambroſium dabit ætas una ſaporem:
Ac veluti puer, in primis quaſi muſteus annis
Nil ſapit; at veros ævi maturus honores
Conſequitur, calidus poſtquam deferbuit ardor:
Sic niſi deſierint bullire, vel aſpera promes
Vina cadis, dulcive rues præcordia mulſo.

Hauſurus rubeos latices, ubi dolia ferro

Quis terebrat, ſuperis aperit ſpiracula coſtis;
Circuitu quà ſe facili circumfluus aër
Inſinuet: nam quum ſolido pleniſſima cœlo
Omnia clauduntur; ſpatiis niſi prompta relictis
Aura ſubeſt, ſtant vina cadis ſuſpenſa foratis:
Uſque adeo Natura locis ab inanibus horret;
Ut cecinere Sophi veteres, ænigmata rerum
Qui tacitis odiis & amoribus omnia ſolvunt.
Sed quia tranſmiſſo corrumpitur aëre vinum,
Spiramenta cadi craſſo ſalis obſtrue grumo:
Ut ſi quid labis cœlo collegerit, omnem
Exuat aura, ſalis per acerbos torta meatus.

Perfidus an mixtâ caupo jugulaverit undâ
Lene merum, ſi noſſe velis; lita prodet olivo
Canna tenax hærentis aquæ, juncuſque paluſtris
Qui cyatho merſus lymphâ ſe proluit unâ,
Vivaque calx mixtis ignem quæ concipit undis.

Vere novo quum terra ſinus tepefacta renatas
Arboribus frondes, animamque virentibus herbis
Suſcitat; excitâ turbatur fece Lyæus,
Mutatis niſi cura fuit transfundere teſtis.
Hanc etiam cellis inimica canicula peſtem
Afflat, ubi tepido tenebroſa volumina cœlo
Torquet ab auſtrali ſpirans Notus humidus axe.

Continuo facies apparet lurida, triſtis
Fragrat odor, neque ſcintillans volat ignea ſurſum
Flammula, ſed pateris languet ſine robore vinum.

Humida fece gravem purgant vinacea Bacchum;
Sed non longa falus : furit immedicabile morbi
Semen, & in tetros recidit mala vappa fapores.
Si medicas adhibere manus contemnis; acere
Sponte fines, acidi nonnulla eft gratia vini.

Quos curare nequit, potuit prævertere morbos
Vinitor, ad folem nudas, exfudet ut humor
Noxius, oftendens uvas, collove retorto
Maternâ pendere finens de vite racemos.
Æquoreis prodeft cupas detergere lymphis;
Defecare merum faccis, accendere fulphur,
Et fuffire cados & fundere vina, priufquam
Sulphureos cœlo fpargant nova dolia fumos.

Tempeftiva tamen nifi carpitur uva, medendo
Non tolles quos cruda feret vindemia morbos:
Hinc laudem fperate viri : quum femina fulcis
Credere tempus erit, lætas vel in horrea fruges
Condere; rem totam liceat permittere fervis:
Dulcia fed rauco fpumant quum mufta fufurro,
Tunc Domini vigiles rus & vinaria cella
Depofcunt oculos. Toto labor utilis anno
Paucorum minuat, fi quæ funt rure; dierum
Tædia : non aliâ rus tempeftate voluptas
Purior exhilarat : nunquam vel ditior annus,
Mitior aut cœli tempeftas : frigore corpus
Nec riget ignavo, nec inerti folvitur æftu;
Urbanifque gravem curis lætiffima mentem

Exonerat ruris facies : non divite cultu
Villa nitet ; ſed divitior Natura per agros
Explicuit paſſim, multo quod in urbibus emptum
Ære, coloratis ars deterit æmula tectis.
Rure vides quæ picta placent, audiſque canentes
Quas urbanus hians volucres in imagine mutas
Aſpicit : ille rudi ſilvarum imitamine paſcit
Lumina ; tu nemorum gaudes viridantibus umbris ;
Vel cœlum terraſque oculis emenſus, & aurâ
Liberiore fruens, ſoles aut frigora captas ;
Fumoſa nec in urbe latens, & totius orbis
Exul agis triſtem, clauſus quaſi carcere, vitam.
Turba ſalutantum reſonas non obſidet ædes :
Sed neque tranquillos ſubit anxia cura penates.
Nullus adeſt teneros recitet qui mollis amores
Muſicus ; alituum ſed vocibus omnia late
Arva ſonant, animis non inſidioſa voluptas :
Nulla tibi feſtis pendent aulæa theatris ;
Sed nemus in ſcenæ faciem cum monte virenti
Deſcendens, & rivus agens cum murmure lymphas ;
Flumina ſilvoſas vel decurrentia valles
Blandius oblectant oculos animumque vacantem.
Vos, animæ mundo natæ, quos juris & æqui
Publica cura tenet, veſtri quæ furta licebunt
Temporis, hæc vobis patrioque impendite fundo,
Quum primum rubet uva mero ; mutate ſilenti
Rure fori rixas, implacatoſque tumultus ;

Otia permittit Themis autumnalia, veſtræ
Quò liceat viti cellifque imponere leges.
Præſidium, Caulete, fori, ſacrique Senatûs
Laus & amor, quàm ſpecto libens te rure quotannis,
Pondere quum rerum poſito, nec murice tinctâ
Veſte nitens, oris ſed majeſtate verendus,
Bacchæum moderaris opus; vinaria legum
Te neque tutorem pudet inter labra videri,
Palladis & plenum ſtudiis Themidiſque, Lyæi
Patris ad agreſtes animum demittere curas.
Deliciæ populi, circumſtat ſordida muſto
Sed formoſa tamen ſoboles; patriæque docetur
Invigilare rei, diſcat dum grandior olim
Edictis vitâque magis defendere leges.
Tu quoque Muſarum ſequeris qui caſtra, relictis
Dolia pro libris agita: quæ vina parabis
Ingenium facient, & perdita tempora (chartas
Quum repetes urbemque) tibi cum fenore reddent.
Forſitan & ruris dulcedine captus, amabis
Lene viri ſtudium, quem fortunata colendis
Sors addixit agris; & qui ſibi cognitus uni,
Obſcurus numerat riguis in vallibus annos;
Permittitque ſuis humana negotia fatis.
Purpureas muſto madidus dum vinitor uvas
Colligit, & validi ſordentia plauſtra juvenci
Contentâ cervice trahunt, ſtrepituque reſultant
Fœmineo colles; hinc atque hinc lumina volvens

Urget opus ; curis vel feſſus agreſtibus altam
Ingreditur ſilvam , viridique recumbit in herba ;
Vel legit obnixus trunco ; vel carmina condens ,
Miratur faciles ſecura per otia Muſas.

Veſpere ſi turdus , ſi ſe ferat obvia perdix ,
Occurratve lepus canibus ; quàm gaudet inemptas
Ferre dapes , leporiſque dolos narrare ; per orbes
Implicitos ſeu ſigna pedum turbavit , anhelum
In ſua ſive redux veſtigia luſit Amilcham.

Cætera quid referam noſtro male cognita ſeclo
Gaudia ; ſemotis uni ſibi vivere curis ,
Dicere nil quod pœniteat dixiſſe , maligno
Non carpi ſermone , metu palleſcere nullo ,
Spes nullas agitare , graves nec volvere curas ,
Nec ſteriles hominum laudes , nec vana morari
Præmia , ſecretos ruri ſed degere cœlo
Teſte dies , atque ipſa inter ſpelæa ferarum
Et ſapere , & pravos urbis dediſcere mores.

O ! mihi ſi placido ſolari rure ſenectam !
Si liceat blandas , doceo quas verſibus , artes
Exercere manu ! nec in urbe ſuperba Potentum
Regna pati , neque jactari civilibus undis !
Quàm pia vivendi capiam præcepta , caducas
Res hominum breviore legens in flore ; Deique
Admiratus opes , reduci ſeu vere per hortos
Floribus in pictis rerum Natura creatrix
Ludat amabiliter variorum errore colorum ;

Seu viridi in luco, vel culta per arva, laborans
Utilius, tenui magnos de germine truncos
Erigat; aut uno plures e ſemine culmos
Expediens, flavos tegat albis meſſibus agros.
Quid ſi Naturæ fas explorare ſagaci
Mente vias, alios & conciliare ſapores
Fructibus, aut alium dare floribus arte colorem;
Arboreos fetus vel maturare, vel atræ
Frigoribus Brumæ vernos tranſmittere flores!

Hæc ego quàm lætos opera inter agreſtia condam
Rure dies! quò nondum auri ſitis improba ſecum
Et ſcelus, & fraudes, inimicaque jurgia duxit;
Ales ubi timet una dolos; ubi turbida ſoli
Bella movent toto diſcordes æthere venti;
Martia nec ſomnos abrumpunt æra; nec alter
Auditur gemitus quàm turturis; alter ad aures
Nec ſtrepitus venit, æquorei quàm ſibilus Auſtri,
Somniferum vel aquæ murmur per ſaxa fluentis.

O! nullo turbata metu per hoſpita ruris!
Quando dies erit illa, volans quâ liber ab urbe,
Carcere ut ex longo, puras ſectabor agrorum
Delicias; & in obſcuro tranquilla receſſu,
Omnibus ignotus, nulli gravis, otia ducam;
Meque fruar, nec fata timens, ſuprema nec optans.

ARGUMENTUM

LIBRI XII.

*P*AVUS. *Pavæ incubatus. Pavonini pulli. Gallinæ incubatus. Pulli generatio & conformatio. Pulli gallinacei. Gallinæ in pullos amor. Pituita. Capus. Pullorum ductor. Anſerinis & anatinis ovis incubat gallina. Anas & anſer. Gallorum prælia. Galli gallinacei habitus. Gallus indicus. Cygnus. Avium chortalium utilitas. De paſcendis altilibus. Gallinarium, ubi de amovenda Vulpe. De Maſſeraca Villa.*

LIBER DUODECIMUS.

Aves Chortales.

Exegi quæ ruris erant : ſtat Villa ſalubri
Ædificata loco ; ſuus eſt Cerealibus arvis
Cultor, & agreſtum pecus auxiliare laborum :
Arboreis jam poma rubent pendentia ramis ;
Emicat irriguis olus hortis : florea rivos
Prata bibunt : nitet alma Ceres : ſocialibus uvis
Exultat gravis ulmus. Habes jam, Ruſtice, plenis
Condita vina cadis, miſſas & in horrea fruges.

Nunc ut inempta parem feſtis opſonia menſis ;
Chortis aves, & apum cellas, ac luſtra ferarum,
Atque columbarum turres, piſcoſaque verſu
Stagna ſequar. Mihi, proh! volucrum, proh! quanta fera:
Obvia fert ſe turba ! ſuâ de turre columbæ
Dulcia certatim lætis dant murmura roſtris :
Binus apum rutilis exercitus obſtrepit alis,
Bella ciens, iterumque cani ſua prælia gaudens.
Piſcis ad extremas pinnis adremigat oras :
Erigitur, tenſaſque lepus mihi ſurrigit aures :
Plurimaque abjecto fera libertatis amore
Mitis adeſt, placitoque volens ſe carcere claudit.
Se pictæ cervicis anas, & garrulus anſer,

Tardâ mole movent, habitu gallina modesto
Progreditur : collum gallus cristasque rubentes
Erigit, & motis plaudit sibi lætior alis.

Sed primos opere in tanto sibi pavus honores
Postulat : en pictas ut in orbem gemmeus alas
Explicat ; & caudæ longo quasi syrmate verrens
Atria, gallinas inter gallumque minorem,
Atque humiles inter capos anatumque cohortem
Fluctivagam, cunctis mirantibus, altior unus
Ingreditur ; plumisque tumens cristâque superbus,
Regia fastosæ jactat diademata frontis ;
Seque amat inprimis, quum per vernantia caudam
Prata rotat ; variosque trahens a sole colores
Emicat, & flores rutilo fulgore lacessit.

Condecoret pavo stellantibus atria plumis ;
Et vigiles agat excubias, suprema domorum
Culmina nocte tenens ; pictæ det gemmea caudæ
Ornamenta Ducum galeis ; det & aurea flabra
Queis molles animant Zephyros æstate Puellæ ;
Romulidumque fames licèt ambitiosa decoras
Quæsierit volucres epulis ; tu pone superbæ
Frena gulæ : neque enim propter convivia pavus
Nascitur, at blando recreet qui lumina visu.

Huic, laudum cupido mage quàm dapis, hordea tantùm
Vel milium dabis, aut vicias, aut vile cuminum :
Odit enim campos avido pede nobilis ales
Scalpere, & indigno victum sibi quærere furto.

Cætera nil cures : quid enim tibi proderit ædes
Ponere, vel matri certos affingere nidos.
Hoſpita pavonem ramis frondentibus arbor
Excipit ; atque alios avis ambitioſa penates
Non habitat, magnas veteri quàm robore quercus
Aut platanos, quarum ſub tegmine tuta quieſcit ;
Nil metuens ; cæcâ niſi quum caligine terras
Nox operit : pavide nam clamitat, excita ſomno ;
Atque per obſcuras, quem non videt amplius umbras,
Amiſſum queritur plumæ fulgentis honorem.
Pava ſuos ſilvis nidos abſcondit, & ultro
Incubat, ac mediis apparet rarior agris ;
Ut modicam Cererem properataque pabula raptim
Carpat ; & ad caros redeat, ſua gaudia, natos.
Nequicquam rutilis ſeſe fert obvius alis,
Et rotat in varios corpus revolubile gyros
Pavus amans ; pennæque levis blanditur amico
Verbere : nil formâ, querulo nil murmure, blandis
Nil agit illecebris ; & inexpugnabile pectus
Conjugis haud alio quàm prolis amore tenetur :
Illius indignans curas, viduoſque maritus
Impatiens ſic ire dies, flagrat excitus unâ
Jam rabie : non ore tamen, non vindice pennâ
Audet in oblitam thalami conſurgere pavam :
Obſtat enim pia fœminei reverentia ſexûs,
Ignibus ova ſuis inimica requirit, & atro
Funere ſemianimes, & vixdum munere vitæ

Donatos perimit fetus ; natiſque recluſam
Oſtendens lucem, lucis pater impius uſum
Eripit : effreno tantùm eſt in amore furoris !

Id metuens dulcem fruticoſis fœmina partum
Abſcondit latebris, & longâ ambage viarum,
Circuitu longo, nemorum per inhoſpita veros
Diſſimulat calles ; oculoſque per omnia circum
Erigit, obſervans ne pavus & ipſe viciſſim
Occultâ timidos ſpeculetur ab arbore greſſus.

Mox ubi pullorum pars edita lucis in auras
Prodiit ; exſultans ſucceſſu pava, laborumque
Impatiens, reliquis non amplius incubat ovis :
Nec magis ardet iners male nata poëmata Vates
Edere, quàm pullos avis ambitioſa recentes
Geſtiat e latebris in apertum educere cœlum.

Continuo nemorum cæcos ſcrutare receſſus ;
Ovaque ſi reperis, formoſa Puella, teporem
Ne pudeat calidas intra ſupplere papillas,
Maternaſque vices pulchræ conferre volucri ;
Cæſareo ſic ova ſinu tepefacta fovebat
Livia, regales gaudens excludere pullos.

Nutricis partes etiam ſi forte ſubire
Te pigeat ; pavum reliquis adjunge novellum ;
Accipiet, numeroque Parens lætabitur aucto.
Aſpice maternum quàm dulcia gaudia mentem
Pertentant ; ut amat ſobolis ſtipante catervâ
Prodire, & totâ plauſum ſibi quærere villâ.

Tum digressa domo per florea prata, per agros
Agmen agit, seroque redux jam vespere, tutos
Sedula componit viridi super arbore pullos;
Quò fallax nequeat vulpes adrepere noctu.
Debilibus si non valeant conscendere pennis,
Ipsa Parens oneri succedit, & explicat alas;
Attollitque humeris: ortâ jam luce volantes
Desiliunt ramis; & turbâ si quis ab omni
Hæret iners, etiamque tremens, etiam inscius alis
Possit an invalidis se credere; mater ab alto
Dejicit, & primos jubet exercere volatus.

Cristula cœpit ubi capiti succrescere, pavus
(Ut pueri quum gingivas aperire tumentes
Denticuli nituntur) humi jacet æger, opemque
Voce petit querulâ: manibus tu, Villica, blandis
Accipies; vincensque cibi fastidia, pressum
Lac dabis; & molli (neque enim fomenta dolorum
Altera) languentem victu solabere pavum.

Non furtim gallina suos villatica pullos
Sic pariet; totâ glociens sed chorte dolebit;
Et gemitu tristi nidis ablata reposcet
Ova, quibus Genitrix vitam transfundat; & artus
Informes animet, blandoque calore resolvat.

Non tamen has nullo discrimine mater in artes
Eligitur; suspecta tibi sit junior ætas:
Ingenium primo mutabile semper in ævo est;
Nescit & ipsa diu pullastra immobilis uno

Stare loco : ſolers, uſuque exercita longò
Accipitur veterana : novem, vel plura Parenti
Subjicies, ſi plura ſinu complectitur ; ova.

Si quid te miſeret glocitantum, merge ſalubri
Flumine : maternos vänis cum queſtibus ignes
Fluminis excuties ope frigidioris ; inani
Nec mœrore feres deſiderioque cubandi ;
Ovorum a partu matres ceſſare diurno.
Per roſtrum quoque pluma joco trajecta, querentis
Gallinæ cohibet gemitus ; & prolis aventem
Divertunt aliò dolor aut injuria mentem.

Hibernus gelido Boreas quum ſpirat ab axe ;
Irrita gallinæ ſuppones ova cubanti :
Appoſitâ matri licèt auxiliabere prunâ ;
Imbelles tamen intereunt a frigore pulli.
Sed neque venturæ ſoboli felicior æſtas :
Nam tonitru molles, operum primordia, fibras
Confundit, magno quatiens aviaria motu ;
Et ſi forte ſilent nubes, non parcet iniqui
Stella proterva canis. Naturam imitare magiſtram ;
Et quum vere novo per opacos pendula ſaltus
Tecta parant gravidæ volucres ; luteoque cubili
Intexunt molli junctas cum vellere plumas ;
Tu procul a ſtrepitu nidos compone, recenti
Subſtratos paleâ ; largus jace pabula circum ;
Oblitaſque ſuî matres hortare ; paratis
Ut vitam dapibus tueantur ; & otia longò

Immiſcere velint operi, nidoque relicto
Incolumem pullis animam ſervare fovendis.
 Ova parens pedibus roſtroque invertit acuto;
Ut partes fundat ſeſe calor æquus in omnes:
Ni faciat; tu ſæpe rubro ſignata colore
Verſabis memor ova: tuis cave; Villica; natis
Tale miniſterium, & tenues injungere curas.
Incautis puer imprudens, aviduſque ſciendi
Omnia contrectat manibus; matrique cubanti
Deformis vetulæ magis oſſea dextra placebit,
Quàm pueri formoſa manus. Gallina protervum;
Voce ferox oculoque, niſi deterreat; ipſos
Aſſilit in vultus iratior, oraque roſtro
Figit, & ungue manus notat implacata cruentas.
 Dum moror & nimio per ſingula verſor amore;
Vitalem interea ſenſerunt ova calorem;
Solvitur, & ſpatiis ab inanibus humor in auras
Avolat; inque dies magis ac magis inſita rerum
Semina concreſcunt; formas habitura morando;
Ac primum varios genitabile germen in arcus
Dividitur, vivumque rudi molimine fetum
Ædificat: geminas albo jam turgida ſucco
Bulla duplex oculorum acies meditatur: utrumque
Jam cerebrum emergit, mox unde medullula tractu
Continuo totos ſeſe diffundet in artus:
Sanguinei jam rubra micant primordia cordis:
Adjacet hinc illinc compages oſſea quondam;
Nunc moles informis, iners, ſimiliſque carinæ;

Quàm trabibus manus artificis contexit acernis.

Nil apparet adhuc volucris; mox omnia ſoles
Poſt quatuor manifeſta: pedes & mollia crura
Proſiliunt, humeriſque duplex adnaſcitur ala.
Prorumpunt oculi; caro contegit oſſa; caputque
Prodigiale tumet: cerebrum calvaria mollis
Induit; & longo facies producitur ore.
Jam rubet, & luteis differt arteria venis:
Jam rami trunco plures oriuntur ab uno,
Et toti faciunt vitæ commercia moli.

Ordine tum duplici coſtas Natura carinæ
Adjicit; & ne quid ſpatio claudatur iniquo,
Tegminibus nullis opera imperfecta coarctat,
Corda micant adaperta: ſuos hinc pulmo recludit
Folliculos, hinc cola jecur; dapibuſque coquendis
Ardet inextinctis mediâ focus ignibus alvo:
Nam croceum pullus molli bibit ore vitellum;
Hinc alitur, rupto donec ſe carcere ſolvat.
Longa cibum plexo defecant ilia tortu;
Primaque lacteolum trudunt in vaſcula ſuccum;
Unde novos iterum vitæ purgatur in uſus.

Hæc ubi jam confecta; ſuis accommoda membris
Pellis adeſt: ſtomacho cordis numeroſa ſuppellex
Contegitur: cæco velans abdomine venter
Inteſtina capit. Teneram dum pluma volucrem
Veſtierit, gelidis nondum committitur auris,
Sed jacet in ventrem medioque liquamine pullus
Innatat; huic caput & truncus flectuntur in arcum,

Atque

Atque fatifcentes pendent cum cruribus alæ;
Clauftraque jam roftro rupturus iniqua, putamen
Aggreditur, fractoque emergit lætus ab ovo:
Miratur lucem infolitam, linguâque folutâ
Pipilat, & teneram cognofcit voce Parentem.
Inque finus refugit tepidos, alimentaque guftat
Mollia vel matris roftro confracta molari.

Ah! ne fe nimiis ingurgitet helluo granis:
Indigeftus obeft cibus; & tu, Villica, molli
Sæpe manu preffans, duram palpabis edacis
Ingluviem pulli: fi plenior intumet efcâ,
Frenabis per longa gulam jejunia; donec
Confectus cibus in totos fe diffipet artus.

Ipfam autem caveæ clathris include Parentem;
Ne procul abfcedat villâ, prolemque tenellam
Longius herbofos agat errabunda per agros.
Non feret impatiens arcto gallina teneri
Carcere: ludit enim circum, gremioque fovetur
Progenies; humerofque fuper lafciva juventus
Affilit, & roftro maternas vellicat alas;
Bellaque fi qua vigent, fratrum certamine gaudet,
Auxilii genitrix jam tum præfaga futuri,
Regnandam accipiant galli fiquando cohortem.

Exacto dein menfe Parens cum prole fequaci
Libera vicinis circum fpatiatur in agris,
Rimaturque dapes quas eruit ungue; famifque
Immemor ipfa fuæ, natos partitur in omnes.

Interea vigiles, prolis ftudiofa tenellæ,

Circumfert oculos ; & ubi ſuper evolat, alto
Pullorum exitium meditatus ab æthere, milvus ;
Continuo ſparſum clamoſa recolligit agmen ;
Inque ſuis excors, bellique ignara, periclis,
Pro ſobole aſſurgens animis, & prodiga vitæ
Demiſſis ad humum pennis (quo tegmine pulli
Securi lateant) horrentibus hiſpida plumis
Colla caputque ferox levat in ſublime ; duellum
Nec refugit, ſed voce minax, interrita lentum
Provocat & diris abigit clangoribus hoſtem.

Improviſa novo redeant ſi frigora vere ;
Villica flexibili calathos e vimine textos
Mollibus inſternat plumis ; queis ſedula mater
Progeniem foveat pennis amplexa rigentem.

At non ulla magis teneræ metuenda volucri
Peſtis erit, quàm ſi fauces pituita rigentes
Obſidet, & linguam cruſtâ veſtivit inerti.
Rumpe moras, pullum manibus cape ; molliter ægrum
Os aperi, facilemque ſequi radicitus aude
Pelliculam ſummâ tractim divellere linguâ.

Mox ubi jam teneros nutrit pullaſter amores ;
Bellaque diſcordes ſurgunt in mutua fratres ;
Jurgia componens, ferro ſe Villicus armet,
Spemque maritalis thalami blandumque parentis
Nomen & officium tollat ; menſeſque ſaginet
Poſt aliquot grandem mutato nomine capum :
Hunc arctis clauſum ſpatiis, & luce carentem
Molle ſuper fenum ſtatues, dilutaque lymphis

Hordea profubigens, teretes formabis in offas,
Et largâ dabis usque manu, dum mole laboret
Ipse suâ, & flavum niteat pinguedine dorsum.

Si qua suæ capiunt gallinam tædia prolis;
Jam neque demissis riget amplius horrida pennis;
Nec sobolem crebris singultibus anxia mater
Compellat glociens, neque circumducere gaudet:
Ad nova semimarem formabis munia capum,
Orbatos qui matre greges nutritor adoptet.
Urticas adhibe, & plumis sub ventre revulsis
Punge cutem: tacitâ impatiens prurigine capus
Admittit molli tectos lanugine pullos,
Qui gremium de more tepens, & amica sub alis
Tecta petunt, plumisque fricant nascentibus alvum.
Pruritum stimulosque levi mitescere tactu
Sentit, & (ut volucres quoque mutas inter amorem
Utilitas parit) officii non immemor, orbam
Accipit in prolem matris cum pectore curas;
Jamque suos gaudens per prata virentia pullos
Ducit agens; & qui dominari matribus ipsis
Debuerat vir & custos, uxoria spado
Plumiger officia, & maternas excolit artes:
Mollior & vocem glociens effeminat ipsam;
Nec pudet immemorem generis, ridente colono,
Galle, tuam matres inter deducere prolem.

Anser anasque suos quamvis excludere pullos
Optarint; tales neutri committite curas:
Æquoreæ languent volucres, nisi corpora lymphis

Abluerint ; & ubi pigras adiere paludes,
Vitalem reduces inimico rore calorem
Extingunt ; ruptis exit nec pullus ab ovis,
Aſt odor infeſtas late qui polluit ædes.
Incubat, & nutrix anates gallina tenellos
Paſcit agris, donec turmæ piſcina vaganti
Obvia nativos fluviorum invitet amores;
Protinus & greſſu præceps humilique volatu
Deſiliens, ſtrepitu læto ſua regna ſalutat,
Ingrediturque vadum: paſſis exterrita pennis
Clamat & alternas volitat gallina per oras,
Audaces depreſſa vocans ad littora pullos.
Nil minus æquoreis pergunt colludere lymphis
Et mergi, & fluidos humeris infundere rores,
Remigioque pedum, roſtroque agitare procaci
Flumen, & exiguis caput objectare procellis.
Diverſum ſtupefacta genus tum denique noſcit;
Et tacitum ſub corde premens gallina dolorem,
Ad proprias ultro redit incomitata volucres.
Illa licèt ſocium jam non agat ampliùs agmen,
Arva tamen jam grandis anas herboſa gregatim
Paſcitur, & cœlo milvum ſi forte volantem
Suſpiciat, caſus habilis prævertit acerbos:
Garrulitatis enim ſibi conſcius, ore lapillum
Mordicus apprendens celerat, tacituſque ſalutem
Amne petit, quo dum fluctu ſuſpenſus oberrat,
Per reſonas læto clamore tumultuat undas;
Ac milvo veniente, caput demittit in amnem,

Et procul extat aquis, hoſtem fruſtratus ab alto
Delapſum, & madidis revolantem tardius alis.

Culta vagetur anas per rura; ſed anſer alatur
Præfecto cuſtode: ſatos nam morſibus agros
Demolitur edax, & adurit ſtercore prata,
Atque obluctatus ſolidis anſerculus herbis,
Abrumpit miſere collum, morienſque voraci
Gramen in ore tenet nondum tellure revulſum.

Mutuus amnicolas conſtanti fœdere pullos
Jungit amor: ſimul herbiferis ſpatiantur in agris;
Turmatimque lacus & dulcia balnea quærunt.

Non ea pullaſtros pax & concordia gallos
Colligit: æternas exercent unguibus iras;
Atque ubi rivales inter majora moventur
Pro gregis imperio, dulci pro conjuge, bella;
Nec dominum nec habere parem criſtata volucris
Jam patitur; fixumque manet vel ſanguine regnum
Quærere, vel claro vitam committere fato;
Non ſilvas, non antra petunt ſecreta, ſed ipſas
Inter chortis aves, quarum præſentia vires
Exſtimulat, placet ancipiti contendere bello.

Colla rigent hirſuta jubis, palearia mento
Dira rubent: pugnæ præludia nulla, ſed ambo
Partibus adverſis facto ſimul impete duris
Pectora pectoribus quatiunt, hoſtilia roſtris
Roſtra petunt, ſtrictoſque repulſant unguibus ungues.
Avulſæ volitant plumæ: cruor irrigat artus;
Necdum odiis, iræque datum ſatis, horrida necdum

Bella cadunt, domitum victor dum ſtraverit hoſtem;
Ductaque pulſet ovans plaudentibus ilia pennis,
Et ſublime caput circumferat, atque triumphum
Occinat, & vacua ſolus jam regnet in aula.

Olli grande decus majeſtatemque verendam
Conciliant, & qui fronti ſupereminet altæ
Faſtigatus apex, calcaria quæ ſimul armant
Exornantque pedes, & quæ per colla, per armos
Aurea ſplendeſcit late juba, quæque rubentes
Barba tegit fauces, & non dejecta, ſed altum
In caput, inque humeros erecta volumina caudæ.

Acer & in Libycis leo formidatus arenis
Horret ad aſpectum galli; nec ſiſtere contra
Auſit, ubi ſævas ſe martius ales in iras
Et plauſu laterum cantuque hortatur acuto.

Nil ſibi, ſed pavidæ volucrum timet omnia turbæ;
Et vigilem dubius ſi quis fragor impulit aurem;
Circumfert oculos, levat ardua colla, ſuoque
Securas jubet auxilio conſiſtere matres.

Ille ſuas etiam curas impendit alendis
Conjugibus; pedibuſque ſolum rimatus aduncis;
Abſtinet inventâ vir & pater optimus eſcâ,
Et teneræ victum ſoboli ſponſiſque miniſtrat.

Majores habitu galli, quibus Indica nomen
Fecit humus, potuere novum dediſcere mundum,
Non patrios mores & libertatis amorem:
Nam Dominos odere duces, odere Tyrannos;
Et ſi forte jocos agitans in valle reducta

Alituum cuſtos, quaſi regni inſignia, chartam
Alliget ad galli collum; plebs excita circum
Infremit, intentatque minas, & candida mordax
Colla petit; vanos roſtro dum vindice faſtus
Auferat, & raptis per mutua vulnera clarus
Exuviis, alto circumferat ore papyrum.

Inda ſui nec amore viri gallina nec ullis
Tangitur illecebris; cupidus licèt ille placendi
Uxorem, quæ gramen humi detondet, amanter
Circumeat, plumis viſus ſibi pulchrior hirtis;
Contractoque tumens collo, rubeâque ſuperbus
Ingluvie, curvum pendente proboſcide roſtrum
Contegat, & partes tumidus ſe verſet in omnes;
Dein ululans longis ſingultibus aëra rumpat.

Pava ſuum contra ſic diligit anxia pavum;
Conjuge defuncto moriatur ut ipſa; tuoſque,
Phædra, tuos, Sappho Graiis ſoror addita Muſis,
Atque tuos æquet, Dido, vel vincat amores.
Hæc animam laqueo præcluſit: in æquoris undas
Se præceps ſaltu dedit altera: tertia mœſtum
Conſcendit moritura rogum; ſtrictoque recludens
Enſe latus, vitam morti non credidit uni.
At pavam necat unus amor, violentior igne,
Durior & ferro, ſalſis & amarior undis.

Non ita lugubres amiſſo compare cygni
Fœmina dat fletus: canit exequialia primum
Juſta viro; tum certa mori, per fluminis oras
Errat; & ipſa ſui cantatrix funeris, horam

Provocat extremam, feſtivo carmine fluctus
Atteſtata, comes quàm gaudeat ire marito.
Chortales inter volucres ne quærite cygnum;
Littoreas habitat ripas, loca ſola; vagamque
Piſcatu tolerat circum pigra flumina vitam.
Mæandri tacito ſed gaudeat ille receſſu,
Et liquidis tenerum modulis ſoletur amorem;
Tu menſas ornare cibis, non cantibus aures
Paſcere ſollicitus, capis inſtabis alendis.
Æquoreus non deerit anas, nec garrulus anſer
Quem largo ſale continges: e ventre revulſam
Ille toris plumam dabit, & Scriptoribus alas,
Sæpe quibus pigrâ non altius alite Vates
Surgit humo, cantuque novus ſtrepit anſer inepto.
Gallinas alat inprimis; hinc Villica laudem,
Hinc & ſperet opes, lautiſque opſonia menſis.
Bis det larga dapes, primum quum mane cubili
Deſiliere, prius quàm diffundantur in agros:
Dein ubi clamoſas revocat ſpes certa ciborum;
Invitatque cadens placidos ſol veſpere ſomnos:
Nam cum ſole (breves ſpatiis ſeu contrahit arctis
Bruma dies, nova ſeu demit de noctibus æſtas)
It cubitum gallina. Suo quum lumine nuper
Defectus, medio Titan latuiſſet Olympo;
Deceptas memini venientis imagine noctis
Chortis aves intraſſe domum; mox deinde cubili
Deceſſiſſe, diem Phœbo referente; priuſquam
Intempeſtivo clauſiſſent lumina ſomno.

Obſtupuere breves tenebras, & ſolis oborti
Præcipitem, gallo non compellante, recurſum.
Hordea vel milium ſpargat, vileſque minutim
Villica lactucas truncet, cauleſque virentes;
Pennatamque vocet noto clamore cohortem;
Plumiger expanſis exercitus affluit alis:
Nec ſecus ac Domini quum limina prima potentis
Obſedere greges inopum, ſperataque prodit
Sportula; circumſtat cubitis plebs ſordida preſſis,
Confuſoque fores ſtrepitu precibuſque fatigat.
Sic ubi vel Cererem, vel oluſcula trunca refertis
Villica fert calathis; circùm genus omne volantum
Irruit; ardentique licent ut plura juventæ,
Inſiliunt gremio pulli, dextramque morantem
Sollicitant, plenis ut pabula larga caniſtris
Expediat: jacit illa dapes; nec voce querentum
Amplius, at legulo volucrum ſtrepit area roſtro.
Porticus æſtivos defendat frondea ſoles,
Aligerumque gregem pluvio tueatur ab imbre.
Hic cineres affunde, quibus ſe læta volutet
Pulvereo gallina ſolo: ſit & obvia lympha,
Quam non prona vadis ſed tenſo ad ſidera collo
Hauſtibus abſorbet crebris gallina: foratis
Alveolis hinc inde bibens caput inſerat: alvi
Proluvies liquidam ne fœda coinquinet undam.
Sint procul a Domini tectis aviaria; pulli
Nec ſubeant imam nudâ niſi pelle culinam,
Membraque porcino veſtiti pinguia lardo:

Pullus enim mundoſque fimo gallina penates
Sordidat ; & Muſis ſi dulcibus otia ruri
Oblectabis, anas & garrulus anſer acutis
Uſque laceſſitas rumpent clangoribus aures.

Contiguos furno nidos (tepor unde ſalubris
Perveniat) compone tui prope tecta coloni ;
Audiat ut vigilem gallum, qui mane canora
Voce diem citat, & ſomnos abrumpit inertes.

Tutius eſt craſſo paleata cubilia muro
Indere, quàm calathos fixis ſuſpendere clavis ;
Præcipiti quos ſæpe ruit gallina volatu.

Matribus in ſobolis ſpem parturientibus, ova,
Putria ſint licèt aut gypſo conficta, relinques.
Sedibus in mediis crates ſuſpende, dolatis
In quadrum baculis ; ne quos ſopor altus habebit,
Lubrica decipiat titubantes pertica pullos.
Ut thalamos iterum, ſi qui labuntur, in altos
Conſurgant, muro proclivis adhæreat aſſer
Formatis aſper gradibus ; pars ſcandula matres
Adjuvet e paſtu reduces, ut ad alma quietis
Munera ſuccedant domibus. Sed veſpere ſero
Applicitas remove ſcalas ; ne vafra ſubintret,
Et vertat placidos vulpecula funere ſomnos :
Omnia tentat enim fera peſſima, ſanguine ſiccas
Ut ſatiet fauces ; & gallinaria, triſti
Cæde furens, miſeræ funeſtet imagine cladis.

Tu quoque necte dolos ; & ſi nil retia proſint
Infandum proſcribe caput ; raptiſque juventus

Venandi ſtudio properet collecta ſub armis,
Exanimamque ferens læto cum murmure vulpem,
Circumeat villas; & adhuc a cæde rubentes
Matribus oſtentans fauces & crimina furis,
Accipiat meritas pacto cum munere laudes.

Hæc ego Maſſeraco meditabar rure, quietâ
Tarnis ubi, ripis jam decreſcentibus, undâ
Lambere gaudet agros, & demiratus ab alto
Gurgite naſcentem villam, campoſque jacentes,
Hæret iners, nectitque moras, & prædia circum
Lentis errat aquis, ſtudioſus & ipſe locorum
Et placidi, quo nos quoque vix avellimur, otî.

Amnis ubi flexis redit in ſe pigrior undis,
Mollia prata jacent; adverſo littore rupes
Erigitur, ramis quam multa virentibus arbor
Contegit in ſcenæ faciem: de culmine rupis
Fons oritur, quem dura parens enixa, rigentes
Præcipitem jacit in ſcopulos: dolet ille quòd hortos
Maſſeraci riguis nequeat decurrere lymphis;
Vicinumque petens magno cum murmure Tarnim,
Indecores queritur volvi ſine nomine fluctus.

Ad ſtrepitum labentis aquæ quum ſæpe ſolerem
Gramineis recubare toris; anatumque cohortem,
Pullorumque greges per florea prata viderem;
Novi quàm faciles veniant in carmina Muſæ,
Tranquillus quas urbe procul ſtrepituque receſſus
Invitat; pariterque placent & dulcia rura,
Hoſpitis & facies jucundo blandior agro.

ARGUMENTUM

LIBRI XIII.

COLUMBARII *ſitus, ſtructura, nidi. Columbarum variæ ſpecies. Frequentandum columbarium. Columbarum victus. Purgandum columbarium. Avertendus milvus. Amovendæ ſeniores columbæ. Columbarum mores, hoſpitalitas, ſobolis cura. Fides conjugalis: ſubnectitur metamorphoſis Periſteræ natarumque in columbas, & Milvi, raptoris, in milvum.*

LIBER DECIMUS-TERTIUS.

Columbæ.

Quæ juvet, & lætas faciat quæ cura Columbas,
Quos præbere cibos, quæ præſtet ponere tecta,
Quæ ſtudia & mores, quæ ſit clementia gentis,
Lamonide (tua juſſa) canam. Dum tenuia conor,
Tu regni interea curas & pondera rerum
Indefeſſus obis; tu ſufficis omnibus unus,
Viſus & imperium majeſtatemque verendam,
Atque animi magnos hauſiſſe a Principe ſenſus:
Tantus ad agreſtes nugas deſcende, tuique
Vive diu ſimilis: votorum hæc ſumma meorum;
Cætera Rex æqui juſtiſſimus arbiter ultro
Deferet, ac meritis ſummos æquabit honores.

Chaoniis primum ſedes ponenda Columbis,
Urbe domoque procul: volucrum ne dulcia turbet
Otia vicinus fragor; aut in ſepta domorum
Furtivo inſinuans ſeſe lapſu exiguus mus
Nidorum populetur opes; paſtuque reverſa
Incaſſum vacuis mater ſuper incubet ovis.

Præterea ſilvas, fluvioſque odere propinquos
Idaliæ volucres: aſpectum ſilva patentem
Eripit, & ramis prædo defenſus opacis
Subſidet accipiter, cœloque frementibus Auſtris

Importuna cient concuſſæ murmura frondes.
Obſtrepit ingratum flumen, blandàque columbas
Temperie propioris aquæ, ſtudioque lavandi
Invitat dorſo puras infundere lymphas:
Unde ſuum repetens mater poſt balnea nidum,
Incubat; atque ſinus madefacta, tepentibus ovis
Vitalem tollit, quem foverat ante, calorem.
Quà molli ſenſim tumet altior aggere tellus;
Unde patet late liber proſpectus in agros;
Seu Baccho veſtitur humus; ſeu meſſibus albet;
Illic pone larem, locus optimus ille columbæ.
Marmoreis domus aſſurgat ſuffulta columnis:
Sin alios rarum marmor ſervetur in uſus;
Impenſæ parcus, communibus utere ſaxis,
Undique circumdans murum; modò lubrica fallat
Lamina nitentes tecta ad ſublimia mures.
Ipſa autem ſpatiis domus haud claudatur iniquis:
Anguſtos odit volucris Cytheræa penates.
Lux nimia invalidos pullorum lædit ocellos;
Sufficiuntque duæ, juſto tamen ore, feneſtræ.
Ad medium converſa diem minor altera ſolem
Excipit hibernum, medio patet altera tecto.
Neve ſubire domos milvus queat, utraque clathro
Munitur, cribrum forulis imitante rotundis.
Multi adeo muros lapidum cinxere coronâ;
Quâ piger hiberno recreari ſole columbus
Poſſit, & exleges aptare ex ordine plumas.
Parietibus niveam ſublimibus illine calcem:

Qualis enim nitidis vulgo color insidet alis,
Talem pura suis ales lætatur inesse
Mœnibus; hospitium seu candida mœnia monstrent;
Seu magis alliciat candentis gratia tecti.

Attamen & curas, primumque impende laborem
Interiora domûs nidosque parare decentes.
Quot sibi nidorum formas novus extudit usus
Quis numeret? Lento textos de vimine clavis
Suspendunt alii calathos: fabrilia multi
Ligna adhibent; truncis etiam, saxove cavato
Sæpe columbinos alii fodêre penates.
Frigidiora ferunt nodosam saxa podagram;
Lignaque vermiculos, molli importuna columbo
Monstra, fovent: quod tu pestis genus omne cavebis;
Si teretes sicco fingas ex imbrice nidos.
Cocta focis levat æstivos argilla calores,
Et teneris eadem defendit frigora pullis,
Nec lento lapidum in morem sudore madescit

Stabit ubi perfecta domus, penetralibus hospes
Succedat, qui spe curas non fallat inani:
Namque columbarum duplex genus; altera major
Corpore, naturâ clementior, alba colore:
Aligeros habet illa pedes, ocreataque tarde
Crura movens, imis vertit vestigia plumis;
Collectisque redux a fonte cubilia fœdat
Sordibus, & teneros inimico flumine pullos
Lædit: quodque magis miserebere, sedula mater
Dum caro fovet ova sinu, propiusque tepenti

Admovet ; offenſas ſi quis fragor impulit aures ;
Seſe præcipiti fert in ſublime volatu
Immemor, & geminos agit extra limina fetus.
Hæc metuens, pedibus quas Jupiter addidit alas
Tondere, & vanum poteris reſcindere luxum.

Huic non abſimilem fert Cypria terra columbam,
Quæ circumpoſitis criſtato vertice plumis
Altior ingreditur, Regumque inſignia jactat.

Utraque feturæ eſt habilis ; nam ſeu furit agris
Sirius, aut hiemis redit inclementia, nunquam
Cura cadit ſobolis : vix nido abiere gemelli,
Quum redit ovorum primus labor. Hanc ego cunctis
Anteferam, ſi parcat Heri curiſque reique,
Et gentis de more cibum veſtiget in arvis.

Altera mole minor, nec tam fecunda, domorum
Alta petit, gaudetque locos habitare remotos.
Quum fruges tulit æſtivas, vel ſemina rurſum
Cepit humus ; toto volitans rimatur inemptas
Rure dapes, parviſque parat convivia furtis.

Non illi cicur ingenium, non candida veſtis
Sed cineri color eſt affinis : nulla moratur
Pluma pedes : nec celſus apex in vertice ſurgit.
Vere parit, pergitque novos educere fetus ;
Algida frigus iners dum Bruma reducat : ab omni
Dein partu pigra cum ſterili tellure quieſcit.
Plumipedem hanc dicunt, ſaxatilis iſta vocatur,
Quòd turres & ſaxa habitet. Si fœdera ſecum
Ambæ ineant, iiſdemque agitent ſub mœnibus ævum ;
Denſior

Denfior & patribus meliore fimillima parte
Mox tibi commifto furget de fanguine proles,
Quæ parcat victu, & fetus cum menfibus æquet.
Ergo age, quas in fpem ftatuis fubmittere gentis
Elige; & ut populi felecta colonia ponat
Fundamenta novi, captivam claude paratis
Ædibus, & quamvis triftem ne carcere folvas
Imprudens, donec primos oblita penates,
Et juffis habitet tectis, & amoribus exfpes
Audeat indulgere novis: tum libera toto
Rure volet, portis uno poft menfe reclufis.
Ne tamen a domibus cœlo invitante recedat
Longius, atque fuas fub noctem nefciat ædes
Oblitâ remeare viâ, mittatur in auras
Quum fuerit fubfufca dies, vel proximus hefper.
Excurfus tunc illa breves propioribus agris
Tentabit, neque fe nigranti credere cœlo
Aufa, novis difcet paulatim affuefcere tectis.
Quas ne forte domos mutatis transfuga fignis
Defereret Cyprius volucris, nova caftra fequutus;
Moris erat veterum foribus fufpendere murem
Pennatum, cæfique caput deforme juvenci,
Nec non balfameos, ftoracifque incendere odores,
Oftentare lupi caput, immundofque rapacis
Ardeolæ cineres medicatis fpargere tectis.
Confilio melior tu larga cibaria præbe,
Alliciatque tuas faturum præfepe columbas.

Quum trucibus fera fævit hiems Aquilonibus, almam
Unguibus incaffum terram roftroque fatigant:
Pafce libens, vanumque pius miferere laborem,
Et quacumque die bis menfam appone vocatis,
Primum ubi nona famem cœli collegerit hora;
Blandaque turre fuper mifcentes murmura, victum
Sollicito pofcunt ftrepitu; rurfumque vocabis
Ad cœnam labente die, quum tecta volucres
Idaliæ, cœlo jam frigidiore, revifunt.
Aft ubi fol medius breviores fecerit umbras;
Parce fubire domos, intempeftivà daturus
Prandia: nam thalamis, curent ut corpora, fefe
Componunt iterum, & mediâ quafi nocte filetur.
Si quæ forte dapes magis arrifere columbo,
Ut viciæ, & milium, & pallentis grana cumini,
Vere dabis: nam vere cibis melioribus altrix
Mater eget, fobolefque: hiemi ferventur avenæ
Et cribris excreta Ceres, glandefque minutæ.
Sunt mediâ gaudent qui pafcere chorte columbas;
Seu pecus aligerum placeat numerare; cubantum
Seu matrum dulcem nolint turbare quietem.
Si mos ille juvat, certam doceantur ad horam
Urgentem tolerare famem; dum fibila mittas
Exfpectata diu, clamofave cymbala pulfes;
Aut allifa manu repetito verbere faxa
Dent fonitum, totamque vocent ad pabula gentem.
Paret, & audito circumfluit undique figno,

Quamque poteſt eſcam rapit impigra quæque volucris.
  Dum reliquæ paſci ſatagunt, ſi videris unam
Faſtidire cibos, triſtemque inſiſtere tectis;
Sal appone: cibi primum ſal reddit amorem.
  Ni procul & ſordes, & functa cadavera mittas;
Incaſſum tua tecta gemes deſerta columbis:
Namque placet mundæ volucri mundiſſima ſedes.
Sæpius ergo domos purga; nec ſtercoris uſum
Sperne columbini: generoſior inde Lyæus,
Lætior inde Ceres: languentibus inde medentur
Paſtores ovibus: parcus tamen utere, vitem
Sive foves, ſeu ſtercus humo cum ſemine condis:
Urit enim vites fimus igneus, urit ariſtas.
  Quod ſupereſt, milvum inprimis averte rapacem:
Milvus edax, quo non prædo crudelior alter;
Nec qui fallendi plures exerceat artes,
Moliri inſidias populo non ceſſat inermi.
Nunc medio ſeſe ſublimis in aëre librat,
Perniciem meditans, & idonea tempora captans:
Obſcurâ nunc fronde latens, ſuper arbore prædam
Aſpectat longe venientem: ſæpe per auras
In varios volitat, quaſi nil male cogitet, orbes.
Heu! male tunc volucris cœlo ſe credidit audax;
Tectave defeſſis remeavit pigrior alis.
Deſpiciens vafer, ex alto per inane volantem;
Impetit, & pedibus comprenſam eviſcerat uncis:
Quin etiam ſi quando dies ad paſcua totam

Lætior invitet plebem, cœloque feratur
Grex denſus; medium ruit improviſus in agmen,
Attonitamque ferox fugat in contraria turbam.
Pars latet umbroſo ſaltu; pars ſumma domorum
Tecta petit; multæ domos ſubiere, nec ipſos
(Tantus amor vitæ, tantus timor hoſtis) apertos
Defugêre ſinus hominum. Tu crimine tanto
Offenſus, cape ſaxa manu, cape ſpicula vindex,
Obſervanſque ferum, plumbo transfige volantem:
Armaque ſi deſunt; geſtu, aut clamore minaci,
Infenſus terre, & diram procul ejice peſtem.

Annoſas etiam matres præſepibus arce:
Nam, placidum quamquam genus, exitiabilis urit
Invidiæ livor ſteriles ætate columbas:
Et, ſi vera fides, inſanos mente furores
Concipiunt; juvenum nidos atque ova, benignæ
Indolis immemores, populantur, & omnia vaſtant:
Quod multi ut caveant, ubi vidit Cyprius ales
Quartam hiemem (nec enim eſt plus quatuor utilis annos)
Dant & avos, proavoſque neci, nec parcitur ulli;
Totaque mutatis cum civibus oppida mutant.
Inſanum ne tu præceps imitere furorem:
Parce, nec inſontes uno pro crimine multos
Dede neci: tanto minor eſt injuria damno.

Atque columbarum pateat quò certior ætas:
Unum, dum teneros retinent cunabula pullos,
Unguem adime, atque alium pariter reſcinde quotannis.

Queis quatuor cecidere ungues, ſeclude; tuique
Non emptis dapibus faciant convivia vernæ.
Nunc age qui mores, quæ ſit natura columbis
Expediam, levium ſpectacula grandia rerum.
Nam ſolæ ſilvis, hominum de more, relictis
Vitam agitant ſimul; atque ut habent communia cives
Oppida, ſic illæ conſortia tecta frequentant.
At nulli proceres, nulli placuere Tyranni,
Qui reliquum vulgus dura ſub lege tenerent.
Sed velut in prima naſcentis origine mundi,
Quum ſcelerata trucem nondum Diſcordia vultum
Extulerat, neque Mars raſtros mutarat in enſes,
Nec ſcelus ediderat Styx horrida; quiſque paternos
Exercens agros, nullo livore feraces
Alterius ſegetes, vicinaque rura videbat;
Haud ſecus unanimes, in eadem turre columbæ
Innocuos ſine lege dies, ſine crimine ducunt.
Omnibus una domus, quæ ſola impervia rixis
Permanet, unus ineſt amor omnibus, una voluntas;
Et quæ ſæpe fero populos Diſcordia motu
Exagitat, nunquam civilibus otia bellis
Turbavit Cypriæ volucris; nec dulcia pacis
Vincula, plebis agens mentem in diverſa, reſolvit.
Nec modo pacatis penetralibus arma quieſcunt
Civica; ſed ſtudium tot convictoribus unum eſt:
Turmatim longinqua volant ad paſcua: fontem,
Si ſitit una, petunt omnes: ſi tecta reviſit,

Tecta placent : tum ſi triſtes pertæſa penates
Arva petit rurſus, volucrum per inania nubes
Pone ſubit, totoque volat denſiſſima cœlo,
Quà dux cumque viam monſtrat : ſi ſegnior una,
Vel tecti, vel prolis amans, comes ire recuſet,
Huic reliquæ nullâ nidos formidine credunt,
Non fraudem, non inſidias, non furta timentes;
Annoſas ſi cura fuit removere columbas,
Quas aliena volunt furialibus ova vel alis
Dejicere in terram, vel iniquo frangere roſtro.
Sed neque corruptos etiam livore maligno
Hos cadit in mores ſcelus exitiale : miniſtra
Turpis avaritiæ cædiſque calumnia damnat
Nil profecturas effetâ ætate volucres.

Quum gravibus ſpicis flavos redimita capillos
Diva potens frugum faciles quærentibus eſcas
Suppeditat, lætæ campis tunc omnibus errant :
Donec amor ſobolis, noctis vel nuntius heſper
Suaſerit ire domum, dulceſque reviſere natos.
At quum terra riget glacialibus uſta pruinis,
Concluſæ varios tunc intra ſepta domorum
Exercent ludos, tempuſque, & tædia fallunt.

Sævitiem ſi forte ſuam, ſi frigus & imbres
Intermittit hiems, cœlumque ſerenat Apollo;
Tunc avis aprico ſpatiari Cypria tecto,
Ungue fricare caput, roſtroque laceſſere plumas
Gaudet, & inſtabiles adverſo ſole colores

Fingere : nam rubris paſſim intermixta pyropis
Nunc roſeo credas geſtare monilia collo,
Nunc carbunculeum videas ardere nitorem,
Moxque ſinu glauco virides miſcere ſmaragdos.

Sæpe etiam ſteriles, cœlo invitante, vagantur
Per campos, & humum vanis conatibus ungue
Scalpantes, tardam Cererem, frugeſque morantes
Increpitant : ſi quas alia de turre columbas
Abduxere, novis inſtructa cubilia cedunt
Hoſpitibus ; vitamque ſub iiſdem degere tectis
Invitant, ſecumque cibis communibus uti.

Quæ ſemel invaſit per amœnos herbida campos
Paſcua non ſociat perdix, ſilvaſque per omnes
Defendunt ſua regna feræ ; Cythereia contra
Gaudet avis remeare ſuas comitatior ædes.

Nulla tamen patrios niſi ſollicitata penates
Deſerit ; & clauſo procul exportata caniſtro,
Reddit inoblitis ultro ſe libera nidis.

Utilis hinc bello volucris ; quum proximus hoſtis
Imminet, obſeſſam necdum premit arctius urbem,
Curſores parat aërios Præfectus, aveſque
Idalias fert rure domum, condictaque mittit
Ad loca detractas urbana e turre columbas ;
Ut dubium per tuta regat commercia bellum,
Obſeſſis tellure viis, it nuntia cœlo,
Sub pennis nexas ultro citroque tabellas ;
Telorum ſecura ferens : quæ rure penates

Urbanos remeat, ſpem civibus addit ; ab urbe
Miſſa, docet clauſis quæ ſit fiducia turmis.
  Quid referam prolis ſtudium : quum fœmina partu
Jam propior, nido ſeſe non continet ; ovis
Cuncta timens, gravidam ſequitur mas uſque columbam,
Oblitamque ſuî pennis & murmure blando
Increpat, & tutos hortatur amare penates.
  Undecimo matura die feliciter ova
Mater ubi peperit, nunc mas, nunc fœmina curis
Incubat alternis ; rupto dum carcere pullus
Exeat, & teneros lanugine veſtiat artus.
Mollius ut jaceant nati, ſibi vellere plumas
Inſtat amans pater : at ſalſos ut in ora ſapores
Inſpuit, atque cibi primum inſpiravit amorem ;
Nec mora nec requies, labor unus utrique parenti
Largas ferre dapes & edacem paſcere prolem.
  Lactea principio pullis alimenta miniſtrant
Quæ revomunt ipſi : mox indigeſta, calenti
Sed ſtomacho mollita, ferunt Cerealia grana.
Sponte niſi fluat alba ſeges, plaudentibus alis
Excutiunt gravidas, queis horret campus, ariſtas.
  Furta columbarum minus ignoſcenda videbam
Nuper humo viridante ſedens : namque ordine longo
Grandia quum mollem roſtro frumenta per herbam
Formicæ veherent ; hinc mas, hinc fœmina tritas
Obſedere vias ; & onuſtis triſte ferentes
Auxilium, Cererem tollunt ex ore, rapinam

Haud tamen infamant majori crimine : raptis
Indulgent vitam ſpoliis. It rurſus, & agrum
Veſtigans formica, gerit non in ſua prædam
Horrea venturam : lapſæ nam turribus altis
Ad nova continuo revolabant furta columbæ.

Grandibus ut primum, pennâ non impare, pullis
Aërias tentare vias, & quærere victum
Vis ætaſque ſinunt ; nidis tum mater adultos
Ejicit, atque novæ jubet incunabula proli
Cedere : demigrant triſtes, & fœdere pacto
Conjugii inter ſe ſubeunt ſacra vincla, noviſque
Prima novæ genti ponunt fundamina nidis.

Incorrupta ſui conſervant fœdera lecti ;
Et nunquam, niſi conjugium Mors impia ſolvat,
Quam nidi ſociam ſemel admiſere, relinquunt.
Si ſupereſt, ſponſæque videt vir triſtia fata,
Longa memor damni viduo ſuſpiria nido
Triſtis agit, lacrymis ſponſam gemituque requirens.

Poſt ubi connubii, mortiſque exceſſit imago,
Innuptam tota quærit de gente columbam ;
Atque ut certa ſui det amoris ſigna, volantem
Aſſiduus ſequitur : querulo tum gutture flammas
Explicat, & roſtro petit oſcula, datque viciſſim.
Tum levibus duram, ſimulatâ percitus irâ,
Increpitat pennis, & amico verberat ictu.
Sæpe ſolum vertens alâ pendente rotatur ;
Sæpe gemit, teneroque procus blanditur amore.

Queis tandem victa illecebris si fœmina cedat;
Casta ineunt pariter stabili connubia pacto.

Quos cecini, tales alia sub imagine mores
Ingeniumque habuit, quum Cypria sceptra teneret:
Nam Cypro fama est quondam regnasse columbam.
Pristera nomen erat : primam cognoscere formam
Si juvat, atque omnes audire ab origine casus,
Accipite ; & tristem mecum miserescite sortem.

Formosæ sobolis mater formosior olim
Pristera spectabat placidos e littore fluctus.
Mite fretum, sudusque dies, navesque paratæ
Invitant pelago terras mutare silenti ;
Vicinumque solo metiri puppibus æquor.
Jam decrescentes silvas miratur & urbes
Ire retro, subitâ quum tempestate minaces
Insurgunt venti : demittere cornua rector
Imperat, & tutos appellere remige portus ;
Jussa sed impediunt ventusque potentior arte,
Fœmineusque pavor : refugi maris æstus in altum
Abripit, & socias agit in contraria naves.

Puppe vehebatur natis comitata duabus
Pristera ; quassatam post mille pericula pinum
Excipit ignotis portus sine nomine terris.
Ut Regina solum tetigit, vultuque sereno
Spem simulans, nonnulla dedit solatia natis ;
Ipsa oculos sensit propiore tumescere fletu.
Ut secum gemat & lacrymis effundat habenas

Sepofitâ fractos fub quercu projicit artus,
Multa movens animo quas vento acceſſerit oras,
Quæ fibi fpes vitæ, fponfo quis mœror amanti.
In mediis fruticum tenebris tum forte latebat
Milvus, inhumanâ latro feritate timendus.
Vidit, & ex facie mentem cognovit iniquam,
Acceffufque viri metuens fugit ipfa, fugamque
Accelerent triftes hortatur Priftera natas.
Sed quid agant, pede nam melior jam proximus inftat
Milvus, & in tantis fupereft fpes nulla periclis.
Sollicitant votis Superos, vitâque pudorem
Ut redimant, fubitâ perimi vel morte precantur;
Aut alio, fi fas, in corpore ducere vitam,
Alite mutari, pennifque revifere Cyprum.
Non vanæ cecidere preces, non irrita vota:
Protinus in plumas crines, velamina, vittas
Ire vident: os in roftrum producitur, alis
Candefcunt humeri, queis fe per inania tollunt.
Milvus ut ereptam nova per miracula prædam
Vidit inexpertis fe ferre per aëra pennis;
O! fi Mercurius furum pater adjuvet, inquit,
Humanifque fuas humeris accommodet alas!
Adfuit interpres Divûm, virgâque potenti
Tacta fuperfufis dat membra nigrefcere plumis:
Quem manibus tentans divellere Milvus amictum,
Pro manibus pennas habet: eheu! clamitat amens,
Eheu, quid volui mifero mihi! plura parabat

Dicere, sed verbis jam deficientibus unco
Imperfecta lipit rostro, quâ territus ipse
Voce fugit, prædamque iterum per inane volantem
Insequitur: nec quas rabidus conceperat iras
Nunc cecidere: manet sub eodem nomine Milvus.
Sanguinis idem amor est, eadem feritatis imago;
Nec volucrum satis est, hominum quoque sanguine gaude

Interea cœlo volat anxia Pristera, natas
Vestigans nequicquam oculis: jam tuta tenebant
Saxa procul. Cyprum mater cognovit, & ædes
Non procul esse suas meminit: videt atria Regis;
Nec dubitat sponsi, quamvis ignota, penates
Intrare, & tangi manibus, nomenque suosque
Dicere, si possit, casus. Pro voce quot artes,
Quot scit inire vias industria? si quis obortis
Reginam absentem lacrymis gemituque requirit;
Huc volat, & dulces tristi cum murmure miscens
Blanditias, rostro prodit se pene loquenti.
Quà natos videt ire suos, plaudentibus alis
Insequitur, tangi patiens, cavoque foveri
Læta sinu, & blandas iterans gemebunda querelas.
Accipiunt pueri volucrem; fatumque parentis
Dum crudele dolent; gemitus incognita mater
Temperat, & lusûs eadem est, & causa doloris.

Sponsum autem inprimis circumvolat ægra, marit
Assidet; & si trita manu det crustula Princeps,
Aut volucri blande palpaverit; oscula caris

Dat manibus, gemitumque imo de pectore ducit.
Nil gemitus, nil alta juvant ſuſpiria; nulli
Noſcitur, & tacitum cunctis inſpirat amorem.
Quamquam ignota, tamen Cypriis vitam egit in oris:
Hinc habet a Cypro ſibi nomen. Priſtera Græcis
Dicta fuit, veteres Latii dixere Columbam.

Illa dedit toti nomen cum ſanguine genti;
Signaque regalis generis manifeſta, coronam
Vertice geſtat ovans, regaliter ambulat, altas
Queis habitat priſco turres ſplendeſcere luxu
Gaudet, & ingenti ſociarum fervere turbâ:
Et, quod fœmineum vitium eſt, formoſa videri
Nunc quoque mutato vult corpore; namque ſuperbam
Altiùs ire vides, & circumducere collum,
Atque recompoſitas ſub lege reponere plumas.
Munditiæ ſtudioſa, lutum deterget ab alis,
Si quod ineſt: puras gradiens affectat ab omni
Sorde vias; & ſola avium nec in arbore ſidit,
Nec cæcum nemus ingreditur, non immemor olim
Silveſtres quanti ſteterit ſubiiſſe latebras.

Servat adhuc mites animos & pacis amantes,
Et veterem non eſt oblita pudoris amorem:
Nam neque concubitu volucris caſtiſſima novit
Indulgere vago: nubit ſanctamque marito
Præſtat ſponſa fidem, nec vincla jugalia ſolvit.

ARGUMENTUM

LIBRI XIV.

Apes (*Eminentiss. Cardinali de Fleury consecratæ*) *e sylvis in privatas domos abductæ. Apum ingenium & labores quâ arte cognovit D. Maraldi. Apum sedes & respublica. Apum varii labores. Apes mel ex imo florum calice hauriunt ; ceram e foliis recidunt ; ex arboribus gluten revellunt. Apum forma ; vectura. Apum seniorum labores domestici. Munditiæ studium in alveari ; vigilum excubiæ. Apes ægræ curantur ; pigræ puniuntur. Apum fetura. Apum Regina. Fuci. Reginæ apis partus. Apum pulli. Apis novella. Apum examen. Apum bella civilia. Apes civili dissidio occurrunt juniorem Reginam interficientes ; ejusdem interitu migraturum examen continent : Reginam etiam interimunt, quoties vel magna contigit apum clades ; vel cùm apiarius alvear ampliavit ; aut cùm feræ apes alvear spoliarunt. Fuci inertes ab apibus interimuntur. Fucorum reparatio. Apum cura. Digressio de Paraguensi populo.*

APES,
AD
EMINENTISSIMUM
CARDINALEM
DE FLEURY.

INCLYTE Romano fulges qui murice Præſul,
Nobilitaſque tuis clarum virtutibus oſtrum,
Si tibi fauſta placent æqui moderamina Regni;
Sacra Fides, amor in Regem; reverentia legum;
Gens operum ſtudioſa, ſagax & ſtrenua; noſtras;
Præſul, amabis Apes, quas Conditor orbis in uſus
Sed magis ad populi Regumque exempla creavit.
Aſpice tranquillos ut certâ lege labores
Exercent, mitique dies ſub Principe condunt:
Illius ut vitæ plebs excubat, ille ſaluti
Plebis; acerba vocent ſeu bella; domive regenda
Sint opera, aut hiemi primo jam vere cavendum.
Felices illâ Gallos in imagine, rerum
Te duce, cognoſces: nullis æraria Fucis
Expilanda patent: in publica commoda cedit
Quidquid opum confert populus, nec bella laceſſit;
Nec metuit Gens Marte potens: qui flectit habenas
Imperii, docilem te Præceptore juventam
Sic coluit Princeps, ut quo vix tempore norunt
Imperitare ſuis alii; maturior annis

Arbiter Europæ ſedeat ; belloque tumente
Suadeat armatos pacem componere Reges.

O ! ſi dum releges per florea rura vagantum
Agmen Apum , ſubeat mentem ſtudioſa juventus
Pervolitans libros , & mella Poëtica condens ;
Te noſtrî miſereſcet , Apes ut vere recenti
Si videas blandâ ſubito ſpe meſſis opimæ
Deſtitui , floreſque ſibi quos aura Favonî
Mollior ediderat , Boreæ ſubeuntis acerbo
Flamine vel perdi penitus , clauſoſve teneri.
Grex miſerandus Apum , quibus irreparabile meſſis
Tempus abit , ſtrepitus & inania murmura miſcet ;
Dum ſibi veris opes ſol luce recludat amicâ.

Hæc eadem nos fata premunt : ſcis , optime Præſul
Millia Bercherius ſelecta volumina dono
Quot dederit : nobis hæc interdicta librorum
Copia ; quos dudum clauſos fatalibus arcis
Vis inimica tenet : Lodoïco Judice cauſam
Vicimus , huic tantum placidas fac commodet aures.

Ecce vides per acerba ſequor vadimonia verſu
Quæ facili tuleram ditiſſima munera Vates.
Litibus implicitum Muſis me redde ; nec ultra
Indigno patiare ſitu putreſcere , rodi
Vel tineis monumenta , tui (dum vita manebat)
Ultima quæ mittent in ſecula nomen amici ;
Noſtraque ſit tandem nobis donata , novemque
Decertata (nefas) jam Bibliotheca per annos ;
Teque favente meæ rurſum ſit debita Muſæ.

LIBER

LIBER DECIMUS-QUARTUS.

Apes.

ARTIFICES cano mellis Apes, ad Tibridis oras
Quas cecinit Vatum princeps; ignoſcite Manes
Romulei, ſi quod calamis agreſtibus olim,
Mollius annuerant gaudentes rure Camœnæ
Carmen adhuc moveo: priſcis incognita ſeclis
Eloquar; & mirâ quantùm dulcedine versûs
Virgilius, rerum tantùm novitate placebo,
Veridicæ magis hiſtoriæ quàm carminis auctor.
  Principio montes apis & deſerta locorum,
Vel nemorum tacitas, uni ſibi commoda, ſilvas
Incoluit: dabat hoſpitium vitioſa vel ilex,
Aut cava, & infeſtis rupes impervia ventis.
Dulcibus hanc herbis & odoro flore vocantes
Suaſimus antiquos ultro contemnere ſaltus,
Urbanas & amare domos. Mel in oppida ſecum
Et ceras, & dona tulit majora, laboris
Exemplum, purumque rei communis amorem.
  Melliferæ tamen haud promptum eſt cognoſcere gentis
Ingenium, & certas in publica commoda leges:
Neſciri ſeſe gaudent; lucemque peroſæ
Flava tenebroſo ſub cortice mella reponunt,

Nec ſpeculatores oculos arcana domorum
Explorare ſinunt ; ſed in ora manuſque volantes,
Viſendi cupidos abigunt ; monitoſque tumenti
Vulnere deterrent, artes quin ampliùs auſint
Attentare ſuas ; atqui tamen agnita magnam
Ferret apis (tanta eſt operum ſolertia) laudem ;
Una niſi moveat generandi gloria mellis.

Cætera qui norat rerum miracula, ſolers
Naturæ ſcrutator, apes ut diſceret, ædes
Effinxit vitreas ; & in interiora penatum
Luminibus ſubiit tutis : ſecreta ſub auras
Quæ tulit, Aſcræo mens eſt comprendere verſu.

Non incerta laris, volucrum de more vagantum,
Errat apis, victum quærens ſibi rure diurnum ;
Fortuitaque levem noctu ſuper arbore ſomnum
Feſſa labore trahens : homines imitatur, & urbis
Conſimiles eadem colit intra mœnia ſedes ;
Privatæque rei ſtudio ne publica damnum
Res, ut in humana patiatur gente, reponit
In commune cibos, venturæ provida Brumæ,
Quos æſtate legit : populum coaleſcit in unum
Quo neque juſtitiæ, nec amantior ordinis alter.

Totius huc ſpectant leges & fœdera gentis
Cerea divitiis vigeant ut regna ; novâque
Auxilium ſibi prole parent ; maneatque nepotum
Immortale genus : ſtudiis concordibus uni
Incumbunt operi ; ſed non labor omnibus idem.

Exercetur agris animoſa juventa : domorum
Interiora ſenes moderantur, & horrea complent
Exuviis florum, quas advexere minores.

Rure domique ſagax agmen cum ſole diurnum
Æquat opus : molli reficit nox corpora ſomno.
At roſeis ubi vecta rotis Aurora laborum
Admonuit ; vetulæ (ſomni quæ parcior ætas)
Evigilant, & ſigna canunt plaudentibus alis ;
Quo juvenum rumpant pigram ſtridore quietem.
Emicat, & reliquum pennâ vibrante juventus
Excutiens ſomnum, ſe prædæ accingit agreſti.
Ac veluti quò bella vocant, canor æris inertes
Exſtimulat turmas, & in horrida prælia mittit ;
Non aliter ſtrepitu ſonitus imitante tubarum
Florigeros ſe turba rapax hortatur in agros.

Protinus erumpunt portis ; caſiamque thymumque
Omnibus ut circum populentur latius arvis,
In diverſa volant, acri quò nare ſagaces
Invitant odor & certæ ſpes blanda rapinæ.

Si cui forte ſeges felix & copia florum
Ditior occurrit, reliquas per inane volantes
In partem vocat ; & numero recreante laborem ;
Acrius incumbunt, ut ab omni flore legatur
Melleus effluxit calicem qui ſudor ad imum.

Nectareo quum plena tumet veſicula ſucco,
Quâ flavos, velut utre, ferunt in tecta liquores ;
Floribus inſidunt iterum, ceramque recidunt ;

Quæ foliis, villi vel pulveris inſtar, adhæret.

Deciſam ſubigunt pedibus preſſantque comanti
Flore ſuper; cœlo vel turbidiore quietum
Haud procul inde locum quærunt, ubi cerea poſſit
Materies, raptim flores collecta per omnes,
In tenues cogi maſſas, loculiſque reponi,
Quos pedibus Natura dedit: quum plura piloſis
Cruribus amplecti nequeunt; in flore madenti
Membra volutantes hamatis hiſpida villis,
Quidquid ineſt ceræ rapiunt; tantoque gravatæ
Pondere, cœleſtes carpunt non ſegnius auras.
Vere magis celeratur opus, dum roſcida totis
Mella comis ſudant quercus tiliæque; priuſquam
Nectareus radiis ſolaribus avolet humor.

Si neque mella dabunt ſeſe neque cera; tenacem
Eradunt piceis viſcum; quo munere rimas
Obturare gelu contra, ceraſque domorum
Ad latera & ſummum poſſint ſuſpendere tectum.

Sunt apibus veluti duo brachia proxima collo,
Et digitata manus; quâ detondetur ab herbis
Cerea lanugo, lentum de cortice gluten
Vellitur, & ſtruitur crates operoſa favorum.

Collecto quæ melle gravis cerâque penates
Vimineos apis ingreditur, redolentia primum
Infert mella favis; dein cerea tecta prehendit
Unguiculis; mediâque domo ſtat pendula, raptas
Non ut jactet opes; gravidam ſed ut agmine facto

Expediant sociæ, seque in sua regna remittant.
Involitat numerosa cohors, ceramque revellit
Ex humeris, operi cœpto quam protinus addit,
Molitura favos : neque enim dum junior ætas
Florea rura metit, vereres ignava sequuntur
Otia : venturæ soboli cunabula ponunt :
Horreaque ædificant ita festinata, favorum
Ut nascente die si fundamenta locarint,
Vespere cellarum quatuor stent millia, quales
Dedalei manus artificis vix æmula singat.
Quæque suum sortitur opus : pars mœnia condit;
Pars molles subigit ceras ; operumque labores
Pars imperfectos emendatura, revisit
Alveolos, ceras aptans aut ungue revellens ;
Ne tenuis nimium paries vel crassior exstet,
Angulus aut abnormis : apem comitantur euntem
Per forulos veluti famulæ, quæ fragmina ceræ
Exportant, introve ferunt, ut postulat usus.
Sunt quibus incumbit structas solidare frequenti
Verbere pennarum crates, uteroque polire.
Cerea non temere surgit structura favorum :
Oppida nulla viis melius descripta, labores
Ut quocumque vocant, apis huc breviore feratur
Circuitu ; & liber multis sit transitus : unum
Quippe iter insistunt omnes, & in horrea prædam
Una vehunt. Fervente liquor ne diffluat æstu,
Obturant aditus, hiemique cibaria condunt,

Mella relinquentes imis tamen obvia cellis
Totius ad gentis victum, mensasque diurnas.

At neque munditiæ magnas par cura per urbes
Privatasque domos : nil sordis in ædibus, alvi
Proluvies nec fœda jacet ; consumptaque morte
Si qua peribit apis, multis subeuntibus ultro
Triste ministerium, tectis exsangue cadaver
Exportant ; odor infestus ne polluat ædes.

Excubias vigilum fallens, impune penates
Quum semel intrasset limax cornutus, eosque
Turparet fluidæ crasso lentore salivæ ;
Obstupuere domi-gerulum, stimulisque frequentes
Invasere fero retrahentem corpus ab ictu ;
Seque suæ vallo testæ spumisque tegentem :
Irrita jam quum tela forent ; apis advocat artes
Ingeniosa suas ; & ceræ prodiga totam
Incrustat cochleam, monstrum fatale recondens
Hoc veluti tumulo, ne tetrum afflaret odorem.

Pestis acerba domos vix unquam invadit, apesque
Occupat incautas ; neque enim, quum proximus hostis
Imminet, ac diris urbem circumsonat armis ;
Fida magis tenet obsessas Custodia portas,
Quàm quod apum sibi commissis alvearibus agmen
Excubat, horrificâ defendens cuspide limen.

Vermis ubi vel papilio temerarius audet
Se se inferre domo, centum cadit ictibus ipsas
Ante fores : monstrum magis exitiale, penates

Stellio si subeat ; raucum Custodia murmur
Edit, & auxilium magno stridore reposcit.
Cessat ubique labor : turbatis agmina castris
Circumfusa volant ; & in unum millia figunt
Spicula ; præcipiti dum stellio territus iræ
Cedat, & aufugiens solvat formidine cellas.
  Si qua domi consistat apis vel fessa labore,
Vel morbo tentata ; volant & odora dolenti
Mella ferunt comites : sed desidiosa severis
Otia castigant pœnis ; & funere culpam
(In vulgus mala ne serpant exempla) recidunt.
  Quid majora loquar tantæ miracula prolis
Virgineum genus inter apum ? ter millia quinque
Missa favis aliò migrare, novamque quotannis
Coguntur sibi per silvas inquirere sedem ;
Et fieri quod posse neges, tot fœmina natas
Una parit : Regem veteres dixere ; sed acres
Inter Amazonidum veluti Regina catervas
Imperium exercet, Scythicos dominata per agros ;
Plebeïas sic inter apes dux fœmina regnat,
Quam colit & miro vulgus dignatur honore.
Ut major foret imperii reverentia, membris
Majorem Natura modum dedit : albida frontem
Distinctam maculis decorant insignia Regni ;
Et micat in pennis color aureus : unica toto
De grege nulla gerit diro metuenda veneno
Tela, laboriferam regat ut sine sanguine gentem ;

Nec terrore ſibi, fido ſed amore ſodales
Subjectas habeat : ſpes & fortuna penatum
Illius ex vita pendent : opera omnia ceſſant
Reginâ languente : dolens plebs aſſidet ægræ ;
Et ſi fata ferunt ut morbo concidat ; uno
Exequias luctu decorant, nec funera ducunt :
Exanimum circa corpus glomerantur in orbem ;
Et triſtes querulo gemitus dant murmure, donec
Has quoque vel tollat mœror, cauſamve dolorum
Auferat ex oculis manus officioſa cadaver.
Ultima Reginæ poſt fata, juvencula Princeps
Matris in imperium ſuccedit læta ; novoque
Cincta ſatellitio, vacua dominatur in aula.
Majeſtate ſuâ tantum, teliſque clientum
Reginam armari voluit Natura ; ſuaſque
Quum procul a tectis agit in certamina turmas ;
Bella regens, Ducis officium non militis implet ;
Ne totam ſecum trahat in diſcrimina gentem.
Pertæſam ſi forte domi ſol luce ſerenâ
Aureus invitat cœlo colludere ; nunquam
Indefenſa volat : lateri ſe multa ſatelles
Agglomerat, non ad pompæ regalis honores,
Promptior auxilio ſed ut adſit ; humique jacentem
Attolens dominam famularibus invehat alis.
Sat comitum Regina licèt ſit amore ſuarum
Tuta domi ; numeroſa tamen Cuſtodia circum
Excubat, & vigiles agit ad Prætoria noctes.

Illius & ſtipant latus, atque hinc inde frequentes
Involitant, quoties oculos per cerea Princeps
Regna ferens, urget præſens recreatque labores.
Othomanis autem veluti non una Tyrannis
Conjugio ſtabili ſociatur fœmina ; plures
Sic habet in venerem præceps Regina maritos,
Quos Fucos dixere : pecus ſpectabile mole
Corporeâ, ſed iners & in otia ſegnia natum :
Queis mala regnandi veniat ne forte cupido,
Uxorique viros pudeat ſervire, quotannis
Invadit furibunda mares plebs omnis inermes ;
Hos & Amazonio ritu vel morte peremptos
Sternit humi, trepidoſve ſuis procul ejicit alveis.
Explorans paritura toros Regina paratos,
Inſerit alveolis caput, ut quæ nixibus edet
Unis ova parens deponat ſingula nidis.
Circumſtat ſtipata cohors, uteroque dolentem
Reginam mulcet pennis ; & murmure blando
Hortatur duros partûs tolerare labores.
Illa retro gradiens averſo corpore nidos
Ingreditur : parientem abdit ſexangula cera ;
Turba miniſtra tamen pennas ad limina tenſas
Explicat, obducens fetæ quaſi vela parenti :
Virginibus tantum pudor atque modeſtia cordi eſt.
Non intermiſſo Regina puerpera fetu
Ova decem vel plura parit, totidemque reponit
Alveolis ; & Matronas imitata potentes,

Plebeis apibus ſobolem committit alendam.
Accipiunt illæ curam, quâ publica pendet
Res & gentis honor: toti cariſſima Regno
Pignora maternis ſtudiis & amore foventes,
Auxilium ſibi grande parant operumque levamen.
  Immutata dies quatuor ſtant ova: moveri
Partus in erucæ faciem dein incipit, artus
Naſcentes glomerans: quarto nutricula ſole
Candidulum defert niveo pro lacte liquorem:
Mox docet Hyblæo gentis conſueſcere victu,
Mella diurna ferens. Octavo ſolè figuram
Parvula mutat apis: pellemque exuta (tenellum
Quæ fovet, ac veluti puerilis faſcia, corpus
Involvit) fit avis turpi de verme; pedeſque
Exerit, atque humeris quatuor mox induit alas.
  Naturam ſi frigus iners tardaverit, auras
Unà omnes agitant pennis; quem dura negabunt
Tempora, ſupplentes motu fervente calorem.
  Mollibus obturant nidorum limina ceris;
Invalidam ne tentet apem penetrabilis aër:
Sed prius hanc nigro claudant quàm carcere, victum
Apponunt, bis ſex alitur quibus illa diebus.
  Conſumpto tunc melle, fores apis ungue laceſcens,
Anguſtum molitur iter; portiſque recluſis
Egrediens, lucem inſolitam numerumque ſororum
Ac ſtrepitum, & mirâ ſuſpenſos arte labores
Obſtupet attonitæ ſimilis: mox fervere tectis

Cuncta videns ; ne sola domi stet pigra , sodales
Consequitur primâ nidum quâ luce reliquit ,
Hortorum redit exuviis onerata , suaque
Continuo solers excellit in arte , magistrâ
Et duce Naturâ ; dum nos imitabile quantùm
Vel docet exemplum , vel tardior erudit usus ,
Rebus in humanis scimus ; longoque paratas
Tempore , vix ævi spatium breve perficit artes.
Interea nidos apis una domestica mundat ;
Restituensque fores sexangula limina fingit.
 Aucta novis quum jam fervent examina turmis ;
Plenaque vix tantam capiunt alvearia plebem :
Sedibus emigrat patriis , aliâque juventus
Sub Duce prima novo ponit fundamina Regno.
 Ævi flore nitens tectis Regina sub iisdem
Crevit , & imperio jam sese intelligit ortam ;
Regnandamque alibi meditatur cogere gentem.
 Ergo multisonis civilia classica pennis
Mane dies aliquot canit ; hortaturque sodales
Ut vetus hospitium fugiant , sua signa secutæ.
Reginam circumstat apum plebs tota canentem :
Hanc oculis , hanc aure bibunt , dulcedine bombi
Et rutilis captæ pennis blandâque juventâ.
 Cerea confuso strepitu studiisque faventum
Tecta sonant : illis nec florea rura diebus
Pervolitant , nec mella legunt , urgentve labores
Intra tecta suos : vitæ Concordia plebem

Nil antiqua movet ; privatis publica cedit
Res ſtudiis ; trepidat domus interiore tumultu ;
Et fremit ad portas incondita turba volantum.
Ut quum bella tument civilia ; fœdere necdum
Abrupto coëunt cives & in arma feruntur :
Sed dubias gliſcens ſtudia in contraria mentes
Sollicitat, tacitoſque ſerit Diſcordia motus.

Inſtaurat Regina ſonos, iterumque ſodales
Præcipitare fugam monet ; inclinataque vulgi
Pectora ſi videat, tum denique ſigna revellens ;
Egreditur prior, & vocat agmina fida ſuarum.

Prima ruens portis fucorum turba morantes
Excitat, & rauco cogit velut ære catervas.
Stat Regina domûs ſuper ardua tecta, cohortem
Exſpectans ; magno quæ protinus agmine circum
Involitat, ſtridenſque novâ ſe Principe jactat.
Amplexu gens tota fidem teſtatur ; & arcti
Fœderis in ſignum, preſſum glomeratur in orbem.

Haud mora, cunctando ne frigeat ardor eundi,
Diſſipat amplexus Regina, jubetque penates
Deſerere : obſcurant cœlum quæ multa ſequuntur
Millia, natales ultro fugientia cellas.

Non procul hinc viridi junctæ ſuper arbore ſidunt;
Innectuntque pedes pedibus ; tumidique racemi
Agmen in effigiem lento ſtat penſile ramo.
Inde gravi vocat alarum ſtridore ſodales,
Incertas animi ſatiuſne relinquere nidos

Et saturum præsepe, novis an fidere regnis.
Antiquis emissa favis non una juventus
Digreditur : veteres aliquot migrantibus addunt
Se comites, ut cuncta novo moderentur in alveo.
Egregio plures juvenum de flore vicissim
Blanditiis vetulæ retinent ; ut olentia late
Rura metat, ceráque domos ac melle juventus
Instruat ; agrestes ætas neque fessa labores
Desuetos repetat, longæ vel condita Brumæ
Ante diem victu consumat mella diurno.
Sæpe sibi non visa satis comitata, vel imbrem
Præmetuens, redit ad patrios Regina penates,
Delectus factura novos : plebs omnis euntem
Subsequitur : veteres noctem non amplius unam
Hospitio indulgent ; nisi longior ingruat imber.
Si piget incœpti reduces, nec sponte relinquunt
Orto sole domos ; vi protruduntur & armis.
Si steterint illæ contra, paribusque resistant
Viribus, & veteres neque possint pellere turmas,
Nec tectis abigi ; quos agmina neutra duello
Evicere lares, simul utraque partibus æquis
Auspiciisque colunt communibus : alta domorum
Pars habitat, pars ima tenet ; sed nulla laboris,
Nulla duas inter vitæ commercia gentes.
Mox eadem bini velut intra mœnia longam
Non servant populi pacem ; tectoque sub uno
Vix consanguineos inter stat gratia fratres ;

Haud secus aligerum studia in contraria scindit
Se se vulgus apum, factis ubi partibus ædes
Divisas habitant : privatæ publica rixæ
Bella trahunt ; sed ne cæco per opaca domorum
Marte truces ineant pugnas ; quum prælia bombo
Terribili cecinere, foras pars utraque latos
Aëris in campos acies producit apertas.

Involitant hinc inde, mori vel vincere certæ,
Et rabidas acuunt diris stridoribus iras.
Agmen agunt binæ pennis fulgentibus auro
Reginæ, mediisque volant in millibus : ingens
Turba Duces cingit, neque miscet prælia, donec
Ancipitis suprema vocent discrimina belli.
Antevolat, Martemque ciens utrimque juventus
Effera prorumpit ; mox agmina tota sequuntur :
Immiscentur apes apibus ; vibrataque figunt
Spicula, & horrendum dant accipiuntque venenum,
Lethifer inspirat fixæ quod cuspidis ictus.
Mutua cognatæ passim per vulnera turmæ
Civili pereunt acie : labuntur utrimque
Corpora læsa, nivis ritu, quæ nube solutâ
Decidit, hibernis Aquilonibus acta per auras.
Necdum iras animosa phalanx & prælia ponit :
Dum medio belli cum robore fœmina Princeps
Conciderit ; grandi quæ stat victoria clade :
Agmina Reginam promptis fortissima telis
Circumfusa tegunt ; & ad unam mille venitur

Funeribus : ſed ubi ſemel occidit illa ; quieſcunt
Arma recompoſitis animis ; nec longius ira
Procedit quàm Martis atrox furor : unus utrique
Terminus eſt ; & ſi poſitâ formidine victæ
Indecorique fugâ ſparſæ victricibus auſint
Addere ſe comites, non exturbantur ; eiſdem
Fas dapibus tectiſque ſimul communibus uti.

Exitium & tantas vulgo gens provida rerum
Antevenit clades : nam dum virguncula nullo
Septa ſatellitio ſervit Regina parentis
Imperio, necdum meditatur condere regnum
Ipſa ſibi, ſociamque fugæ deducere turmam ;
Hanc tacitâ nece clam tollunt ; gentiſque ruinam
Unius interitu redimunt ; quo more Tyrannos
Barbaricos inter manet hæres unus in aula ;
Diviſi ne bella gerant civilia fratres.

Reginæ parcunt juveni, numeroſior arctis
Quum populus tectis habitat ; rerumque ſuarum eſt
Laxet ut anguſtas emiſſa colonia ſedes.
Publica ſed poſcunt ubi commoda rurſus inanes
Mollibus impleri ceris ac melle penates ;
Reginam perimunt juvenem : Duce namque peremptâ
Natales vaga non fugiunt examina cellas.

Melliferis ergo caveis exire juventam
Non patiuntur apes ; quoties pars maxima morbo
Aut improviſis perit imbribus : optima quamquam
Augur apis norit ventos & nubila cœli ;

Nec procul excurrat pluviâ impendente, vel ædes
Præpetibus repetat pennis; inopina fugacem
Sæpe tamen ſubito tempeſtas occupat imbre,
Ad terram miſere affligens; ubi naufraga vitam
Demerſas inter ſegetes amittit in undis.
Fatalem mœret ſortem domus anxia; clauſo
Quum raras ad tecta videt ſe reddere cœlo.
Felices quas forte cavo vel robore quercus
Excipit aut platanus frondentibus hoſpita ramis.
 Sæpe migraturas Apiarius ipſe dolosâ
Fraude retentat apes, ſpatiis majoribus ædes
Amplificans: vacuas ſedes ſtupet inſcia turba;
Et ſubitum miratur opus; juvenumque catervam
Stare jubet Duce ſublatâ; gaudetque capacis
Intra ſepta domûs poſſe horrea plura, novoſque
Ædificare favos, quies larga cibaria condat:
Cura laboriferam tangit quæ maxima gentem.
 Nec ſemel ambroſio cellas ubi melle replerunt,
E ſilvis erumpit apum fera turba, domique
Congeſtas populatur opes, atque omnia vaſtat.
Nam veluti gelido quondam fundebat ab axe
Barbara terra viros; queis longior annus agri
Cultus erat, facileſque ſibi per furta, ſceluſque
Quærere malebant fruges & vivere rapto;
Prædabunda cavis nemorum ſic quercubus adſunt
Agmina, quæ gentis proprios exoſa labores,
Non ceras, non mella hiemi proviſa reponunt;
Horrea

Horrea ſed ſubitis vaſtant aliena rapinis;
Et toto quem vere cohors operoſa coëgit,
Unius expediunt victum per furta diei.

Effera gens & mole valens, & viribus audax
Nil dubitat plenos apibus tentare receſſus,
Expilare palam diſtractis horrea ceris,
Atque novum, ſi quæ muſſat, ſcelus addere furto;
Et raptis opibus dulcem quoque tollere vitam.
Mella vident impune rápi, ceraſque recidi,
Corruere & muros, deſolarique penates;
Nec cuiquam eſt animus furaci obſiſtere turmæ.

Cogeret hæc miſeræ facies triſtiſſima cladis
Maturare fugam, nova quam Regina parabat:
Illius at tantis mors luctibus additur; unamque
Interimunt vetulæ, cellis ut tota novandis
Permaneat, ceraſque ferens ac mella juventus,
Acrius incumbat, propior quò Bruma, labori.

Interea vacuas flavo dum nectare cellas
Implet apis, non pigra ſequi pudet otia fucos:
Tecta fovent; vel ſi qua dies invitat amicâ
Luce frui; pecus ignavum ſpatiatur in horto,
Nil faciens operis, ſed inania murmura miſcens;
Et quamvis habeat validas ad pondera vires,
Nil tamen afflictis curat ſuccurrere rebus,
Obvia vernantes neque ſugere mella per agros;
Molliter in teneris recubat ſed floribus, eſcæ
Immemor, ad ſaturum donec præſepe recurrat,
Servatas hiemi gaudens conſumere fruges.

Indignantur apes ; ſobolis ſed amore creandæ
Fervida gens iras in idonea tempora differt.
Autumno redeunte, tonans quum Jupiter imbres
Comparat, & ſterilis monet annus parcere victu ;
Unanimi tunc bella cient aſperrima motu,
Et ſtabulis abigunt fucos, aut funere tollunt.
Non ſecus ac urbem propior quum territat hoſtis,
Obſidio ne longa famem ferat, oppida vulgi
Fece levant, mittuntque foras quod inutile bello eſt:
Sic ubi pulſat hiems jam proxima, frigore pigram
Obſeſſura domi gentem, præſepibus arcent,
Interimuntque mares ; & quæ pia turba ſororum
Exequias celebrat, cæſos ad limina fucos
Projicit ; extremo ſeu non dignatur honore
Funeris ignavum pecus, aut ſpectare peremptum
Vindictâque frui poſt fata noviſſima gaudet.

Obſcuris ſi forte locis, turbante tumultu,
Delituere aliqui ; non horrida bella reſumunt
Pacatis jam rebus apes : trepidantibus ultro
Indulgent vitam fucis ; ſed ab ædibus illos
Protinus exturbant, & junctis viribus unum
Attollunt tres vel quatuor raptumque per auras
Extra limen agunt : procul effugit ille, fameque
Confectus moritur : tanti eſt, aliena ſecutum
Pabula, frugifero non aſſueviſſe labori !

Extinctos reparat fucos ver ova recludens,
Integra quæ nidis hiemem manſere per omnem :
Quamquam adeo exoſum genus eſt, ut ſæpe tenellam

Progeniem & claufos intra cunabula fucos
Aggrediantur apes, & acerbo funere mergant.
Non errant in cæde truci : cunabula fucos
Majores majora fovent ; parituraque mater
Ova fuis æquo ponit difcrimine nidis.
Hos foribus fubeunt fractis, formataque nondum
Membra trahunt cellis, & humi morientia fundunt.

Altera pars fupereffet apes curare ; fed inter
Et volucres, & noftra feras in tecta receptas
Utilis eft apis una ; virûm nil indiga curæ :
Depopulatur enim florentia rura, favofque
Sponte replet : ceras direptaque mella labore
Indefeffa novo reparat ; rerumque fuarum
Ut ftatus eft, auctam pellit retinetve juventam.
Emiffis nova tecta para ; cafiamque thymumque
Et flores prope caftra ferens, occurre labori ;
Ne faciat via longa moram laffetque vagantes.
Præterea folare famem, Brumæque nivalis
Acre gelu. Vigili permittens cætera genti,
Et magis exemplo gaudens quàm melle potiri,
Pacificum pecus obferva : miferabere fortem
Degenerefque animos humanæ gentis, amicâ
Demiratus apes tectis in pace fub iifdem
Vivere concordes, & nos in mutua natos
Commoda, flebilibus mifere contendere bellis.

Antiquæ mentem fubeat pietatis imago,
Quum fua Chriftiadæ fic in commune ferentes
Omnia, condebant placidos fine crimine foles ;

Et veteris ne vana putes præconia famæ,
Nunc etiam mare trans altum jacet angulus Orbis
Quem qui norit, apum credat me nomine gentis
Illius ingenium, & varios celebraſſe labores.

Non certis armenta notis, non limite ſignant
Arva; ſed in medium quærentes omnia, fruges
Horrea convectant in publica: nulla politos
Diſciplina viros latet opportuna tuendis
Imperii rebus: terram pars ſcindit aratro;
Pars niveos fecunda greges ad paſcua ducit:
Pars frumenta terit ſaxis, aut èxcoquit igne;
Atque alii falces, alii fabrilia tractant
Arma; domique ſuæ timuit qui mane labanti,
Sole cadente redux ab aratro, cuncta colonus
Sarta videt, tectiſque nihil formidat apertis.

Conſilio non jure ſenes dominantur: ab annis
Una poteſtatem facit experientia rerum;
Unaque lex eſt juris amans ſua cuique voluntas.
Non homines (proprium qui nil potiuntur, & uſu
Cuncta tenent) auri fulgor capit: una per illos
In pretio eſt pietas; alii nec pectora torquent
Invidiæ ſtimuli quàm quos movet æmula virtus.

Erudiant quamquam pueros exempla parentum,
Formandæ tamen haud deſunt præcepta juventæ;
In commune placet fingi communia gentis
Pignora; ne patrum privatæ publica curæ
Totius incumbat ſpes & fiducia Regni.
Quos populi legêre Duces rerumque magiſtros

Ille manet labor, ut juvenum quam quiſquis ad artem
Aptior eſt, primis hanc edoceatur ab annis.
Æqua pares inter ſunt omnia; nullaque primas
Obtinet, aut aliam gravat ars inſignior artem:
Cuique decora ſua eſt, ſi rectè factitet: agris
Ruſtica vertendis, bello vel ſumpta gerendo
Arma parem faciunt, ſi par induſtria, laudem.

Quamquam habitet pax alta locis, nec bella laceſſat
Gens æqui juſtique tenax; tentare nec auſint
Finitimi Populi terras, quas fama tuetur
Roboris invicti; tamen arma Duceſque paratos
Semper habent, Martiſque truces formantur in uſus;
Non belli ſtudio, longæ ſed pacis amore.

Hæc operum requies, Sacris jam ritè peractis,
Tympanaque & lituos feſtis audire diebus,
Et peditum turmas equitumque videre ſub armis
Innocuæ inter ſe pugnæ ſimulachra cientes.
Sic juvenes enſem pariter durumque ligonem
Aſſueti tractare manu, nec corpora caſtris
Fluxa ferunt, nec cæca rudes in prælia dextras.

Felicem ditione tenens Hiſpania gentem
Ad ſubitum novit bellum quàm prompta juventus:
Nuper enim magno rerum diſcrimine juſſi
Regis in auxilium ſocias adjungere vires,
Nobile continuo juvenum coit agmen ad arma;
Et totis acies veluti Cadmeïa terris
Extitit: egregias miratur Iberia turmas;
Obſtupuitque magis, medium quum vidit in hoſtem

Fortiter ire viros, celeremque referre triumphum;
Altera nec præter laudem sibi præmia velle.
Compositis redeunt armis ad aratra, senumque
Imperio læti parent qui bella regebant.

Fortunata minus veteris quæ secula Romæ
Carminibus celebrant Vates. Hic fortis Arator
Castra sciens agrosque pari disponere curâ,
Vomere permutat fasces plaustrumque curuli:
Pauca relinquebat patrii quæ jugera fundi
Victrix Roma colit; Bellatorique Senatus
Villicat; & reduci, Victorum præmia, cultos
Reddit agros: quantò satius communibus arva
Publica bobus arat pinguis novus incola terræ.

Omnibus unus enim vel servit miles, agrestem
Rusticus aut operam confert; unique vicissim
Rure suum impendunt omnes & in urbe laborem.
Alterius sic messe fruens & sorte locorum,
Cui segetes periere suæ, nec ditior amplas
Inter opes, nec egens in paupertate; secundis
Non rebus tumet, adversis neque frangitur; æquam
Fortuna mentem servans in utraque, minusque
Damna dolens sibi cum toto communia Regno.

Nescia gens nostrî vivit; nec ab hoste tuetur
Sed magis externis a Relligionibus oras:
Appositas struxere domos ad littora; portus
Ut peregrina suos intret si navis, amice
Hospitio excipiant, sed ad interiora venire
Regna vetent homines cupidos audita videndi.

Inde Caledonias vulgavit fama per urbes
Loïolidas dare jura viris, ſceptriſque potiri,
Qualia forte dolent dites orientis ad oras
Sacrilegis erepta dolis ſibi regna : verendam
Hæreſis auſa Crucem pedibus calcare, patentes
Una ſubit Japonum portus : nil quippe profanis
Vana Deûm ſimulachra timent hac hoſpite templis.

Non gentem imperio, ſed Relligione tenemus:
Conſiliis hominum parent, hanc vivere vitam
Qui docuere ; Deum ſančte venerantur, amantque
Chriſti dulce jugum ; cui gens ſanctiſſima ſubdi
Tum magis, atque magis gaudet, quum cogitat olim
Ut nemorum per opaca vagi vixere parentes,
Relligio queis nulla fuit ; rituque ferarum
Contiguis ut vivit adhuc gens impia ſilvis ;
Fauſta ſibi dum ſecla fluunt, regnantque per illos
Alma fides, pax & pietas, & copia rerum,
Semina nos colimus fauſtis quæ jecimus agris ;
Atque per immenſos Chriſto nova Regna labores
Quærimus, hac operum ſolà mercede, quòd emptam
Sanguine divino gentem cœleſtibus oris
Aſſerere, & rigidæ placeat virtutis alumnos
Reddere, quos homines fieri vix poſſe putares.

Fortunata nimis gens, in commune beatos
Si pergant agitare dies ; apibuſque magiſtris
Commoda magna ſibi pariant, dum publica quærunt.

ARGUMENTUM

LIBRI XV.

VARIÆ ſtagnorum ſpecies. Stagni agger dirutus. Stagni latibula ; umbracula. Caſtellorum foſſæ piſcibus opportunæ. Frequentanda piſcibus ſtagna, ubi de piſcatu. Piſces qui in aquis torpentibus aluntur , ubi de anguillis : metamorphoſis Carpi & ſociorum , in piſces. Lucius ; truta : ſubnectitur metamorphoſis Trutæ , virginis , in trutam , & Lucii , raptoris , in lucium. Mutua piſcium cædes. Variæ ſtagnorum peſtes : lutra , ubi de Prædio D. de Reſſeguier ; mures aquatici ; fiber ſeu caſtor ; arundines ; junci ; fames , ubi de cibo piſcium. Piſciculi , ubi de metamorphoſi juvenum in piſciculos. Piſces à furibus tuendi. Calx & dapes venenatæ injectæ piſcibus. Stagna exhaurienda. Piſcatus in ſtagno nondum frequenti. Linea piſcatoria : metamorphoſis Barbi , piſcatoris , in barbum.

LIBER DECIMUS-QUINTUS.

Stagna.

FERT animus mea ſtagnicolas ad Prædia Piſces
Addere, quos olim teneris meditabar in annis.
Accipe, Lamoni, paucis meliora lituris
Carmina, quæ nomen quondam fecere Poëtæ,
Queis ſine nec vites, nec haberes fortè columbas,
Nec quæcumque tibi maturior extudit ætas.

Quas ego fabellas mutataque Numine Divûm
Corpora gaudebam puerili ludere verſu,
Forſan & his animum poterit recreare nepotum
Nobile par, fauſtis qui ſub penetralibus altæ
Semina mentis alunt, nondum exemplaria Græca,
Vel Romana manu verſantes, teque tuoſque
Sed propius mores, atque aurea dicta legentes,
Dulce rudimentum virtutis, & optima quondam
Fratribus ingenuis ad avitam hortamina laudem.

Officia & regni partes implere ſecundas
Curſonium poſtquam docuiſti, longius olim
Ut patriæ proſis etiam poſt fata, colendam
Aſſumis nati ſobolem; longamque nepotum
Dum ſeriem Lodoix orbi parat, ipſe viciſſim
Regibus æquævos gaudes formare Miniſtros,

Exemplis monitiſque tuis qui pondera rerum
Suſtineant, patriumque ferant in ſecula nomen.
  Stagna gregi qui rure paras habitanda natanti,
Irriguis præcincta tibi ſeu montibus arva
Abſorbent reſides immenſo gurgite lymphas,
Naturæ non artis opus : ſeu vallis in arctum
Sic coit, ut facili frenentur pariete rivi,
Utere fortunæ donis & ſorte locorum.
  Camporum qui plana colit, licèt aggere multo
Vix bene contineat graviorum pondus aquarum,
Nil deſperet : opum vis & labor ómnia vincunt.
  Flumineos ubi terra jacens imitabitur alveos,
Sit ſegeti quamvis ager ingenioſus alendæ,
Stagnet aquis ; ſulcentque rates quod vomer arabat
Æquor ; & amnicolæ depaſcant humida piſces
Gramina, quæ ſimæ tondebant ante capellæ.
  Poſt ubi ſquamigero luſtrum non amplius unum
Servierint pecori, lymphis exhauſta, viceſque
Stagna per alternas annorum quinque colono
Reddita, majori parient cum fenore fruges.
Triticeam ſic vallis opum ditiſſima meſſem
Educat & piſces ; & in æquore fluctuat uno
Lympha ſegeſque Notis undans ; eademque viciſſim
Regna tenent & flava Ceres, & candida Naïs.
  Hoſpitium rivis alii, piſcique futurum,
Stagna parant mediis in collibus ; unde virentes
Deſiliens prono pede lympha perambulat hortos,

Arboribus vel clausa cavis tellure sub imâ
Clam fluit ; & subito tollens se ludicra jactu ,
In pluvios recidit latè resonabilis imbres.

Sæpe manu factas aqua vincit pondere moles
Eluctata viam ; & magno cum murmure secum
Squamosam per culta trahit Cerealia gentem.
Undisonos rivo cum desertore secutus
Transfuga piscis agros, latè spatiatur, & almas
Nunc segetes, nunc prata tenet ; nunc æquore mersas
Carpit ruris opes , & liberiore vagari
Flumine gestit ovans ; sed aquâ fugiente lutosis
Immoritur sulcis, & vota miserrima damnat.

Qualis ubi raptus-juvenis popularibus undis
In vetitum ruit, & fines perrumpit honesti ;
Jamque per omne scelus fertur, quocumque furentem
Dulcibus illecebris trahit imperiosa voluptas.
Illius at postquam , torrentis more, fugaces
Effluxere dies & gaudia vana ; relictus
Jam sibi, nec cœno (primos quo polluit annos)
Avelli potis, hæret iners ; mortemque sub ipsam
Irrita vota facit vitæ melioris amore.

Piscis amat tacitos alta sub rupe recessus ,
Queis lateat timidus , vel frigus amabile captet.
Tu gentis studio indulgens, imitare cavatos
Quos Natura sinus scopulis informat adesis.

Sed quia contortis latebrarum anfractibus , intra
Torpet iners pigroque situ corrumpitur humor ;

Arboribus circum positis umbracula pisci
Tendere maluerim, secum modò larga caducas
Devehat unda comas nemorum; ne tabida putri
Subsidat cum fronde lues, & flumina fœdet.
Ergo peregrinos juga per declivia rivos
Duc age; stagnantes ut aquas nova lympha perenni
Submoveat cursu. Ripis quæ labitur altis
Æquoreum ciet unda pecus, strepituque sonoro
Invitat lacubus se se subducere clausis.
Tu crates oppone fugæ, quibus altior amnis
Effluat; & nisu quibus obluctentur inani
Squamigeri cives; indignantesque teneri
Præcipites oculis fluctus post claustra sequantur.
Nulla gregi statio magis opportuna natanti,
Quàm quæ lympha fluet villarum mœnia circum
Defensura tuos atque ornatura penates.
Piscis enim sinuosa vagos per flumina cursus
Exercens, hiemis soles nunc captat amicos:
Nunc iterum nigram tecti spatiatur ad umbram;
Dum calet, & fluvio violentior incubat æstas.
Te neque jejunæ capient oblivia gentis:
Quippe suî piscis meminisse jubebit, ab undis
Rectior emergens, & hiante voracia pandens
Ora fame: patulis Cerealia dona fenestris
Mellitasque puer, quibus abstinet ipse, placentas
Projicit, & spectat gaudens hinc inde natantes
Una trahunt plures avido qui crustula morsu.

Relliquias cœnæ mensis dat verna remotis :
Inteſtina coquus leporum, piſceſque vorandos
Piſcibus, & patrum quoque projicit ilia natis.

Tu quoque certa docens ad ſigna venire vocatos
Triticeam ſparges ſegetem, ludoſque natantum
Bellaque deſpiciens ; vel adacto in viſcera plumbo,
Vel ſub aqua miſſis nervo pulſante ſagitis,
Venandi ſtudio, ſolis ſecurus & imbris,
Indulgere domi poteris ; ſeu flumina piſcis
Summa ſecat, ſive in vacuum micat aëra ſaltu.

Stagna pares ubicumque, novos accerſere cives
Tempus erit ; primos quum vere cupidinis ignes
Senſit amans, ipſaque calens quoque piſcis in unda
Mutatas vix ſentit aquas ; prægnanſque tumenti
Fert utero ſecum numeroſam fœmina prolem.

Quare age vicinos humentia lina per amnes
Tende, dolis inſtructa : rubros innecte colores,
Vitrea quos cupidus ſequitur per flumina piſcis.
Præterea captâ velut alite callidus auceps
Utitur ; ut plures vocet unius ore volucres,
Quas poſitis fallet laqueis, viſcoque tenaci.
Retibus implicitus ſua ſic in vincula piſces
Piſcis agit : tantum poſſunt exempla, timorem
Ut minuant. Non ſponte tamen ſtudioque nocendi
Cives ille ſuos, noſtrâ ſed perfidus arte,
Decipit ; & mutæ ſcelus excuſabile gentis,
Agmen ab inſidiis ſi non abſterret amicum.

Unus homo eſt proprii generis qui proditor, ultro
Illaqueat, ſibi quos ſimiles Natura creavit.
 Si qua jacet medio rupes in flumine, multus
Piſcis ineſt : quod noſſe potes quum gurgite ab imo
Tollitur in bullas efflata natantibus aura.
Quos non ſaxa dabunt, imitaberis arte receſſus,
Demergens cæſâ vinctas ex ilice frondes.
Piſcis ubi dape pellectus conſueverit uti
Ramorum hoſpitio ; ſuſpendes retia circum,
Iliceaſque trahès alto de flumine virgas,
Humida ſquamigeros agitans ad lina natantes.
Rurſus aquis faſces & frondea tecta repones ;
Inſidiiſque novam ſtructis ſectabere prædam.
 Captivos ad ſtagna ferunt quæ dolia piſces
Accipiant ſuperis lumen ſpirabile coſtis ;
Et tibi ſi fluvius, ſi fons occurrat eunti,
Amnicolam bonus amne gregem ſolare recenti.
 Omnia non omnis nullo diſcrimine piſcis
Stagna colit : nam lympha ſitu vel torpet inerti,
Vel graciles fundo tellus imitatur arenas ;
Egeriturque novo fluctu mutabilis humor.
 Si ſtagnis jacet unda pigris immota, paluſtrem
Immites album, & percam, timidoſque ſarachos,
Qui totidem referunt, dorſo variante, colores,
Adverſo quot ſole trahit Thaumantias Iris.
Sequanicos addes epelanos, atque minorem
Chalcidem, & elingues, vulgi ſolatia, tincas,

Anguillaſque capi faciles, quum flumine ab alto
In mare deſcendunt: ut enim peregrina quotannis
Auſtrales ſequitur Progne trans æquora ſoles;
Sic ubi triſtis hiems Aquilonibus aſperat undas;
Frigoris impatiens fluvios Anguilla rigentes
Deſerit, & pelagi tepidis hibernat in oris,
Æſtivoſque redux gelido levat amne calores,
Littoreas captans umbras & frigus aquarum.

Ergo locum fraudi capies, ubi ſaxea moles
Fluminis anguſtat fauces; per iniqua viarum
Influat ut Cereri violentior unda terendæ,
Verſandiſque molis: medio quas aggere pandunt
Creſcenti portas fluvio, coëuntibus arctum
In ſpatium cannis ſternes: declivis arundo
Præcipites rimis effundet hiantibus undas,
Vimineoque cadens ultro ſe carcere claudet
Quæ ſequitur pronos anguilla volubilis amnes.
Opportuna fugæ captabit tempora, tutum
Quum dabit amnis iter brumali turbidus imbre.

Sed velut armigeras ſi quis devolvere turmas
Nocte parat; tenebris quoque callidus utitur hoſtis,
Ut ruat incautas inopino Marte cohortes.
Retia Piſcator ſic indeprenſa lutoſis
Fluminibus tendens, fugitivum intercipit agmen,
Verſutoſque dolis vincit fallacibus aſtus.

Torpenti quoque gaudet aquâ ballerus oberrans
Littoribus, nec non Itali pigus incola lari,

Alburnuſque vorax, veterique ſimillima trutæ
Umbla, minax roſtro ſed iners ad prælia piſcis:
Nam licèt armatas triplici dens ordine fauces
Muniat; innumeras tamen irruit unus in umblas
Lucius, & paſſim fluctus impune cruentat
Cæde ferox: adeo eſt animus præſtantior armis.

Auſoniis etiam veniet peregrinus ab undis
Carpio; ramentis fulvi qui veſcitur auri,
Atque alio priſcos in corpore ſervat amores:
Exul enim Latiis olim Saturnus in oris
Quum fugeret Jovis arma, ratem conſcenderat, ultra
Benacum facturus iter; pretiumque vehendi
Solverat, atque dato ſcelus irritaverat auro.
Jamque gubernator navis, cognomine Carpus,
Omnia furaci quòd carperet ungue, parabat
Vincla Deo: mentem ex vultu præſenſit iniquam,
Ulturuſque nefas puppi Saturnus ab alta
Rectorem nautaſque maris dejecit in undas;
Naufragaque in piſces mutavit corpora, naves
Qui ſectantur adhuc, aurique cupidine flagrant;
Seque adeo humanâ teſtantur origine cretos.

Dives aquæ ſi forte lacus interfluit amnis,
Provenient melius maculoſo tergore barbus,
Et leuciſcus, aquam ſcindens quo more per auras
Excuſſum nervo jaculum volat; unde ſagittæ
Nomen habet: vivo gaudent quoque flumine mullus
Perpetuiſque tumet venter cui fertilis ovis

Phoxinus,

Phoxinus, & roſtro fodicat quæ barbota limum,
Lotaque ſetoſo pendet cui barbula mento,
Et ſqualus, & ranæ rictu muſtella ſuperne
Turpis, in anguillam quæ deſinit, atque thymallus
Fontis amans, referenſque thymi fragrantis odorem,
Et graciles avidus qui gobio ſorbet arenas,
Percaque duritie carnis gratoque ſapore
Æquoreos referens mullos: capitoque minutis
Fartus aculeolis, rictuque ſilurus hianti,
Et quæ truta foret, niſi roſtro obtuſior, umbra.

Utraque ſtagna volens habitat, menſeſque per omnes
Ubere cyprinus torrentia flumina partu
Torpenteſque lacus opulentat: Cypria nomen
Quo Venus ipſa ſuum pro fertilitatis honore
Impoſuit; carpam Galli vertêre vocantes.
Æquoreos inter non cautior altera piſces,
Obſeſſas ubi ſenſit aquas, mediamque teneri,
Nunc ſcopulis latet exeſis, nunc flumine ſummo
Enatat, atque levi tranſmittit retia ſaltu;
Nunc ſub aquis immota manens, vel mordicus herbam
Ore tenet, merſumve luto caput inſerit alte,
Invitam ne lina trahant; & ſæpe ſub ipſis
Caſſibus effodiens, res obſervata, ſaluti
Non tantum cavet ipſa ſuæ; ſed retia dorſo
Suſtinet, & captum vulgus miſerata, patentes
Officioſa vias apperit, queis turba natantum
Diffugiat minor, & caſſes fruſtretur inanes.

Non alius qui durando tot ſecula vincat
Piſcis erit : cyprinus enim vetus incola fontis
Bellaquei, vidit qui Gallica ſceptra tenentes
Valeſios, vitreis idem miratur ab undis
Borbonios rerum dominos ; patribuſque nepotes
Aſpicit abſimiles habitu : proh ! tempora quantum
Obſtupeat mutata magis, ſi gentis honores
Noverit, & toto partos ſciat orbe triumphos.

Jamque licèt ſenio ſquamis canentibus albent,
Regia longævæ ſulcant quæ flumina carpæ ;
Non ſterilis, non fracta tamen, nec inertior ætas :
Nam vetulæ ludis agitant juvenilibus undas ;
Præſidioque loci tutæ, non gurgitis alti
Ima tenent ; vaſta littus ſed mole legentes,
E manibus carpunt eſcas, & cætera ſeſe
Bellaquei produnt inter miracula ruris ;
Exſultantque magis, Lodoix quum Magnus ad amnem
Ambulat, & quales habuit florente juventâ,
Haud alias animi vires & corporis effert.
Imperii non luſtra putes ter quinque peracta ;
Ni partos numeres terrâque marique triumphos,
Vel grandes atavo videas aſtare nepotes.

Gloria divitibus quamquàm non ultima menſis
Accedat, ne quære tamen quos lucius amnes
Incolat : hunc ſtagno ſi quis concluſerit, idem
Et milvo placidas in eadem turre columbas,
Gallinisque poteſt ſocias adjungere vulpes,

Atque trucem ſtabulare lupum cum mollibus agnis.
Sævit enim in piſces dirus regnator aquarum,
Nec proprio parcit generi; niſi forte paludes
Obſcenas habitans, clamoſis expleat atram
Ingluviem ranis; cœno quas eruit alto
Multa coaxantes nequicquam, obitumque ſub ipſum
Irrita jactantes patulo convicia rictu.
Quin & cæruleis ubi garrulus anſer in undis
Ludit, & inſtantis pluviæ certiſſimus augur,
Mergit aquis retrahitque caput, fluidumque ſupinis
Infundens humeris rorem, ſe proluit amne;
Lucius incautam rabido trahit ore volucrem
Improbus, & fluvii deducit ad ima vorandam:
Audet & in pueros, vitreis quum forte fluentis
Mollia membra lavant, ſceleratos ſtringere dentes.

Truta vagos amat obſcuris in vallibus amnes
Et pigris injecta vadis, oblita decorem
Ipſa ſuum, partûs & amorum neſcia, vitam
Triſtis agit, tardumque refert in carne ſaporem.
Tædia tanta levat, feſſas errore viarum
Qui ſtagnis affundit aquas; trutæque vaganti
Providet hoſpitium labentis ad oſtia rivi,
Et mollem meminit ripam veſtire perenni
Gramine, fulgenti ſabulo conſpergere fundum,
Saxorumque morâ lympham irritare loquacem.
Talibus auxiliis vix truta carebit: aquarum
Gaudet enim ſtrepitu; nec, queis inclaruit olim,

(Quum tacitos coleret virgo procul urbe receſſus)
Dedidicit priſcos, mutato corpore, mores.

Purpureos inter flores quercuſque virentes
Ibat, & ingenti labens cum murmure pronas
Rivus agebat aquas, nemoriſque ſilentia rauco
Turbabat ſtrepitu. Sub opacis frigora captans
Ilicibus, vitreique ſedens in margine rivi
Truta verecundos gaudebat fingere vultus,
Aureoloſque levi crines innectere nodo.

Illa ſibi dum ſola placet, faciemque venenis
Inficiens, maculis variat nigrantibus ora;
Haud procul hinc per denſa latens fur luſtra ferarum
Lucius e latebris oculos in virgine figit,
Incertum eſt opibus captos an amore: decora
Nam facies veſtiſque pari fulgore nitebant.
Proxima ſenſit ubi nemoris virgulta moveri,
Pavit ad aſpectus hominis perterrita virgo;
Et toto fugiens hinc illinc littore, Divos
Clamat, & in tantis duplicat pia vota periclis.

Præruptæ ſuberat rupi nidentiſſimus altæ
Gurges aquæ: curſu virgo conſcendit anhelo
Saxoſum moritura jugum; vitâque pudorem
Servatum bene credit emi, ſi vertice prono
In medias ſe mittat aquas: pede fervidus inſtat
Lucius; & triſti perituram funere Trutam
Apprensâ dum veſte tenet, communibus ambo
Præcipites obeunt fatis, vitamque reſumunt

Consimilem ; piscisque nova sub imagine servant,
Lucius audaces animos & cædis amantes,
Trutaque fœmineos trepido sub corde pavores.
Purpureis remanet guttis stellata : decorus
Virgineo sedet ore pudor : stat gratia vultûs ;
Quæque fuit socias inter pulcherrima nymphas ;
Nunc inter reliquos est formosissima pisces.

Cæde furens non unus erit qui stagna cruentet
Lucius ; amnicolas agitat Discordia fratres :
Alter in alterius meditatur fata perennes
Insidias : premit imbellem qui viribus audax ;
Majoresque, virûm de more, minoribus instant
Terribiles ; & quæ saltus infamat & urbes,
Vis eadem Martisque furor dominantur in undis :
Nec potuit bona Pax, terris ejecta, sub ipsis
Fluminibus, placidos inter remanere natantes.
Mutua sed quoniam piscis per funera vitam
Sustinet, alternæ nonnulla est gratia cædis.

Quid memorem clades alias, quibus effera lutra
Depopulatur aquas. Inter saliceta penates
Ædificat cæcos ; & littore spectat ab alto
Æquorei pecoris ludos & prælia, tristi
Quæ dirimit nece bellantum : nam sævior hostes
In medios celeri ruit improvisa natatu.
Pauca fami, sed non odiis cæcoque furori
Corpora sufficiunt : pisces eviscerat ; atro
Sanguine tinguntur fluctus ; semesaque passim

Turbatis fluitant resupina cadavera lymphis.
Exsultans animis, & cædis imagine gaudens,
Lutra cavis laceros pisces taboque fluentes
Congerit, ac tetros inter pernoctat odores.
  Fallaces alii pedicas & retia tendant;
Vel saturis lutram invitent succedere nassis:
Tu cape tela manu; densisque absconditus umbris,
Dum tacito struet ipsa suas e littore fraudes,
Cæde fatigatas referet vel ab æquore fauces;
Sterne solo; dulcesque tuis da piscibus escas,
Vulnere confossam mittens in flumina lutram.
Ne faciat quoque cæsa metus; huic detrahe pellem,
Quam Matrona potens multo mercabitur ære.
  Si nidum tenerosque feræ deprendere pullos
Contigit; absenti sobolem furabere matri,
Et dum mollis adhuc ætas facilisque doceri,
Piscandi cicurem lutram formabis ad artes;
Atque ubi transverso steterint suspensa fluente
Lina; cavernosos rimabitur illa recessus,
Ejectos specubus pisces in retia trudens:
Ut canis excitos agit in venabula cervos,
Et tacito sequitur leporum vestigia rostro.
  Hoc ego piscatu tecum Autumnalia nuper
Tempora fallebam, rerum ô suavissime! fessum
A studiis & ab urbe, tuo qui rure, disertis
Sed salibus recreas magis, ingenuoque lepore:
Namque suum a rivo nomen sortita, propinquo

Villa licèt mihi præ reliquis tua rideat agris ;
Si tamen abſueris, jam me non floribus hortus,
Aurigerâ non amnis aquâ, non mollia verno
Prata colore juvant, non rauco murmure mecum
Viſus & ipſe queri nemora inter frondea rivus.
Ipſa etiam ſtudii hortatrix, eademque levamen,
Laurea ſilva vagam tua poſt veſtigia mentem
Vix revocare poteſt, & amicis reddere Muſis.
Sæpius ergo tuo quum te veniente redibant
Deliciæ ruri, placuit piſcoſa ſecundum
Flumina, nunc timidos lutrâ famulante natantum
Exagitare greges ; nunc ad vivaria, ſumptu
Quæ tibi regali Patres conſtructa pararunt,
Stare ſimul, docilemque vadis immittere lutram ;
Illius & piſces educere fauce trementes.

Æquoreos etiam mures, fibrumque voracem ;
Qui deſolatas populantur cædibus undas,
Aggrediere dolo : ſubeuntem in flumina fibrum
Si quando procul aſpicias e littore, telum
Nequicquam expedies pharetrâ, mortemque parabis :
Gnarus enim fraudum, fur enatat uſque ſub amni ;
Nec quibus ingreditur, ripis emergit ab iiſdem.

Jam ſi canna virens & juncea ſilva paluſtres
Obſedere lacus, medios ne cædite culmos :
Qui remanet vitiabit aquas putredine truncus ;
Et nova vivaci ſeges abs radice reſurget.
Commoda vellendis adhibetur cymbula cannis :

Pellitis alii manibus capita alta tenebunt;
Atque alii remis lembum contoque faligno
Adverfum impellent: contentaque brachia ducent;
Donec arundineam moveant ad littora filvam.
 Pifcofæ fed nulla magis metuenda paludi
Peftis erit, quàm dira fames: Cerealia lymphis
Spargite dona, viri: morbo fublata latenti
Si qua peribit ovis, fi quis bos inter arandum
Conciderit, fubitâ proftratus morte; vorandum
Mittite fquamigeræ, convivia grandia, genti:
Projicite & tritas glandes, vilemque fafelum,
Et ficus longo corruptas imbre, fuifque
Poma fub arboribus paffim quæ ftrata jacebunt:
Pifcis enim ftimulante fame crudafque (ferarum
More) vorat carnes, ovis inftar gramina tondet,
Et ritu volucrum depafcitur helluo fruges;
Nec jejuna fuis a civibus abftinet ora.
 Nequicquam cobites, cottufque, & gobio tutum
Littus amant: anguilla vorax vada tranat, & atram
Pifciculis replet ingluviem. Quum turba natantum
Cætera grandefcat; nullis cur phoxinus annis
Et cottus minor, & cobites ac gobio crefcant,
Dicite, Pierides, nanæ primordia gentis.
 Oceano propior pigris ubi tardius undis
Volvitur Eridanus; juvenum manus inclyta quondam
Dum recreant animos ludo, placidumque per amnem
Conjiciunt lapides, qui fumma per æquora crebro

Subſiliant ſaltu, metuentes flumine mergi:
His tum forte locis alto ſub gurgite Clio
Naïades æquoreas dulci ſermone tenebat,
Deceptos narrans Ephires abſentis amores.
Turbari vitreas ſaxorum grandine lymphas
Audiit, & mediis Ægle caput extulit undis;
Juſſit & hinc pueros procul eſſe; minaſque ſeveras
Intonuit, niſi paruerint: riſere minantem,
Saxaque mutato jaculantes impia ludo,
Digna tuis refer hæc, aiunt, reſponſa querelis.
Exanimi perculſa metu ſe protinus Ægle
Reddit aquis; totumque replens ululatibus amnem,
Proh ſcelus! & nobis illuditur! auſaque ſacrum
Hoc caput & dictis ſaxiſque laceſſere, vivet
Turba procax! Eſt quod teneris ignoſcitur annis;
Nulla ſed in Divos ætas ſine crimine peccat.
Eia agite, & noſtræ monſtrum quod ſerviat iræ,
Monſtrum immane, ferox, vicino accerſite Ponto.
Dixit, & Oceano votis famulante Sororum,
Terribilis viſu facies emergit ab undis.
Proſpexere ſimul; ſimul intremuere, fugamque
Tentarunt pueri; ſed iners fugientibus inſtat
Membra ligans timor: exanimes ſternuntur; humiqu[e]
Proſtratos laniat, ſeſeque in flumina monſtrum
Projicit; ac triſti rorantes ſanguine fauces,
Quaſſans turpe caput, fluvialibus abluit undis.

Horrendam Nymphæ cladem gemitusque cadentum
Audierant; irasque placet satiare videndo.
Fœmineo quid non possunt in corde juventus,
Et decor, in pueris etiam post fata superstes,
Qualis inest flori, qui quum succisus aratro est,
Pulcher adhuc, languente licèt cervice, recumbit?

Credula res amor est: spectant hinc inde cruorem
Effusum, ac juvenes sparsim tellure jacentes,
Et dubitant metus an mors straverit: altera molli
Tentat corda manu, digitisque recludit ocellos:
Altera in extremis quærens num forte labellis
Halitus erret adhuc, os molliter applicat ori,
Oscula prætexens pietate: sed irrita seram
Cura requirit opem: nam quos in littore versant
Impia mors animâ gelidos spoliaverat artus;
Jamque tenebrosas fauces inamabilis Orci
Flebilis umbra tenens, trucis implacata Charontis
Pectora pene movet precibus fletuque decoro.

Tristia Naïades miseratæ fata jacentum,
Oravere Deos, ut vivus in ima rediret
Ossa calor: nullis sed flectunt Numina votis;
Et precibus plus in pœnam valuisse dolentes,
Frigida membra trahunt alto tumulanda sub amne.
Post ubi cæruleos tetigere cadavera fluctus;
Fit puerûm nova forma: brevi manus utraque pinnâ
Contrahitur: squamis riget aspera pellis: in unam

Crura pedesque simul caudam falcantur ; & undas
Jam secat adversas fluvii novus incola, priscam
Ingenio referens membrorum & mole juventam :
Nam genus hoc nullâ crescunt ætate, perennes
Exercent ludos, rixantur, amantque vicissim ;
Et nequeunt prisco puerûm de more, nec una
Vivere, nec sociâ sese divellere turbâ.

Nocturno superest pisces a fure tueri,
Armatasque trabes imo demergere fundo,
Retia quæ teneant unco furacia morsu.

Damna ferunt graviora, malis qui mista venenis
Pabula, vel vivam jaciunt in flumina calcem.
Hausit ubi pestem, violentior enatat undas
Piscis ; & in varios amnem secat ebrius orbes,
Æquora summa tenens ; cœlestis ut aëris haustu
Compescat furiale malum, quod viscera torret :
Sed stomacho magis usque furit teterrima labes ;
Et jam deficiunt vires animique natantem :
Jam trahit extremas ægris pulmonibus auras ;
Et fluitat resupinus aquis : dolet ipse malorum
Auctor, & exigui vastata cupidine lucri
Stagna videns, diras sceleris reus improbat artes.

Ut pingues facilesque capi vivaria mensis
Sufficiant pisces ; angustum pariete ducto
Claude locum, pleno quà defluit amnis ab alveo :
Murmur enim labentis aquæ, vel odora natantes

Eſca trahens, dulci coget ſuccumbere fraudi.
Vimineæ pandent iter irremeabile naſſæ;
Captivumque gregem largo ſolabere victu,
Ut pinguem clauſo ducas e carcere prædam.

Poſt aliquot meſſes, verno quum tempore longa
Chriſticolæ paſcunt uno jejunia piſce;
Tempus erit ſtagnis emittere flumen apertis,
Squamigerumque pecus plenis efferre caniſtris.
Laxatis infra portis erumpit aquæ vis,
Per valles, per ſaxa ſonans, vireſque miniſtrans
Fluminibus nullo mirantibus imbre tumentes
Ad pelagus ſolito ferri violentius undas.

Interea turbatur aquis: vagus undique piſcis
Curſitat, & lymphâ jam deficiente, ſupremos
Conſequitur fluctus, ſtagnis ſed lapſus ab altis,
Vimineos cadit in corbes; vitamque relinquens
Cum fluvio, tenues animam diffundit in auras.

Ne pereat gens tota; vagæ miſerere juventæ,
Piſciculumque vadis hærentem tolle, futuræ
Spem ſobolis; vivumque novæ demitte páludi:
Enatat; & rerum trepidus, lateque vacantes
Admiratus aquas, lacubus dominatur avitis.

Exhauſtis remanet ſtagnis anguilla, paluſtri
Merſa luto caput, & ſinuoſa volumina torquens:
Repentem per ſtagna manu comprende tenaci,
Ne fluat; & vacuam, quum jam cepiſſe putabis,

Fortunæ ſimilis, fruſtretur lubrica dextram.
Fertilibus dites ſcateant dum piſcibus undæ,
Retia nulla trahes: prima tibi meſſis in herba
Ne pereat: naſſis poteris fallacibus uti,
Littoreumque nigris accendere noctibus ignem;
Piſcis enim novitate rei perculſus, ad oras
Proximus accedit rutilas; aviduſque ſciendi
Dum ſtupet, & flammam crepitantem concipit aure;
Retibus incautum ſupera, vel fige tridenti.
Curarum vacuas aliis fas artibus horas
Fallere, piſcoſum quibus haud populaberis amnem;
Inprimis viridante ſedens in margine ripæ,
Fatalique vagos invitans munere piſces,
Objicies dapibus tectum lethalibus hamum.
Gramineam nuper, memini, puer amnis ad oram
Sederat, ingenti juvenum ſpectante catervâ,
Tortile procerâ pendebat arundine linum:
Æquoreæ objiciens genti celata doloſis
Æra cibis: tacito puer alta ſilentia nutu
Imperat, infidum jaciens in flumina ferrum.
Conſpicuus barbâ vitreas tum forte per undas
Grandior errabat mullus: vidêre volentem
Nolentemque dapes morſu contingere, prono
Nunc labi fluvio, caudâ nunc remige fluctus
Ire per adverſos; & quò revocabat edacem
Notus odor, flexis iterum ſe reddere gyris.

Qualis ubi tædam pictis circumvolat alis
Papilio, gaudens quo mox periturus ab igne eſt.
Interea preſſo pueris vix ſpiritus ore
Ducitur : alternâ fluitat ſpe mobile pectus
Ambiguoque metu : prædâ lætantur opimâ,
Amiſſamque dolent ; & in uno piſce ſub undis
Defixis hærent oculis, ardentque tuendo.
Imperioſa metum vincit gula : credulus eſcam
Corripit, & fuſo ſorbens cum ſanguine barbus
Sentit ineſſe dolos : ſed quo magis ore venenum
Exſpuere, & ferro tentat ſubducere fauces,
Altius æra manent læſo defixa palato.
Protinus elatâ piſcator arundine barbum
Extrahit, & ſiccâ moriturum extendit arenâ.
Ille ſuum ſpectans fluvium, dat in aëra ſaltus
Terque quaterque leves, animiſque cadentibus udâ
Quum nequeat grave corpus humo jam tollere, pulſat
Indignante ſolum caudâ ; mox ilia ducens,
Infeſtas animam moriens exſpirat in auras.
Nullus erat tanto ſpectantum ex agmine, piſcis
Qui barbam pinnaſque manu contingere nollet.
Hìc tum forte puer fabellam aggreſſus anilem
Barbus, ait, carnoſa dedit cui barbula nomen,
Vir quondam letho propior feſſuſque ſenectâ,
Jam prope centenos vitæ compleverat annos :
Frons erat antiquâ rugoſior ilice, pronum

In terram caput, ora cavo deformia rictu,
Excussi dentes, manus ossea; fusa comantis
Cæsaries barbæ mento demissa jacebat;
Nodosusque gradum baculus firmabat inertem.
Fluminibus teneros assueverat ille per annos,
Humida lina trahens; atque ut provectior ætas
Debilitat veteres, sed non extinguit, amores;
Sectabatur aquas; & quamvis obsitus ævo,
Piscibus insidians gaudebat adunca dolosis
Æra cibis tegere, ac puerilem ducere prædam.

Quum semel extremâ senior consisteret orâ,
Percutiens baculo lambentem littora piscem,
Nec titubata tenens levi vestigia ripâ,
Pronus in undosum misere devolvitur amnem.
Cum rapidis luctatur aquis; & flumina dudum
Ingustata bibens, languentia brachia plausis
Jactat aquis; precibusque magis quàm viribus usus;
Vota facit, nihil hæc quoque profectura roganti.

Jamque ferebatur lymphis exsangue cadaver,
Quum senis interitum miserans Regnator Olympi,
Vive, sed æquoreos pisces, ait, inter aquarum
Incola vive novus: neque enim quæ vita manebat
Est tanti, primos cures redivivus ut artus;
Effetique brevem mavis tibi corporis usum.

Dixit; & in tenues panduntur brachia pinnas,
Contractique pedes caudam junguntur in unam;

In ſquamam toga panniculis conſuta rigeſcit;
Et prope qualis erat, ſpinæ manet arida crates;
Barbaque pendet adhuc mento concreta ſenili.
Exciderant dentes : gingiva remanſit inermis :
Omnia quæ priſcam referunt in piſce ſenectam;
Ipſaque maturos ævi provectior ætas
Nobilitat barbos ; & queis mortalia paſſim
Cætera depereunt, ſibi laus accedit ab annis.

Præbueram vanis pueri ſermonibus aures,
Incipio queis pauca ſuper; variaſque ſecutus
Piſcatorum artes, & triſtia fata natantum;
Sors eadem, dixi, vos ô lectiſſima turba,
Inſidiæque manent ſimiles : nam piſcibus unis
Extuderat quos priſca dolos induſtria, pejor
Fallendis adhibet jam nunc mortalibus ætas;
Virque virum capit, inſidi vel muneris hamos
Objiciens avidis nimium, vel retia tendens
Indeprenſa parum cautis, aut oppida miſcens;
Turbidiora ſuis proſint ut tempora rebus.

Hac ætate capit vos inſidioſa voluptas,
Melle linens ſua dona, gravi quæ triſtia quondam
Pectora torquebunt ſenſu. Vidiſtis ut eſcam
Deliciaſque breves vitâ mercatus ademptâ,
Interiit piſcis, dulci male credulus hamo:
Non aliter fraudem blandis inimica voluptas
Occulit illecebris; quibus inconſulta juventus

Si

Si capitur, jam non magis hauſta venena tenaci
Egerit ex animo, captus quàm piſcis aduncum
Sanguineis potuit divellere faucibus hamum;
Sed longo mœrore brevem dulcedinis uſum
Æterniſque luet vix cognita gaudia pœnis.

ARGUMENTUM

LIBRI XVI.

Leporarium. Cuniculorum fecunditas, claustra, victus, proles. Cuniculus mas armillatus. Cuniculi claudendi vespere. Vivarium, ubi de Lamonio; de priorum XV. librorum argumento, & de Launæa silva. Quo loco claudendæ feræ. Feræ muris claudendæ: cervus; hinnuli; aper; rupicapra; capreolus; bubalus; pygargus; ibex; dama; bos ferus & silvestris, ubi de ludicro cum feris tauris certamine; lupus; vulpes. De venatione, ubi de juvenum luxu, de Ludovico XV, de Revasini, poeta italo & de variis illius poematibus. Cervi venandi inquisitio & delectus, ubi de prandio venatorio: cervus è latebris ejectus: cervi astutiæ, ubi de canum sagacitate: cervi mors. Conclusio totius operis, ubi de Ludovico Magno.

LIBER DECIMUS-SEXTUS.

Vivarium.

LAMONIUS, peragrata prius quàm rura relinquam;
Silveſtres agitare feras jubet: ardua quamquam,
Juſſa faſceſcentes, ponamus tenuia primum
Clauſtra domoſque tibi, villæ Lepus hoſpes agreſtis
Septa paraturi ſilvas majora per altas
Et Capreæ, & Damæ timido, Cervoque fugaci.
  Seu parvas habitet laxaſve cuniculus ædes;
Sive domi captivus agat; ſeu liber apertis
Exſpatietur agris; denſam mirabere prolem;
Natorumque greges; quos indefeſſa laborum
Mater alit, partus anni cum menſibus æquans:
Pendet enim ſoboles nutricis ab ubere, ventrem
Quum nova prægnantis tendit fetura tumentem.
  Captivum vaſto leporem juvat æquore curſus
Exercere vagos, & aprico ludere campo:
Indulge ſpatiis; arcti ne tædia norint
Carceris; & teſtem referant in carne ſaporem.
  Vix poteris muro gentem cohibere fugacem;
Ni quantùm æthereas paries aſſurgat in auras,
Obruta ſint imis tantùm fundamina terris.
Foſſor humum cavat ungue lepus, muroque ſub ipſo

Quærit iter ; trifti quo fe fubducere clauftro
Poffit, & immenfis errare licentius agris.
Liberioris enim vitæ fpes blanda ferarum
Sollicitat genus omne : famem pluviafque nivales
Atque hiemem nudo tolerare fub æthere malunt,
Arctius amifsâ quàm libertate teneri,
Et faturis lare fub certo præfepibus uti.
 Sunt qui ftructilibus ducunt pro mœnibus undam ;
Et præcincta cavis vallant leporaria foffis :
Dant & aquis pifces ; ludens ut pafcat uterque
Grex oculos, menfafque cibis exornet inemptis ;
Littoreque ex uno jaciant & miffile plumbum
In lepores & in æquoreos cava retia pifces.
 Ferrea quæ lepori fubitam dat fiftula mortem ;
Terrificum pyrio quum pulvere feta fonorem
Edidit, auditum trepidat grex omnis ad ictum :
Sed mox cum fonitu pavor evanefcit in auras;
Strataque gaudentes ludunt per corpora, noftrî
Confimiles, quorum blandos mors dira fodales
Ex oculis in bufta rapit ; triftifque fepulchri
Immemorem tamen exigimus per gaudia vitam.
 Si placet auritam nova claudat ut infula gentem ;
Effodiens circum, colles imitare fupinos,
Aggeftâ in cumulum tellure : cuniculus altâ
Gaudet humo, tutos ubi ponat ab imbre penates.
Serpit enim, pullifque nocet, qui lubricus amnis
Infinuat fe fe raræ per inania terræ.

Fossa autem, spatiis lepores quæ continet arctis,
Bis denos sit lata pedes; demissaque sensim
Hinc facilem det ripa viam redeuntibus; illinc
Alveus adversâ sit inexsuperabilis orâ;
Ut quum se tacitum mittet fugitivus in amnem;
Littoraque audaci petet ulteriora natatu,
Ungue lepus fluidam, prærepto margine, terram
Vellicet incassum; pedibusque adrepere tentans,
Decidat; & quoties nisu sublimis inani
Erigitur, toties altis ruat obrutus undis;
Viribus ac tandem jam deficientibus, ultro
Vertat iter, vanumquæ fugæ deponat amorem.

Vel molles lepori viciæ, vel avena ferantur;
Plurimaque hinc illinc pomis labentibus arbor
Sufficiat dulces epulas, aquilæque ruentis
Arceat insidias, & late brachia tendens,
Temperet æstivos umbrosâ fronde calores.
Præterea fenum furfurque dabuntur, olusque
Irriguis passim quod inutile vellitur hortis.
Parce tamen, quamvis gratos, apponere caules:
Caulis enim noto lepores infamat odore;
Quod faciunt & lenta salix, & populus alba,
Et quæcumque viret ripis propioribus arbor.
Conciliant dulcem contra argutumque saporem
Nardus odora, thimus, serpillum & canna palustris.

Captivum solare gregem; nec parcius herbas
Injice, ne tenuet macies ignobilis artus:

Unus enim lepores impaſtos inter, edendi
Fervet amor: Veneris neque norunt præmia, blandam
Nec ſobolem curant educere: triſtior illos
Cura domat: terram fodiunt, avidoque latentes
Herbarum ſtirpes corrodunt dente, nec ipſam
In ſobolem ſævos horrent quoque vertere morſus:
Seu furor eſt, pietaſve magis; lentâque putetur
Durius eſſe fame, quàm dente perire paterno.

Sed non una fames catulorum ſanguine patrem
Ora docet temerare: novos ut fœmina partus
Cogitet, & teneros non aſpernetur amores;
Mas necat ipſe ſuam, ſtimulante libidine, prolem:
Tantum audet ſcelerum Veneris maleſuada voluptas!

Non ignara mali, quoties ad paſcua mater
Progreditur, nidos ſtipulis fenoque relictos
Occulit, & ſparſam pedibus ſuperaddit arenam.
Tu cave ne reſeres aditus, quos illa (maritum
Formidans) herbis & pulvere contegit alto.
Si patuere fores; ſtupet ipſo in limine mater;
Accuſanſque virum, retro veſtigia flectit,
Ne cæſos videat, ſpectacula triſtia, natos.

His occurre malis; & quos tellure ſub alta
Excavat ungue parens, ſaxis imitare penates.
Anguſti pateant aditus, quos veſpere claudes;
Nocturnos ne vafra dolos meditetur inermem
In populum felis. Ne vir gregis ipſe domorum
Interiora furens ſubeat, proliſque cruore

Tingat humum ; ferro ſint hiſpida colla triſulco :
Qualia torquatus vulgo gerit arma moloſſus.
Triſtior ingreditur lepus armillatus ; & arctis
Inſertans foribus caput, ad penetralia matrum
Eluctatur iter ; domibuſque excluſus, ab ipſo
Limine nequicquam blandos ſuſpirat amores.

Dura gerit trito quæ mas inſignia collo,
Hunc equidem inſtituunt dominum pecoriſque maritum
Furtivo petulans audet tamen igne juventus
Debita jura tori vel aperto invadere marte.
Parce procos volucri, media inter prælia, plumbo
Figere rixantes ; ne pro mare fœmina pœnam
Perſolvat : nam ſæpe graves muliebriter iras
Exercent, & bella gerunt aſperrima matres.
Ædiculas fera ſubiens de nocte, jacentes
Aggrediere mares, quos in convivia captos
Curabis pingui ſaturos laxare ſaginâ.

Veſper ubi monet æſtivæ decedere nocti ;
Nequicquam compellis agens in tecta, receptum
Non audit laſciva cohors : hinc inde per agrum
Curſitat, & gaudet ſpretis incauta periclis
Æſtivas Jove ſub nudo traducere noctes,
Nec matutinâ prohiberi graminis herbâ.

Erudiendus erit vaſtâ qui voce moloſſus
Commoneat, morſuque pigros in tecta propellat,
Ille ubi ſe campo medius tulit, atque minaci
Latratu ferus inſonuit, grex totus in imos

Erigiturque pedes, arrectiſque auribus aſtat;
Et pedibus plauſos, viſo cane, percutit agros.
Haud mora ſecuris properant ſuccedere tectis
Imbelleſque fugâ matres, molliſque juventus.

Quæ mactare paras epulis, exercita longo
Dulcius ut ſapiant leporum corpuſcula curſu,
Pernicem compelle canem; clauſoque domorum
Effugio, pedibus tantum curſuque ſalutem
Quærat, & effuſo lepus evolet ocyor Euro.
Mille legit relegitque vias; jam jamque teneri
Credit, & eluſos audit concurrere dentes;
Immemor ad clauſos ſed dum redit uſque penates,
Vincitur, & duro tandem comprenſus ab hoſte,
Supremo clamore fores compellat iniquas.

Sed jam tempus apros ſilvis cervoſque fugaces
Venatu meliore ſequi: quæ ruſtica ſpectant
Prædia, quæ duros voluiſti noſſe colonos,
Omnia jam confecta. Tibi, quæ pauca ſuperſunt,
Scribimus, ô rerum decus, & tutela mearum,
Lamonide! neque enim mihi dulcior ulla laborum
Sit requies, quàm ſi tecum inſtituenda ferarum
Hoſpitia ingrediar; Launæaque rura peragrans,
Adjiciam fundo decus immortale, novaſque
Delicias, domino dignas & ſorte locorum;
Queis tecum, non ſpe tantùm præſumpta nepotum
Progenies, Atavo ſed jam tibi nata, fruatur.

Huc ades! agreſtis jam tædia nulla movebit

Rusticitas : non durus ager rumpendus aratro,
Non seges ardenti sub sole metenda, nec imbres
Inter, oliva manu nobis quatienda rigenti :
Non insectandus rastris operosior hortus,
Nec musto tingenda novo sordentia crura.
Lanigeræ procul hinc pecudes, pecudumque magistri,
Mugitusque boum : non auribus obstrepet anser ;
Non alta tibi triste gement e turre columbæ ;
Iratæ nec apis morsus & tela timebis ;
Nec lentus resides stabis piscator ad undas,
Hamatum tremulâ moderatus arundine linum.
Nobiliore feras studio, genus acre luporum,
Et celerem saltus intra venabere cervum.

Quare age, Launæum nemus ingrediamur : aquarum
Audio præcipites lapsus, tenebrosa locorum
Asperaque intueor, densisque rigentia dumis.
Ille feris placet horror : amant per opaca jacere
Silvarum virgulta, suos ibi condere fetus,
Et procul a strepitu securum accersere somnum.

En ut dives aquæ rivus per gramina lætas
Itque reditque vias, silvamque perambulat omnem ;
Incertus quâ parte fluat, quo tramite cæcos
Evadat saltus : quoties heu ! lassus & exspes
Hac Cervus vitam, atque sitim deponet in unda.

Quæ tibi mobilibus late vernantia rivis
Prata virent, herbis nullo morientibus æstu,
Triticeis albent quæ messibus arva, relinques

Pascendis inarata feris. Uberrima quamquam
Vestiat herba solum ; pingues & ab ilice glandes
Turbidus excutiat pennis stridentibus Auster,
Quum nix arva teget, vel inerti frigore nudos
Terra sinus constringet ; erit supplenda per altum
Siccior herba nemus ; posito quò dama pavore,
Quò lepores, quò torvus aper, pictusque decoris
Capreolus maculis, & fœdis naribus urus,
Atque leves capreæ, celsique in cornua cervi
Conveniant : quam tu specula securus ab alta
Despicies variam circum præsepia gentem :
Ut caveis quum festa suis eduxerat olim
Roma feras, lætoque dabat spectacula circo.

Impensæ levis est quodcumque paravimus : agros
Immensos vallare, feras inhibere fugaces :
Hoc opus, hæc longi moles operosa laboris.
Non placet humentem formis componere terram ;
Fronde superpositâ, tecti vice ; qualibus hortos
Parietibus gravidasque solent circumdare vites.
Terreus hiberno sensim corrumpitur imbre,
Et lepores claudit male tuto carcere murus.

Nec tua præcinges ductis vivaria lymphis :
Scilicet oppositus cervos remorabitur amnis,
Horrida qui, timidum quamquam pecus, æquora tranant :
Læta petant Cypriis ut trans mare pascua terris.
Alter in alterius tergo capita alta reponunt ;
Alternantque vices ; & qui prior agmen agebat,

Poſtremus ſubit, & dorſo fulcitur amico.
Non oculis terram, noto ſed odore ſequuntur,
Ardua pro levibus cœlo ſtant cornua velis;
Remorumque loco pedibus vada ſalſa propulſant.
  Æquales opibuſque tuis animiſque labores
Aggredere, & ſolido circum duc mœnia ſaxo;
Quæ, ſi fata ſinant, quot honos & fama manebunt
Lamonidum totidem ſtent incorrupta per annos.
  Roboribus terrâ ſixis extrema viarum
Claudere nil prohibet; vacuos ut liber in agros
Captivis pateat gregibus proſpectus; & urſos
Atque lupos avidis poſſit ſpectare viator
Luminibus, dentes nec formidare minaces.
Saxea circuitu ſurgent dum mœnia longo;
Accipe quis melior ſuccedere debeat hoſpes.
  Ante alios aderit cervus, quem pulcher adornet
Frontis honos, oculi grandes, exilia crura,
Cornuaque in plures ramos diffuſa; pedumque
Mobilitas, celeres vincat quæ fulminis alas.
  Quum reliquas Natura feras vel dente, vel aſtu,
Cornibus aut ſævis, vel adunco armaverit ungue,
Aligeris cervum pedibus donavit inermem;
Plana quibus fugiens rapit æquora, ſeque periclis
Expedit; & lucos inter ne cornua denſis
Implicet arboribus, collum reſupinat; iterque
Tendit ab obſcuris in aperta novalia ſilvis.
  Ignavâ quum torpet iners pinguedine, campos

Rarus adit, ſilviſque latet, viridantia furtim
Paſcua vix auſus clauſo decerpere cœlo;
Dum redimat per longa citos jejunia curſus.

Si qua fides, cervus primo quum vere quotannis
Nobile frondoſi capitis decus exuit, imis
Se nemorum letebris recipit, metuitque videri.
Sic cultûs ſtudioſa domi ſe continet ultro
Fœmina; turritæ linum niſi textile fronti
Altius inſurgat, veteri quàm cornua cervo.

Arboreo quum dein capiti ſuccreſcere pulchrum
Cœpit onus, ſilvas iterum campoſque patentes
Ambitioſus adit: vitrei quoque fontis ad oras
Cernit inexpletùm liquidis ramoſa ſub undis
Cornua; nec tantùm correptus imagine formæ
Gaudet hians; habitum ſed venatoris & arcum,
Et quibus eſt periturus amat ſpectare ſagittas,
Ac levium vecors ſtupet ad miracula rerum:
Hinc ſtolidos ſpeculis ad retia trudere cervos
Non labor eſt, captoſque novis includere ſeptis.

Finibus at quoniam patriis ejectus, avitas
Cervus inoblito revocat ſub pectore ſilvas,
Æternumque dolet ſpatiis detentus iniquis;
Materno teneros furemur ab ubere fetus:
Hinnulus ut clauſtro primis aſſueſcat ab annis;
Tædia nec ſubeant deſideriumque locorum
Quæ fuerint vix nota ſibi; ſed finibus iiſdem
Eſſe putet clauſum, ſua queis vivaria, Mundum.

Optimus hic vitæ modus & menſura beatæ eſt,
Nil vidiſſe, ſuis melius nil noſcere regnis.
At neque difficilis quærentibus hinnulus: oras
Namque per extremas nemorum ſolet edere fetus
Cerva ſuos, ubi nulla lupi veſtigia cernit;
Quem pavet inprimis furem per opaca vagantem.
Ergo latens alta venator ab ilice cervam
Deſpiciat, quum læta ſuos ad paſcua natos
Producit; ſaturoſque docet ſaxa obvia curſum
Et frutices foveaſque levi tranſmittere ſaltu:
Natales repetit cunas exercita curſu
Progenies, nigrante parens quam contegit umbrâ;
Sed vitium eſt juvenile, diu non poſſe quieto
Stare loco. Celebres ſaltus, pertæſa penatum,
Cum paribus gaudens colludere cerva, frequentat;
Atque ſuos, matrum confidentiſſima, pullos
Se procul hinc abſente putat, vel longa morarum
Tædia poſſe pati, vel inertes ducere ſomnos.
Proſiliens latebris improvida turba, paratos
Incidit in caſſes; lacrymiſque miſerrima feris
Flet genitrix raptos, cariſſima pignora, fetus.
Secula, Lamonide, vivant quum plurima cervi;
Ne lateat feros ætas diuturna nepotes,
Si placet hinnuleo torquem circumdare collo,
Hæc paucis ſuper inſcribam: *Tum vivere cœpi,*
Quum pia Lamonius properans vir ad arma togatus,
Edomuit fera monſtra, jugis enata Gebennis;

Extinxitque facem, quam montibus Hærefis altis
Protulerat, toti laturam incendia regno.

Setigeri fobolem tutantur amantius apri:
Dulcibus invigilant nidis; & uterque viciffim
Excubitor, teneræ nunc mas, nunc fœmina proli
Affidet, educens ftrictos in prælia dentes.
Quis tacitâ clam fraude, palam vel Marte laceffet,
Quos vigili defenfor aper ftatione tuetur?
Quum foli timet ille fibi, non provocat hoftes,
Ni prius emiffo cogant in prælia telo:
Aft ubi porcellis nemora inter opaca fovendis
Accubat, eductos ultro prorumpit in enfes,
Atque viatorem tranfverfo evifcerat ictu;
Ni cadit in vultum præceps, tacitufque tenet fe
Fufus humi, vitamque tuens imitamine mortis.

Sævior errat aper ftimulante libidinis æftu;
Effera rivalem vocat in certamina verrem,
Tundit humum pedibus, revolutos naribus ignes
Colligit; & dentes mordaci cote recurvos
Exacuit; coftafque luto loricat, & armos
Arboris affrictu durans in vulnera, fetis
Afperat hirfutis, fpumafque agit ore minaces.
Imbelles procul & capreæ cervique paventes
Diffugiunt, neque ftat contra genus acre luporum.

At non ille fuos filvis & rure furores
Continet: ingreditur pagos, unaque ululatus,
Et timor, & luctus fubeunt, & mortis imago.

Conclamant pueri matrem ; puerofque requirit
Exanimata parens : concurrit ad arma juventus,
Arma viri capiunt : fed inulto fanguine tinctum
Carpit iter fugiens ; lucofque ingreffus, in ipfas
Sævit aper quercus, ac dentibus obvia quæque
Diffecat, & laceris fignat veftigia ramis.

Quis putet auditis mitefcere cantibus aprum,
Horribilemque feram modulis in retia duci ?
Opportuna dolo capies angufta viarum ;
Appofitifque plagis nemus ingrediere, canoris
Armatus fidibus, dulcique inftructus avenâ.
Ad cytharæ fonitum fœdas aper arrigit aures,
Et fequitur quocumque trahit vis blanda canentum ;
Nec meminit tenfos, victus dulcedine, caffes.

Avulfum nemore ex alto dum fœmina totis
Quærit agris gemebunda virum ; tu nota ferarum
Antra petens, nullo fobolem cuftode relictam
Arboreis educ latebris : grunnitibus auras
Porcelli querulis implent ; miferamque vocantes
Auxilio, nodofa vocant ad retia matrem.

Rupicapræ teneros contra venabere pullos,
Si matrem teneas : adeo eft ftudiofa parentis
Progenies, ut fi deduci fune ligatam
Viderit, adjungens fe fe, latus applicet ultro
Captivo matris lateri, conforfque malorum
Illius irritet confoleturque dolores.

Capreolum noto perdix in retia cantu

Pelliciet : nam mirus amor conjungit utrumque.
Pafcuntur per prata fimul ; fimul ofcula gaudent
Jungere, & herbofis una colludere campis.
Formofæ dorfo pecudis formofior ales
Infilit ; aut celfis fe cornibus altior effert.

Dum potuit fugiffe virûm confortia perdix,
Novit amicitiæ leges & facra tueri
Fœdera : fed noftros, cicur atque domeftica, mores
Induit ac fraudes ; & amico perfida cantu
Appofitos vocat in caffes, & fallit amantem.

Ille ubi captus erit, plures in retia mittes
Capreolos, filvam reperis fi forte per alram
Luftra, quibus viduas traducit fœmina noctes :
Namque alios poft fata viri meditatur amores,
Nec fequitur defponfa procum ; fed prævia blandis
Illecebris ad opaca vocat fpelæa, fuofque
In thalamos trahit ; & quamvis fperata dolofi
Gaudia præripiant caffes ; tamen ufque volentes
Capreolos agit ex altis in retia filvis.
Non Danai domus immaduit crudelius olim
Cæde virûm, capreâ quàm decipiente, peremptis
Conjugibus virgulta rubent, & pronuba tellus.

Bubalus infpectis qui venatoribus amens
Sic latitat, caput ut dumis filveftribus unum
Occultans, laceranda truci det terga moloffo,
Venatu facili capietur : at omne caprarum,
Quod fupereft, filveftre genus, pygargus & ibex,

Damaque

Damaque prærupti teneant ſi culmina montis,
Obſidione locum cinges, per & invia ſaxa
Durum iter ingrediens, canibus comitatus odoris;
Aſpera dumoſæ vinces faſtigia rupis.

Stant in præcipiti, & per prodigioſa locorum
Intervalla levem capreæ dant corpore ſaltum:
Collectoſque ruens ibex revolutus in artus,
Se lapidum rotat in morem: miratur ab alta
Rupe canis, latranſque minas intentat inanes,
Quem non dente poteſt, fugientem voce laceſſens.
Dum ſtupet attonitus mirâ vertigine rerum,
Accelera; vallemque prius quàm crura per imam
Explicet, inſidias & retia tende fugaci.

Sæpe plagas ſub rupe, jugo ſpeculatus ab alto;
Deſilit; atque ſuis, velut unco, cornibus ibex
Saxoſis enata locis virgulta capeſſens,
Per medium curvâ ſtat pendulus arbore clivum.
Sed nocet ipſe ſuæ, quâ conſulit arte, ſaluti:
Nam medio tenſis dum pendet in aëre membris;
Non adeunda quidem canibus, ſed pervia plumbo
Saxa tenens, & glande latus transfixus acerbâ,
Infelix perit ante diem: ſi viva fuiſſet
Nodoſis fera capta plagis; habitanda manebant,
Pro ſterili tellure, feris pro montibus, arva
Graminea, & nemorum loca læta virentibus umbris.
Ignavâ ſic ſæpe cadit formidine lethi
Inconſultus homo: ſic ſpes abjecta ſalutis

Præcipitat mortem, fatis dubitantibus : ipsam
Nam fortuna solet post cætera tollere mentem.
Nullus erit nostros qui dignior incola saltus
Occupet, indomitâ quàm qui cervice juvencus
Altior ingreditur silvas, alterna superbo
Crura movens fastu, lucos mugitibus imos
Terrificans ; & adesse monens, cui vulgus inerme
Cedat, & obsequio veneretur supplice regem.
Saltibus e patriis quem vis humana revulsit,
Agrestis comitem vitæ sociumque laborum ;
Hospitio nemorum taurus reddatur avito,
Et placidos agitet tranquilla per otia soles ;
Immunisque operum, vacuis vel obambulet agris ;
Gramina depascens pingui vernantia prato ;
Vel satur umbroso salicum sub tegmine, molli
Fultus humo, procumbat iners, & ruminet herbas.
Ille quidem Jove sub nudo pernoctat ; & altis
Silvarum latebris hiemem defendit aquosam.
Non saturis habitat stabulis : sudore madentes
Nulla fricat costas manus officiosa Bubulci :
Sed neque colla jugo supponere cogit, acerbis
Tergora nec stimulis urit, nec stipite querno
Membra dolat. Non plena domi fenilia, latis
Pascua sed fundis, dulces in cespite somni,
Aurea libertas, & nescia vita laborum :
Quæ bonus indulge nemoralibus otia tauris.
Hinc epulis vitulos, fortes ad aratra juvencos

Accipies ; acuensque feros in prælia tauros,
Martis inexpertam formabis ad arma juventam.

Nonne vides ut Ibera paret gens fortia bello
Pectora, taurorum cursus instructaque festas
Prælia concelebrans, veteri de more, per urbes.
Namque ubi consedere viri ; pictisque sub armis
Egregius stetit in media bellator arena,
Tela solo defixa tenens ; jactata per auras
Impavido taurus petit irritamina cornu.
Demissis ad terram oculis dum pronus in hostem
Irruit, objectam contra nec respicit hastam,
Ferri aciem petit imprudens ; & vulneris auctor
Ipse sui, fracto demittit in ossa cerebro :
Præcipiti tantùm nocet acrior ira duello ?

Sunt qui, bina feri bovis inter cornua, pellem
Impingunt oculis piceatam, & luminis orbum
Sanguineis urgent stimulis impune juvencum.
Ille caput quatit, & risum tollente coronâ,
Huc illuc incertus abit, cœloque requirit
Arrectâ cervice diem ; dumque irrita jactat
Cornua, & in ventum vires effundit inanes ;
Usque novis foditur telis, totumque pererrat,
Purpureo signans vestigia sanguine, circum.

Nunc ab equo pugnâ qui nobiliore lacessit
Terribiles irâ tauros, nec fraude nec ullis
Utitur insidiis : animo viridique juventâ
Fretus, equum citat ; & pugnæ præludit, in arctos

Quadrupedem flectens orbes : tum provocat hostem ;
Qui quum carceribus præceps erupit, & ictum
Jam stricto propior cornu meditatur ; habenam
Flectit eques celerem ; gyroque elapsus, euntem
Impetit, & longâ taurum ferit impiger hastâ.
Ille dolore ferox, sequitur per aperta volantem
Æquora quadrupedem ; sed idonea tempora captans
Instat eques, vulnusque ferens lethale, juvencum
Sternit humi ; victorque virûm conversus in ora,
Laude suâ fruitur tacitus, plausuque faventum.
Venandi studio superest includere silvis
Horribilem feritate lupum, vulpemque dolosam.
Proh quantum exsolvat pretium mihi Villica ! quanti
Pastor emat ! merito damnem si carcere fures.
Non ita difficile est vivam deprendere vulpem :
Post ubi compertum quo se nocturnaque condat
Furta cavo ; tetros accendant intus odores,
Et positos primo tendant in limine casses.
Impatiens fumi subit ultro retia vulpes :
Vincit enim versuta dolor quoque pectora, præsens
Exitii neque poena sinit meminisse futuri.
Mirâ fraude lupum capies, piscaria celans
Æra cibis : carnes & inextricabile ferrum
Hausit ubi, vis nulla potest exsolvere rubras,
Non ovium jam cæde, suo sed sanguine fauces.
Præcipites etiam in foveas gula trudit edacem
Imperiosa lupum. Cæcos telluris hiatus

Contege fronde levi : vinclis ſtet mollibus agnus
Deſuper evinctus, querulâ qui voce parentem
Evocet ; audito properat lupus acrior agno,
Et predâ ſtimulante ruit ; ſecumque fragoſam,
Subſidente ſolo, deducit ad ima ruinam.
Dum pavet, & tantis quâ ſe ratione periclis
Expediat, ſecum foſſa meditatur in ima ;
Et trepidum lacerat, nec edit famis immemor agnum ;
Demittes valido ſuſpenſam fune, gravemque
Roboreis caveam clathris, quam porta recludat
Penſilis : emiſſo lapidum perterritus imbre,
Sponte ſuâ lupus iligno ſe carcere claudit ;
Cœloque eductus, revolubile corpus in orbem
Circumagit, lucem fugiens oculoſque videntum.
Illudunt capto pueri, vanâque tumentem
Jam rabie, & ſtricto nequicquam dente minacem,
Ingenti vicina trahunt per compita plauſu.

Venantum locus ingenuas hîc ire per artes,
Et canibus teliſque ſequi genus omne ferarum.
Nobilium labor ille virûm eſt, bellique cruenti
Dulce rudimentum : juvenes exercita curſu
Corpora venando durant ad frigus & æſtum,
Corda ſibi generoſa parant, animamque capacem
Mortis, & expertem media inter tela pavoris :
Exercent & ad arma manus ; aſtuque ferarum
Ac nemorum inſidiis, & bellica furta docentur,
Hoſtileſque dolos : domitorum ſtrage luporum

Nobile Martis opus discunt, & ab hoste tuentur
Defensos apris a vastatoribus agros.

Fluxit in hos juvenum nunc mollis inertia mores;
Ut nisi venandi studium firmaverit artus,
Torpeat enervi cum corpore bellicus ardor:
Deseruere pilam, simulachraque ludicra pugnæ,
Et celeres in equo cursus: non flumina nando
Trajicere, & duris juvenilia membra palestris
Exercere juvat, pictis sed ludere chartis,
Concertare scyphis, mimoque obscena jocanti
Plaudere, vel satyri risus captare dicacis,
Proque tuba mollem chelyn, & peccare docentes
Historias, vel quos moriendo Cygnea cantant
Ora Tragœdorum querulos audire dolores.
Vestitu indulgent muliebriter, oraque fuco
Dedecorant, speculumque magis quàm ferrea tractant
Tela manu: dant vel choreis, vel amoribus unum
Dulcibus, aut epulis ludum; resolutaque luxu
Corpora militiæ tradunt: nisi forte Dianæ
Quàm Veneri servire, ferisque nivosa sequendis
Per loca maluerint acri præludere bello.

Cautior exemplo mores & tempora Princeps
Emendare volens, ubi magna negotia Regni
Explicuit, vacuas rerum venatibus horas
Dans Lodoix, bellum Gallos desuescere longâ
Pace vetat; juvenum florem per acerba locorum
Indefessus agit vaga post vestigia cervi;

Et ſoles hiememque pati, Martiſque labores
Ferre docet, præſenſque levat: duce Principe ſudor
Erroreſque placent; neque jam palatia curant,
Quum populi Lodoix amor inde recedit, & Aulæ
Delicias ſecum montes tranſmutat in altos.
Italidum, Ravaſine decus, qui clarus avito
Nomine, gentilem poſt ſecula multa redonas
Virgilium Patriæ, nobis quas ille reliquit
Ruris opes, tu perge ſequi: jam prata, meaſque
Falce retractaſti vites meliore; ſuiſque
Prædia donaſti lymphis: venatibus aptos
Ingrediens lucos; quas, ô clariſſime Vatum!
Exercere tuum eſt, amplectere verſibus artes.
Me ſatis eſt potuiſſe vias aperire Poëtis,
Certatim ſtudiis qui ſe communibus uno
Mecum curriculo nunc effudere; monetque
Solvere tempus equos, & aperto cedere campo.
Unum ergo canibus cervum curſuque laceſſam,
Præteriens leporeſque vagos, vulpemque rapacem,
Et capream, & lætis inimicum meſſibus aprum.
Ne tamen incerti nemorum per denſa vagemur,
Veſtiganda feræ nobis ſpelæa, priuſquam
Bellantum campis acies procedat apertis:
Fortuitis neque enim luſtris, vagus hoſpes, opacos
Per ſaltus habitat cervus; ſed paſcua propter
Stat ſua cuique domus, frondentibus abdita ramis;
Atque illum ſtabulis niſi deturbarit avitis

Vis infeſta canum, venatorumque tumultus;
Non aliâ veteres permutat ſede penates.
Si quem nactus eris primo qui flore juventæ
Fervidus antevolet Zephyros; hunc reſpue, curſu
Ne catulos ipſaſque vago clamore fatiges
Incaſſum ſilvas, & ſpe ludaris inani.
Anteferes cervum qui jam gravitate ſenili
Tardior eſt, aſtuque magis quàm robore pugnat;
Certaque ſigna pedum notoſque relinquit odores,
Inſcriptis graviora premens veſtigia terris.
Non dubiis autem indiciis agnoſcitur ætas:
Ipſa pedum, molles remanet quæ ſculpta per agros,
Forma docet: namque in ſenium vergentibus annis,
Contrahitur, neque jam partes diviſus in ambas
Pes apparet humi; longo ſed tritus ab uſu
Cernitur, & luteis infigitur altius arvis.
Stercora ſi qua cavis occurrunt aſpera rugis
Pinguiaque; annoſæ ſunt hæc quoque ſigna ſenectæ:
Præterea cervus, rerum inſcius, hoſpita recto
Tramite luſtra petit: longo ſed cautior ævo,
Diſſimulans iter, implexos per mille viarum
Circuitus, ſtabulis ſe ſe frondentibus abdit,
Aſſuetos repetens, orto jam ſole, penates.
It quoque jam ſenior paſſu breviore; nec annos
Poſt aliquot, plantis cum poſterioribus uno
Anteriora pedum coëunt veſtigia ſigno.
Talibus inſtructus monitis venator, opacos

Mane petit, tellus albet dum roſcida, ſaltus.
Prævius it loro catulus devinctus, odorâ
Rimetur qui nare feram; & veſtigia nactus
Certa pedum, læto greſſu caudâque trementi
Admoneat dominum, neque jam dubitanter oberret,
Compreſſâ ſed voce petat ramoſa latentis
Tecta feræ: ſtricto reprimes tunc fune moloſſum;
Ulteriùs ne tendat iter; cervumque fugacem
Excutiat latebris, vaſtumque effundat in æquor.
Namque levem pavet ad ſtrepitum; gnaruſque periclî
Membra toro levat; atque oculos e limine circum
Conjicit; arrectâque ſonos examinat aure.

Ancipitem ſi forte vides, nec vana timentem,
Falle dolo; tacitumque jubens per denſa latere
Silvarum virgulta canem, Paſtoria mitte
Sibila; vel reſona quercus invade ſecuri,
Et frondatorum modulos imitare canendo;
Depoſitâ donec jaceat formidine cervus,
Et teneram qui nocte vagus depaſcitur herbam,
Stratus humi ſomno det languida membra diurno.

Ne prædâ tamen incaſſum lætere repertâ,
Haud procul ad dextram deflecte; feramque relinquens
In medio, ſpatiis circum procede recurvis;
Cautius obſervans ſpreto num forte cubili
Fugerit hinc aliò, pulſus formidine, cervus.
Quod dum nare canis ſcrutabitur; inter eundum
Æſculeos ferro paſſim tu dejice ramos.

Semiputata ſuis pendent quæ brachia truncis
Signabunt iter ambiguum : canis orbe peracto
Prima quieſcentis releget veſtigia cervi.
Tunc iterum ſilvis cedens, virgulta refringes
Monſtratura vias ; ut quum lux craſtina Mundo
Fulſerit, indiciis certis & tramite noto
Heſternos iterans curſus, ad priſtina noris
Luſtra feram rediiſſe : pedum tum denique formam
Avelles humente ſolo ; nec ferre pudebit
Stercus humo, cervi propter ſpelæa, repertum :
Ut loca mox condicta petens, quam vincere verbo
Non poteris, magnâ venantum aſtante coronâ,
Hoc utroque tuam defendas indice cauſam.

Jam poſitâ prope fontis aquas in ceſpite mensâ,
Conſedêre viri ; fraudataque corpora ſomno
Simplicibus curant epulis hilarique Lyæo :
Jamque canum clamoſa cohors epulatur & ipſa
Parcius ; ut vacui rabies quoque ventris edaces
Acrius in cervum ſtimulet : ſibi namque ſuiſque
Venantur catuli menſis ; hominesſque feraſque
Publica communi dudum lex colligat uſu,
Ut quantùm ſperant, tantùm ſibi mutua proſint.

Interea miſſi variis e partibus adſunt
Exploratores nemorum ; prædæque repertæ
Demonſtrant per ſigna pedum manifeſta ſenectam.

Omnibus ut primum fandi data copia, cervus
Eligitur ſenior, quem plana per æquora cælo

Cornua tollentem, præstet spectare sequaces
Ante canes; qui fraude vafer quâ lassat, eâdem
Venantum stimulet curas; & tardior ævo
Post aliquot cedat, defectus viribus, horas.

Æquævos inter cervos placet ille, nigranti
Exterior nemorum quem contegit angulus umbrâ:
Nempe per immensos illinc protruditur agros;
Notior ut canibus fiat; nulloque trahantur
Dein errore, nemus refugit quum cervus in altum.

Hunc ubi frondoso stat proturbare cubili,
Surgitur: optatum pugnæ dat buccina signum,
Quo fremit audito quadrupes; & sessile tergum
Subjiciens equiti, campo se se arduus infert.
Exsiliunt, nemorumque canes testantur amorem,
Et querulis demi sibi vincula vocibus instant.

Non temere tamen, & sine lege feruntur in hostem;
In varios partita globos it odora canum vis:
Præficitur dux cuique suus: generosior altis
Militat in silvis acies, cervumque lacessit;
Et procul hinc variâ reliqui statione locantur,
Post emensa vagis qui cursibus æquora, fessam
Excipiant, firmentque novo dein robore turmam.
Præsidia hæc immota manent, nec prælia tentant
Ante ducis quàm jussa vocent: levis ala jubetur
Pone sequi per nota viæ compendia, præsens
Ut canibus ferat auxilium, quum postulat usus.

Compositâ belli facie, proceditur altum

In nemus ; & fruticum denſo munimine ſeptam
Obſidione feram cingunt, luſtroque propinquant.
Stant equites circum dextrâ levâque ; canumque
Turba ſagax hinc inde feram rimata, canoro
Latratu pavidam exagitat. Ne protinus erres,
Sedulus obſerva jam tum veſtigia cervi ;
Quum celer e latebris in apertos proſilit agros :
Semper enim lateri comes indiviſus amico
Junior accumbit cervus ; qui fœdere miro
Auxilium vetulo ferat, accipiatque viciſſim.
Callidior longoque ſenex exercitus uſu
Paſcua tuta docet, juvenemque tuetur inermem :
Aſt ubi res agitur pedibus curſuque, periclum
Sponte ſubit ; ſociumque jubens conſiſtere ſilvis,
Junior audacis tentat certamina curſûs.

Ergo fugax impune nemus tranſmittat & agros :
Tu catulos, qui pone vagis latratibus inſtant,
Voce tubâque voca, primas hortatus odorâ
Quærere nare vias, primoſque iterare labores.
Imperio parent ægre, reduceſque latentem,
Atque tenebroſo dubitantem exire cubili
Excutiunt cervum : fugit ocyor ille, moraſque
Corrigit ; & flexis retro per colla, per armos
Cornibus, evadit lucum : tum vertice recto
Arva volans per aperta, Notos poſt terga relinquit.
Silva virûm ſtrepitu ſonat & clangore tubarum,
Latratuque canum : quamvis intelligat unum

Se tanto clamore peti, nec vanus oberret
Ima per oſſa tremor ; primo tamen impete cervus
Mobilitate pedum viget, & juveniliter agris
Exultans, ævi florem mentitur, & annos
(Aſtutæ fraus prima feræ) tegit alite curſu ;
Conceptas ut ſpes adimens animumque ſequendi,
Suadeat alterius latebras inquirere cervi.

Mox ubi venantum, juga poſt frondentia, ſe ſe
Abſtulit ex oculis ; pedibus diffiſus, ad aſtus
Vertit ſe ſolitos ; recto nec tramite fertur,
Sed per itus redituſque, pedum veſtigia turbat ;
Vel curvis magnos ſpatiis vagus errat in orbes :
Tum leve corpus humi mittit procul alite ſaltu,
Indeprenſa canes fallant ut ſigna ſequentes.

Pinguia ſi taurum reperit per paſcua, dorſo
Inſilit ; & coſtis hærens, uterumque rigenti
Calce premens, celerare gradum jubet ; ilia riſu
Concutiunt circum qui quadrupedante coloni
In bove proſpectant equitantem & grandia cœlo
Cornua tollentem cervum : novus herbida curſor
Emenſus ſic arva, canes ubi luſit odores,
Deſiliens fluit ad terram ; tauroque relicto
Vepre latet, reputans ſecum quâ fraude tenacem
Conſilii, quibus aut ludat vafer artibus hoſtem.

Ambiguis ne cede dolis ; oculoque fugacem
Camporum per plana feram licèt uſque ſecutus ;
Ne breviora tamen compendia quære viarum :

Obſervata canes retro veſtigia cervi
Circuitus per mille legant ; ut deinde ſequaces
Signa pedum teneant, longo jam cognita curſu.
Laſſus enim ſilvis iterum ſuccedit opacis ;
Seque viæ comitem cervis errantibus addens,
Immiſcet pacata ſuis armenta periclis ;
Alteriuſve petens ramoſa cubilia cervi,
Excutit hunc thalamis, qui viribus integer hoſti
Concurrat, pedibus fretus Phœboque cadenti.

Hîc dubios & voce canes hortare tubâque ;
Et quorum tibi nota fides, Labrona, Melampum,
Ichnobaten, Leucon, & Ilactora ſæpe vocatos
Nomine compella proprio ; quæ gloria tangit
Exſtimulatque canes, dominorum & laudis amantes ;
Tuque laborantes variarum errore viarum
Confirma monitis catulos ; ſi forte reviſens
Signa pedum, mutata feræ veſtigia noris.
Aſt ubi conſimilis venit in certamina curſor
Par ætate, pares ſignans in pulvere plantas ;
Arbitrio dirimenda canum eſt res tota ſequentum.

Nare recognoſcunt illi ſudore madentem,
Jamque viâ, longoque pedum certamine laſſum.
Cervus enim longos quum vaſta per æquora ſudans
Explicuit curſus, graviorem exſpirat odorem,
Quàm quum mane recens ſilvis egreſſus ab altis,
Præpetibus ſummam plantis vix libat arenam.

Ergo vias hinc inde canes rimantur odoras,

Atque ubi de numero quis fortunatior omni
Nare fatigati relegit veſtigia cervi,
Continuo ſocios latrans compellat; at illi
Altius erectâ ſpectant cervice monentem,
Deſpiciuntque, canes inter ſi nullius ille
Nominis eſt meritique: fidem ſed ſi quis anili
Voce facit, longo miles veteranus ab uſu
Cognitus; accurrunt omnes, junctoque feruntur
Agmine, dum reſonis tandem latratibus actam
Effundant iterum ſpatioſa per æquora prædam.
Cervus ab antiquo ſilvæ frondentis abactus
Hoſpitio, quamvis jam fractus & ilia pulſans;
Spem tamen & curſu vires affectat anhelo;
Donec ab aſpectu longe ſemotus, onuſtum
Ad dextram lævamque caput demittit, & ægros
Molitur titubans, exhauſto robore, paſſus.

Prælia ſi poſt longa canes videantur & ipſi
Segnius ire; recens atque integra turma labantes
Suſtineat, ſocioque novas ferat agmine vires;
Jamque fatigatam ſuſpiriaque ægra trahentem
Exagitans majore feram clamore, pavorem
Augeat, & ſolâ fractam formidine vincat.

In celeri quum nulla ſuper fiducia curſu;
Nulla fugæ, ſpes nulla doli; quæ ſola ſalutis
Occurrit via, præcipitem ſe cervus in altum
Flumen agit: prono nantem rapit alveus amni;
Et quum jam pedibus gradiens contingit arenam,

Ne qua fugam liquidum per iter veſtigia prodant,
Per vada longa viam ſecat ; egreſſuſque fluento,
Vix movet ignavo torpentia frigore crura.

Inſtabunt tepido catuli ſudore madentes ;
Oraque projectis pandentes arida linguis,
Igneus ardor aget nando per flumina cervum
Velle ſequi : cohibe audaces, & nave paratâ
Tranſvehe ; ne tepidos penetrabile frigus in artus
Gliſcat, & enervi ſolvat torpedine vires.
Agmine partito, ripas hinc inde ſagaci
Nare legant ; nactique feræ veſtigia, lætis
Devia continuo latratibus agmina cogant.

Haud procul inde metu cervus perculſus inerti,
Sollicitâ capit aure ſonos hominumque canumque ;
Feralemque tubam, præſagia triſtia mortis,
Audit ; & exanimis quamquam trepiduſque, pavorem
Comprimit ignavum, tumidaſque recolligit iras :
Sive ſuos etiam moriens non exuat aſtus :
Sive novas addant ſuprema pericula vires.

Ima ſedens in terga, caput ſublimis & armos
Erigit ; ac furiis accenſus, turbida diris
Aſperat ora minis ; ut, qui pavet ipſe, timorem
Incutiat, retroque canes avertat, inulto
Vel non indecorem timidus det ſanguine vitam.
Ergo laceſſentes confuſis vocibus hoſtes
Provocat intrepido ſimilis ; frontemque minacem
Arduus oſtentans, parat horrida vulnera cornu.

Circumſtant

Circumſtant magno catuli clamore ; nec audent
Ancipitis propius tentare pericula belli.
Si quis erit rudis incauto qui cominus hoſtem
Dente petat ; ſubitâ proſtratus morte, cohortem
Admonet arguto procul ore laceſſere cervum,
Atque obſtare fugæ ; noto dum buccina cantu
Optatos ſonet interitus, ſparſamque per agros
Triſtia venantum vocet ad ſpectacula turmam.

En vitæ mortalis habent quem gaudia finem !
Non tacita ſine triſtia, morſuque doloris
Percipitur multo quæſita labore voluptas.
Æger enim, vitæ poſita ſpe, cervus inertes
Confugit ad lacrymas ; & flexo poplite, frontem
Arboream demittit humi, vitamque precatus
Suppliciter, triſtes immurmurat ore querelas :
Quo gemitu concuſſi animi miſerantur, & orant
Unanimes tanto vitam indulgere dolori.
Sed neque venator lacrymis, nec voce movetur
Supplice ; crudeli latus immiſerabilis enſe
Tranſadigit : revolutus humi pede cervus iniquam
Tundit humum ; vitamque nigro cum ſanguine fundit
Ah ! duplici ſaltem morti ne trade jacentem ;
Et ſtricto ſit cura canes removere flagello,
Intima ne lacerent avido præcordia morſu.
Ætati tamen indulge ; catuluſque laborum
Inſcius, & duras rudis inſtituendus ad artes,
Diſcat inexpertâ dulcedine ſanguinis æſtum

Ferre gravem, longo nec deinde fatiſcere curſu.
Exanimis poſtquam fera concidit, enſe reciſum
Tolle pedem; quæ dona manent inſignia Regem,
Aut alium qui de numero præſtantior omni
Adfuerit: ſervata ſibi convivia, plauſtro
Impoſitum catuli cervum comitantur ovantes;
Quem magno ſerâ comedant ſub nocte paratu.
Ante fores cœlo menſam Venator aperto
Inſtruit: incenſis ardent cœnacula lychnis;
Atque ubi jam ſtructor manibus verſata cruentis
Iliaque & carnes aſpergine ſanguinis atri
Condiit, & toſtis exoſſes frugibus eſcas
Intrivit, domibus fluit ingens turba relictis;
Ut canibus Jove ſub nudo cœnantibus aſtent.
Ipſæ adeo decorant epulum, ſtudioque videndi
Stant cupidæ, ſero metuunt nec ab æthere Matres.
Mox ubi dulce ſonans vocat ad convivia cornu,
Audito clangore ruunt; nec pabula morſu
Protinus invadunt, ſueti parere regentum
Imperio catuli: ſtat turba famelica circum;
Et longum juſſis ſtationibus hæret in orbem,
Ora tenens defixa cibis, oculoſque voraces
Intuitu paſcens; læto dum buccina ſigno
Exſpectata canat genialis tempora cœnæ.
Erumpunt, agilemque levi dant corpore ſaltum
Una omnes; uno velut impete miles in hoſtem
Irruit, ut primum Tubicen feralia cornu

Bella canens, movet effusas in prælia turmas.
Incumbens epulis avidus conviva, palato
Fercula moroso non seligit optima, parcus
Temporis; objectas nec dentibus atterit escas:
Sed pleno simul ore trahit, simul ingerit alvo.
Nec requies, donec mensas nudarit acernas;
Atque hilares mixto vocum det murmure saltus.
Hinc nemorum tanto satur exardescit amore;
Ut quum deinde toro cœnatus membra reponit,
Silvestres repetat canis inter somnia lucos;
Vanaque venandi studio simulachra secutus,
Allatretque feras, cursusque extendat inanes.

Hæc quæ rure super cecini, florentibus olim
Imperii rebus mihi cœpta, jacentibus iisdem
Interrupta diu steterant; quum totus in unum
Irrueret Regnum bellis socialibus orbis;
Itala gens illinc consurgeret, inde rebellis
Hesperiæ pars magna, ferox hinc Marte Britannus;
Hinc Batavus, junctisque potens Germania turmis.

Mille locis acies distraximus: obruta necdum
Cessisset numero virtus; nisi pestifer annus
Arma juvans inimica, famem morbosque tulisset;
Et quos non poterat ferro Mors vincere, Gallos
Corrupto cœli tractu tentasset, in unam
Armassetque polum terrasque & tartara gentem.

Quæ siluere diu Musæ inter bella, resumunt
Nunc animum & calamos, salvis quum denique rebus

Major ab immenſis emerſit Gallia damnis ;
Et quum fortunam Lodoix qui nuper acerbam
Infractus tulerat, dulci non ebrius, orbem
Vincere quem poterat fatis felicibus uſus,
Maluit optatâ rurſum componere pace ;
Urbibus haud multis redimens ditiſſima Regna
Heſperiæ, & terras Phœbo ſub utroque jacentes ;
Bellorum quæ finis erat, quæ meta laborum.

Nunc vero Regni luſtris ter quinque peractis,
Pluribus inſignem lauris, pietate ſenectam
Nobilitat, veræque docet virtutis amorem,
Quem puer a natis natorum ad ſceptra relictus
Ex Atavo diſcit ; patremque redonat ademptum.

Nos autem domito quos ſæpius orbe fideles
Bellorum ſocios habuit, quum fata benignis
Amplius haud obſtant animis ; & in alta quietos
Otia Francigenas tranſmittit, & ubere rerum
Pace beat, quos ad ſummum decus extulit armis.

FINIS.

INDEX RERUM

ET VERBORUM

MEMORABILIUM

EX VARIIS PRÆDII RUSTICI Editionibus excerptus.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

Q

R

S

T

V

P. S. *Quæ in prioribus Prædii Rustici editionibus imas paginarum partes tenebant, in hunc indicem inseruimus adnotationes, ut in posterum auctoris nostri textum inoffenso pede liceret percurrere. Hasce Lector facile sentiet esse adnotationes, quas asteriscis * præsignavimus. Versum quoque, ubi res poposcit, & paginam, quibus istæ conveniunt adnotationes, subnectere curavimus.*

INDEX

LIBRORUM PRÆDII RUSTICI.

APPROBATIO.

ILLUSTRISSIMI Galliarum Cancellarii juſſu legi hanc novam editionem auctiorem, & emendatiorem *PRÆDII RUSTICI*, quod opus dignum judicavi quod iterùm typis mandaretur. Datum Pariſiis, 27. die Octobris 1770.

MARIN.

PRIVILEGE DU ROI.

LOUIS, PAR LA GRACE DE DIEU, Roi de France & de Navarre : A nos amés & féaux Conſeillers, les Gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conſeil, Prévôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenants Civils, & autres nos Juſticiers qu'il appartiendra. SALUT : Notre amé le Sieur JOSEPH BARBOU, Imprimeur-Libraire, Nous a fait expoſer qu'il déſireroit faire réimprimer & donner au Public, un Ouvrage intitulé : *Jacobi Vanierii Prædium Ruſticum, nova editio ;* S'il Nous plaiſoit lui accorder nos Lettres de Privilege pour ce néceſſaires. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter l'Expoſant, Nous lui avons permis & permettons par ces Préſentes, de

faire réimprimer ledit Ouvrage autant de fois que bon lui semblera, & de le vendre, faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le temps de six années consécutives, à compter du jour de la date des Présentes. FAISONS défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéissance; comme aussi d'imprimer ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter ni contrefaire ledit Ouvrage, ni d'en faire aucun extrait, sous quelque prétexte que ce puisse être, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenants, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant, ou à celui qui aura droit de lui; & de tous dépens, dommages & intérêts; à la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression dudit Ouvrage sera faite dans notre Royaume & non ailleurs, en bon papier & beaux caracteres, conformément aux Réglements de la Librairie, & notamment à celui du 10 Avril 1725, à peine de déchéance du présent Privilege; qu'avant de l'exposer en vente, le manuscrit qui aura servi de copie à la réimpression dudit Ouvrage, sera remis dans le même état où

l'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier, Chancelier, Garde des Sceaux de France, le Sieur DE MAUPEOU; qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliotheque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle dudit Sieur DE MAUPEOU; le tout à peine de nullité des Présentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Exposant & ses ayants-causes, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. VOULONS que la copie des Présentes, qui sera imprimée tout au long, au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, soit tenue pour duement signifiée, & qu'aux copies collationées par l'un de nos amés & féaux Conseillers Secrétaires, foi soit ajoutée comme à l'original. COMMANDONS au premier notre Huissier ou Sergent sur ce requis, de faire pour l'exécution d'icelles tous actes requis & nécessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande & Lettres à ce contraire: Car tel est notre plaisir. DONNÉ à Paris, ce dix-neuvieme jour du mois de Novembre, l'an de grace mil sept cent soixante-dix, & de notre regne le cinquante-sixieme.

PAR LE ROI EN SON CONSEIL,

Signé, LE BEGUE.

Registré le présent Privilége, sur le Registre XVIII de la Chambre Royale & Syndicale des Libraires & Imprimeurs de Paris, n°. 287, fol. 376, conformément au Réglement de 1723. A Paris, ce premier Déc. 1770.

A. M. LOTTIN l'aîné, Adjoint.

INDICULUS AUCTORUM,

Quos in lucem edidit J. BARBOU, quorumque editio locupletatur tum egregiis diagrammatibus, tum emendatissimis viticulis, exaratis a celebratissimis DD. Cochin & Eisen, aliisque celeberrimis Magistris, in-12.

CATULLUS, Tibullus, Propertius.
Lucretius.
Virgilius. 2 vol. *in*-12. 1767.
Horatius.
Juvenalis & Persius.
Phædri & Aviani Fabulæ.
Martialis Epigrammata, 2 vol.
Pub. Ovidius Naso, 3 vol.
Lucani Pharsalia cum Supplementis Maii.
Plauti Comœdiæ, 3 vol.
Cæsaris Commentaria, 2 vol.
Q. Curtius.
Sallustius.
Velleius Paterculus.
Eutropius.
Cornelius Tacitus, 3 vol.
Bezæ, Mureti & J. Secundi Juvenilia.
Encomium Moriæ.
Cornelius Nepos.
Justinus.
P. Desbillons Fabulæ.
Sarbievii, (Casimiri) Carmina.
Sarcotis & Caroli V. Carmina, a P. Masenio, 1771.
Ciceronis Opera, 14 vol.
Plinii Epistolæ, & Panegyricus Trajano dictus.
Imitatio Christi ex recensione Valart.
Novum Jesu Christi Testamentum.

SUB PRELO.

Titus Livius ex recensione Lallemant.